BL baltų lankų rinktinė proza

Bruno Schulz

Cinamoninės krautuvės

BRUNO SCHULZ

Cinamoninės krautuvės

Klepsidros sanatorija

Iš lenkų kalbos vertė
LEONIJA MALAKAUSKIENĖ

baltos lankos

Knygos leidimą parėmė
Lenkų literatūros fondas © POLAND
Lenkijos Respublikos Kultūros ir nacionalinio
paveldo ministerijos lėšomis

Redagavo Algimantas Antanavičius
Apipavidalino Vida Kuraitė

Versta iš: Bruno Schulz, *Proza*, Kraków:
Wydawnictwo Literackie, 1964.
Viršelyje panaudota nuotrauka iš Goldos Tencer-Szurmiej
Shalom fondo kolekcijos.

© Vertimas į lietuvių kalbą, Leonija Malakauskienė, 2000
© Baltų lankų leidyba, 2000

Rinko ir maketavo BALTOS LANKOS
Printed in Lithuania
ISBN 9955-429-18-6

CINAMONINĖS KRAUTUVĖS

RUGPJŪTIS

1

Liepos mėnesį tėvas išvažiuodavo į kurortą, o mane su motina ir vyresniuoju broliu palikdavo kaitros išbalintų, stebuklingų vasaros dienų valiai. Apkvaitę nuo šviesos, versdavome didžiąją atostogų knygą, kurios visi lapai liepsnojo, švytėjo, savo dugne slėpdami alpiai saldų auksinių kriaušių minkštimą.

Spindinčiais rytmečiais sugrįždavo Adelė, nelyginant Pomona iš įsidegusios dienos ugnies, ir iš krepšelio išpildavo spalvingą saulės grožį – blizgančias, nusirpusias, tiesiog permatomas, sultimis trykštančias trešnes, paslaptingas juodas vyšnias, kurių kvapas pranokdavo skonį; abrikosus, kurių auksiniame minkštime glūdėjo ilgų popiečių esmė; o greta tos skaisčios vaisių poezijos iškraudavo jėgos ir sotumo pritvinkusius mėsos gabalus su veršio šonkaulių klaviatūra, daržoves, panašias į susipynusius maurus, į negyvus galvakojus ar medūzas, – neapdorotą žaliavą pietums, kurių skonis dar neturi nei formos, nei turinio, vegetatyvinius ir telūrinius pietų ingredientus, aitriai kvepiančius laukais.

Per tamsų butą turgavietės mūrinio namo antrame aukšte kasdien kiaurai pereidavo visa didžiulė vasara: virpančių oro sluoksnių tyla, ant grindų kietai užmigę šviesos kvadratai, iš dienos pačios giliausios aukso gyslos išplaukusi rylos melodija; kažkur fortepijonu nuolatos vis iš pradžių kartojamo refreno

du ar trys taktai, alpstantys nuo karščio ant baltų šaligatvių ir pražūvantys vidurdienio ugnyje. Baigusi tvarkytis, Adelė užtraukdavo drobines užuolaidas, kambarius pritemdydavo. Spalvos pasidarydavo oktava sodresnės, butas prisipildydavo šešėlių, tartum pasinėręs į jūros gelmių šviesą, kuri dar blankiau atsispindi nuo žalių veidrodžių, o visas dienos karštis ilsėdavosi ant užuolaidų, lengvai banguojamų vidurdienio svajonių.

Šeštadieniais po pietų eidavau su motina pasivaikščioti. Tik žengi iš apytamsės priemenės ir pasineri į saulėtą dienos maudyklę. Praeiviai braido po auksą, jų akys užmerktos nuo karščio, tartum užlipdytos medumi, o iš po patemptų viršutinių lūpų matyti dantenos ir dantys. Visi braido po tą dienos auksą, ir visų veiduose – kaitros grimasa, tarytum saulė savo garbintojams būtų uždėjusi vieną kaukę – auksinę saulės brolystės kaukę; ir visi, kurie tik vaikšto gatvėmis, susitikę ar prasilenkdami, seni ir jauni, vaikai ir moterys, sveikinasi tomis ant veidų storai aukso spalva nutapytomis kaukėmis, šypčioja ta Bakcho grimasa – barbariška pagoniško kulto kauke.

Turgaus aikštė tuščia, pageltusi nuo kaitros, dulkės nupustytos karštų vėjų kaip Biblijos dykumoje. Dygliuotos akacijos, augančios geltonos aikštės dykynėje, kunkuliuoja virš jos skaisčia lapija, tauriai suskaidytų žalių filigranų puokštėmis, lyg medžiai senuose gobelenuose. Gali pamanyti, jog tie medžiai, teatrališkai purtydami savo vainikus, kelia sūkurius, o patetiškai linguodami, nori parodyti, kokios prašmatnios lapų vėduoklės, kad jų apačios žvilga sidabru lyg tauriųjų lapių kailiai. Per dienų dienas vėjų nugludinti seni namai žėri begalinės atmosferos atšvaitais, spalvotos giedros gelmėse išsklidusiais spalvų prisiminimo aidais. Rodos, ištisos vasaros dienų generacijos (lyg tie kantrūs darbininkai, kurie nukalinėja senų fasadų tinko pelėsius) daužo apgaulingą glazūrą, kad namai diena po dienos atgautų vis tikresnę išvaizdą, tą, kurią jiems iš vidaus suformavo likimas ir gyvenimas. Langai miega apakinti

dykos aikštės švytėjimo; balkonai rodo dangui savo tuštybę, atviros priemenės dvelkia vėsa ir vynu.

Pulkelis driskių, kurių iš turgavietės kampo dar neišblavė liepsnojanti karščio šluota, stovi prie mūro ir be paliovos svaido į jį sagas, pinigėlius, tarytum tas metalinių skritulėlių horoskopas galėtų atskleisti tikrąją subraižytos ir plyšių hieroglifais išrašytos sienos paslaptį. O šiaip turgavietė tuščia. Bet štai prie anos skliautuotos priemenės, kur vynininko statinės, į linguojančių akacijų paunksnę gal tuojau atkicens už pavadžio vedamas samariečio asilėlis, pora tarnų rūpestingai nukels ligotą vyrą nuo įkaitusio balno ir vėsiais laiptais atsargiai užneš į šabasu kvepiantį antrą aukštą.

Šitaip aš su motina abu keliaujame per du saulėtus turgavietės pakraščius, vesdamiesi savo įlaužtus šešėlius per visus namus, lyg per kokius klavišus. Minkštai šlepsi žingsniai, po kojomis pamažu slenka grindinio kvadratai – vieni blyškiai rausvi kaip žmogaus oda, kiti auksiniai ir mėlyni, visi plokšti, šilti, saulėkaitoje virtę aksominiais, lyg kokie saulėti veidai, kojų numindžioti nebeatpažįstamai, tiesiog palaimingai sudilinti.

Pagaliau ties Strijo gatvės kampu įeiname į vaistinės šešėlį. Didžiulė ropinė su aviečių sultimis plačiame vaistinės lange simbolizuoja balzamų vėsą, kuri nuramintų bet kokį skausmą. Dar pora namų, ir gatvė jau nebegali išlaikyti miesto dekoracijos, kaip tas sodietis, kuris, grįždamas į gimtąjį kaimą, pakelėje nusimeta savo miestišką eleganciją ir, artėdamas prie namų, vėl pamažu virsta kaimo driskium.

Priemiesčio nameliai kartu su langais skęsta vešlioje mažų darželių žydėjimo maišatyje. Pamirštos vidurdienio, tyliai auga ir tarpsta visokios daržovės, gėlės ir piktžolės, džiaugdamosi ta pauze, kurią galima prasapnuoti nebejaučiant laiko, begalinės dienos užribiuose. Didžiulė saulėgrąža, iškilusi ant galingo stiebo ir serganti dramblialige, apsidariusi geltonu gedulu, sulinkusi nuo bjauraus, sunkaus nutukimo, laukia

paskutinių, liūdnų gyvenimo dienų. Tačiau naivūs priemiesčio katilėliai ir perkelinės neišlepintos gėlelės bejėgiškai stovi su savo rausvais ir baltais krakmolytais marškinėliais ir nesuvokia, kokia didžiulė saulėgrąžos tragedija.

2

Susijaukusi žolių, piktžolių, daržovių ir dagių tankynė liepsnoja apimta popiečio ugnies. Musių spiečiais dūzgia popiečiu apsnūdęs sodas. Auksinės ražienos rėkia saulėje lyg rudi skėriai; sodriame ugnies lietuje klykia svirpliai; tyliai kaip žiogai spragčioja sėklų ankštys.

O prie statinių tvoros lyg kokia kalno kupra kyla žolių kailiniai, tarytum daržas miegodamas būtų apsivertęs ant kito šono ir jo platūs lyg sodiečio pečiai alsuotų žemės ramybe. Ant tų daržo pečių nevalyvas, bobiškas rugpjūčio vešlumas tarpte tarpsta didžiulių varnalėšų tamsiais tankumynais, keroja gauruotų plokščių lapų lakštais, ilgais mėsingos žalumos liežuviais. Tie šakoti varnalėšynai kėtojasi tarytum plačiai atsisėdusios bobšės, iki pusės suėstos savo pačių pasiutusių sijonų. Tenai daržas dykai siūlo pigiausias laukinio šeivamedžio kruopas, muilu dvokiančią gysločių grucę, laukinę mėtų baltakę ir visokį prasčiausią rugpjūčio šlamštą. O kitapus statinių tvoros, už to vasaros šabarkštyno, kuriame kvailai veši idiotiškos piktžolės, yra baisiausiai dagiais apžėlęs šiukšlynas. Niekas nežino, kad kaip tik tenai tos vasaros rugpjūtis kelia savo didžiąją pagonišką orgiją. Tame šiukšlyne, kuris šliejasi į statinių tvorą ir visas apaugęs laukiniais šeivamedžiais, stovi kvaišos mergaitės Tlujos lova. Tluja – taip mes visi ją vadiname. Ant šiukšlių ir atliekų, ant senų puodų, batų, šakalių ir plytgalių krūvos stovi žaliai dažyta lova be vienos kojos, paremta dviem senomis plytomis.

Oras virš to sąvartyno klaikus nuo karščio, tvyksčioja blizgančių, saulės įsiutintų sparvų žaibais, visas ūžia lyg nuo kokių nematomų tarškynių ir tiesiog varo iš proto.

Tluja tupi vidury geltono patalo ir skudurų. Didelė jos galva pasišiaušusi juodų plaukų kuodu. Veidas trūkčioja nelyginant armonikos dumplės. Kas akimirką verksmo grimasa suklosto tą armoniką į tūkstantį skersinių klostelių, o nustebimas ištempia ją atgalios, išlygina klostes, atveria mažų akių plyšelius ir drėgnas dantenas su geltonais dantimis po knysliška, mėsinga lūpa. Slenka karščio ir nuobodulio kupinos valandos, o Tluja veblena sau panosėje, snaudžia, tyliai niurzga ir kriuksi. Ji nejuda, tankiai nutūpta musių spiečiaus. Bet staiga ta visa nešvarių skarmalų, skutų ir draiskalų krūva sujuda, tartum pažadinta viduje tūnančių žiurkių krabždesio. Musės išsigandusios pabunda ir pakyla lyg didžiulis ūžiantis, pasiutiškai zvimbiantis, žibantis ir mirguliuojantis debesis. Skarmalai švilpia žemėn ir išsilaksto po šiukšlyną kaip išgąsdintos žiurkės, o iš jų išsikapsto, palengva išsivysto branduolys, išsiaižo šiukšlyno šerdis: pusnuogė tamsiaodė kvaišė, pamažu krutėdama ir panėšėdama į pagonių dievuką, stojasi ant trumpų vaikiškų kojyčių, iš pykčio pritvinkusio kaklo, iš paraudusio, nuo įtūžio tamsėjančio veido, ant kurio lyg barbariški piešiniai pražysta išpampusių gyslų arabeskos, išsiveržia žvėriškas, kimus riksmas, riksmas, einąs iš visų tos pusiau žvėriškos, pusiau dieviškos krūtinės bronchų ir švilpynių. Saulės išdeginti dagiai rėkia, varnalėšos pučiasi ir puikuojasi savo begėdiška mėsa, piktžolės seilėjasi žvilgančiais nuodais, o beprotė, nuo šaukimo užkimusi, pagauta baisių konvulsijų, lyg padūkusi daužosi mėsinga gakta į laukinio šeivamedžio kamieną, kuris tyliai girgžda nuo tos nesuvaldomos paleistuvingos aistros, viso to elgetiško choro užkeiktas išsigimusiam pagoniškam vaisingumui.

Tlujos motiną šeimininkės samdo šveisti grindų. Tai maža, kaip šafranas pageltusi moteriškė; šafrano ji įdeda ir į tas grindis, eglinius stalus, suolus ir sienas, kurias mazgoja neturtingų žmonių pirkiose. Kartą Adelė mane nusivedė į tos senos Maryskos namus. Buvo ankstyvas rytmetis, įėjome į mažą melsvai

baltintą trobelę, o tenai ant plūkto molio aslos gulėjo ankstyva saulė, skaisčiai geltonuojanti rytmečio ramybėje, kurios valandas, siaubingai žvangėdamas ant sienos, skaičiavo kaimiškas laikrodis. Skrynioje ant šiaudų gulėjo kvailutė Maryska, balta kaip kalėdaitis, rami kaip pirštinė, iš kurios ištraukta ranka. Ir tartum dėl to, kad ji miega, kalbėjo tyla, geltona, ryški, pikta tyla, postringavo pati viena, barėsi, garsiai ir storžieviškai dėstė savo maniakišką monologą. Maryskos laikas – jos sieloje kalėjęs laikas – ėjo iš jos baisiai tikras ir nesustabdomas žengė per trobą – triukšmingai, griausmingai, klaikiai, rodos, augte augo skaisčioje rytmečio tyloje iš ūžiančio laikrodžio malūno, lyg netikę, birūs, kvaili bepročių miltai.

3

Viename iš tų namelių, aptvertame ruda statinių tvora, skęstančiame vešlioje sodelio žalumoje, gyveno tetulė Agata. Užsukę pas ją, sodelyje praeidavome pro spalvotus stiklinius rutulius, pamautus ant kuolų, – rausvus, žalius ir violetinius, kuriuose buvo užburti ištisi spindulingi ir giedri pasauliai, lyg tie idealūs ir laimingi vaizdai, uždaryti neprilygstamoje muilo burbulų tobulybėje.

Apytamsėje priemenėje, išklijuotoje senomis pelėsių suėstomis ir nuo senumo apakusiomis oleografijomis, atrasdavome jau pažįstamą kvapą. Tame ištikimame sename kvape tilpo ir nuostabiai paprastai sintezavosi tų žmonių gyvenimas, rasės distiliatorius, kraujo grupė ir likimo paslaptis, neregimai uždaryta kasdieninėje jų nuosavo, atskiro laiko tėkmėje. Senos, išmintingos durys, kurių tamsūs atodūsiai įleisdavo ir išleisdavo tuos žmones, tylūs motinos, dukterų ir sūnų parėjimo ir išėjimo liudininkai – atsivėrė be garso, lyg spintos, ir įėjome į jų gyvenimą. Jie sėdėjo tartum savo likimo šešėlyje ir nesigynė – jau pirmaisiais nevikriais gestais išdavė mums savo paslaptį. Argi nebuvome krauju ir likimu su jais susigiminiavę?

Kambarys buvo tamsus ir aksominis nuo tamsiai mėlynų, auksu išrašytų apmušalų, tačiau liepsnojančios dienos aidas, nors ir perleistas per tankią sodo žalumą, ir čia dar virpėjo skaistvariu ant paveikslų rėmų, ant durų rankenų ir auksinių apkalų. Iš pasienio pakilo tetulė Agata, didelė ir stambi, apvalaus ir balto, rudomis strazdanų rūdimis išmarginto kūno. Prisėdome prie jų, tartum ant jų likimo kranto, truputį susigėdę, kad jie mums pasidavė taip bejėgiškai, be išlygų, ir gėrėme vandenį su rožių sultimis, nuostabiausią gėrimą, kuriame atradau sakytumei giliausią to karšto šeštadienio esmę.

Tetulė priekaištavo. Tai buvo pagrindinis jos kalbos tonas, balsas tos baltos ir vaisingos mėsos, kuri tarpo jau tarytum šalia pačios personos, o krūvoje laikėsi tik silpnais individualios formos saitais, jau net ir toje krūvoje pasidauginusios, pasirengusios skilti, išsišakoti, subyrėti į šeimą. Tai buvo bemaž savaimingas vaisingumas, nevaržomas ir liguistai suvešėjęs moteriškumas.

Rodėsi, kad patsai vyriškumo dvelksmas, tabako dūmų kvapas, kavalieriškas sąmojis galėjo šiam ugningam moteriškumui duoti paleistuvingo savaiminio pastojimo impulsą. Ir iš tiesų, visi jos skundai dėl vyro, dėl tarnybos, jos rūpesčiai dėl vaikų buvo tiktai nepatenkinto vaisingumo kaprizai bei užgaidos, tolesnis tęsinys to stačiokiško, pikto ir verksmingo koketavimo, kuriuo ji veltui atakavo vyrą. Dėdė Marekas, mažas, susikūprinęs, eunucho veidu, sėdėjo savo pilkame bankrote, susitaikęs su likimu, begalinės paniekos šešėlyje, kuriame tikėjosi pailsėti. Jo pilkose akyse ruseno tolima, lange nukryžiuota sodo kaitra. Kartkartėmis bandydavo silpnu mostu kažką parodyti, pasipriešinti, tačiau valdingo moteriškumo banga nublokšdavo į šalį tą nereikšmingą gestą, triumfuodama praeidavo pro šalį ir plačia savo srove užliedavo silpnas vyriškumo pastangas.

Tas netvarkingas ir besaikis vaisingumas turėjo savotiško tragizmo, tai buvo skurdas žmogystos, kuri grūmėsi ties nebūties ir mirties riba, kažkoks heroizmas moteriškumo, kuris

triumfavo derlumu nugalėjęs net gamtos luošumą, vyriškio nepajėgumą. Tačiau palikuonys rodė, kad pagrįsta yra motinos panika, nes gimdymo šėlas eikvojosi nevykusiems vaisiams, silpnai bekraujų ir beveidžių fantomų kartai.

Įėjo Liucija, vidurinioji. Iš veido pernelyg sumitusi, subrendusi, o visas kūnas dar vaikiškai putlus, oda baltutė, švelni. Padavė man lėlišką tarytum sprogstantis pumpurėlis rankutę, ir visas veidas išsyk pražydo lyg rausva bijūno pilnatis. Nelaiminga dėl savo raudonavimo, kuris begėdiškai bylojo apie menstruacijos paslaptis, ji tik merkėsi ir dar labiau raudo paklausta paties paprasčiausio dalyko, nes kiekvieną klausimą suprato kaip slaptą savo pernelyg jautrios mergystės užuominą.

Vyriausiasis iš pusbrolių, šviesiaūsis Emilis, kurio veide gyvenimas buvo tartum nuplovęs bet kokią išraišką, susikišęs rankas į raukšlėtų kelnių kišenes, ten ir atgal vaikščiojo po kambarį.

Elegantiški, brangūs jo rūbai dvelkė egzotiškais kraštais, iš kurių buvo sugrįžęs. Suvytęs ir blausus jo veidas diena po dienos vis labiau skendo į užmarštį, virsdamas tuščia balta siena su blyškiu gyslelių tinklu, kuriame lyg nutrinto žemėlapio linijos raizgėsi gęstantys audringo ir tuščiai praleisto gyvenimo prisiminimai. Jis buvo didelis kortuotojas, rūkydavo ilgas prašmatnias pypkes ir nuostabiai kvepėjo tolimų kraštų kvapu. Žvilgsniu klajodamas po tolimus prisiminimus, pasakodavo keisčiausius anekdotus, kurie tam tikroje vietoje staiga nutrūkdavo, surigzdavo ir pavirsdavo niekais. Aš sekiodavau jį ilgesingu žvilgsniu, trokšdamas, kad atkreiptų į mane dėmesį ir išvaduotų iš nuobodulio kančių. Ir tikrai, man pasirodė, kad, išeidamas į kitą kambarį, jisai man mirktelėjo. Nuėjau įkandin. Jis sėdėjo ant mažos kušetės, sukryžiavęs kelius bemaž ties pačia galva, plika lyg biliardo rutulys. Atrodė, kad žmogaus nėra – vieni rūbai, raukšlėti, suglamžyti ir pamesti ant fotelio. Veidas buvo tartum veido šešėlis – pėdsakas, kurį kažkoks praeivis paliko ore. Blyškiais, melsvai emaliuotais delnais jis laikė piniginę, kurioje kažką apžiūrinėjo.

Veido migloje šiaip taip išryškėjo iškilus blyškios akies obuolys, ir, išdaigiškai mirkčiodamas, ėmė vilioti mane. Jaučiau jam nenugalimą simpatiją. Jis pasistatė mane tarp kelių ir, įgudusiomis rankomis pašydamas nuotraukas, ėmė rodyti keistomis pozomis nufotografuotų nuogų moterų ir vyrų paveikslėlius. Stovėjau atsirėmęs į jį šonu ir žiūrėjau į tuos dailius žmonių kūnus tarytum iš tolo, nieko nematančiomis akimis, bet neaiškaus jaudulio fluidas, staiga sudrumstęs orą, pasiekė ir mane, nupurtė nerimo šiurpuliu, staigaus supratimo banga. Tačiau toji šypsenos miglelė, kuri jau ryškėjo po minkštais ir gražiais jo ūsais, geidulio užuomazga, įtempusi jo smilkiniuose pulsuojančias gyslas, jėga, prieš valandėlę padėjusi jam susikaupti, – vėl nukrito į tuštumą, veidas išėjo į nebūtį, pamiršo save, išsisklaidė.

SLOGUTIS

1

Jau anuomet mūsų miestas kaskart vis labiau nėrėsi į chronišką sutemų pilkumą, iš kraštų apaugdamas šešėlių dedervinėmis, puriais pelėsiais ir geležies spalvos samanomis.

Vos išsivysčiusi iš dvylų ryto dūmų ir miglų, diena iškart palinkdavo į žemą gintarinę popietę, valandėlę pabūdavo permatoma ir auksinė, nelyginant tamsus alus, o paskui vėl nusileisdavo po daugialypiais, fantastiškais spalvotų, erdvių naktų skliautais.

Gyvenome turgavietėje, viename iš tų tamsių namų plynais ir aklais fasadais, kuriuos taip sunku atskirti vieną nuo kito.

Tai būna nuolatinių paklydimų priežastis. Mat įėjęs į ne savo priemenę ir ne savo laiptus, paprastai patekdavai į tikrą svetimų butų, priebučių, netikėtų išėjimų į svetimus kiemus labirintą ir užmiršdavai pradinį žygio tikslą, o paskui tik po daugelio dienų, grįždamas iš keistų ir painių nuotykių šunkelių, kokį nors pilką apyaušrį, graužiamas sąžinės priekaištų, prisimindavai gimtuosius namus.

Didelių spintų, gilių sofų, blyškių veidrodžių ir pigių dirbtinių palmių pilnas mūsų butas darėsi vis netvarkingesnis; dėl to buvo kalta nepaslanki motina, kuri sėdėdavo krautuvėje, ir nerūpestinga laibakojė Adelė, kuri, niekieno neprižiūrima, per dienų dienas ilgiausiai gražindavosi priešais veidrodžius visur palikdama savo pėdsakų: iššukuotų plaukų, šukų, numestų batelių ir korsetų.

Niekas tikrai nežinojo, kiek tas butas turi kambarių, kadangi niekad negalėjai prisiminti, keli iš jų išnuomoti svetimiems gyventojams. Dažnai iš netyčių atidarydavai kurį nors iš tų pamirštų kambarių ir pamatydavai, kad jis tuščias; gyventojas būdavo seniai išsikraustęs, o mėnesiais neliestuose stalčiuose aptikdavai netikėtų radinių.

Apatiniuose kambariuose gyvendavo pardavėjai, ir ne kartą naktį mes pabusdavome išgirdę, kaip jie vaitoja susapnavę kokį baisų sapną. Būdavo, žiemą lauke dar juoda naktis, o tėvas jau leidžiasi į tuos vėsius ir tamsius kambarius; priešais save laiko žvakę ir baido pulkus šešėlių, kurie sprunka į pašalius per grindis, per sienas. Eina žadinti sunkiai knarkiančiųjų iš kieto kaip akmuo miego.

Paliktos žvakės šviesoje jie tingiai ritasi iš nešvaraus patalo, sėdėdami ant lovų, stato basas ir bjaurias kojas ir su puskojine rankoje dar valandėlę saldžiai žiovauja – žiovauja ilgai, tiesiog gašliai, kol gomurį sutraukia skausmingas mėšlungis, lyg smarkiai vemiant.

Kampuose nejudėdami tupi didžiuliai tarakonai, dar labiau padidinti savo šešėlių, kuriuos kiekvienam užkrauna deganti žvakė ir kurie neatsiskiria nuo jų net tada, kai kuris nors iš tų plokščių, begalvių vabalų staiga ima nenatūraliai, voriškai bėgti.

Tuo metu sušlubavo tėvo sveikata. Jau pirmomis tos ankstyvos žiemos savaitėmis jis ištisas dienas gulėdavo lovoje tarp buteliukų, tablečių ir apsivertęs komercinėmis knygomis, atneštomis nuo prekystalio. Kartus ligos kvapas sėdo ant kambario dugno, o jo apmušaluose tankėjo ir tamsėjo arabeskų raizginys.

Vakarais, motinai sugrįžus iš krautuvės, jis būdavo irzlus, pradėdavo ginčytis, prikaišiodavo, kad netiksliai tvarkanti sąskaitas; išmuštas raudonais lopais, įsikarščiuodavo kaip nepakaltinamas pamišėlis. Pamenu, kartą, pabudęs iš miego vėlai naktį, pamačiau jį vienmarškinį ir basą bėgiojantį ten ir atgal per odinę sofą ir šitaip demonstruojantį savo susierzinimą bejėgei mano motinai.

Kitomis dienomis būdavo ramus, rimtas ir visiškai pasinerdavo į savo knygas, toli pasiklysdavo painių skaičiavimų labirintuose.

Regiu jį rūkstančios lempos šviesoje, tupintį tarp pagalvių, po dideliu išpjaustinėtu lovos galvūgaliu, su didžiuliu galvos šešėliu ant sienos, linguojantį ir be žodžių medituojantį.

Kartkartėmis iškišdavo galvą iš tų sąskaitų, lyg norėdamas atsikvėpti, atverdavo burną, neskaniai pačepsėdavo sausu, apkartusiu liežuviu ir imdavo bejėgiškai dairytis, lyg ko ieškodamas.

Kartais, būdavo, patyliukais nubėga iš lovos į kambario kampą, prie sienos, ant kurios kabėjo patikimas instrumentas. Tai buvo tokia vandens klepsidra, arba didelis ilgakaklis stiklinis butelis, padalytas uncijomis ir pripildytas tamsaus skysčio. Tėvas susijungdavo su tuo instrumentu ilga gumine žarnele, tartum riesta, skausminga bambagysle, ir, taip susijungęs su pasigailėtinu aparatu, susikaupęs nejudėdavo, akys tamsėdavo, o pablyškusiame veide atsirasdavo skausmo ar kažkokio nusikalstamo malonumo išraiška.

Paskui vėl valandų valandas tyliai ir uoliai dirba, kartais sako vienišus monologus. Sėdi šitaip stalinės lempos šviesoje, tarp didelės lovos pagalvių, kambarys atrodo paaukštėjęs dėl gaubto šešėlio, kuris jungia jį su didžiąja miesto nakties stichija už lango, ir nežiūrėdamas jaučia, kad erdvėje aplinkui vis labiau keroja pulsuojantys apmušalų tankumynai, o juose kažkas šnabžda, šnypščia, šveplena. Nežiūrėdamas girdi visą tą sąmokslą, pilną reikšmingų virptelėjimų, meilių žvilgsnių, kurie atsiranda klausančių ausų kaušelių žieduose ir tamsiose šypsančiose lūpose.

Kartais tarytum dar labiau įninka dirbti, skaičiuoja, sumuoja, bijodamas išduoti viduje tvinkstantį niršulį, kovodamas su pagunda staiga surikti, aklai griebti už savęs ir pasičiupti pilnas saujas tų garbanotų arabeskų, tų puokščių akių ir ausų, kurias naktis paskleidė iš savęs ir kurios augo ir dauginosi, leisdamos

vis naujas atžalas ir atvašas nuo tamsōs motiniškos bambos. Ir nurimsta tik tada, kai, nakčiai išplaukiant, apmušalai nuvysta, susisuka, numeta lapus ir žiedus ir, rudeniškai išretėję, praleidžia tolimą aušrą.

Tada, apmušalų paukščiams čiulbant, geltonoje žiemos šviesoje jis užmiega porai valandų tirštu, juodu miegu.

Nuo tų dienų, nuo tų savaičių, kada manė esąs pasinėręs painiuose kontokorentuose, mintimis slaptai įsivogdavo į savo paties vidurių labirintus. Sulaikydavo kvapą ir klausydavosi. O kai žvilgsnis grįždavo iš tų gelmių pablyškęs ir susidrumstęs, ramindavo jį šypsena. Jis dar netikėjo ir kaip absurdą atmesdavo tuos reikalavimus, tuos siūlymus, kurie griūte griuvo ant jo.

Dienos metu tai būdavo lyg samprotavimai ir įtikinėjimai, pusbalsiu sakomi ilgi, monotoniški svarstymai, pilni humoristinių interliudijų, suktų pasierzinimų. Tačiau naktį tie balsai skambėdavo atkakliau. Reikalavimas darydavosi kaskart aiškesnis, svarbesnis, ir mes girdėdavome, kaip jis kalbasi su Dievu, lyg ko prašydamas ir nesutikdamas duoti kažko, ko įkyriai buvo reikalaujama ir kaulijama.

O vieną naktį tas balsas suaidėjo grėsmingai ir nenumaldomai, reikalaudamas duoti jam liudijimą lūpomis ir savo viduriais. Ir išgirdome, kaip dvasia įėjo į ji, kaip kilo iš lovos, ilga ir auganti iš pranašiškos rūstybės, kaip springo rėksmingais žodžiais, kurie lėkė nelyginant kartečė. Girdėjome grumtynių bildesį ir kaip vaitojo tėvas, dar tebesityčiojantis titanas sulaužytu šlaunikauliu.

Niekada nesu regėjęs Senojo Testamento pranašų, bet, matydamas tą vyrą, pargriautą Dievo rūstybės, plačiai išsižergusį ant didžiulio porcelianinio naktipuodžio, prisidengusį mataruojančiomis rankomis, debesiu beviltiškų greitų judesių, virš kurių dar aidėjo aukštyn jo balsas, svetimas ir griežtas, – supratau dievišką šventųjų vyrų rūstį.

Tai buvo šiurpus dialogas, lyg perkūnų kalba. Jo rankų judesiai draskė dangų į gabalus, o tarpuose pasirodydavo Jehovos

galva, nuo rūstybės išpampusi ir svaidanti prakeiksmus. Nežiūrėdamas regėjau ji, baisųjį Demiurgą, kaip jis, gulėdamas ant tamsos lyg ant Sinajaus kalno, įrėmęs galingas rankas į užuolaidų karnizą, glaudė didžiulį veidą prie viršutinių lango stiklų, į kuriuos bjauriai susiplodavo mėsinga jo nosis.

Jo balsą girdėjau pranašiškos tėvo tirados protarpiais, girdėjau tuos galingus išpūstų lūpų riaumojimus, drebinančius langų stiklus, sumišusius su tėvo priesaikomis, skundais, grasinimais.

Tarpais balsai aptildavo, palengva nurimdavo kaip vėjo šneka kamine naktį, bet ir vėl imdavo kaukti, ūžti tarytum kokia raudų ir prakeiksmų audra. Staiga tamsiai prasižiojo langas, ir per kambarį nuvilnijo tamsos drobulė.

Žaibo šviesoje pamačiau savo tėvą plevėsuojančiais marškiniais ir kaip jisai, sakydamas baisų prakeiksmą, smarkiai šliūkštelėjo naktipuodį į naktį, gaudžiančią nelyginant jūros kriauklė.

2

Mano tėvas pamažu nyko, vyto tiesiog akyse.

Tupėdamas po didžiulėmis pagalvėmis, baisiai pasišiaušęs žilų plaukų kuokštais, patyliukais šnekėjosi pats su savimi, visas pasinėręs į kažkokias painias vidines aferas. Galėjai pamanyti, kad jo asmenybė suskilo į daugelį susikivirčijusių ir nesutariančių esybių, nes balsu barėsi pats su savimi, atkakliai, karštai derėjosi, įtikinėjo ir prašė, arba vėl tarytum pirmininkavo sambūriui daugelio interesantų, kuriuos kaip įmanydamas, visu savo iškalbingumu stengėsi sutaikyti. Tačiau kiekvieną kartą tuos triukšmingus, karštų temperamentų pilnus susirinkimus galų gale išsklaidydavo prakeiksmai, plūdimai ir užgaulionės.

Paskui atėjo kažkokio nusiraminimo, vidinio susitaikymo, dvasinės giedros laikotarpis.

Vėl ant lovos, ant stalo, ant grindų buvo išdėstyti didžiuliai foliantai, ir lempos šviesoje virš balto lovos patalo, virš

palinkusios žilos tėvo galvos įsiviešpataudavo kažkokia benediktiniška darbo ramybė.

Bet kai motina vėlai vakare sugrįždavo iš parduotuvės, tėvas atgydavo, pasikviesdavo ją pas save ir didžiuodamasis rodydavo jai spalvotus gražius atvirukus, kuriais buvo rūpestingai išklijavęs svarbiausios knygos lapus.

Tuomet visi pastebėjome, kad tėvas diena po dienos vis mažėja, nelyginant kevale džiūstantis riešuto branduolys.

Nykti nyko, bet anaiptol nesilpo. Priešingai, jo sveikata, nuotaika, judrumas tarytum gerėjo.

Dabar jis dažnai vograudamas garsiai juokdavosi, tiesiog leipdavo juokais arba belsdavo į lovą ir valandų valandas įvairiomis tonacijomis atsakinėdavo sau „prašom". Kartkarčiais išlipdavo iš lovos, užsiropšdavo ant spintos ir, susirietęs paluby, kažkaip tvarkydavo senus surūdijusius ir dulkėtus rakandus.

Kai kada pasistatydavo priešais dvi kėdes ir, įsirėmęs rankomis į atkaltes, maskatuodavo kojomis, spindinčiomis akimis ieškodamas mūsų veiduose nusistebėjimo ir paskatinimo. Su Dievu, rodos, visiškai susitaikė. Retkarčiais naktį miegamojo lange pasirodydavo barzdotojo Demiurgo veidas, nužertas tamsiu bengališkosios ugnies purpuru, ir valandėlę geraširdiškai žiūrėdavo į jį, kietai užmigusį, melodingai knarkiantį ir tarytum klajojantį po nežinomas tolimas miego pasaulių erdves.

Ilgomis, apniukusiomis tos vėlyvos žiemos popietėmis tėvas dažnai valandų valandas lindėdavo senų rakandų prigrūstuose sandėliukuose ir kažko įnirtingai ieškodavo.

Ne vieną kartą pietų metu atsitiko taip, kad, visiems susėdus prie stalo, tėvo nebūdavo. Motina ilgai šaukdavo „Jakubai!" ir belsdavo šaukštu į stalą, kol jis išlįsdavo iš kokios spintos, apsivėlęs voratinkliais, visas dulkinas, žvelgdavo lyg pablūdęs, pasinėręs į painius, jam vienam težinomus ir iš galvos neišeinančius dalykus.

Kartais užsikardavo ant karnizo ir lyg sustingęs tupėdavo taip, kad poza būtų simetriška už lango ant sienos pakabintai

didžiulio grifo iškamšai. Šitaip atsitūpęs, nejudėdavo valandų valandas, žvilgsnis būdavo apsiblausęs, veido mina – gudriai šypsanti. O kam nors įėjus, staiga suplasnodavo rankomis ir užgiedodavo kaip gaidys.

Mes nebekreipėme dėmesio į tas keistenybes, į kurias jis diena po dienos vis labiau klimpo. Tartum visiškai atsikratęs kūniškų poreikių, savaitėmis nieko nevalgydavo, kasdien vis labiau nėrėsi į tas painias ir keistas aferas, kurių mes nebegalėjome suprasti. Visai nepaisydamas mūsų įtikinėjimų ir prašymų, jis atsakinėdavo savo vidinio monologo nuotrupomis, ir to monologo joks išorinis veiksnys negalėjo sudrumsti. Visada buvo sudirgęs, liguistai pagyvėjęs, nesveikai išraudusiais liesais skruostais, o mūsų tiesiog nebematė, nebepastebėdavo.

Mes pripratome prie jo nepavojingo egzistavimo, prie jo tylios šnekėsenos, prie to vaikiško, sunkiai suvokiamo čiauškėjimo, kurio trelės sroveno lyg nebe mūsų laike. Jau tada jis dingdavo kartais daugeliui dienų, kažkur prapuldavo nuošaliuose buto užkampiuose, ir nebegalėdavome jo surasti.

Ilgainiui tie prapuolimai liovėsi mus stebinę, mes prie jų pripratome, o kai po daugelio dienų tėvas vėl pasirodydavo bent pora colių sumažėjęs, sulysęs, irgi neilgai dėl to jaudindavomės.

Jis taip nutolo nuo visko, kas žmogiška ir realu, kad mes išvis liovėmės jį minėję. Atrišinėdamas mazgą po mazgo, jis laisvinosi nuo mūsų, vieną po kito traukė saitus, siejančius jį su žmonių bendrija. Tai, kas iš jo dar buvo likę, – tas truputėlis kūniško apvalkalo ir saujelė beprasmių keistenybių, – galėjo vieną dieną išnykti taip pat nepastebimai, kaip ir kampe sužerta pilka krūvelė sąšlavų, kurias Adelė kasdien išnešdavo į šiukšlyną.

PAUKŠČIAI

Atėjo geltonos, nuobodulio pilnos žiemos dienos. Parudavusią žemę dengė skylėta, nutrinta ir per trumpa sniego staltiesė. Daugeliui stogų jos neužteko, ir jie stovėjo juodi arba surūdiję, malksnų stogai ir skliautai, po kuriais slypėjo aprūkusios palėpių erdvės – juodos, suanglėjusios katedros, pasišiaušusios gegnių, sparų ir sančiaupų griaučiais – tamsūs žiemos vėtrų plaučiai. Kiekviena aušra atverdavo naujus dūmtraukius ir kaminus, per naktį išaugusius, nakties pūgų išpustytus, juodas velnio vargonų dūdas. Kaminkrėčiai negalėdavo atsiginti nuo varnų, kurios vakarais tartum gyvi juodi lapai aptūpdavo prie bažnyčios medžių šakas, suplasnojusios vėl pakildavo, ir pagaliau kiekviena susigūždavo savo vietoje ant savo šakos, o švintant išskrisdavo didžiuliais pulkais – debesys suodžių, paišini, banguojantys, fantastiški skudurai, mirgančiu karksėjimu teršiantys drumstai geltonus saulėtekio ruožus. Dienos nuo šalčio ir nuobodulio sužiedėdavo nelyginant pernykščiai duonos kepalai. Prariekdavome juos atšipusiais peiliais, be apetito, apimti tingaus mieguistumo.

Tėvas jau neišeidavo iš namų. Kūrendavo krosnis, studijavo niekad neišsemiamą ugnies esmę, jautė, koks sūrus, metalinis žiemos liepsnų prieskonis, koks rūkytas jų kvapas ir kaip šaltai glamonėja salamandros, kamino gerklėje laižančios blizgančius suodžius. Tiesiog pasimėgaudamas tomis dienomis viską taisinėjo kambario padangių erdvėse. Bet kokiu dienos metu

galėjai pamatyti jį tupintį pačiame viršuje ant kopėčių ir kažką meistraujantį paluby, prie aukštų langų karnizų, prie kabaliuojančių lempų burbulų ir grandinių. Dažytojų įpročiu kopėčiomis naudodavosi kaip didžiuliais kojūkais ir gerai jausdavosi toje paukščių perspektyvoje, netoli dažyto lubų dangaus, jo paukščių ir arabeskų. Nuo praktinio gyvenimo reikalų kaskart vis labiau tolo. Motina, labai susirūpinusi ir nerimaudama dėl jo būklės, mėgindavo su tėvu kalbėti apie finansinius reikalus, apie artimiausio „ultimo" mokėjimus, bet jis klausydavosi išsiblaškęs, apimtas nerimo, trūkčiojančiu nesavu veidu. O kartais, maldaujamai mostelėjęs ranka, staiga ją pertraukdavo, nubėgdavo į kambario kampą, priglausdavo ausį prie grindų plyšio ir imdavo klausytis, pakeltais abiejų rankų smiliais rodydamas, kad tai be galo svarbus tyrimas. Tada mes dar nesupratome, kokia liūdna šių keistybių priežastis, tasai apverktinas kompleksas, kuris brendo kažkur gilumoje.

Motinos jis visai nebeklausė, užtat didelę pagarbą ir dėmesį rodė Adelei. Kambario tvarkymas jam buvo didelė ir svarbi ceremonija, todėl niekada nepraleisdavo progos būti šio įvykio liudininku ir su baime, pagautas malonaus virpulio, stebėdavo visas Adelės manipuliacijas. Visiems jos veiksmams teikdavo gilesnę, simbolinę prasmę. Kada mergina, jaunais ir drąsiais judesiais stumdydama ilgakotį šepetį, šiūruodavo grindis, tiesiog nebegalėdavo susivaldyti. Iš akių jam paplūsdavo ašaros, veidas vaipydavosi nuo tylaus juoko, kūną krėsdavo malonūs orgazmo spazmai. Jo jautrumas kutenimui virsdavo pašėlimu. Vos tik Adelė baksteldavo ore pirštu, lyg ketindama pakutenti, jis, klaikiai persigandęs, pasileisdavo per visus kambarius, lėkdavo trankydamas iš paskos duris, o pačiame paskutiniame krisdavo kniūpsčias ant lovos ir imdavo raitytis iš juoko, sukrėstas vien tik įsivaizduoto paveikslo, kuriam negalėjo atsispirti. Dėl to Adelės valia tėvui buvo beveik neribota.

Tuo metu pirmą kartą pastebėjome, kad tėvas neapsakomai domisi gyvūnais. Iš pradžių tai buvo medžiotojo ir kartu

menininko aistra, o gal net kiek tauresnė, zoologinė individo simpatija giminiškoms, bet vis dėlto tokioms skirtingoms gyvybės formoms, eksperimentavimas neišmėgintuose būties registruose. Tik vėlesnėje fazėje šita veikla įgavo tokių nenormalių, painių, labai nuodėmingų ir natūrai priešingų ypatumų, kurių gal nereikėtų traukti į dienos šviesą.

Viskas prasidėjo nuo paukščių kiaušinių perėjimo.

Per didelį vargą ir išleidęs nemažai pinigų, tėvas iš Hamburgo, iš Olandijos, iš Afrikos zoologijos stočių gavo apvaisintų paukščių kiaušinių, kuriuos pakišo perėti didžiulėms belgų vištoms. Ši procedūra buvo labai įdomi ir man – kaip išsikala paukštyčiai, kokie keisti jų pavidalai ir spalvos. Niekas nebūtų pasakęs, kad tie monstrai, kurie vos išsiritę plačiai iššiojo didžiulius, fantastiškus snapus ir ėmė godžiai šnypšti besotėmis gerklėmis, kad tos silpnos, nuogos, kuprotos salamandros – tai būsimieji povai, fazanai, kurtiniai ir kondorai. Sudėlioti į krepšelius, sutupdyti į vatą, šitie slibinų išperos plonais kaklais kėlė aklas, giedravalkio apvilktas galvas, be garso kvarksėjo nebylėmis gerklėmis. Mano tėvas su žalia prijuoste vaikštinėjo palei lentynas, lyg daržininkas apie kaktusų inspektus, ir traukė iš nebūties tas aklas, gyvybe pulsuojančias pūsles, tuos nepaslankius pilvus, priimančius išorinį pasaulį tik maisto pavidalu, tuos gyvybės auglius, apgraibomis ieškančius šviesos. Po poros savaičių, kai tie akli gyvenimo pumpurai sprogo ir išvydo šviesą, kambariai prisipildė spalvoto klegesio, mirgančio savo naujųjų gyventojų ulbėjimo. Jie nutūpdavo užuolaidų karnizus, spintų atbrailas, sulįsdavo į kabančių lempų alavinių šakų ir arabeskų tankumynus.

Kai tėvas studijuodavo didelius ornitologijos žinynus ir sklaidydavo spalvotas lenteles, rodės, kad iš jų skriste skrenda tie plunksnuoti vaiduokliai ir pripildo kambarį spalvoto plazdesio, purpuro skutų, safyro, vario žalumos ir sidabro skiaučių. Lesinami jie ant grindų pavirsdavo spalvinga, banguojančia lysvele, gyvu kilimu, kuris, kam nors neatsargiai įėjus, suirdavo,

išsilakstydavo lyg kokios judančios, ore plazdančios gėlės ir galų gale sutūpdavo kambario padangių erdvėse. Ypač gerai prisimenu vieną kondorą, didžiulį plikakaklį paukštį raukšlėtu ir labai karpuotu veidu. Tai buvo liesas asketas, budistų lama, visa savo elgsena nesudrumsčiamai orus, ištikimas savo didžios giminės geležiniam ceremonialui. Kai jis tupėdavo priešais tėvą nelyginant monumentaliai sustingęs senovės Egipto dievaitis, kai, akis užsitraukęs balsvais giedravalkiais, kuriuos iš šono užsistumdavo ant lėliukių, visiškai paskęsdavo savo iškilnaus vienišumo kontempliacijose, – kas nors, pažvelgęs į jo akmeninį profilį, būtų pamanęs, kad tai mano tėvo vyresnysis brolis. Ta pati kūno, sausgyslių ir raukšlėtos kietos odos materija, tas pats išdžiūvęs ir kaulėtas veidas, tos pačios suragėjusios, gilios akiduobės. Netgi rankos, stiprių sąnarių, ilgos, liesos gaubtanagės tėvo plaštakos, turėjo panašumo į kondoro nagus. Žiūrėdamas į taip užmigusį paukštį, negalėdavau atsiginti įspūdžio, kad regiu mumiją – išdžiūvusią ir dėl to sumažėjusią savo tėvo mumiją. Manau, kad ir motina buvo pastebėjusi tą keistą panašumą, nors mes šios temos niekada nelietėme. Įsidėmėtina, kad kondoras naudojosi tuo pačiu naktipuodžiu, kaip ir mano tėvas.

Nuolatos perindamas įvairius plunksnuočius, tėvas ant aukšto keldavo paukščių vestuves, siųsdavo piršlius, aukšto arkose ir skylėse pririšdavo viliojančias, išsiilgusias sužadėtines ir iš tiesų padarė taip, kad mūsų namų stogas, didžiulis dvišlaitis malksnų stogas, virto tikra paukščių prieglauda, Nojaus laivu, į kurį priskrisdavo visokiausių sparnuočių iš tolimų kraštų. Netgi po paukščių karalystės likvidavimo paukščių pasaulis dar ilgai nepamiršo tos mūsų namų tradicijos ir pavasario traukos metu ant mūsų stogo ne kartą buvo nutūpę pulkai gervių, pelikanų, povų ir kitokių paukščių.

Tačiau tas pramogas, neilgai teklestėjusias, nelauktai ištiko liūdnas galas. Mat netrukus tėvui teko išsikraustyti į du palėpės kambarius, kuriuose buvo laikomi visokie rakandai. Iš ten vos tik švintant pasigirsdavo paukščių balsų klegesys. Medinės

aukšto kambarių dėžės, pastogių ertmių rezonuojamos, aidėte aidėjo nuo ūžesio, plasnojimo, giedojimo, ulbėjimo, burbuliavimo. Taip tėvas dingo mums iš akių keletui savaičių. Tik retkarčiais nulipdavo į butą, ir tada pastebėdavome, kad yra tartum sumažėjęs, sulysęs ir susisukęs. Kartais užsimiršęs pašokdavo prie stalo nuo kėdės ir, plasnodamas rankomis lyg sparnais, pratisai užgiedodavo kaip gaidys, o akys jam apsitraukdavo giedravalkio migla. Paskui susigėdęs juokdavosi kartu su mumis ir stengdavosi tą incidentą paversti pokštu.

Vieną kartą, užėjus generaliniam apsitvarkymui, tėvo paukščių karalystėje netikėtai pasirodė Adelė. Atsistojo tarpdury ir net rankas užlaužė užuodusi ore sklindantį dvoką ir pamačiusi, kad visos grindys, stalai ir baldai apdergti krūvomis mėšlo. Neilgai galvojusi, atidarė langą, čiupo ilgą šepetį ir ėmė visą tą daugybę paukščių sukti lyg verpetą. Pakilo baisiausias plunksnų, sparnų ir riksmo debesis, kuriame Adelė, panaši į dūkstančią, savuoju tirso malūnėliu prisidengusią menadę, šoko naikinimo šokį. Tėvas, kartu su paukščių pulku plasnodamas rankomis, persigandęs bandė pakilti į orą. Palengva retėjo sparnuotas debesis; pagaliau mūšio lauke liko tiktai pavargusi, uždususi Adelė ir mano tėvas, kuris stovėjo sutrikusiu, susigėdusiu veidu ir buvo pasirengęs bet kokiai kapituliacijai.

Po valandėlės mano tėvas jau lipo žemyn savo dvaro laiptais – palaužtas žmogus, karalius tremtinys, netekęs sosto ir viešpatystės.

MANEKENAI

Toji paukštiška tėvo pramoga buvo paskutinis margaspalvis protrūkis, paskutinis ir nuostabus fantazijos kontrmaršas, kuriuo tasai nepataisomas improvizatorius, tasai vaizduotės fechtavimo meistras puolė bergždžios ir nykios žiemos pylimus bei apkasus. Tik dabar suprantu tą vienišą didvyriškumą, ir kad jis šitaip vienui vienas paskelbė karą bekraštei miestą stingdančio nuobodulio stichijai. Neturėdamas jokios paramos, mūsų nepripažintas, tas nuostabusis vyras gynė sužlugdytą poeziją. Jis buvo stebuklingas malūnas, į kurio piltuvą biro dykų valandų pjuvenos ir tarp krumpliaračių pražysdavo visais Rytų šaknų kvapais ir spalvomis. Tačiau mes pripratome prie nuostabių šio metafiziško prestidižitatoriaus fokusų, buvome linkę nepripažinti jo suverenios magijos, kuri mus gelbėjo nuo tuščių dienų ir naktų letargo. Adelė nesusilaukė nė vieno priekaišto už tą beprasmišką ir žiaurų vandalizmą. Atvirkščiai, jautėme kažkokį piktą pasitenkinimą, satisfakciją, kad sumažėjo tų fantazijų, kuriomis godžiai mėgaudavomės iki soties, o paskui veidmainiškai išsisukinėdavome, kad nereikėtų už tai atsakyti. O galbūt šioje išdavystėje būta ir slapto nusilenkimo laimėjusiai Adelei, kuri, kaip mums rodėsi, vykdė kažkokią aukštesnių jėgų misiją ir užduotį. Visų išduotas, tėvas be kovos pasitraukė iš savo nesenos šlovės vietų. Nesukryžiavęs špagų, atidavė priešui savo buvusios nuostabios veiklos sritį. Kaip savanoris tremtinys pasitraukė į tuščią kambarį priemenės gale ir apsikasė tenai vienatve.

Mes jį pamiršome.

Ir vėl mus iš visų pusių apsupo gedulinga miesto pilkuma, pražystanti languose tamsiomis aušrų dedervinėmis, parazitiniu prieblandų grybeliu, kuris kerodamas virsdavo pūkuotu ilgų žiemos naktų kailiu. Kambarių apmušalai, palaimingai išsiplėtę anomis dienomis, leidę laisvai skrajoti tam spalvingam sparnuotam pulkui, vėl užsivėrė, sutirštėjo, susipynė su gailiais monotoniškais monologais.

Lempos pajuodo ir nuvyto kaip seni dagiai. Dabar jos kabėjo blausios ir vaidingos, tyliai skimbčiodavo stiklo karoliukais, jeigu kas pakliudydavo apgraibomis slinkdamas per pilką kambario prieblandą. Veltui Adelė įspraudė į kiekvieną šių lempų ranką po spalvotą žvakę, nevykusį surogatą, blyškų prisiminimą puikių iliuminacijų, kuriomis neseniai žydėjo jų kabantieji sodai. Ak! kur dingo tas čiulbantis pumpuravimas, tas skubus, fantastiškas vaisingumas tų lempų, nuo kurių, nelyginant nuo eižėjančių stebuklingų tortų, lėkdavo sparnuoti sapnai ir sklaidydavo orą kaip magiškų kortų taliją, barstydavo jį kaip spalvingus aplodismentus, kurie tirštai žirdavo tankiais žydrumos, povų, papūgų žalumos, metalinio blizgesio žvynais, piešdami ore linijas ir arabeskas, mirgančius skrydžio ratilus, skleisdami spalvotas plasnojančias vėduokles, dar ilgai po skridimo plaukiojančias puošnioje, tviskančioje atmosferoje. Net ir dabar papilkėjusioje auroje tebeglūdėjo spalvotų blyksnių aidai ir galimybės, tik niekas nei fleita, nei grąžtu nebegraižė, nebetyrinėjo drumstų oro sluoksnių.

Tos savaitės buvo keistai mieguistos.

Visą dieną neklotos, slogių sapnų sukuista ir ištaršyta patalyne užverstos lovos stovėjo tartum gilios valtys, paruoštos plaukti į šlapius ir painius kažkokios juodos, bežvaigždės Venecijos labirintus. Gūdžiu apyaušriu Adelė atnešdavo mums kavos. Tingiai rengdavomės šaltuose kambariuose; degdavo žvakė, o jos liepsnelė daugelį kartų atsispindėdavo juoduose langų stikluose. Tie rytmečiai būdavo pilni netvarkingos ruošos,

ilgo ieškojimo įvairiuose stalčiuose ir spintose. Po visą butą kaukšėdavo Adelės bateliai. Pardavėjai degdavosi žibintus, iš motinos rankų imdavo didelius parduotuvės raktus ir išeidavo į tirštą, sūkuriuojančią tamsą. Motinai vis nesisekdavo tualetas. Sietyne gesdavo žvakės. Adelė prapuldavo kažkur tolimuose kambariuose arba ant aukšto, kur džiaustydavo skalbinius. Niekas negalėdavo jos prisišaukti. Dar jauna, drumsta ir paišina krosnies ugnis laižydavo šaltas, blizgančias suodžių karpas kamino gerklėje. Žvakė užgesdavo, kambarys pasinerdavo į tamsą. Nulenkę galvas ant staltiesės, tik pusiau apsirengę, mes užmigdavome tarp pusryčių likučių. Užsikniaubę ant gauruoto tamsos pilvo, jos banguoto kvėpavimo nešami, išplaukdavome į bežvaigždę nebūtį. Pabusdavome nuo garsaus Adelės bruzdėjimo. O motinai vis nesisekdavo tualetas. Jai dar tesišukuojant, pareidavo pietų pardavėjai. Prieblanda turgavietėje pasidarydavo tokia lyg auksaspalviai dūmai. Po valandėlės iš to dūmų medaus, iš tų drumstų gintarų galėjo išplaukti gražiausios popiečio spalvos. Tačiau laimingasis momentas praeidavo, aušros lydinys peržydėdavo, o kylantis dienos fermentas, jau beveik subrendęs, vėl nugrimzdavo į bejėgišką pilkumą. Mes sėsdavome prie stalo, pardavėjai trindavo nuo šalčio paraudusias rankas, ir staiga jų pašnekesių proza iškart sugrąžindavo visą dieną, pilką ir tuščią antradienį, dieną, neturinčią nei tradicijų, nei veido. Tačiau, kai ant stalo atsirasdavo pusdubenis žuvų stikliniuose drebučiuose, dvi didelės žuvys, gulinčios šonas prie šono, vienos galva prie kitos uodegos, kaip Zodiako ženkle, mes atpažindavome, kad tai tos dienos herbas, bevardžio antradienio kalendorinė emblema, ir skubiai ją išsidalindavome, labai patenkinti, kad šitaip diena atgavo savo veidą.

Pardavėjai valgydavo ją pagarbiai, lyg atlikdami kalendorinę ceremoniją. Pipirų kvapas sklisdavo kambaryje. O kai, mintyse svarstydami būsimų savaitės dienų heraldiką, pyragu išvalydavome iš savo lėkštučių drebučių likučius ir pusdubenyje likdavo tiktai galvos su išvirusiomis akimis, – visi pajusdavome,

kad diena bendromis pastangomis įveikta, o jos likutis jau nevertas dėmesio.

Iš tiesų su tuo likučiu, atiduotu jos malonei, Adelė nedarydavo ilgų ceremonijų. Barškindama puodus ir taškydama šaltą vandenį, ji iki sutemstant energingai likviduodavo tą porą valandų, kurias motina pramiegodavo ant otomanės. O valgomajame tuo metu jau būdavo ruošiama vakaro scena. Su savo amato rekvizitais jame įsitaisydavo siuvėjos Polda ir Paulina. Jų rankų nešama, į kambarį įeidavo bežadė, nejudanti ponia, iš pakulų ir drobės padaryta dama su juodu mediniu rutuliu vietoj galvos. Tačiau, pastatyta į kampą tarp durų ir krosnies, ta ramioji dama darydavosi padėties šeimininkė. Iš savo kampo ji nejudėdama tylomis žiūrėdavo, kaip dirba merginos. Siuvėjų pastangas ir meilikavimus vertindavo labai kritiškai ir nemaloningai, nors Polda su Paulina, matuodamos baltais siūlais sudaigstytus suknelės fragmentus, priešais ją net atsiklaupdavo, žodžiu, stropiai ir kantriai tarnaudavo tylinčiam stabui. Deja, niekas jam nepatikdavo. Tas molochas buvo nepermaldaujamas, kokie gali būti tiktai moteriški molochai, ir be perstojo ragino siuvėjas dirbti, o tos, miklios ir lieknos, nelyginant medinės ritelės, nuo kurių vyniojami siūlai, ir tokios pat kaip jos judrios, grakščiai manipuliavo virš tos šilko ir gelumbės krūvos, čekšėdamos žirklėmis, įsibraudavo į spalvotą jos masę, plona lakuotu bateliu apauta kojele mindamos pakoją, birbino mašiną, o aplinkui tartum dviejų įnoringų ir išdykusių papūgų išspjaudyti lukštai ir kevalai augo krūva atliekų, įvairiaspalvių skiaučių ir skudurų. Kreivi žirklių žandikauliai prasižiodavo girgždėdami kaip tų margaplunksnių paukščių snapai.

Merginos, nekreipdamos dėmesio, mindžiojo spalvotas atraižėles, tartum nenuovokiai braidydamos po kažkokio būsimo karnavalo šiukšlyną, kažkokio didelio neįvykusio maskarado skarmalyną. Nervingai juokdamosi, jos nusipurtydavo skudurėlius, akimis glamonėdavo veidrodžius. Jų sielos, miklūs jų rankų burtai slypėjo ne nuobodžiose suknelėse, kurios likdavo

ant stalo, o tose aibėse nuokarpų, tose lengvabūdiškose ir baikščiose drožlėse, kuriomis siuvėjos galėjo apipilti visą miestą lyg kokiu spalvingu fantastišku sniegu. Staiga pajutusios, kad pasidarė karšta, jos atidarydavo langą ir, nekantriai laukdamos savo vienišumo pabaigos, pasiilgusios svetimų veidų, tikėdavosi pamatyti bent jau bevardį nakties veidą, prisispaudusį prie lango. Vėduodavosi įkaitusius savo skruostus priešais užuolaidomis kopiančią žiemos naktį – atsidengdavo liepsnojančias iškirptes, pagautos neapykantos sau, pasiryžusios varžytis dėl to pjeró, jeigu nakties tamsus dvelkimas jį atpūstų prie lango. Ak! kiek nedaug joms reikėjo iš tikrovės. Jos viską turėjo savyje, jos visko turėjo savyje su kaupu. Ak! joms būtų pakakę pjuvenų prikimšto pjeró, dviejų trijų žodžių, kurių seniai laukė norėdamos pulti į savo vaidmenį, kuris jau seniai išmoktas, jau seniai veržiasi į lūpas, sklidinas saldžios ir baisios širdgėlos, užvaldo negailestingai, lyg tie romano puslapiai, naktimis ryjami kartu su ašaromis, riedančiomis per išraudusius skruostus.

Kai nebuvo Adelės, per vieną vakarinę savo kelionę po butą tėvas pataikė į tokį tylų vakaro seansą. Pasirodęs iš gretimo kambario, valandėlę stovėjo tarpduryje su lempa rankoje, žavėjosi aistringa, raudonskruoste scena, ta spalvoto popieriaus, pudros ir atropino idile, kurios didžiai reikšmingas fonas buvo žiemos naktis, ilsinti tarp išpūstų lango užuolaidų. Užsidėjęs akinius, jis prisiartino per porą žingsnių ir, pasišviesdamas pakelta lempa, apėjo aplink merginas. Pro atdaras duris patraukęs skersvėjis pakėlė lango užuolaidas, o panelės leidosi apžiūrinėjamos – kraipė šlaunis, blyksčiojo akių emaliu, girgždančių batukų laku, raiščių sagtelėmis po vėjo pakelta suknele; skudurėliai tartum driežai ėmė bėgti per grindis pravirų tamsaus kambario durų link, o tėvas atidžiai žiūrėjo į prunkštaujančias būtybes ir tyliai šnibždėjo: „Genus avium... jeigu neklystu, scansores arba pistacci... vertos kuo didžiausio dėmesio".

Tuo atsitiktiniu susitikimu prasidėjo ištisa serija seansų, kurių metu mano tėvas kaipmat pakerėdavo abi paneles savo

įstabios asmenybės žavesiu. Atsilygindamos už galantiškiausius ir sąmojingiausius pašnekesius, kuriais jis užpildydavo vakarų tuštumą, merginos leisdavo karštam tyrinėtojui studijuoti savo liesų ir pigių kūnelių struktūrą. Tai vykdavo pokalbio metu, taip rimtai ir išradingai, kad rizikingiausi tų tyrinėjimų taškai netekdavo savo dviprasmiškumo. Kartą, nusmaukęs kojinaitę nuo Paulinos kelio ir meilingomis akimis nagrinėdamas paprastą ir taurią sąnario konstrukciją, tėvas kalbėjo: „Kokia žavi ir laiminga jūsų pasirinkta būties forma. Kokia graži ir paprasta tezė, kurią jums leista atskleisti savo gyvenimu. Bet užtat kaip meistriškai, kaip rafinuotai jūs susidorojate su šia užduotimi. Jeigu, atmetęs pagarbą Kūrėjui, užsimanyčiau pasilinksminti ir pakritikuoti kūrimą, sakyčiau: ‚Mažiau turinio, daugiau formos!' Oi, kaip palengvėtų pasauliui, jeigu sumažėtų to turinio. Kuklesnių sumanymų, santūresnių pretenzijų, ponai demiurgai, – ir pasaulis būtų tobulesnis!" – šaukė mano tėvas, ranka lukštendamas baltą Paulinos blauzdą iš kojinės pančių. Kaip tik tuo momentu, nešdama padėklą su pavakariais, valgomojo tarpduryje sustojo Adelė. Po ano didžiojo susidorojimo tai buvo pirmas tų dviejų priešiškų jėgų susitikimas. Mes visi, kurie stebėjome tą susitikimą, išgyvenome didžiulio nerimo minutę. Labai nemalonu buvo matyti dar vieną jau ir taip smarkiai nukentėjusio vyro pažeminimą. Tėvas labai sutriko, atsistojo, jo veidą banga po bangos vis tamsiau spalvino gėdos raudonis. Tačiau Adelė nelauktai užvaldė situaciją. Šypsodamasi priėjo prie tėvo ir sprigtelėjo jam į nosį. Po tokio signalo Polda su Paulina džiaugsmingai suplojo rankomis, ėmė trepsėti kojytėmis ir, iš abiejų pusių nutvėrusios tėvą už rankų, šokdamos apėjo aplink stalą. Šitaip merginų širdies gerumas visus tik pralinksmino ir išsklaidė nemalonaus konflikto užuomazgą.

Taip prasidėjo didžiai įdomios ir įstabios paskaitos, kurias mano tėvas, tos mažos ir nekaltos auditorijos dėmesio paskatintas, skaitė per kitas anos ankstyvos žiemos savaites.

Verta įsidėmėti, kaip, susidūrę su tuo nepaprastu žmogumi, visi daiktai tarytum susitraukdavo iki savo būties šaknų, atskleisdavo savąjį fenomeną iki pat metafizinio branduolio, tarytum sugrįždavo iki pirminės idėjos ir tame taške liaudavosi ja tikėję, pakrypdavo į tas abejotinas, rizikingas ir dviprasmiškas sritis, kurias čia trumpai pavadinsime didžiosios erezijos sritimis. Mūsų eretikas vaikščiodavo tarp daiktų kaip hipnotizuotojas, užkrėsdamas ir suviliodamas savo pavojingais burtais. Gal ir Pauliną turėčiau vadinti jo auka? Ji tomis dienomis tapo jo mokine, jo teorijos pasekėja, jo eksperimentų modeliu.

Čia pasistengsiu su deramu atsargumu, kad ko nepapiktinčiau, išdėstyti tą labai eretišką doktriną, kuri tada daugeliui mėnesių buvo pakerėjusi mano tėvą ir lėmė visus jo sumanytus darbus.

TRAKTATAS APIE MANEKENUS,

arba Antroji pradžios knyga

– Demiurgas, – kalbėjo tėvas, – neturėjo kūrybos monopolio – kūryba yra visų dvasių privilegija. Materijai duotas nesibaigiantis vaisingumas, neišsemiama gyvenimo galia ir kartu klaidinanti pagundos jėga, kuri masina mus formuoti. Materijos gelmėje įgauna pavidalą neryškios šypsenos, mezgasi įtampos, tirštėja formų bandomieji pavyzdžiai. Visa materija banguoja nuo nesibaigiančių galimybių, kurios eina per ją neryškiais virpesiais. Laukdama gaivingo dvasios dvelksmo, ji be paliovos vilnija savyje, gundo tūkstančiu saldžių apvalumų ir minkštumų, kuriuos, aklai sapnuodama, svaido iš savęs.

Neturėdama savo iniciatyvos, būdama geidulingai patogi, moteriškai plastiška, visiems impulsams paklusni, ji tampa teisei nepavaldžia sritimi, atvira visokiam šarlatanizmui ir diletantizmui, duoda dirvą visokiausiam demiurgiškam piktnaudžiavimui ir abejotinoms manipuliacijoms. Materija yra pasyviausia ir labiausiai beginklė kosmoso substancija. Kiekvienas gali ją minkyti, formuoti, kiekvienam ji paklusni. Bet kuri materijos organizacija yra netvari, pakrika, lengvai redukuojama ir suardoma. Nieko blogo, jeigu gyvybės formos keičiamos kitomis, naujomis. Nužudymas – ne nuodėmė. Kai kada tai yra būtina prievarta prieš atkaklias ir sustingusias būties formas, kurios nebeįdomios. Jis gali netgi duoti naudos įdomiam ir svarbiam eksperimentui. Čia išeities taškas naujai sadizmo apologijai.

Mano tėvas neapsakomai garbino materiją, tą nuostabiausią elementą. Nėra mirusios materijos, – mokė jis, – negyvumas tėra regimybė, už kurios slepiasi nežinomos gyvybės formos. Tų formų įvairovė begalinė, o atspalvių ir niuansų aibės. Demiurgas turėjo svarbių ir įdomių kūrybos receptų. Todėl sukūrė daugybę savaime atsinaujinančių rūšių. Nežinia, ar tie receptai kada nors bus rekonstruoti. Bet to ir nereikia, nes, netgi amžinai pražuvus klasikiniams kreacijos metodams, lieka tam tikrų nelegalių metodų, begalinė daugybė eretiškų ir nusikalstamų metodų.

Nuo bendrųjų kosmogonijos principų vis labiau artėdamas prie savo siaurų interesų srities, tėvas imdavo kalbėti pašnabždomis, įtaigiai, dėstydavo kaskart sunkiau, painiau, o išvados prapuldavo vis neaiškesnėse ir rizikingesnėse srityse. Gestai darydavosi ezoteriškai iškilmingi. Būdavo, primerkia vieną akį, prisideda prie kaktos du pirštus, o žiūri taip gudriai, kad tiesiog nebejauku. Tuo gudrumu skverbte skverbiasi į savo pašnekoves, žvilgsnio cinizmu prievartauja gėdingiausius, intymiausius jų rezervus, pagaliau nutveria juos sprunkančius į tolimiausią kertelę, priremia prie sienos ir kutena, krapšto ironišku pirštu, kol iškutentas sublizga supratimas ir juokas, pripažinimo ir pritarimo juokas, kuriuo galų gale kapituliuojama.

Merginos sėdi nejudėdamos, lempa rūksta, gelumbės po mašinos adata seniai nebėra, ir mašina stuksena tuščiomis, daigstydama juodą, bežvaigždę gelumbę, audžiamą ir vyniojamą už lango žiemos nakties.

– Pernelyg ilgai gyvenome terorizuojami Demiurgo nepralenkiamo tobulumo, – kalba tėvas, – pernelyg ilgai jo kūrinių tobulumas paralyžiuodavo mūsų pačių kūrybingumą. Mes nenorime su juo konkuruoti. Mes neturime ambicijų jam prilygti. Bet mes norime būti kūrėjais savo, žemesnėje, sferoje, geidžiame kūrybingumo sau, trokštame džiaugtis kūryba, vienu žodžiu, trokštame demiurgijos.

Nežinau, kieno vardu mano tėvas skelbė tuos postulatus, kokia bendruomenė, korporacija, sekta ar ordinas savo solidarumu teikė jo žodžiams patoso. Na, o mums šitos visokios demiurgiškos užmačios nė kiek nerūpėjo.

Tačiau tėvas tuo tarpu ėmė dėstyti tos antrosios demiurgijos programą, piešti paveikslą, kaip atsiras antroji gyvų būtybių generacija, kuri bus atvira opozicija viešpataujančiai epochai.

– Mums nereikia, – kalbėjo jis, – ilgaamžių padarų, tolimo tikslo būtybių. Mūsų kreatūros nebus daugiatomių romanų herojai. Jų rolės bus trumpos, lapidariškos, charakteriai – be tolesnio plano. Dažnai nepatingėsime pasikviesti juos į gyvenimą vienintelei akimirkai, kad padarytų tik vieną gestą, ištartų tik vieną žodį. Atvirai prisipažįstame: nesistengsime, kad būtų tvarūs, kad mūsų darbas būtų solidus; mūsų kūriniai bus tartum provizoriniai, padaryti vienam kartui. Jeigu tai bus žmonės, tai duosime jiems, pavyzdžiui, tik vieną veido pusę, vieną ranką, vieną koją, ir būtent tą, kurios reikės jų vaidmeniui. Būtų pedantiška rūpintis dėl jų antrosios kojos, kuri vaidinime nedalyvauja. Iš užpakalio jie gali būti paprasčiausiai apsiūti drobe arba nubaltinti. Savo ambicijas sudėsime į tokį išdidų devizą: „Kiekvienam gestui – kitas aktorius!" Kiekvienam žodžiui, kiekvienam veiksmui pasikviesime į gyvenimą atskirą žmogų. Taip mums patinka, tai bus pasaulis pagal mūsų skonį. Demiurgas labai mėgo patvarias, tobulas ir komplikuotas medžiagas, o mes teikiame pirmenybę pigioms. Mus tiesiog traukia, žavi medžiagos pigumas, menkumas, prastumas. Ar suprantate, – klausė tėvas, – kokią didžią prasmę turi šita silpnybė, šita aistra margam popierėliui, papjė mašė, lako dažams, pakuloms ir pjuvenoms? Tai yra, – kalbėjo skausmingai šypsodamasis, – mūsų meilė pačiai materijai, jos lengvumui ir akytumui, jos vienintelei mistiškai konsistencijai. Demiurgas, tasai didysis meistras ir menininkas, daro ją nematomą, liepia jai išnykti gyvenimo žaisme. Mes, atvirkščiai, mylime jos nepaklusnumą, priešinimąsi, jos lėlišką nerangumą. Mes mėgstame

kiekviename geste, kiekviename judesyje matyti jos nevikrias pastangas, jos inertiškumą, jos saldų meškiškumą.

Merginos sėdėjo nejudėdamos, stiklinėmis akimis. Jų veidai nuo klausymosi buvo ištįsę ir pakvailėję, skruostai pasidažę raudoniu. Sunku buvo tuo momentu pasakyti, ar jos priklauso pirmajai, ar antrajai kūrimo kartai.

– Žodžiu, – reziumavo mano tėvas, – norime antrą kartą sukurti žmogų pagal manekeno paveikslą ir panašumą.

Kad viskas būtų tikslu, čia aprašysime vieną smulkų ir menką incidentą, kuris nutiko šioje paskaitos vietoje ir kuriam neteikiame jokios svarbos. Tas incidentas, visiškai nesuprantamas ir beprasmis pasakojamų įvykių sekoje, gali būti išaiškintas nebent kaip tam tikras rudimentinis automatizmas, neturįs nei praeities, nei nuoseklumo, kaip savotiškas objekto apmaudas, perkeltas į psichikos sritį. Patariame skaitytojui ignoruoti jį taip pat lengvai, kaip darome mes. Štai jo eiga:

Tą akimirką, kai mano tėvas tarė žodį „manekenas", Adelė žvilgtelėjo į rankinį laikrodėlį, paskui susimirkčiojo su Polda. Tada su kėde pasislinko per pėdą į priekį, pasikėlė suknelės kraštą, pamažu atkišo juodu šilku aptemptą pėdą ir įtempė ją lyg žalčio galvą.

Taip ji sėdėjo per visą tą sceną su Polda iš vienos pusės ir Paulina iš kitos, visa lyg sustingusi, mirksėjo didelėmis akimis, pagilintomis atropino mėlynumo. Visos trys išpūtusios akis žiūrėjo į tėvą. Tėvas krenkštelėjo, nutilo, pasilenkė ir staiga labai išraudo. Vienu akimirksniu jo veido linijos, ką tik taip nesuvaldomai judėjusios ir virpėjusios, virto ramiais bruožais.

Jis – liepsningas erezijos skelbėjas, ką tiktai paleistas iš afekto sūkurio, – staiga visas susitraukė, užsidarė, susisuko. O gal jį kas pakeitė kitu. Tas kitas sėdėjo pastiręs, išraudęs, nuleistomis akimis. Panelė Polda priėjo ir pasilenkė prie jo. Lengvai plekšnodama jam per pečius, maloniai paragino: „Jakubai, būk protingas, Jakubai, paklausyk, Jakubai, nebūk užsispyręs. Na, prašom... Jakubai, Jakubai..."

Atkištas Adelės batelis truputį virpėjo ir blizgėjo nelyginant žalčio liežuvėlis. Tėvas palengva atsistojo nuleistomis akimis, kaip automatas žengė žingsnį ir puolė ant kelių. Tyloje šnypštė lempa, tapetų tankumynuose ten ir atgal bėgiojo iškalbingi žvilgsniai, skraidė piktų liežuvių pašnibždos, minčių zigzagai...

TRAKTATAS APIE MANEKENUS

Tęsinys

Kitą vakarą jis vėl taip pat iškalbingai ėmė dėstyti savo miglotą ir painią temą. Jo veido bruožų linijos čia išsilygindavo, čia vėl susivydavo tiesiog rafinuotai vylingai. Kiekvienoje spiralėje slypėjo ironijos šovinys. O tarpais įkvėpimas raukšlių ratus išplėsdavo, jie imdavo augti lyg kokio didžiulio siaubo verpetai ir nebyliomis voliutomis pasinerdavo į žiemos nakties gelmes.

– Panoptikumo figūros, – prabilo jis, kreipdamasis į paneles, – tai graudžios manekenų parodijos, bet vis tiek nežiūrėkite į jas lengvapėdiškai. Materija juokų nepripažįsta. Ji visada pilna tragiško rimtumo. Kas drįsta manyti, kad su materija galima žaisti, kad galima ją formuoti juokaujant, kad juokas į ją neįauga, neįsigraužia į ją bematant kaip lemtis, kaip likimas? Ar jūs jaučiate, kokį skausmą kenčia ir kaip kamuojasi lėlė, kokia baisi toji uždaryta, materijos sukaustyta kančia, nes lėlė juk nežino, kodėl ji tokia yra, kodėl jai prievarta primesta šita parodijos forma? Ar jūs suprantate, kokią galią turi išraiška, forma, kaip išvaizda, tironiškai savavaliaudama, užpuola beginklį rąstagalį, jį nugali ir ima valdyti tartum jo paties tironiška, pasipūtusi dvasia? Iš pakulų ir drobės padarote kokią galvą, suteikiate jai pykčio išraišką ir visam laikui paliekate su tuo pykčiu, su ta konvulsija, su ta įtampa, užrakinate kartu su akla tūžmastim, kuri niekaip negali išsilieti. Verkit, panelės, apraudokit savo likimą, nes matot, kaip vargsta įkalinta ir engiama materija, kuri nesuvokia savo esmės ir paskirties, nežino, kur nuves tas amžinai jai duotas gestas.

Minia juokiasi. Ar jūs suprantat, koks baisus to juoko sadizmas ir koks svaigus demiurgiškas jo žiaurumas? Todėl verkit, panelės, apraudokit savo pačių likimą, nes juk matot, kaip vargsta materija, prievartaujama materija, su kuria pasielgta baisiai neteisingai. Mano mielos panelės, kaip tik todėl taip kraupiai nuliūdę visi tie juokdariai golemai, visos tos skudurinės lėlės, tragiškai apmąstančios savo juokingas grimasas.

Štai anarchistas Lucchenis, karalienės Elžbietos žudikas, štai Draga, demoniškoji, nelaimingoji Serbijos karalienė, štai genialus jaunikaitis, giminės pasididžiavimas ir viltis, kurį pražudė nelemta onanizmo yda. O, kokia ironija visi tie vardai, tos figūros!

Argi toji lėlė iš tiesų bent kiek panaši į karalienę Dragą, argi tai jos antrininkė, bent tolimiausias tos būtybės šešėlis? Panašumas, išvaizda, vardas mus nuramina ir nebeleidžia klausinėti, o kaipgi tas nelaimingas padaras žiūri pats į save? Vadinasi, mano mielos panelės, čia būta dar kažkieno, kažkokio anonimo, baisaus ir nelaimingo, savo nykiame gyvenime nė girdėt negirdėjusio apie karalienę Dragą...

Ar girdėjot, kaip naktimis šiurpiai kaukia mugės būdose užrakintos vaškinės lėlės, kaip choru gailiai šaukia ir kumščiais daužo savo kalėjimų sienas mediniai ir porcelianiniai žmogeliukai?

Iš tamsos prisišaukęs visokių baisybių, tėvas įsijaudrino, jo veide atsirado raukšlių verpetas, gilyn vis didėjantis piltuvas, kurio dugne suliepsnojo baisinga pranašo akis. Barzda keistai pašiurpo, ant karpų, apgamų ir šnervėse išaugę plaukų šepetėliai ir kuokštai pastiro, pasišiaušė. Pats visas sustingo, stovėjo degančiomis akimis, krečiamas vidinio jaudulio, nelyginant automatas, užspringęs ir sustojęs mirties taške.

Adelė pakilo nuo kėdės ir paprašė mus užsimerkti, nežiūrėti, kas bus po valandėlės. Paskui priėjo prie tėvo ir, įsisprendusi rankomis į šlaunis, labai ryžtingai ir aiškiai pareikalavo...

Panelės sėdėjo nejudėdamos, nuleidusios akis, keistai nustirusios...

TRAKTATAS APIE MANEKENUS

Pabaiga

Po to kažkurį vakarą tėvas toliau dėstė savo paskaitą šitokiais žodžiais:

– Kai samprotavau apie manekenus, mano mielos panelės, aš norėjau pakalbėti ne apie tuos įkūnytus nesusipratimus, ne apie tas liūdnas parodijas, prasčiokiško ir vulgaraus nesaikingumo vaisius. Turėjau galvoje visai ką kita.

Ir tėvas mums ėmė piešti savo išsvajotos „generatio aequivoca", kažkokios tik pusiau organinių būtybių padermės, kažkokios pseudovegetacijos ir pseudofaunos, materijos fantastinės fermentacijos paveikslą.

Tie išgalvoti padarai iš pažiūros atrodė panašūs į gyvas būtybes, į stuburinius, vėžiagyvius, nariuotakojus, tačiau jų išvaizda buvo apgaulinga. Iš esmės tai buvo amorfinės būtybės, neturinčios vidinės struktūros, materijos imitacinių tendencijų vaisiai, kadangi materija turi atmintį ir iš pripratimo gali atkartoti jau turėtus pavidalus. Šitokia materijos morfologija apskritai yra ribota, formų palyginti nedaug ir įvairiuose būties lygmenyse jos nuolatos kartojasi.

Tos būtybės judrios, jautrios dirgikliams, bet tikrai gyvybei vis dėlto labai tolimos. Jas buvo galima gauti, išplakus valgomosios druskos tirpaluose tam tikrus komplikuotus koloidus. Po keleto dienų koloidai įgaudavo formą ir sudarydavo savotiškus substancijos tirštulius, primenančius žemesniąsias gyvybės formas.

Buvo galima pastebėti, kad šitaip atsiradusios būtybės kvėpuoja, kad jose vyksta medžiagų apykaita, tačiau cheminė analizė rodė neturint jas nė pėdsako baltymų nei apskritai anglies junginių.

Taigi tos primityvios formos buvo niekis, palyginus su ta įvairiausia, tiesiog nuostabia pseudofauna ir flora, kurios kai kada atsiranda tam tikroje griežtai apibrėžtoje aplinkoje. Tokia aplinka esti senuose butuose, kurie prisigėrę daugelio gyvenimų ir nutikimų kvapo; tai sunaudotos atmosferos, pilnos žmogaus svajonių specifinių ingredientų, tai griuvėsiai, priversti atsiminimų, ilgesio ir bergždžio nuobodulio humuso. Tokioje dirvoje minėtoji pseudovegetacija dygsta greitai, deja, tariamai, parazituoja gausiai, efemeriškai, leidžia trumpaamžes generacijas, kurios pražysta ūmiai ir puikiai, bet tuojau pat užgęsta, nuvysta.

Tokiuose butuose apmušalai būna jau labai nušiurę ir nusibodę po nepaliaujamos kelionės per visas ritmo kadencijas; nieko nuostabaus, kad jie sueina į tolimų, rizikingų svajonių šunkelius. Baldų esmė, jų substancija būna jau atsipalaidavusi, degeneravusi ir pavaldi nusikalstamoms pagundoms. Tada toje ligotoje, iškankintoje ir sulaukėjusioje dirvoje nelyginant gražus išbėrimas pražysta fantastiškos apnašos, spalvingi, vešlūs pelėsiai.

– Ar žinote, panelės, – kalbėjo tėvas, – kad senuose butuose esti kambarių, kuriuos visi pamiršta. Mėnesių mėnesiais nelankomi, jie vysta apleisti tarp senų mūrų, ir atsitinka taip, kad aklinai užsidaro, užauga plytomis ir, mūsų atminties amžinai prarasti, pamažu visai nustoja egzistuoti. Jų durys kokioje nors užpakalinių laiptų aikštelėje gali būti taip ilgai nepastebimos namiškių, kad įauga, sueina į sieną, kuri paslepia jų pėdsaką fantastišku plyšių ir įskilimų piešiniu.

– Kartą aš, – kalbėjo tėvas, – žiemai baigiantis, daugelį mėnesių nebuvęs, vieną ankstų rytą įėjau į tokią beveik užmirštą vietą ir nustebau, kad šitie kambariai pasidarę tokie keisti.

Iš kiekvieno grindų plyšio, iš visų atbrailų ir nišų dygo ploni ūgliai, o pilkame ore mirgėte mirgėjo filigraniškos lapijos nėriniai, kažkokio šiltnamio ažūriniai tankumynai, pilni šnabždesio, žvilgesio, lingavimo, kažkokio netikro, bet palaimingo pavasario. Aplink lovą, po šakota lempa, palei spintas lingavo dailių medžių guotai, trykšte tryško į viršų, virsdami spindinčiais vainikais, lapų nėrinių fontanais, taškė chlorofilo purslus iki pat dažyto lubų dangaus. Skuboto žydėjimo procesas toje lapijoje daigino milžiniškas baltas ir rausvas gėles, kurios skleidėsi tiesiog bematant, verste vertė iš vidaus rožišką žiedų minkštimą, liejosi per kraštus, barstė žiedlapius ir, kaipmat peržydėjusios, suirdavo.

– Buvau laimingas, – kalbėjo tėvas, – kad netikėtai išvydau tą žydėjimą, nuo kurio visas oras buvo pilnas mirgančio šlamesio, malonaus ūžimo, byrančio pro plonas šakų vyteles lyg tie spalvoti konfeti.

Aš regėjau, kaip iš oro virpėjimo, iš neapsakomai puikios auros fermentacijos randasi ir materializuojasi tasai skubotas žydėjimas, kaip fantastiškos oleandros lyg pūga pažeria į kambarį retas, tingias rožinių žiedų kekes ir suirsta.

– Dar neatėjus vakarui, – baigė tėvas, – to puikaus žydėjimo neliko nė pėdsako. Visa ta apgaulinga fata morgana buvo tiktai mistifikacija, nuostabios simuliacijos atvejis, kada materija apsimeta esanti gyva.

Tėvas tą dieną buvo keistai pagyvėjęs, žvilgčiojo gudriai, ironiškai, akys žvaliai ir linksmai žibėjo. Paskui staiga surimtėjo ir vėl ėmė nagrinėti be galo įvairias daugiaveidės materijos formas ir atspalvius. Labiausiai jis žavėjosi kraštutinėmis, abejotinomis ir probleminėmis formomis, kaip antai somnambulų ektoplazma, pseudomaterija, smegenų kataleptine emanacija, kuri tam tikrais atvejais išauga iš miegančiojo burnos per visą stalą, pripildo visą kambarį tarytum koks išpampęs, purus audinys, astralinė masė, esanti ties kūno ir dvasios riba.

– Kas gali žinoti, – kalbėjo tėvas, – kiek yra kenčiančių, luošų ir fragmentiškų gyvybės pavidalų, kaip nenatūraliai gyvena vinimis per prievartą sukaltos spintos ir stalai, nukryžiuoti medžiai, tie tylūs žiauraus žmogiškojo išradingumo kankiniai. Kaip baisu, kai transplantuojamos svetimos, viena kitos neapkenčiančios medžių rasės, sukaustomos ir paverčiamos viena nelaiminga būtybe.

Kiek senos, išmintingos kančios yra senų, garbingų mūsų spintų beicuotose rievėse, gyslose ir sluoksniuose. Kas dabar juose pastebėtų senus, nuobliuotus, neatpažįstamai nupoliruotus bruožus, šypsenas, žvilgsnius!

Šitaip kalbančio tėvo veidas apsitraukė svajingomis raukšlių linijomis, pasidarė panašus į seną stavariuotą, rievėtą lentą, nuo kurios nuobliuoti visi prisiminimai. Valandėlę manėme, kad tėvas pastirs kaip stabas, nes tokie priepuoliai kartais jį ištikdavo, bet jis staiga atsipeikėjo, susitvardė ir kalbėjo toliau:

– Senos, mistiškos gentys savo numirėlius balzamuodavo. Jų kambarių sienose būdavo įtaisyti, įmūryti kūnai, veidai; salone stovėdavo tėvo iškamša, o išdirbta velionė žmona tysodavo kaip kilimas po stalu. Vienas mano pažįstamas kapitonas savo kajutėje turėjo meliuzinos pavidalo lempą, kurią balzamuotojai malajiečiai jam padarė iš nužudytos jo mylimosios. Ant galvos ji turėjo milžiniškus elnio ragus.

Kajutės tylumoje ta galva, įsprausta palubėje tarp ragų šakų, palengva mirksėdavo blakstienomis, ant pravirų lūpų sublizgėdavo seilių plėvelė ir sproginėdavo nuo tylaus šnabždesio. Galvakojai, vėžiai ir didžiuliai krabai, pakabinti ant lubų sijų lyg kokie kandeliabrai ir sietynai, toje tyloje be paliovos judino kojas, vis ėjo ir ėjo vietoje...

Tėvo veidą staiga apniaukė rūpestis ir liūdesys, nes jo mintys nežinia kokių asociacijų keliais nuklydo prie naujų pavyzdžių.

– Argi galiu nutylėti, – kalbėjo jis, prislopinęs balsą, – kad mano brolis dėl sunkios ir nepagydomos ligos pamažu virto guminių žarnų kamuoliu, kad mano vargšė pusseserė dieną ir

naktį nešiojo jį pagalvėse, niūniuodama tam nelaimingam sutvėrimui nesibaigiančias žiemos naktų lopšines? Ar gali būti kas nors liūdniau už žmogų, pavirtusį gofruota žarna? Kaip nusivylė tėvai, kaip dezorientavosi jų jausmai, kaip žlugo visų viltys, sudėtos į daug žadantį jaunuolį! O vis dėlto vargšė pusseserė jį ištikimai mylėjo ir taip pasikeitusį.

– Ak! nebegaliu daugiau, nebegaliu klausytis! – suvaitojo Polda, pasisukdama kėdėje. – Nutildyk jį, Adele...

Merginos atsistojo, Adelė priėjo prie tėvo ir bakstelėjo ore pirštu, lyg kutendama. Tėvas sumišo, nutilo ir, pagautas siaubo, ėmė atatupstas trauktis nuo krutančio Adelės piršto. Toji ėjo iš paskos nesustodama, piktai grūmojo pirštu ir žingsnis po žingsnio stūmė jį iš kambario. Paulina pasirąžydama nusižiovavo. Paskui kartu su Polda, abi įsisprendusios į šonus rankas, šypsodamos pažvelgė viena kitai į akis.

NEMRODAS

Visą anų metų rugpjūtį pražaidžiau su nuostabiu mažu šuneliu, kuris vieną dieną atsirado ant grindų mūsų virtuvėje, bejėgis, inkščiantis, dar kvepiantis pienu ir kūdikyste, dar nesusiformavusia ovaline drebančia galvele, į šonus kaip kurmio išžergtomis kojelėmis ir švelniausiu, minkštučiu kailiuku.

Tasai gyvybės trupinėlis iš pirmo žvilgsnio visiškai sužavėjo berniuko sielą, sužadino jai begalinį entuziazmą.

Iš kokio dangaus taip netikėtai nukrito tas dievų numylėtinis, širdžiai mielesnis už gražiausius žaisliukus? Taigi ir senai, absoliučiai neįdomiai indų plovėjai kartais šauna į galvą puiki mintis, ir ji iš priemiesčio – anksti anksti, transcendentiškai ankstyvą rytmetį – atneša štai tokį šunelį į mūsų virtuvę.

Ak! Aš, deja, to nemačiau, nes dar nebuvau gimęs iš tamsių miego įsčių, kai toji laimė, jau įvykusi, jau laukianti mūsų, bejėgiškai gulėjo ant vėsių virtuvės grindų, neįvertinta Adelės ir namiškių! Kodėl manęs niekas nepažadino anksčiau! Pieno lėkštelė ant grindų bylojo apie Adelės motiniškuosius impulsus, deja, ir apie man amžinai dingusios praeities valandas, apie įmotystės malonumus, kurie man nerūpėjo.

Bet manęs dar laukė visa ateitis. Kokia begalybė patyrimų, eksperimentų, atradimų žadėjo atsiverti man dabar! Nepasotintam smalsumui čia skleidėsi mįslė, jos esminė paslaptis, išreikšta šita labai paprasta, labai patogia žaislo forma. Buvo neapsakomai įdomu turėti tokią nuosavą kruopelytę gyvybės,

tokią amžinos paslapties dalelę tokiu juokingu, nauju pavidalu, kuris žadino begalinį smalsumą ir slaptą pagarbą savo svetimumu, tos pačios gyvenimo temos, esančios ir mumyse, netikėtu transponavimu į kitokią negu mūsų, gyvuliška formą.

Gyvulėliai! Nepasotinto smalsumo tikslas, gyvybės mįslės egzemplifikacijos, tartum sukurtos tam, kad žmogui parodytų žmogų, suskaidydamos jo puikumą ir komplikuotumą į tūkstantį kaleidoskopiškų galimybių ir kiekvieną atvesdamos iki kokios nors paradoksalios ribos, iki kokio nors itin įdomaus suvešėjimo. Nevaržoma žmonių santykius drumsčiančių egotistinių interesų painiavos, širdis atsiverdavo sklidina simpatijos kitų spinduliuojamam amžinajam gyvenimui, sklidina meilingo, bendrauti skatinančio smalsumo, kuris buvo užmaskuotas savęs pažinimo alkis.

Šunytis buvo aksominis, šiltas, greitai pulsuojančia maža širdele. Jis turėjo dvi minkštas ausų skiauteles, drumstai melsvas akeles, rausvą snukutį, į kurį be jokios baimės buvo galima įkišti pirštą, dailias, nekaltas letenėles su nuostabia rausva karpute kitame šone, kur baigiasi priekinių kojų pėdos. Lipdavo jomis į dubenėlį pieno, godžiai ir nekantriai lakdavo rausvu liežuvėliu, o pasisotinęs graudžiai pakeldavo mažą snukutį su pieno lašeliu ant smakro ir nerangiai išsikraustydavo iš pieno vonios.

Jo eisena buvo nevikrus riedėjimas šonu įstrižai, neaiškia kryptimi, šiek tiek krypuojančia ir nepastovia linija. Jo nuotaikos dominantė buvo kažkoks neapibrėžtas ir nuolatinis liūdesys, našlaitystė ir bejėgiškumas – nesugebėjimas kuo nors užpildyti gyvenimo tuštumas tarp maitinimo sensacijų. Tai pasireikšdavo judesių netikslingumu ir nenuoseklumu, iracionaliais nostalgijos priepuoliais; tada jis bejėgiškai cypdavo ir negalėdavo rasti sau vietos. Netgi dar pasinėręs į miegą, kurio metu poreikį atsiremti ir prisiglausti tenkindavo naudodamasis savo paties kūnu, suriestu į virpantį kamuolėlį, – jis jausdavosi vienišas ir benamis. Ak, gyvybė – jauna ir silpna gyvybė, išleista iš saugios tamsos, iš jaukios motinos įsčių šilumos į didelį ir svetimą

spindulingą pasaulį, kaip ji gūžiasi ir traukiasi, kaip bjaurėdamasi atsisako priimti jai siūlomą reginį – tokį atgrasų ir bjaurų!

Bet pamažėle mažasis Nemrodas (buvo gavęs tą didų, karingą vardą) ima mėgautis gyvenimu. Vietoj ypatingo gimtosios provienystės suvokimo ima rastis daugumo žavesys.

Pasaulis pradeda spęsti jam savo spąstus: nepažįstamas, kerintis įvairaus maisto skonis; rytmečio saulės keturkampis ant grindų, kur taip gera atsigulti; savo paties sąnarių judesiai, savo paties letenėlės, uodegėlė, familiariai kviečianti pažaisti su pačiu savimi; žmogaus rankos glamonės, dėl kurių pamažu apima kažin koks išdykumas, kūne nebetelpantis ir visiškai naujų, staigių ir rizikingų judesių poreikį žadinantis linksmumas – visa tai vilioja, įtikina ir ragina priimti gyvenimo eksperimentą, su juo susitaikyti.

Ir dar. Nemrodas ima suprasti, kad tai, kas jam pasipainioja, nepaisant išorinio naujumo, iš esmės yra tai, kas jau buvo – buvo daugelį kartų, nesuskaičiuojamą daugybę kartų. Jo kūnas pažįsta situacijas, įspūdžius ir daiktus. Visa tai iš esmės jo pernelyg nestebina. Kiekvienos naujos situacijos akivaizdoje jis neria į savo atmintį, į savo kūno atminties gelmes, ieško apgraibomis, nerimastingai – ir atsitinka taip, kad suranda savyje reikiamą reakciją jau gatavą: kartų išmintį, sukrautą į jo plazmą, į jo nervus. Randa veiksmų, sprendimų, apie kuriuos pats nežinojo, kad jau yra jame subrendę ir tik laukia progos iššokti.

Jauno jo gyvenimo scenovaizdis – virtuvė, kur gardžius kvapsnius skleidžia rėčkos, komplikuotai ir įdomiai kvepia pašluostės, taukši Adelės batukai, kur ji triukšmingai pluša, – jo daugiau nebegąsdina. Priprato laikyti ją savo valdomis, įsikūrė joje ir ėmė ugdytis neaiškų priklausomybės jai, tėvynės jausmą.

Netikėtai jį ištikdavo nebent grindų plovimo kataklizmas –. prigimtinių teisių pažeidimas, taškymasis šiltu šarmu, grėsmingas Adelės šepečių čiūžčiojimas.

Tačiau pavojus praeina, šepetys nurimęs, nejudėdamas tyliai kiūto kampe, džiūstančios grindys maloniai kvepia šlapiu medžiu. Nemrodas, vėl atgavęs savo normalias teises ir laisves savo teritorijoje, nebenustygsta norėdamas griebti dantimis ant grindų gulintį seną skudurą ir iš visų jėgų tampyti jį kairėn ir dešinėn. Stichijoms nurimus, jį apima neapsakomas džiaugsmas.

Staiga jis sustoja lyg įbestas: priešais, per kokį trejetą šuns žingsnių, kruta juoda baidyklė, greitai judinanti savo daugybės susipynusių kojų virbelius. Baisiai persigandęs, palydi žvilgsniu įstrižą blizgančio vabzdžio kelią, įdėmiai stebėdamas tą plokščią, begalvį ir aklą liemenį, kurį neša nenatūraliai judrios voriškos kojos.

Nuo to reginio jame kažkas pradeda kilti, bręsti, brinkti, – kažkas, ko jis pats dar nesupranta, tarytum kokia rūstybė ar baimė, tačiau ji veikiau maloni, nes žadina jėgos, savęs pajutimo, agresyvumo virpulį.

Ir staiga jis prigula ant priekinių letenėlių ir paleidžia iš savęs garsą, dar sau pačiam nepažįstamą, svetimą, visiškai nepanašų į įprastinį inkštimą.

Paleidžia jį kartą, dar kartą, dar, laibu, nuolatos lūžinėjančiu diskantu.

Tik veltui jis kreipiasi į vabzdį ta naująja, iš staigaus įkvėpimo gimusia, kalba. Tarakonų proto kategorijose tai tiradai vietos nėra, ir vabzdys amžinojo tarakonų ritualo pašventintais judesiais toliau įstrižai keliauja į kambario kampą.

Vis dėlto neapykantos jausmai šunelio širdyje dar netvarūs ir nestiprūs. Ką tik pabudęs gyvenimo džiaugsmas bet kurį jausmą paverčia linksmybe. Nemrodas dar loja, tačiau to lojimo prasmė nepastebimai pasikeitusi, virtusi savo paties parodija – iš esmės tai tik troškimas parodyti, koks neapsakomai puikus tasai nuostabus gyvenimo nuotykis, pilnas pikanterijos, netikėto jaudulio ir prasmių.

PANAS

Kampe tarp pašiūrių ir priestatų galinių sienų buvo kiemo užkaboris, tolimiausia, paskutinė atšaka, įsispraudusi tarp podėlio, išvietės ir vištidės galinės sienos, – aklina įlanka, iš kurios nebebuvo išėjimo.

Tai buvo tolimiausias kyšulys, to kiemo Gibraltaras, bevil-tiškai daužantis galvą į akliną skersų lentų tvorą, neįveikiamą ir paskutinę šio pasaulio sieną.

Iš po jos apipelijusių grįstų tekėjo juodo, dvokiančio vandens srovelė, pūvančios, riebios balos niekada neišdžiūstanti gysla – vienintelis kelias, per tvoros ribą vedantis į pasaulį. Tačiau smirdančio užkampio širdgėla ilgai ilgai daužė galvą į tą užtvarą ir pagaliau vieną iš tų tvirtų skersinių lentų išklibino. Mes, berniūkščiai, darbą užbaigėme ir tą sunkią, apsamanojusią lentą išlupome, ištraukėme iš aptvaro. Taip padarėme spragą, atvėrėme langą į saulę. Viena koja atsistojęs ant permestos per klaną lentos, kiemo kalinys galėjo gulomis prasisprausti pro plyšį, kuris išleisdavo jį į naują, vėjo gaivinamą ir erdvų pasaulį. Ten buvo didelis, sulaukėjęs, senas sodas. Retai išsimėčiusiais didžiuliais guotais augo aukštos kriaušės, plačiašakės obelys, apsipylusios sidabriniu šlamesiu, kupančiais balsvų blyksnių raibuliais. Vešli visokių rūšių nepjauta žolė gauruotais kailiniais dengė banguotą sklypą. Paprastos pievų žolės lingavo plunksniškus varpų kuokštus; žaliavo filigraniškai dailios laukinės petražolės ir morkos; raukšlėti, šiurkštūs tramažolių ir notrelių

lapeliai kvepėjo mėtomis, stambių raudonų kruopų kekes kėlė plaušingi, žvilgantys, rūdžių taškeliais pamarginti gysločiai. Visa ta puri maišalynė buvo prisigėrusi gaivaus oro, glostoma žydro vėjo ir sklidina dangaus. Gulėdamas žolėje, būdavai užklotas ištisa žydra debesų ir plaukiančių kontinentų geografija, kvėpuodavai visu bekraščiu dausų žemėlapiu. Nuo to bendravimo su oru lapai ir atžalos buvo apaugę švelnučiais plaukeliais, apsinešę minkštais pūkais, pasišiaušę šiurkščiais kabliukų šeriais, tartum pritaikytais gaudyti ir sulaikyti deguonies srovėms. Tos smulkios balsvos apnašos giminiavo lapus su atmosfera, teikė jiems sidabriško, pilko blizgesio, kuris nutvieskia pilkas oro bangas ir ūksmingas svajas tarp dviejų saulės blyksnių. O vienas iš tų augalų, geltonas, pieno sulčių pritvinkusiais blyškiais stiebais, pripūstas oro, iš savo tuščiavidurių ūglių leido vien tik orą, vien pūkus, kurių plunksniniai ir balti kaip pienas kamuoliai subyrėdavo nuo vėjo dvelktelėjimo ir be garso išnykdavo žydroje tyloje.

Sodas buvo platus, išsišakojęs į kelias atšakas ir turėjo visokio klimato juostų. Vienoje pusėje buvo atviras, pilnas dausų pieno ir oro, ir ten po dangum klojėjo minkščiausią, švelniausią, puriausią žalumą. Tačiau ilga atšaka leisdamasis žemyn ir pasinerdamas į pavėsį tarp apleisto limonado fabriko galo ir ilgos griūvančio kluono sienos, vis labiau niaukėsi, darėsi storžievis ir netvarkingas, laukinis ir apsileidęs, siautėjo dilgėlėmis, šiaušėsi dagiais, buvo apėjęs visokių piktžolių šašais, o pačiame gale tarp sienų, plačioje keturkampėje įlankoje, nebeturėjo nei saiko, nei proto. Ten jau buvo ne sodas, o beprotybės paroksizmas, pasiutimo protrūkis, ciniška begėdystė ir pasileidimas. Ten sužvėrėję ir davę valią savo aistroms, šeimininkavo tušti, sulaukėję varnalėšų kopūstai – didžiulės raganos, vidury dienos nusiseginėjančios plačius sijonus, mėtančios juos nuo savęs – sijoną po sijono taip, kad jų išsipūtę, šlamantys, skylėti skarmalai pasiutusiomis skiautėmis jau laidojo po savim tą vaidingų pavainikių padermę. O besočiai sijonai pūtėsi ir stumdėsi, lipo

vienas ant kito, ramstė ir dangstė vienas kitą, augo lyg kokia išputusi lapų skardos masė, jau net siekė žemą kluono pastogę.

Štai ten ir pamačiau jį vienintelį kartą gyvenime, kaitros nualpintą vidurdienį. Tai buvo akimirka, kai pasiutęs, laukinis laikas ištrūksta iš įvykių verpeto ir lyg pabėgęs valkata rėkdamas pasileidžia tiesiai per laukus. Tuomet nekontroliuojama vasara auga be jokio saiko per visą erdvę, auga pašėlusiu veržlumu visomis galiomis, dvigubėdama, trigubėdama, į kažkokį kitą išsigimusį laiką, į nežinomą dimensiją, į beprotybę.

Tokiu metu mane apimdavo šėlas gaudyti drugelius, ir aš lyg padūkęs vaikydavau tas mirgančias liepsneles, tuos skrajojančius baltus lopinėlius, nevikriais zigzagais virpančius įkaitusiame ore. O kartą atsitiko taip, kad viena iš tų skaisčių dėmelių skrisdama persiskyrė į dvi, paskiau į tris – ir tas virpantis, akinamai baltas tritaškis mane tartum žaltvykslė ėmė vesti per saulės deginamus pasiutusius dagius.

Sustojau tik varnalėšyno pakrašty, nedrįsdamas nerti į tą baisų užkampį.

Tada staiga pamačiau jį.

Iki pažastų paskendęs varnalėšose, jis tupėjo tiesiai priešais mane.

Mačiau jo stambius pečius su nešvariais marškiniais ir suskretusio surduto skiautę. Tupėjo pasigūžęs, lyg ketindamas daryti šuolį. Nugara – pakumpusi lyg nuo didžiulės sunkenybės. Kūnas šnopštė įsiręžęs, o nuo varinio, saulėje blizgančio veido tekėjo prakaitas. Nors ir nejudėjo, atrodė, kad sunkiai dirba, tylomis galynėjasi su kažkokia didžiule našta.

Sustojau kalte prikaltas jo žvilgsnio, kuris mane suėmė lyg žnyplėmis.

Tai buvo valkatos ar girtuoklio veidas. Kakta aukšta, iškili kaip upės nugludintas riedulys, o virš jos šiurpso nešvarių gaurų kuokštas. Kaktą vagojo gilios raukšlės. Gal skausmas, gal deginanti saulės kaitra, gal nežmoniška įtampa, nežinia kas buvo taip įsirėžę į tą veidą ir taip įtempę bruožus, jog jie, rodės,

tuojau sprogs. Juodos akys įsmigo į mane, pilnos didžiausios širdgėlos ar skausmo. Tos akys žiūrėjo į mane ir nežiūrėjo, matė mane ir tuo pat metu visai nematė. Tai buvo kažkokie rutuliai, kurie plyšte plyšo, draskomi didžiausio skausmo arba nežaboto mėgavimosi įkvėpimu.

Ir staiga iš tų įtemptų, tiesiog sproginėjančių bruožų išlindo kažkokia baisi, kančios iškreipta grimasa, ir toji grimasa ėmė augti, imdama į save aną beprotybę ir įtampą, pampo nuo jų, lindo kaskart vis labiau ir išsiveržė riaumojančiu, gargaliuojančiu juoko kosuliu.

Baisiausiai persigandęs, pamačiau, kaip jis, griausmingai juokdamasis iš galingos krūtinės, palengva pakilo, atsistojo ir, susikūprinęs kaip gorila, rankas laikydamas smunkančiuose kelnių skarmaluose, dideliais šuoliais nubėgo, šlepsėdamas per šnarančius varnalėšų lapus, – Panas be fleitos, išgąstingai grįžtantis į savo gimtąsias girias.

PONAS KAROLIS

Šeštadienį po pietų mano dėdė Karolis, gyvanašlis, pėsčiomis eidavo į vasarvietę, esančią per valandą kelio nuo miesto, pas žmoną ir vaikus, kurie ten atostogavo.

Nuo žmonos išvažiavimo butas netvarkytas, lova niekad neklojama. Ponas Karolis pareina namo vėlai naktį, nusivalkiojęs ir nusmurgęs per naktinius lėbavimus, į kuriuos jį traukia tos tvankios ir nykios dienos. Sumaigytas, šaltas, baisiai sujauktas patalas tada jam būna kažkokia palaiminga prieglauda, išsigelbėjimo sala, į kurią jis puola iš paskutiniųjų jėgų tarytum daugelį dienų ir naktų audringos jūros blaškytas sudužusio laivo keleivis.

Graibinėdamas patamsy, griūva į šaltus patalus, į tas balsvas plunksnų kalvas, gūbrius ir kauburius ir miega kaip nuvirtęs: aukštyn kojom, žemyn galva, momeniu įsirėmęs į purų patalo minkštimą, tarytum per miegus norėdamas prasiskverbti, kiaurai perlįsti per nakties metu augančius, didžiulius patalų masyvus. Miegodamas grumiasi su patalais lyg plaukikas su vandeniu, minko ir maišo juos visu kūnu lyg tešlą didžiuliame duonkubilyje, į kurį įkrito, ir pabunda pilku apyaušriu užduseęs, apsipylęs prakaitu, išmestas į tą patalų krūvos krantą, kurio nebegalėjo įveikti sunkiose nakties grumtynėse. Taip pusiau išmestas iš miego sietuvos, valandėlę nesąmoningai kabo ant nakties krašto, krūtine gaudo orą, o patalai aplinkui auga, pučiasi, kyla – ir vėl jį apauga sunkios, balsvos tešlos griūtis.

Taip jis miega iki vėlyvų priešpiečių, o pagalvės sugula viena prie kitos, ir pasidaro didelė, balta, plyna lyguma, po kurią klajoja nurimęs jo miegas. Tais baltais vieškeliais jis palengva sugrįžta į save, į dieną, į tikrovę – ir pagaliau atveria akis lyg užmigęs keleivis, traukiniui sustojus stotyje.

Kambaryje viešpatauja užsibuvusi prietema su daugiadienės vienatvės ir tylos nuosėdomis. Tiktai ant lango verda rytmetinis musių knibždėlynas, skaisčiai liepsnoja užuolaidos. Ponas Karolis iš savo kūno, iš jo ertmių iššiovauja vakarykštės dienos liekanas. Žiovavimas jį tampo lyg konvulsijos, tartum norėdamos visą išversti išvirkščią. Taip jis išmeta iš savęs tą smėlį, tas sunkenybes, – nesuviršKintus vakarykštės dienos likučius.

Šitaip nusiraminęs, atsigavęs, ima į užrašų knygutę rašyti išlaidas, kalkuliuoja, skaičiuoja ir svajoja. Paskui ilgai guli nejudėdamas, stiklinėmis akimis, kurios yra vandens spalvos, išsprogusios ir drėgnos. Vandeningoje kambario prieblandoje, išgiedrintoje anapus užuolaidų esančios kaitrios dienos atspindžio, jo akys lyg maži veidrodėliai atspindi visus švytinčius daiktus: baltas saulės dėmes lango plyšiuose, auksinį užuolaidų keturkampį, tartum vandens laše jose pasikartoja visas kambarys su kilimų ir tuščių kėdžių tyla.

Tuo tarpu diena anapus užuolaidų dūzgia kaskart liepsningesniu saulės įsiutintų musių zvimbesiu. Tas baltasis gaisras jau nebegali sutilpti lange, ir užuolaidos alpsta nuo šviesaus bangavimo.

Tada jis išsirango iš patalo ir, nevalingai stenėdamas, dar kurį laiką sėdi ant lovos. Jo trisdešimtkelerių metų kūnas jau pradėjęs tukti. Organizmas paburkęs nuo riebalų, nualintas lytinių piktnaudžiavimų, bet nuolatos gausiai pritvinkęs syvų, ir rodos, kad dabar toje tyloje palengva bręsta jo būsimas likimas.

Kol jis taip sėdi nieko negalvodamas ir sustingęs lyg augalas, visas virtęs apytaka, kvėpavimu, giliu syvų pulsavimu, iš jo prakaituoto, daugelyje vietų plaukais apžėlusio kūno auga kažkokia nežinoma, nesuformuluota ateitis, nelyginant bjaurus

navikas, kuris didėja fantastiškai ir nežinia kokiu mastu. Jis tuo nesibaisi, nes jau yra pajutęs savo tapatybę su tuo kažkuo nežinomu ir dideliu, kas turėjo ateiti ir nesipriešindamas augo drauge, nuostabiai sutartinai, ramios grėsmės sustingdytas, atpažindamas būsimąjį save tame kolosališkame vešlume, tose fantastiškose sangrūdose, kurios brendo jo vidinio žvilgsnio akivaizdoje. Tada viena jo akis kiek nukrypsta į šalį ir tartum išeina į kitą matmenį.

Paskui iš tų beminčių aptemimų, iš tų prarastųjų tolumų jis vėl sugrįžta į save ir į laiką; pamato ant kilimo savo riebias ir dailias lyg moters pėdas ir iš lėto išsisega iš dieninių marškinių rankogalių auksines sąsagas. Po to nueina į virtuvę ir pavėsingame jos kampe randa kibirėlį vandens, tykų, budrų veidrodžio skridinėlį, laukiantį jo tenai, – vienintelę gyvą ir pažįstamą būtybę tame tuščiame bute. Įsipila vandens į dubenį ir oda ima ragauti alpų, salsvą šlapumą.

Savo tualetą jis tvarko ilgai, rūpestingai, neskubėdamas, tarp atskirų manipuliacijų darydamas pauzes.

Tasai butas, tuščias ir apleistas, jo nepažįsta, o baldai ir sienos stebi jį tyliai kritikuodami.

Įeidamas į jų tylą, jis jaučiasi kaip įsibrovėlis toje povandeninėje, paskendusioje karalystėje, kurioje teka kitas, atskiras laikas.

Atidarinėdamas savo stalčius, jis jaučiasi kaip piktadarys ir prieš savo valią vaikščioja pirštų galais, bijodamas pažadinti triukšmingą, per didelį aidą, nekantriai laukiantį menkiausios priežasties garsiai sugriaudėti.

Pagaliau, tyliai vaikščiodamas nuo spintos prie spintos, jis daiktas po daikto susiranda viską, ko reikia, ir užbaigia savo tualetą tarp tų abejingai, tylomis jį toleruojančių baldų; galų gale pasiruošęs eiti, stabteli su skrybėle rankoje ir sutrinka, kad net paskutinę akimirką nesugebėjo rasti žodžių, kurie atrištų tą priešišką tylėjimą; prie durų eina nusiminęs, iš lėto, nuleidęs galvą, tuo tarpu į priešingą pusę – į veidrodžio gelmę – neskubėdamas tolsta kažkas visiems laikams atsukęs nugarą, tolsta per tuščią nesamų kambarių anfiladą.

CINAMONINĖS KRAUTUVĖS

Trumpiausiomis, mieguistomis žiemos dienomis, iš abiejų pusių, iš ryto ir iš vakaro, apgaubtomis gauruotų prieblandų, kada miestas kaskart giliau šakodavosi į žiemos naktų labirintus, o trumpa aušra vargiai beprišaukdavo jį atsipeikėti, sugrįžti, – mano tėvas jau buvo pražuvęs, parduotas, prisaikdintas anai sferai.

Ant jo veido ir galvos tuo metu vešliai ir tiesiog baisiai augo žili plaukai; pasišiaušę jų šepečiai, šeriai, ilgi kuokštai šiurpsojo ant karpų ir antakių, lindo iš šnervių – ir tai jo fizionomiją darė panašią į seno, nutriušusio lapino.

Jo uoslė ir klausa nepaprastai aštrėjo, ir iš tylinčio, nerimastingo veido persimainymų matydavome, kad tais pojūčiais jis nuolat santykiauja su nematomu tamsių užkampių, pelių urvelių, išdūlėjusių tuščių ertmių po grindimis ir dūmtakių pasauliu.

Jis buvo neklystantis ir jautrus visų nakties krebždesių, slapto, girgždančio grindų gyvenimo stebėtojas, šnipas ir bendrininkas. Tie dalykai taip patraukdavo jo dėmesį, jog jis visiškai pasinerdavo į mums nepasiekiamą sferą ir nė nemanydavo duoti mums apie ją ataskaitos.

Kai neregimosios sferos išdaigos pasidarydavo pernelyg absurdiškos, ne kartą gynėsi pirštais ir tyliai pats sau juokėsi; tada žvilgsniu susikalbėdavo su mūsų katinu, kuris, būdamas toks pat ano pasaulio paslapčių dalyvis, pakeldavo savo ciniška,

šaltą, rainuotą veidą ir iš nuobodulio abejingai užmerkdavo įstrižus akių plyšelius.

Pietų metu valgydamas, būdavo, staiga padeda peilį ir šakutę ir su parišta ant kaklo servetėle pašoka lyg katinas, ant galų pirštų nusėlina prie gretimo tuščio kambario durų ir kuo atsargiausiai pažvelgia pro rakto skylutę. Paskui, lyg susigėdęs, nelinksmai šypsodamas, grįžta prie stalo ir vis bamba, neaiškiai murma pasinėręs į kažkokį vidinį monologą.

Norėdama bent kiek išblaškyti ir atitraukti nuo liguistų tyrinėjimų, motina jį vakarais išsitempdavo pasivaikščioti, o jis eidavo tylėdamas, nesipriešindamas, bet ir neįtikintas, išsiblaškęs, toli nuklydęs dvasia. O kartą netgi nuėjome į teatrą.

Vėl atsiradome toje didžiulėje, prastai apšviestoje ir nešvarioje salėje, pilnoje mieguistos žmonių šnekos ir netvarkingo judėjimo. Tačiau kai prasibrovėme pro žmonių spūstį, prieš mus išniro milžiniška šviesiai žydra uždanga, tarytum kažkokio kito pasaulio dangus. Didelės tapytos rausvos kaukės išpūstais skruostais nardė didžiulėje marškos erdvėje. Tasai dirbtinis dangus plėtėsi ir plaukė išilgai ir skersai, tvinte tvindamas galingu patoso alsavimu, didingais gestais, prisipildydamas to dirbtinio, tviskančio pasaulio, kuris buvo statomas ten, ant dundančių scenos pastolių. Per platų dangaus veidą slenkantis virpulys, didžiulės marškos atodūsis, nuo kurio atgydavo ir imdavo augti kaukės, sakyte sakė, kad dangaus skliautai iliuziškai, o kartu kėlė realybės virpulį, kurį metafiziškomis akimirkomis jaučiame kaip paslapties mirgėjimą.

Kaukės plasnojo raudonais vokais, spalvingos lūpos kažką be garso šnibždėjo, ir aš žinojau, kad ateis akimirka, kai paslapties įtampa pasieks zenitą, o tada pritvinkęs uždangos dangus iš tiesų sprogs, pakils ir parodys negirdėtų, neapsakomų dalykų.

Tačiau man nebuvo lemta sulaukti tos valandėlės, kadangi tėvas ėmė nerimauti, graibstytis už kišenių ir galų gale pareiškė pamiršęs piniginę su pinigais ir svarbiais dokumentais.

Tėvai trumpai pasitarė, paskubomis apskritai įvertino Adelės sąžiningumą ir liepė man drožti namo ieškoti piniginės. Motinos nuomone, iki vaidinimo pradžios buvo dar daug laiko ir, vikriai apsisukęs, galėjau laiku sugrįžti.

Išėjau į žiemos naktį, nuspalvintą dangiškos iliuminacijos. Tai buvo viena iš tų giedrų naktų, kai žvaigždėti skliautai tokie erdvūs ir išsišakoję, lyg būtų persiskyrę, sulūžę ir pasidaliję į atskirus dausų labirintus, kurių galėjo užtekti visam mėnesiui žiemos naktų, kurie savo sidabriniais ir margaspalviais gaubtais būtų apdengę visus tų naktų vaiduoklius, nuotykius, avantiūras ir karnavalus.

Nedovanotinas lengvapėdiškumas išsiųsti tokią naktį berniuką su svarbia ir skubia užduotimi, kadangi prieblandoje gatvės pasidaugina, susipainioja, pasikeičia viena su kita vietomis. Miesto glūdumoje atsiveria, kaip čia pasakius, dvigubos gatvės, gatvės antrininkės, netikros ir klastingos gatvės. Užburta ir suklaidinta vaizduotė kuria apgaulingus miesto planus, rodos, jau seniai žinomus, pažįstamus, kuriuose tos gatvės turi savo vietą ir vardą, o be galo išradinga naktis, nieko geresnio nebesumanydama, nuolatos rodo vis kitokias vaiduokliškas konfigūracijas. Tie žiemos naktų gundymai dažniausiai prasideda nekaltai – nuo noro pasitrumpinti kelią, pasirinkti ne įprastinį, o artesnį. Klaidžiai kelionei susikirtus su kokiu nors nevaikščiotu skersgatviu, atsiranda patrauklių kombinacijų. Tačiau šiuokart pradžia buvo kitokia.

Paėjęs porą žingsnių, susigriebiau, kad esu be apsiausto. Norėjau grįžti, be po akimirkos man tai pasirodė nereikalinga gaišatis, kadangi naktis visiškai nebuvo šalta, atvirkščiai – dvelkianti nuostabios šilumos srovėmis, kažkokio netikro pavasario atodūsiais. Sniegas baltais riestainiais raitėsi nelyginant nekaltos, saldžios, žibuoklėmis kvepiančios vilnos. Į tokius pat riestainius buvo ištirpęs dangus, kuriame mėnulis dvejinosi, trejinosi ir, taip daugindamasis, demonstravo visas savo fazes ir pozicijas.

Tą dieną dangus apnuogino savo vidinę konstrukciją daugelyje, sakyčiau, anatominių preparatų, kurie rodė šviesos spirales ir sluoksnius, šviesžalių nakties luitų skerspjūvius, erdvės plazmą, nakties svajonių audinį.

Tokią naktį neįmanoma eiti Podvalio ar kuria nors kita iš tų tamsių gatvių, kurios yra keturių turgaus linijų išvirkščioji pusė, nelyginant pamušalas, ir neprisiminti, kad tokiu vėlyvu metu kartais dar būna atviros kai kurios iš tų nepaprastų ir tokių masinančių krautuvių, kurias paprastą dieną pamiršti. Aš jas vadinu cinamoninėmis krautuvėmis, nes jų sienos išmuštos tamsiais cinamono spalvos paneliais.

Tos iš tikro taurios krautuvės, atidarytos ir vėlyvą naktį, visada buvo mano karštų svajonių objektas.

Silpnai apšviestas, tamsus ir iškilmingas jų vidus stipriai dvelkė dažų, lako, smilkalų kvapais, tolimų kraštų ir retų medžiagų aromatais. Ten galėjai rasti bengališkųjų ugnių, burtų skrynelių, seniai žuvusių šalių pašto ženklų, kiniškų sviedinio žaidimų, indigo, Malabaro kanifolijos, egzotiškų vabzdžių, papūgų, tukanų kiaušinių, gyvų salamandrų ir baziliskų, mandragoros šaknų, Niurnbergo mechanizmų, vazonėlių su homunkulais, mikroskopų ir žiūronų, o svarbiausia – retų ir savotiškų knygų, senų foliantų, kurie pilni nuostabiausių raižinių ir nuostabiausių istorijų.

Atsimenu tuos senus ir labai orius pirklius, kurie aptarnaudavo klientus nuleistomis akimis, diskretiškai tylėdami, nes buvo kupini išminties ir suprasdavo jų slapčiausius troškimus. Tačiau viską pranoko ten vienas knygynas, kuriame kartą, žiūrinėdamas retus ir draudžiamus spaudinius, slaptų klubų publikacijas, pakėliau masinančių ir svaiginančių paslapčių uždangą.

Taip retai kada pasitaikydavo apsilankyti tose krautuvėse – tuo labiau su nedidele, bet pakankama pinigų suma kišenėje. Niekaip negalėjau praleisti tokios progos, nors buvau stropus ir vykdžiau patikėtą svarbią misiją.

Norint pasiekti naktinių krautuvių gatvę, mano apskaičiavimu, reikėjo pasukti į šoninę gatvelę ir praeiti du ar tris skersgatvius. Tai tolino mane nuo tikslo, tačiau grįžti buvo galima Druskos kasyklų keliu ir atsigriebti už vėlavimą.

Troškimas aplankyti cinamonines krautuves man tarytum išugdė sparnus; pasukau į žinomą gatvę ir veikiau skridau negu ėjau, stengdamasis neišklysti iš kelio. Taip praėjau trečią ar ketvirtą skersgatvį, o geidžiamos gatvės vis nebuvo. Be to, ir gatvių konfigūracija neatitiko laukiamo vaizdo. Krautuvių anė ženklo. Aš ėjau gatve, kurios nė vienas namas neturėjo įeinamųjų vartų, tik sandariai uždarytus, mėnulio atspindžių apakintus langus. Iš kitos tų namų pusės, maniau sau, turi būti tikroji gatvė, iš kurios į tuos namus patenkama. Sunerimęs paspartinau žingsnius, širdyje atsisakydamas minties aplankyti krautuves. Kad tiktai greičiau iš čia nusigavus į pažįstamą miesto aplinką. Artėdamas prie gatvės galo, labai nerimavau, kurgi ji mane išves. Išėjau į platų, retai užstatytą, labai ilgą ir tiesų vieškelį. Išsyk padvelkė plačios erdvės alsavimu. Prie pat gatvės arba sodų gilumoje ten stovėjo gražios vilos, puošnūs turtuolių namai. Protarpiais tarp jų buvo matyti parkai ir mūrinės sodų tvoros. Vaizdas iš tolo priminė tolimas, retai lankomas Lešnianų gatvės apylinkes. Mėnesiena, pažirusi tūkstančiais riestainių, sidabriniais dangaus žvynais, buvo blyški ir tokia šviesi kaip diena – tiktai parkai ir sodai juodavo tame sidabriniame kraštovaizdyje.

Atidžiau įsižiūrėjęs į vieną namą, įsitikinau, kad priešais yra užpakalinė ir man niekad neregėta gimnazijos rūmų pusė. Kaip tiktai artinausi prie vartų, kurie, keistas dalykas, buvo atviri, priemenė apšviesta. Įėjau ir atsidūriau koridoriuje ant raudono kiliminio takelio. Vyliausi, kad pavyks nepastebėtam prasmukti per namą, išeiti pro paradinius vartus ir gerokai pasitrumpinti kelią.

Prisiminiau, kad tokiu vėlyvu metu mokytojo Arendto salėje turėtų būti viena iš neprivalomų pamokų, į kurias žiemos

metu susirinkdavome vėlai naktį, liepsnodami tauriu užsidegimu piešti, kurį mums įkvėpė tas įžymusis mokytojas.

Mažas stropių mokinių būrelis bemaž prapuldavo didžiulėje tamsioje salėje, kur dviejų mažų į buteliukų kaklus įstatytų žvakučių šviesoje ant sienų draikydavosi ir lūžinėdavo dideli mūsų galvų šešėliai.

Tiesą pasakius, nedaugelis iš mūsų per tas pamokas piešdavo, ir mokytojas nekeldavo pernelyg didelių reikalavimų. Kai kurie iš namų atsinešdavo pagalves ir užsikniaubdavo ant suolų šiek tiek nusnūsti. Tiktai stropiausieji piešdavo prie pat žvakės, auksiniame jos šviesos rate.

Dažniausiai mes ilgai laukdavome mokytojo, nuobodžiaudami mieguistai kalbėdavomės. Pagaliau jo kambario durys atsiverdavo, ir jis įeidavo – mažas, gražia barzda, pilnas slėpiningų šypsenų, diskretiškų nutylėjimų ir paslapties aromato. Greitai uždarydavo kabineto duris, kurioms prasivėrus, už jo galvos sušmėžuodavo daugybė gipsinių šešėlių, klasikinių, liguistų niobidžių, danaidžių ir tantalidų fragmentų, ištisas liūdnas ir negyvas Olimpas, metų metais džiūstantis tame gipso figūrų muziejuje. To kambario prietema būdavo drumsta ir dieną ir mieguistai liūliuodavo pilna gipsinių svajonių, tuščių žvilgsnių, blunkančių ovalų ir nebūtin nueinančių sumanymų. Mėgdavome pasiklausyti už durų tos voratinkliuose dūlančio sąvartyno atodūsių ir šnabždesių pilnos tylos, to nuobodžiai ir monotoniškai blėstančio dievų saulėlydžio.

Mokytojas oriai, pagautas pakilios nuotaikos, vaikštinėdavo palei tuščius suolus, tarp kurių mes, išsimėtę mažais būreliais, kažką piešdavome pilkuose žiemos nakties atšvaituose. Būdavo tylu, imdavo miegas. Kur ne kur mano draugai taisydavosi miegoti. Žvakelės buteliukuose palengva gesdavo. Mokytojas pasinerdavo į gilią vitriną, pilną senų foliantų, senamadiškų iliustracijų, raižinių ir atspaudų. Paslaptingai gestikuliuodamas, rodydavo mums senas vakaro peizažų litografijas, nakties tamsybes, žiemos parkų alėjas, juoduojančias palei baltus mėnesienos kelius.

Mieguistai šnekučiuojantis, laikas slinkdavo nepastebimai ir netolygiai, lyg mazgydamas valandų tėkmę, kai kada prarydamas ištisus tuščius trukmės intervalus. Nepastebimai, be jokio perėjimo, atrasdavome savo būrelį jau grįžtantį atgal baltu apsnigtu alėjos takeliu, per juodą sausą krūmų tankmę. Eidavome palei tą gauruotą tamsybių krantą, šluostydamiesi krūmais lyg meškos kailiu, o krūmai traškėdavo po mūsų kojomis tą šviesią be mėnesienos naktį, tą pienišką, netikrą dieną, gerokai po vidurnakčio. Išsiskaidęs tos šviesos baltumas, sniego, blyškaus oro, pieniškų erdvių dulksna buvo tartum pilkas graviūros popierius, kuriame raizgėsi sodriai juodi tankumyno brūkšniai ir štrichuotės. Dabar, jau gerokai po vidurnakčio, naktis kartodavo tas noktiurnų, naktinių mokytojo Arendto raižinių serijas, tęsdavo jo fantazijas.

Tame juodame parko tankumyne, susivėlusiuose atžalyno gauruose, trapių žagarų masėje pasitaikydavo nišų, painiavos, sodrių sodriausios purios juodumos lizdų, pilnų chaoso, slėpiningų mostų, nerišlios gestų kalbos. Tuose lizduose būdavo ramu ir šilta. Ten mes sėdėdavome ant vasariško minkšto sniego su savo gauruotais apsiaustais ir gardžiuodamiesi krimsdavome riešutus, kurių tą pavasarišką žiemą buvo pilna toji lazdynų tankmė. Po krūmus be garso sukinėdavosi kiaunės, žebenkštys ir faraono pelės – kailiniai pėdsekiai žvėreliai, ilgi trumpakojai, dvokiantys skranda. Mes įtardavome tarp jų esant mokyklos kabineto eksponatų, kurie, nors ir išskrosti, nuplikę, tą baltąją naktį savo dykuose viduriuose pajusdavo senojo instinkto šauksmą, rujos balsą ir grįždavo į gimtinę trumpai iliuziškai pagyventi.

Tačiau pavasariško sniego fosforinis švytėjimas palengva susidrumsdavo, užgesdavo, ir užeidavo juoda ir tiršta priešaušrio tamsa. Kai kurie iš mūsų užmigdavo ant šilto sniego, kiti, grabinėdamiesi tankumyne, susirasdavo savo namų vartus, apčiuopomis įeidavo į tamsius butus, į tėvų ir brolių miegą, į tęsinį to gilaus knarkimo, kurį pasivydavo savo pavėlavusiais keliais.

Tie naktiniai seansai man būdavo pilni paslaptingo žavesio, todėl ir dabar negalėjau praleisti progos žvilgtelėti į piešimo salę. Nutariau sugaišti tenai jokiu būdu ne ilgiau kaip mažą valandėlę. Tačiau, kopdamas užpakaliniais skambiai rezonuojančiais kedro laiptais, supratau, kad atsidūriau nepažįstamoje, niekada man neregėtoje rūmų pusėje.

Nė menkiausias šlamesys nedrumstė iškilmingos jų tylos. Toje pusėje koridoriai buvo platesni, iškloti pliušiniu kilimu ir neregėtai prašmatnūs. Jų posūkiuose švietė mažos, blausiai degančios lempos. Perėjęs vieną tokią alkūnę, atsidūriau dar didesniame, tiesiog karališkai puikiame koridoriuje. Jo vienoje sienoje buvo plačios stiklinės arkados, pro kurias galėjai patekti į butą. Čia išvydau ilgą gilumon bėgančių neapsakomai prabangiai įrengtų kambarių anfiladą. Šilkinių apmušalų, auksuotų veidrodžių, brangių baldų ir krištolinių sietynų špaleriais žvilgsnis bėgo į puošnią interjero prašmatnybę, kur įvairiaspalviais verpetais mirguliavo arabeskos, pynėsi girliandos ir pumpuruojančios gėlės. Didi tų tuščių salonų tyla buvo pilna vien tiktai slaptų žvilgsnių, kuriais patys į save žiūrėjosi veidrodžiai, ir panikos, kuri viešpatavo arabeskose, aukštai bėgančiose per sienų frizus ir dingstančiose baltų lubų lipdiniuose.

Nustebęs pagarbiai stovėjau žiūrėdamas į tą prabangą ir spėliojau, kad mano naktinė klajonė netikėtai mane atvedė į direktoriaus flygelio pusę, prie jo privataus buto. Stovėjau smalsumo prikaltas smarkiai plakančia širdimi, pasirengęs bėgti sulig menkiausiu šnaresiu. Kaipgi būčiau galėjęs nutvertas pasiteisinti, ko čia naktį šnipinėju, ko taip akiplėšiškai įlindau? Kuriame nors giliame pliušiniame fotelyje nepastebima ir tyli galėjo sėdėti direktoriaus dukrelė, ji galėjo staiga pakelti į mane nuo knygos akis – juodas, ramias Sibilės akis, kurių žvilgsnio niekas iš mūsų nesugebėdavo atlaikyti. Tačiau pasukti atgal nuo pusiaukelės, neįvykdžius numatyto plano, būčiau laikęs bailumu. Pagaliau aplinkui ištaigingose ertmėse, apšviestose blandžia nežinia kokio meto šviesa, viešpatavo didi tyla. Pro

koridoriaus arkadas kitame didelio salono gale mačiau aukštas stiklines duris į terasą. Aplinkui buvo taip tylu, ir todėl įsidrąsinau. Man nebeatrodė pernelyg rizikinga nulipti pora laiptelių iki salės lygio, keliais šuoliais perbėgti per didžiulį brangų kilimą ir atsidurti terasoje, iš kurios be vargo galėjau pasiekti gerai pažįstamą gatvę.

Taip ir padariau. Nužengęs ant salono parketo po didžiulėmis palmėmis, kurių strėlės iš vazonų siekė net lubų arabeskas, susivokiau esąs, tiesą sakant, jau niekieno žemėje, kadangi salonas visiškai neturėjo priekinės sienos. Tai buvo savotiška didžiulė lodžija, pora laiptelių sujungta su miesto aikšte, nelyginant tos aikštės atšaka, ir kai kurie baldai stovėjo jau ant grindinio. Nubėgęs žemyn per keletą akmeninių laiptelių, vėl atsidūriau gatvėje.

Žvaigždynai buvo jau tiesiog virš galvos, visos žvaigždės atsisukusios į kitą pusę, tačiau mėnulis, įsirausęs į debesėlių duknas, pats nematomas, bet jas nušvietęs, rodėsi dar tebeturįs nukeliauti galybę kelio ir, pasinėręs į savo painius dangiškus reikalus, nė negalvojo apie aušrą.

Gatvėje juodavo keletas puskariečių, nuvažinėtų ir išklerusių kaip nesveiki, snūduriuojantys krabai ar tarakonai. Vežėjas pasilenkė nuo aukštos pasostės. Jo veidas buvo smulkus, raudonas ir geraširdis.

– Važiuosim, ponaiti? – paklausė.

Karieta sudrebėjo visais savo daugianario kūno raiščiais ir sąnariais ir iš lėto pajudėjo.

Bet kas gi tokią naktį pasiduoda paiko vežėjo užgaidoms? Tarškant stipinams, dundant kėbului ir būdai, aš negalėjau susikalbėti su juo dėl kelionės tikslo. Jis tik nerūpestingai ir atlaidžiai linkčiojo galvą ir niūniavo sau, važiuodamas per miestą aplinkiniu keliu.

Prie kažkokios smuklės stovėjo būrelis vežikų ir draugiškai mojo jam rankomis. Jis kažką linksmai atsakė, paskui, nestabdydamas vežimo, numetė man ant kelių vadeles, nusileido nuo

pasostės ir nuėjo prie bičiulių būrio. Arklys, senas protingas vežiko arklys, atsainiai apsidairė ir patraukė toliau vienoda vežikiška risčia. Tiesą sakant, tasai arklys žadino pasitikėjimą – atrodė esąs protingesnis už vežiką. Tačiau aš nemokėjau vadelėti – reikėjo pasiduoti gyvulio valiai. Išvažiavau į priemiesčio gatvę, iš abiejų pusių supamą sodų. Tie sodai, slinkdami pro šalį, pamažu virto didelių medžių parkais, o šie – miškais.

Niekada nepamiršiu to spindinčio važiavimo šviesią šviesiausią žiemos naktį. Spalvotas dangaus žemėlapis, vis didėdamas, pavirto milžinišku kupolu, kuriame susigrūdo fantastiški kontinentai, okeanai ir jūros, išbraižyti žvaigždžių verpetų ir srovių linijomis, švytinčiomis dangaus geografijos linijomis. Oras pasidarė lengvas kvėpuoti ir spindintis kaip sidabro šydas. Pakvipo žibuoklėmis. Iš po vilnonio nelyginant baltas karakulis sniego kyšojo virpančios plukės su mėnulio kibirkštėlėmis grakščiose taurelėse. Visas miškas atrodė iliuminuotas tūkstančiais šviesėlių, žvaigždžių, kurias gausiai barstė gruodžio dangaus skliautas. Oras dvelkė kažkokiu slaptu pavasariu, neapsakomu sniego ir žibuoklių skaistumu. Įvažiavau į kalvotą vietovę. Kalvų linijos, pasišiaušusios plikomis medžių šakomis, kilo į dangų lyg palaimos atodūsiai. Tuose laimingose šlaituose pamačiau ištisus būrelius keliautojų, kurie tarp samanų ir krūmų rankiojo nukritusias, nuo sniego sušlapusias žvaigždes. Kelias pasidarė status, arklys slidinėjo ir sunkiai traukė visais sąnariais girgždantį vežimą. Aš buvau laimingas. Krūtinė gerte gėrė tą malonų oro pavasarį, žvaigždžių ir sniego gaivumą. Priešais arklio krūtinę augo vis aukštesnis ir aukštesnis baltų sniego putų pylimas. Arklys sunkiai kasėsi per švarią ir vėsią jo masę. Pagaliau pavargo. Išlipau iš puskarietės. Arklys, nuleidęs galvą, sunkiai alsavo. Prisiglaudžiau jo galvą prie krūtinės; didelėse juodose gyvulio akyse spindėjo ašaros. Tuomet ant jo pilvo pamačiau apvalią juodą žaizdą.

– Kodėl man nieko nesakei? – sušnibždėjau pro ašaras.

– Brangusis, tai tau, – pasakė jis ir pasidarė visai mažutis, kaip medinis arkliukas.

Aš jį palikau. Jaučiausi nuostabiai lengvas ir laimingas. Svarsčiau, ar laukti siaurojo geležinkelio traukinuko, kuris čia važiuodavo, ar pėsčiomis grįžti į miestą. Pradėjau leistis žemyn stačiu serpentinu vidury miško, iš pradžių žengiau lengvai, lyg pasišokėdamas, paskui įsismaginau ir pasileidau grakščiai, džiaugsmingai bėgti, o netrukus jau čiuožte čiuožiau – lyg slidėmis. Lengvai reguliavau greitį, o vairavau po truputį sukinėdamas kūną.

Netoli miesto lioviausi šitaip triumfiškai bėgęs ir ėmiau eiti įprastiniu žingsniu, kaip pasivaikščiodamas. Mėnulis vis dar švietė aukštai. Dangus nuolatos transformavosi, jo daugialypiai skliautai be perstojo virto kaskart meniškesnėmis konfigūracijomis. Tą burtų naktį dangus, nelyginant sidabrinė astroliabija, atvėrė vidaus mechanizmą ir rodė savo ratų ir krumpliaračių auksaspalvės matematikos begalinę evoliuciją.

Turgavietėje susitikau vaikštinėjančių žmonių. Visi jie žavėjosi nakties reginiais, visų veidai buvo pakilūs, pasidabrinti nakties magijos. Dėl piniginės nė kiek nebesirūpinau. Tėvas, apniktas savo keistumų, jau tikriausiai buvo ją pamiršęs, o apie motiną nė negalvojau.

Tokią naktį, vienintelę metuose, kyla laimingų minčių, paskatų, būna pranašiškų Dievo piršto palietimų. Pagautas idėjų ir įkvėpimo, norėjau pasukti namo, bet kelią pastojo draugai su knygomis po pažastimis. Prižadinti tos nenorinčios pasibaigti nakties šviesumo, jie gerokai anksčiau ėjo į mokyklą.

Būreliu patraukėme pasivaikščioti stačiai žemyn bėgančia gatve, iš kurios dvelkė žibuoklių kvapas, nors nebuvome tikri, ar tai nakties magija tebespindi ant sniego, ar jau švinta...

KROKODILŲ GATVĖ

Mano tėvas apatiniame savo didelio rašomojo stalo stalčiuje laikė seną, gražų mūsų miesto žemėlapį.

Tai buvo ištisas tomas *in folio* pergamentinių žemėlapių, kurie, kadaise sujungti drobės juostelėmis, kabėjo kaip didžiulis sieninis žemėlapis – panorama iš paukščio perspektyvos.

Pakabintas ant sienos, jis užimdavo kone visą kambario plotį ir atskleisdavo tolimą viso Tysmienicos slėnio vaizdą: blyškaus auksinio kaspino bangomis vingiuojančią upę, ištisą plačiai ištvinusių liūnų ir tvenkinių ežeryną, į pietus vilnijančias prieškalnes, kurių apvalaini kauburiai iš pradžių reti, bet toliau jų virtinės tankėja, dėstosi šachmatiškai ir, artėdamos prie pilkšvos auksaspalvės horizonto miglos, vis mažėja, blanksta. Iš tos raukšlėtos periferijos tolumos niro miestas ir augo į priekį, iš pradžių dar skirtingais kompleksais, gilių gatvių daubų skaidomais į glaudžius namų blokus ir masyvus, o arčiau jau ir į atskirus mūrinius namus, išraižytus ypač ryškiai, lyg vaizdą stebint pro žiūronus. Tuose artimesniuose planuose raižytojas parodė visą painų ir margą gatvių bei skersgatvių knibždėlyną, labai išraiškingus karnizus, architravus, archivoltus ir piliastrus, švytinčius vėlyvame ir tamsiame aukse, atėjus apniukusiai popietei, kuri visus kampus ir nišas panardina į gilią šešėlio sepiją. To šešėlio luitai ir prizmės, nelyginant tamsaus medaus koriai, spraudėsi į gatvių tarpeklius ir savo šiltoje, sodrioje masėje skandino čia ištisą pusę gatvės, ten spragą tarp namų,

niūroka šešėlių romantika dramatizuodami ir orkestruodami tą įvairiopą architektūros polifoniją.

Tame plane, padarytame barokinių prospektų stiliumi, Krokodilų gatvės plotas švietė tuščia balta dėme – taip geografijos žemėlapiuose įprasta žymėti poliarines sritis, neištirtas ir spėjamas šalis. Tik kelių gatvių linijos ten buvo nupieštos juodais brūkšniais, o jų pavadinimai užrašyti paprastu, nepagražintu šriftu, ne tauriąja antikva kaip kitur. Matyt, kartografas nesiryžo pripažinti šito rajono miestui, todėl apsidrausdamas pavaizdavo jį kitaip ir nepagarbiai.

Kad suprastume šį santūrumą, jau dabar atkreipkime dėmesį į dviprasmišką ir abejotiną to rajono vaizdą, kuris taip skyrėsi nuo pagrindinių viso miesto bruožų.

Tai buvo pramonės ir prekybos rajonas, kuriame ryškiai dominavo blaivus praktiškumas. Laiko dvasia, ekonomikos mechanizmas nepagailėjo ir mūsų miesto ir įleido godžias šaknis jo periferijos atraižoje, kuri virto parazitiniu rajonu.

Kada senajame mieste dar tebeviešpatavo naktinė, slapta, iškilmingo ceremonialumo pilna prekyba, tame naujame rajone staigiai atsirado naujoviškos, blaivios komercializmo formos. Pseudoamerikonizmas, įskiepytas į seną, sudūlėjusią miesto dirvą, suklestėjo vešliomis, bet tuščiomis ir bespalvėmis pigaus, vargano pretenzingumo atžalomis. Ten galėjai pamatyti pigiai ir prastai pastatytų mūrinių namų karikatūriškais fasadais, aplipdytais baisingais suskilinėjusio gipso lipdiniais. Seni, kreivi priemiesčio nameliai gavo sparčiai nudrėbtus portalus, kuriuos atidesnis žvilgsnis demaskuodavo kaip pasigailėtiną didmiesčio statinių imitaciją. Prasti, drumsti ir nešvarūs, bangomis laužiantys tamsius gatvės atspindžius langų stiklai, neobliuotas fasadų medis, pilkos netikusios patalpos, kur ant aukštų lentynų ir palei aplaupytas, trupančias sienas kadaravo voratinkliai ir gulė dulkių raizgalai, – tokiais laukinio Klondaiko pėdsakais buvo pažymėtos čia esančios krautuvės. Taip vienas po kito eilėmis tęsėsi siuvėjų, gatavų rūbų magazinai, porceliano

sandėliai, sanitarijos ir higienos reikmenų parduotuvės, kirpyklos. Pilkos, didelės jų vitrinos turėjo įstrižai arba pusračiu bėgančius paauksuotus plastiškų raidžių užrašus: CONFISERIE, MANUCURE, KING OF ENGLAND.

Vietiniai gyventojai vengdavo šito priemiesčio, kuriame apsigyvendavo padugnės, prastuomenė, visokie nenaudėliai, pašlemėkai, tikri moraliniai vargetos, tie nevykėliai žmogėkai, kurie gimsta tokiose efemeriškose vietose. Tačiau atsitikdavo, kad nuopuolio dienomis, apimtas nedorų pagundų, vienas kitas miesto gyventojas lyg ir netyčia užklysdavo į tą abejotiną pakraštį. Net patys geriausieji kartais neatsispirdavo pagundai savanoriškai degraduoti, nepaisyti ribų ir hierarchijos, išsimaudyti toje seklioje bendrumo, lengvo intymumo, nešvaraus susimaišymo baloje. Šitokiems moralės dezertyrams, pabėgėliams, numetusiems savo pačių garbės vėliavą, tasai rajonas buvo tikras eldoradas. Viskas tenai atrodė įtartina ir dviprasmiška, viskas kvietė savęsp slaptu mirktelėjimu, cinišku gestu, reikšmingai primerktu koketišku žvilgsniu, žadinančiu nedoras viltis, viskas vadavo iš pančių žemąją prigimtį.

Iš anksto neįspėtas, retai kas pastebėdavo keistą to rajono ypatybę – bespalviškumą, tarytum tame prastame, skubotai išaugusiame mieste nebuvo galima sau leisti spalvų prabangos. Viskas ten buvo pilka kaip nespalvotose fotografijose, kaip iliustruotuose prospektuose. Tas panašumas į jas nebuvo tiktai paprasta metafora, kadangi kartkartėmis, klajodamas po šią miesto dalį, iš tiesų patirdavai įspūdį, kad sklaidai kažkokį prospektą, nuobodžių komercinių skelbimų rubrikas, kur parazitiškai susisukę lizdus įtartini anonsai, nervingos pastabos, abejotinos iliustracijos; ir tos kelionės buvo tokios pat beprasmiškos, be rezultatų, kaip ir fantazijos jaudinimas, jos varinėjimas po pornografinių leidinių skiltis.

Užeidavai pas kokį nors siuvėją, norėdamas užsisakyti apdarą – drabužį, turintį pigios elegancijos, kuri tokia būdinga šiam rajonui. Patalpa didelė ir tuščia, labai aukšta ir bespalvė.

Didžiulės daugiaaukštės lentynos kyla viena virš kitos į nežinia kokią salės aukštybę. Tomis tuščių lentynų kondignacijomis žvilgsnis krypsta į viršų, net į lubas, kurios gali būti ir dangus – menkas, bespalvis, apsilaupęs to miesto dangus. Tuo tarpu kiti sandėliai, kurie matyti pro atviras duris, iki pat lubų prikrauti dėžių ir dėžučių, kurios stovi lyg didžiulė kartoteka ir pačioje aukštybėje, po supinkliotu palėpės dangumi, subyra į tuštumos kubus, į bevaisę nebūties statybinę medžiagą. Pro didelius pilkus langus, smulkiai sulanguotus kaip raštinių popieriaus puslapiai, nepatenka šviesos, kadangi parduotuvės erdvė jau lyg vandens prisipildžiusi indiferentiškos pilkos blandos, kuri nemeta šešėlių ir nieko neakcentuoja. Netrukus atsiranda koks nors lieknas vaikinas, nuostabiai paslaugus, miklus, pasišovęs patenkinti mūsų pageidavimus ir apiberti mus pigia ir lengva pardavėjo gražbylyste. Tačiau kai plepėdamas ima vynioti didžiulius gelumbės rietimus, matuoti, klostyti ir drapiruoti begalinį per jo rankas tekantį medžiagos srautą, formuoti iš jo iliuzorinius surdutus ir kelnes, visa ta manipuliacija pasirodo esanti kažkokia nesvarbi, apgaulinga, komiška, lyg uždanga, ironiškai užmesta ant tikrosios reikalo prasmės.

Parduotuvės panelės, vikrios ir juodos, kiekviena su kokiu nors grožio trūkumu (būdingu šiam brokuotų prekių rajonui), įeina ir išeina, stovi sandėlių tarpduriuose, akimis zonduodamos, ar žinomas (patyrusioms pardavėjo rankoms patikėtas) reikalas pasieks reikiamą brandą. Pardavėjas meilikauja, maivosi ir kartkartėmis net nutaiso transvestito miną. O kai, reikšmingai žvilgtelėjęs, diskretiškai atkreipia dėmesį į prekės firminį ženklą, kuris yra grynai simboliškas, pagauna noras čiuptelėti jam už švelnutės pasmakrės arba įgnybti į papudruotą, blyškų skruostą.

Palengva drabužio rinkimosi reikalas nueina į tolesnį planą. Tasai moteriškėti linkęs, ištvirkęs vaikinas, labai nuovokiai atspėjęs intymiausias kliento mintis, ima jam rodyti retus firminius ženklus, ištisą firminių ženklų biblioteką, rafinuoto

ženklų rinkėjo kolekciją. Tada gali net pamanyti, kad gatavų drabužių parduotuvė tiktai fasadas, už kurio slėpėsi antikvariatas, labai dviprasmiškų leidinių ir privačių spaudinių rinkinys. Paslaugus pardavėjas atidaro kitus sandėlius, iki pat lubų prikrautus knygų, raižinių, fotografijų. Tos vinjetės, tie raižiniai šimtąkart pranoksta mūsų drąsiausias svajones. Mes nesame net pagalvoję, kad gali būti tokių sugedimo kulminacijų, tokio rafinuoto pasileidimo.

Parduotuvės panelės vis dažniau šmėkščioja tarp knygų eilių, pilkos, popierinės, kaip tie raižiniai, tačiau pigmento pilnais patvirkusiais veidais, tamsios brunetės, kurių blizgantis, riebus juodumas, glūdėjęs akyse, staiga išbėga iš jų lyg žvilgantis, zigzagais sprunkantis tarakonas. Tačiau ir degantis raudonumas, ir pikantiškos apgamų stigmos, ir drovūs tamsūs pūkeliai negali paslėpti sukrešėjusio, tamsaus kraujo rasės. Tasai pernelyg intensyvus pigmentas, toji tiršta ir aromatinga moka tarytum dėmėja knygas, kurias jos ima alyvmedžio plaštakomis, pirštų prisilietimas jas tarytum nudažo, palikdamas ore tamsų strazdanų lietų, tabako ruožą, nelyginant aitraus, gyvuliško kvapo pumpotaukšlis. Tuo tarpu visuotinis ištvirkimas kaskart labiau kratosi išorinio padorumo pančių. Pardavėjas, išeikvojęs visą įkyrų savo aktyvumą, palengva darosi moteriškai neveiklus. Dabar jis, apsivilkęs šilkine pižama, prasiskleidęs moterišką iškirptę, guli ant vienos iš daugelio kanapų, kurių pristatyta tarp knygų lentynų. Panelės viena kitai demonstruoja knygų viršelių raižinių figūras ir pozicijas, o kitos jau minga laikinuose pataluose. Spaudimas klientui atslūgęs. Jis pats jau išleistas iš agresyvaus dėmesio rato, paliktas vienas. Pardavėjos šnekučiuojasi ir nebekreipia į jį dėmesio. Atsisukusios nugara arba šonu, stabteli arogantišku kontrapostu, pamindžikuoja vietoje, žaisdamos koketišku apavu, kažkaip žaltiškai nuo viršaus iki apačios pavinguriuoja kūno sąnarius ir, prisidengdamos savo atsainia neatsakomybe, atakuoja sujaudrintą, bet ignoruojamą žiūrovą. Taip su išskaičiavimu traukiamasi, einama atgal, kad

atsirastų plati erdvė kliento aktyvumui. Pasinaudosime šiuo abejingumo momentu ir, kad išvengtume nenumatytų šito nekalto vizito pasekmių, ištrūksime į gatvę.

Niekas mūsų nesulaiko. Per knygų koridorius, pro ilgas lentynas spaudinių ir žurnalų išlendame iš parduotuvės ir štai esame toje Krokodilų gatvės vietoje, kur nuo iškilumos matyti bemaž visas šis platus traktas ligi pat tolumoje stovinčių nebaigtų geležinkelio stoties pastatų. Kaip ir visada šiame pakraštyje, diena apniukusi, ir visas scenovaizdis tarpais atrodo kaip iliustruoto laikraščio fotografija – tokie pilki, tokie plokšti namai, žmonės, ekipažai. Ta realybė plona lyg popierius, ir pro visus plyšius kyšo jos netikrumas. Kartkartėmis atrodo, kad tiktai mažame ruoželyje priešais mus viskas yra pavyzdinga, kaip ir turėtų būti prašmatnaus didmiesčio bulvare, tuo tarpu pakraščiais tasai improvizuotas maskaradas jau nublankęs, pakrikęs ir, nebegalėdamas išlaikyti savo vaidmens, už mūsų virsta gipsu ir pakulomis, kažkokio milžiniško, tuščio teatro rekvizito sandėliu. Pozos įtampa, dirbtinis kaukės orumas, ironiškas patosas virpa ant šito epidermio. Tačiau mes nė kiek nenorime demaskuoti reginio. Kad ir geriau nusimanydami, jaučiamės įtraukti į pigius šio kvartalo burtus. Antra vertus, miesto paveiksle netrūksta ir tam tikrų autoparodijos bruožų. Mažų, vienaaukščių priemiesčio namelių eilės baigiasi, ir prasideda daugiaaukščiai mūrai, pastatyti nelyginant iš kartono, tikras iškabų, aklų kontorų langų, pilkų stiklinių vitrinų, reklamų ir numerių konglomeratas. Palei namus teka minios upė. Gatvė plati kaip didmiesčio bulvaras, tačiau grindinys kaip kaimo aikštėse – plūkto molio, pilnas duobių, klanų ir žolės. Su kuo nors lygindami šio rajono gatvių eismą, gyventojai kalba apie jį didžiuodamiesi, reikšmingai spindinčiomis akimis. Toji pilka, beasmenė minia pernelyg įsijautusi į savo vaidmenį ir labai uoliai stengiasi vaizduoti, kad čia yra didmiestis. Ji susirūpinusi, savanaudiška, bet vis tiek atrodo kaip kažkoks bespalvis, monotoniškas, betikslis judėjimas, kažkokia mieguista

marionečių procesija. Visame scenovaizdyje viešpatauja keista menkystės atmosfera. Minia plaukia monotoniškai, ir, keistas dalykas, visuomet ją matai kažkaip neaiškiai, figūros slenka per daugiabalsį, švelnų ūžesį, bet visai aiškiai niekad nepasirodo. Tik kartkartėmis iš to daugelio galvų klegesio pagauname kokį tamsų, gyvą žvilgsnį, kokį juodą giliai ant galvos užmaukšlintą katilioką, kokią šypsenos perplėštą pusę veido su kaip tiktai kažką pasakiusiomis lūpomis, kokią žingsniui atkištą ir taip visam laikui sustingusią koją.

Šio rajono įžymybė yra karietos be vežėjų, pačios sau riedančios gatvėmis. Ne dėl to, kad čia nebūtų vežėjų: įsimaišę į minią ir užsiėmę tūkstančiais reikalų, jie nesirūpina savo karietomis. Šiame regimybės ir tuščių gestų rajone neteikiama ypatingos svarbos aiškiam važiavimo tikslui, ir keleiviai patiki save tiems klajojantiems ekipažams su tokiu lengvapėdiškumu, kuris čia būdingas viskam. Kartais gali pamatyti, kaip jie pavojinguose posūkiuose, gerokai išlindę iš sulaužytos būdos, su vadelėmis rankose įsirėžę daro sunkų prasilenkimo manevrą.

Šiame rajone turime ir tramvajų. Miesto tarybos narių ambicijos čionai švenčia savo didžiausią triumfą. Tačiau kaip pasigailėtinai atrodo šitie iš papjė mašė padaryti vagonai nuo ilgo vartojimo sulankstytomis ir aplamdytomis sienomis. Dažnai jie iš viso nebeturi priekio, todėl, kai važiuoja pro šalį, gali pamatyti keleivius – sėdinčius tiesiai ir labai oriai. Tuos tramvajus stumdo miesto nešikai. Vis dėlto nuostabiausias dalykas yra Krokodilų gatvės geležinkelis.

Kartkartėmis, nenustatytu dienos metu, jau artėjant savaitgaliui, gali pamatyti minią žmonių, ties gatvės posūkiu laukiančią traukinio. Niekada nesi tikras, ar jis atvažiuos ir kur sustos, ir dažnai atsitinka taip, kad vieni sako – sustos čia, o kiti – tenai, ir laukia dviejose skirtingose vietose. Laukia ilgai, susispietę į juodą tylintį būrį palei vos žymius bėgius, veidus atsukę profiliu, tartum voros blyškių popierinių kaukių, iškirptų nelyginant kokia fantastinė įbestų žvilgsnių linija. Galų gale

traukinys netikėtai pasirodo, išsuka iš šoninės gatvelės, iš kur jo niekas nelaukia, – žemas kaip žaltys, miniatiūrinis, su mažu, šnopuojančiu, kresnu lokomotyvu. Įvažiuoja tarp tų juodų špalerių, ir gatvė sutemsta nuo virtinės vagonų, sėjančių anglių dulkes. Tamsus garvežio šnopavimas ir keisto, kažkokio labai liūdno rimtumo dvelksmas, tramdomas skubotumas ir nervingumas greitai slenkančiose žiemos sutemose gatvę trumpam paverčia geležinkelio stoties hale.

Mūsų miesto rykštė yra ažiotažas dėl geležinkelio bilietų ir kyšininkavimas.

Paskutinę minutę, kai traukinys jau stovi stotelėje, eina nervingai skubios derybos su paperkamais geležinkelio linijos valdininkais. Dar joms nesibaigus, traukinys pajuda, lydimas pabiros, nusivylusios minios, kuri jį tolokai palydi ir pagaliau išsiskirsto.

Gatvė, kurioje valandėlę šurmuliavo ta improvizuota stotis, pilna sutemų ir tolimų kelių dvelksmo, vėl nušvinta, praplatėja, ir jos vaga vėl plaukia nerūpestinga, monotoniška minia vaikštinėtojų, kurie šnekėdami, klegėdami traukia pro parduotuvių vitrinas, pro tuos nešvarius, pilkus keturkampius, pridėliotus pigių prekių, pristatinėtus didžiulių vaško manekenų ir kirpyklos lėlių.

Apsivilkusios ilgomis akį rėžiančiomis nertinėmis suknelėmis, vaikšto prostitutės. Tačiau tai gali būti ir kirpėjų ar kavinių kapelmeisterių žmonos. Jos žengia lyg grobuonės, grakščiai, o nedori, patvirkėliški jų veidai vis turi kokią nedidelę, bet ryškią kliaudą: viena kreivai žvairuoja juodomis akimis, kita su kiškio lūpa, trečiai trūksta nosies galiuko.

Miesto gyventojai didžiuojasi ta nuopuolio smarve, kuria alsuoja Krokodilų gatvė. „Nereikia nieko sau gailėti, – mąsto jie išdidžiai, – galim sau leisti ir tikrą didmiesčio pasileidimą." Pasak jų, kiekviena to rajono moteris yra kokotė. Iš tiesų, geriau į kurią nors pasižiūrėjęs, iškart pagauni tą atkaklų, lipnų, kutenantį žvilgsnį, kuris mus tiesiog šiurpina maloniu pasitikėjimu.

Netgi mokinukės čia kažkaip ypatingai ryši kaspinų kokardas, savotiškai stato dailias kojeles, o jų žvilgsnyje gali pastebėti neskaistumo žymę, rodančią polinkį į būsimą ištvirkimą.

O vis dėlto – o vis dėlto, ar turime išduoti paskutinę šio rajono paslaptį, rūpestingiausiai dangstomą Krokodilų gatvės sekretą?

Keletą kartų savo apžvalgoje statėme tam tikrus įspėjamuosius ženklus, delikačiai reiškėme savo išlygas. Įdėmiam skaitytojui šitoks mūsų pasielgimas nebus netikėtas. Jau kalbėjome, kad šiame rajone daug imitacijų, iliuzoriškumo, tačiau šių žodžių prasmė pernelyg tiksli ir griežta ir neapibūdina jo tikrovės nenuoseklumo ir neapibrėžtumo.

Mūsų kalba neturi definicijų, kurios bent šiek tiek dozuotų realybę, apibrėžtų jos sūdrumą. Pasakysim be užuolankų: šis rajonas fatališkas tuo, kad niekas jame neduoda rezultato, niekas nenueina iki savo pabaigos, visi pradėti judesiai pakimba ore, visi gestai nusilpsta per anksti ir negali peržengti per tam tikrą mirties tašką. Jau galėjome pastebėti, kad šiam rajonui būdingas neregėtas užmojis, projektų ir anticipacijų platumas, neracionalumas. Pagaliau ir jis pats visas yra ne kas kita, kaip troškimų fermentacija, – suvešėjusi per anksti ir dėl to bejėgė, tuščia. Besaikio lengvumo atmosferoje čionai sudygsta kiekvienas menkiausias įgeidis, trumpalaikė įtampa didėja ir išauga, virsdama tuščiaviduriu, išsipūtusiu augliu, ima vešėti lyg tos pilkos, lengvos, papurusios piktžolės, lyg bespalvės plaukuotos aguonos, pasidariusios iš besvorio miražų ir hašišo audinio. Virš viso rajono kyla tingus, paleistuviškas nuodėmės fluidas, ir namai, krautuvės, žmonės kartais atrodo lyg karščiuojančio kūno drebulys, jo kliedesingų svajonių žąsies oda. Niekur daugiau, tik čionai jaučiamės taip apnikti galimybių, taip sukrėsti išsipildymo artumo, blykštame ir daromės bejėgiai nuo tapsmo malonaus išgąsčio. Tačiau tuo viskas ir baigiasi.

Peržengęs tam tikrą įtampos tašką, potvynis sustoja ir ima slūgti, atmosfera peržydėjusi išblėsta, galimybės nuvysta ir išnyksta, pašėlusios pilkos susijaudinimo aguonos subyra į pelenus.

Amžinai gailėsimės, kad tada válandėlei išėjome iš įtartinos gatavų rūbų krautuvės. Niekad nebepataikysime į ją sugrįžti. Klajosime nuo iškabos prie iškabos ir apsiriksime šimtus kartų. Aplankysime dešimtis krautuvių, aptiksime visiškai panašių, vaikščiosime palei knygų lentynas, vartinėsime žurnalus ir spaudinius, ilgai ir painiai šnekėsimės su itin tamsaus gymio, ydingai žaviomis panelėmis, o jos nesugebės suprasti mūsų pageidavimų.

Negalėdami išsiaiškinti, ginčysimės, kol visas įkarštis ir užsidegimas išgaruos, nes tuščios mūsų pastangos, bergždžias mūsų noras laimėti turnyrą.

Mūsų viltys buvo nesusipratimas, dviprasmiškas užeigos ir tarnautojų vaizdas – regimybė, gatavi rūbai buvo tikri gatavi rūbai, o pardavėjas neturėjo jokių slaptų intencijų. Krokodilų gatvės moterų pasaulis ištvirkęs gana saikingai, nes daugiau neleidžia stori moralinių prietarų ir banalios vidutinybės klodai. Šiame pigios žmogiškosios medžiagos mieste nėra taip pat nepažabotų instinktų siautulio, nėra nepaprastų ir tamsių aistrų.

Krokodilų gatvė buvo mūsų miesto šiuolaikiškumo ir didmiestiško nuopuolio koncesija. Matyt, nieko daugiau mes nebuvom verti, tiktai šito fotomontažo, sudėlioto iš senų pernykščių laikraščių iškarpų.

TARAKONAI

Tai buvo tomis pilkomis dienomis, kurios prasidėjo po genialiosios mano tėvo epochos nuostabaus spalvingumo. Slinko ilgos depresijos savaitės, sunkios savaitės be vilties ir švenčių, apniuko net dangus ir nublanko visa gamta. Tėvo tuo metu jau nebuvo. Sutvarkytus viršutinius kambarius nuomojo viena telefonistė. Iš viso paukščių ūkio mums teliko vienintelis egzempliorius – kondoro iškamša, kuri stovėjo ant lentynos salone. Šioje užtrauktų užuolaidų prieblandoje stypsojo jisai ten, kaip gyvas būdamas, ant vienos kojos, budistų išminčiaus poza, o jo skausmingas, išdžiūvęs asketo veidas žvelgė suakmenėjusia visiško abejingumo ir savęs atsižadėjimo išraiška. Akys buvo iškritusios, o pro išverktas, ašarotas orbitas byrėjo pjuvenos. Tiktai raginės egiptiškos karpos ant pliko stipraus snapo ir nuplikusio kaklo, blyškiai žydros antaugos ir gumburai teikė tai persenusiai galvai kažkokio oraus šventumo.

Plunksnotas jo abitas daugely vietų jau buvo suėstas kandžių ir barstė minkštas pilkas plunksnas, kurias Adelė kartą per savaitę iššluodavo kartu su bevardėmis kambario šiukšlėmis. Išplikusiose vietose buvo matyti storas maišinis audeklas, iš kurio kyšojo kanapių kuokštai. Slapta pykau ant motinos, kam taip lengvai po tėvo mirties grįžo prie įprastinių darbų. „Niekada jo nemylėjo", – galvodavau. O kadangi tėvas nebuvo įsišaknijęs nė vienos moters širdyje, tai negalėjo įaugti į jokią realybę ir amžinai skrajojo gyvenimo periferijoje, pusiau realiuose regionuose, tikrovės

pakraščiais. „Neužsitarnavo netgi padorios žmoniškos mirties, – galvodavau, – viskas jo buvo keista ir abejotina." Nusprendžiau nutaikyti momentą ir atvirai pasikalbėti su motina. Vieną dieną (buvo slogi žiemos diena, ir nuo pat ryto jau biro minkšti prieblandos pūkai) motina sirgo migrena ir viena gulėjo ant sofos salone.

Tame retai lankomame paradiniame kambaryje po tėvo dingimo viešpatavo pavyzdinga tvarka, Adelės padaryta vašku ir šepečiais. Baldus dengė užtiesalai; visi daiktai pasidavė geležinei disciplinai, kurią Adelė įvedė tame kambaryje. Tiktai povo plunksnų puokštė vazoje ant komodos nesileido sudrausminama. Tai buvo savavališkas, pavojingas, nesutramdomo revoliucingumo elementas, tartum ūžianti gimnazisčių klasė, akyse pilna davatkiškumo, o už akių – palaido išdykumo. Visą dieną įžūliai žvelgdavo tos akys, grežiodamos sienose skyles, mirkčiodavo, viena per kitą grūsdavosi, plasnodamos blakstienomis, pridėjusios pirštą prie lūpų, kikendamos ir išdykaudamos. Jos pripildydavo kambarį čiulbėjimo ir šnabždesio, pabirdavo kaip drugeliai aplink daugiašakę lempą, spalvotu būriu atsimušdavo į matinius, persenusius, nuo judėjimo ir linksmumo atpratusius veidrodžius, žiūrėdavo pro rakto skylutes. Net motinos, aprišta galva gulinčios ant sofos, akivaizdoje jos negalėjo susilaikyti, meiliai žvilgčiojo, rodė viena kitai ženklus, kalbėjosi nebylia, spalvinga, slaptų reikšmių pilna abėcėle. Mane erzino tasai pašaipus sutarimas, tasai mirguliuojantis sąmokslas už mano nugaros. Keliais prisispaudęs prie motinos sofos, dviem pirštais, tartum užsigalvojęs, čiupinėdamas švelnią jos chalato medžiagą, lyg tarp kitko ištariau:

– Jau seniai norėjau tave paklausti: ar tiesa, kad tai jis?

Ir, nors nė žvilgsniu neparodžiau į kondorą, motina iš karto atspėjo, labai sumišo ir nuleido akis. Tyčia palaukiau valandėlę, norėdamas pasiskonėti jos sumišimu, paskui, sutramdęs augantį pyktį, visiškai ramiai paklausiau:

– Tai kokia prasmė tų visų apkalbų ir melagysčių, kurias skleidi apie tėvą?

Tačiau jos bruožai, kurie pirmą akimirką tarytum suiro dėl išgąsčio, ėmė vėl tvarkytis.

– Kokių melagysčių? – paklausė mirksėdama akimis, kurios buvo tuščios, sklidinos tamsaus mėlynumo, be baltymo.

– Adelė sakė, – tariau, – bet žinau, kad jos eina iš tavęs; noriu žinoti tiesą.

Jos lūpos truputį virpėjo, vyzdžiai, vengdami mano žvilgsnio, nukrypo į akių kampą.

– Aš nemelavau, – tarė ji, o jos lūpos pabrinko ir iškart pasidarė mažos. Pajutau, kad ji su manim koketuoja kaip moteris su vyru.

– Apie tarakonus tai teisybė – juk pats atsimeni...

Aš sumišau. Tikrai atsiminiau tą tarakonų invaziją, tą juodo spiečiaus potvynį, kuris užliedavo nakties tamsą, tą vorišką bėgiojimą. Visi plyšeliai būdavo pilni krutančių ūsų, iš kiekvienos skylės staiga galėjo išlėkti tarakonas, iš kiekvienos grindų spragos galėjo žybtelėti tasai juodas žaibas ir lyg pašėlęs zigzagais nubėgti per grindis. Kokia laukinė išgąsčio beprotybė, spindinčia, juoda linija išrašyta grindų lentoje! Kaip klaikiai šūkaudavo tėvas šokinėdamas nuo kėdės ant kėdės su ietimi rankose! Tėvas tada visiškai sulaukėjo, nebeėmė nei valgio, nei gėrimo; karščiuojantį veidą išmušė dėmės, aplink burną atsirado pasibjaurėjimo konvulsijos raukšlė. Buvo aišku, kad tokios neapykantos įtampos negali ilgai išlaikyti joks organizmas. Baisi antipatija pavertė jo veidą sustingusia tragiška kauke, kurioje tiktai vyzdžiai, pasislėpę po apatiniais vokais, budėjo sargyboje, įsitempę kaip stygos nuo amžino įtarumo. Baisiai rėkdamas, jis staiga pašokdavo nuo sėdynės, aklai puldavo į kambario kampą ir iškeldavo ietį, ant kurios smaigalio didžiulis pasmeigtas tarakonas beviltiškai judindavo savo susipynusias kojas. Išblyškusiam nuo siaubo tėvui tuojau pat ateidavo į pagalbą Adelė, atimdavo ietį kartu su pasmeigtu trofėjumi ir įkišdavo į rėčkelę. Vis dėlto jau ir tada nebūčiau galėjęs pasakyti, ar tuos vaizdus man įteigė Adelės pasakojimai, ar aš pats buvau jų

liudytojas. Mano tėvas jau tuo metu nebeturėjo to atsparumo, kuris sveikus žmones saugo nuo pasišlykštėjimo kerų. Užuot atsigynęs nuo baisingos šitų kerų jėgos, mano tėvas, tapęs beprotybės grobiu, klimpo į ją kaskart labiau. Liūdnų rezultatų ilgai laukti nereikėjo. Netrukus pasirodė pirmi įtartini ženklai, o mus apėmė baimė ir sielvartas. Tėvo elgesys pasikeitė. Jo beprotybė, jo susijaudinimo euforija priblėso. Judesiuose ir mimikoje ėmė rodytis negrynos sąžinės požymių. Jis ėmė mūsų šalintis. Kiaurą dieną lindėdavo kampuose, spintose, po patalais. Ne kartą mačiau, kaip susimąstęs apžiūrinėjo savo rankas, tyrinėjo odą, nagus, ant kurių ėmė rastis juodų dėmių, blizgančių lyg tarakono žvynai.

Dieną dar laikydavosi iš paskutinių jėgų, kovodavo, tačiau naktimis tie kerai jį apnikdavo labai smarkiai. Esu matęs jį vėlai naktį žvakės šviesoje. Žvakė degė pastatyta ant grindų, o tėvas gulėjo ant žemės nuogas, išmargintas juodomis totemo dėmėmis, išbraižytas šonkaulių linijomis, fantastiniu išorėn persišviečiančios anatomijos piešiniu, gulėjo keturpėsčias, supančiotas pasišlykštėjimo kerų, kurie jį siurbte siurbė į savo painiavos gelmę. Tėvas ėmė vaikščioti lyg daugianarėmis galūnėmis, darydavo komplikuotus keisto ritualo judesius, ir aš pasibaisėdamas supratau, jog tai tarakonų ceremonialo imitacija.

Nuo to laiko tėvo atsižadėjome. Jo panašumas į tarakoną kasdien darėsi vis aiškesnis – mano tėvas virto tarakonu.

Ėmėme prie to priprasti. Matydavome jį kaskart vis rečiau, nes savaičių savaites būdavo kažkur išėjęs savo tarakoniškais keliais – mes liovėmės jį pažinę, o jis visiškai susimaišė su ta juoda keista paderme. Ką gali žinoti, gal dar gyveno kur nors grindų plyšyje arba, įsivėlęs į tarakonų aferas, naktimis bėgiodavo po kambarius, o gal buvo tarp tų negyvų vabzdžių, kurių Adelė kas rytą rasdavo gulinčių išverstais pilvais, atstatytomis kojomis, kuriuos šlykštėdamasi paimdavo semtuvėliu ir išmesdavo lauk.

– Ir vis dėlto, – pasakiau sutrikęs, – esu tikras, kad tasai kondoras – tai jis.

Motina pažvelgė į mane pro blakstienas:

– Nekankink manęs, vaikeli, – juk aš tau jau sakiau, kad tėvas kaip komivojažierius keliauja po šalį – juk žinai, kad kartais naktį parvažiuoja namo, o prieš aušrą išvažiuoja dar toliau.

VĖTRA

Tą ilgą ir nykią žiemą mūsų mieste užderėjo didžiulis, šimteriopas tamsos derlius. Matyt, per ilgai niekas netvarkė palėpių ir sandėliukų, puodus krovė ant puodų, buteliukus ant buteliukų, ir taip ėmė be galo augti tuščių butelių baterijos.

Tenai, tuose sudegintuose, daugiakamieniuose palėpių ir stogų miškuose tamsa ėmė išsigimti ir baisiai fermentuotis. Ten prasidėjo tie juodieji puodų seimai, tie klegūs ir tušti susiėjimai, tie gurgantys pasibuteliavimai, stiklų ir stiklainių pasikliukšenimai. Pagaliau vieną naktį po malksnų erdvėmis sukilo puodų ir buteliukų falangos, ir didžiulė minia patraukė į miestą.

Palėpės, išnirusios iš palėpių, skleidėsi viena iš kitos ir dygo juodais špaleriais, o pro erdvius jų aidus bėgo kavalkados šulų ir sijų, lansados medinių sparų, priklaupusių ant eglinių kelių, pasiruošusių ištrūkti į laisvę ir pripildyti nakties erdves gegnių galopo ir sančiaupų triukšmo.

Tada ir ištvino tos juodos upės, sujudo statinės, ąsočiai ir plaukė visą naktį. Juodos, blizgančios, šurmuliuojančios jų minios apgulė miestą. Per naktis ūžė tasai tamsus indų knibždėlynas ir ėmė veržtis lyg plepių žuvų armija, lyg nesulaikomas besiplūstančių melžtuvių ir nesąmones paistančių rėčkų antplūdis.

Dundėdami dugnais, vienas ant kito lipo kibirai, statinės ir laistytuvai, tintalavo moliniai puodžių kubiliukai, senos puošeivų skrybėlės ir cilindrai ropštėsi vieni ant kitų, kilo į dangų kolonomis, kurios nugriūdavo.

Ir visi nevikriai baladojosi medinių liežuvių volėmis, nevikriai malė medinėmis burnomis prakeiksmų ir šmeižtų tauškalus, drabstydamiesi nešvankybių purvais per visą nakties platybę. Ir prisidrabstė, prisiplūdo, ko norėjo.

Be paliovos liežuvaujančių indų kvarksėjimo prišaukti, pagaliau užėjo karavanai, atslinko šuoringi vėtrų taborai ir sustojo viršum nakties. Milžiniška stovykla, juodas judantis amfiteatras didžiuliais ratilais ėmė leistis ant miesto. Ir iš tamsos ūžtelėjo baisi, siaubinga vėtra, kuri siautėjo tris dienas ir tris naktis.

* * *

– Šiandien neisi į mokyklą, – pasakė rytą mama, – lauke baisi vėtra. Kambaryje pleveno švelnus sakais kvepiantis dūmų šydas. Krosnis kaukė, švilpė, lyg joje būtų pririšta visa gauja šunų ar demonų. Ant jos pūpsančio pilvo nutepliota didžiulė terlionė šaipėsi kreiva spalvinga grimasa ir fantastiškai išpūstais skruostais.

Nubėgau basas prie lango. Dangus – išilgai ir skersai nupustytas vėjų. Sidabriškai baltas ir erdvus, išbraižytas iki paskutinės ribos įtemptomis jėgų linijomis, išvagotas rūsčiomis vagomis, tartum sustingusiomis alavo ir švino gyslomis. Padalintas į energijos laukus, jis virpėjo nuo įtampos ir buvo kupinas slaptos dinamikos. Jame ryškėjo diagramos vėtros, kuri, pati nematoma ir nepagaunama, visą gamtą darė pilną galybės.

Jos nematei. Kad ji yra, galėjai suprasti pažvelgęs į namus ir stogus, į kuriuos įsibraudavo jos šėlsmas. Nuo jos smarkumo palėpės viena po kitos tarytum pūsdavosi ir plyšdavo iš pašėlimo.

Ji plikai nušluodavo aikštes, paskui save gatvėse palikdavo baltą tuštumą, švariai nupustydavo ištisus turgavietės ruožus. Tik kur ne kur, jos linguojamas, namo kampo įsitvėręs, virpėjo vienišas žmogus. Visa turgaus aikštė atrodė išskrosta ir plynai nuplikusi nuo jos galingų šuorų.

Vėjas danguje supustė šaltas, negyvas spalvas, vario žalumos, geltonus ir violetinius ruožus, tolimus savojo labirinto skliautus bei arkadas. Po tais dangumis stovėjo juodi ir kreivi, nekantrybės ir laukimo pilni stogai. Tie, kuriuos pagaudavo viesulas, pašokdavo iš įkvėpimo, darydavosi didesni už gretimus namus ir lyg pranašai pakildavo į sūkuringą dangų. Paskui nukrisdavo ir užgesdavo, nebegalėdami ilgiau sulaikyti galingo šuoro, kuris lėkė toliau, visą erdvę pripildydamas triukšmo ir baimės. Tada pašokdavo kiti namai ir, ištikti aiškiaregystės paroksizmo, taip pat imdavo pranašauti.

Didžiuliai bukai prie bažnyčios stovėjo iškėlę rankas, nelyginant šiurpių apreiškimų liudytojai, ir šaukė, šaukė.

Toliau, už turgavietės stogų, mačiau tolimas ugniasienes, nuogus priemiesčio namų skliautus. Jie rioglinosi vieni ant kitų ir augo, pastirę ir apstulbę iš siaubo. Tolimas, šaltas raudonas atspindys juos spalvino vėlyvomis spalvomis.

Tą dieną mes nevalgėme pietų, nes ugnis iš viryklės su dūmų kamuoliais virsdavo atgal į trobą. Kambariuose buvo šalta ir kvepėjo vėju. Apie antrą valandą popiet priemiestyje kilo gaisras, kuris nesulaikomai plėtėsi. Mama su Adele ėmė pakuoti patalynę, kailinius ir brangesnius daiktus.

Atėjo naktis. Įgavusi jėgų ir smarkumo, vėtra neapsakomai išaugo ir apėmė visą erdvę. Ji nebekliudė nei namų, nei stogų, tačiau virš miesto pastatė daugiaaukštę, daugialypę ertmę, juodą nesibaigiančiomis kondignacijomis kylantį labirintą. Iš to labirinto skleidė ištisas galerijas kambarių, žaibais statė rūmų šparnus, tiesė vieškelius, darė ilgiausias anfiladas, o paskui leisdavo sugriūti tiems įsivaizduojamiems aukštams, skliautams ir kazematams, pasikeldavo dar aukščiau ir pati savo įkvėpimu kurdavo beformę begalybę.

Kambarys truputį virpėjo, paveikslai ant sienų skimbčiojo. Langų stiklai spindėjo nuo riebaus lempos atspindžio. Užuolaidėlės kabėjo išsipūtusios, pilnos tos audringos nakties alsavimo. Prisiminėme nuo pat ryto nematę tėvo. Spėjome, kad

anksti rytą tikriausiai bus išėjęs į parduotuvę, tenai užkluptas vėtros ir nebegalįs pareiti namo.

– Visą dieną nieko nevalgęs, – dejavo mama.

Vyresnysis pardavėjas Teodoras ryžosi išeiti į naktį ir per vėtrą nunešti jam valgyti. Kartu su juo išėjo mano brolis.

Apsivilkę didžiuliais meškenų kailiniais, į kišenes prisidėjo gelžgalių, grūstuvių – visokio balasto, kad tik nenuneštų vėtra.

Atsargiai buvo pravertos durys į naktį. Vos tiktai pardavėjas ir brolis išsipūtusiais apsiaustais viena koja įžengė į tamsą, naktis juos prarijo čia pat už namų slenksčio. Vėtra akimirksniu nušlavė jų išėjimo pėdsaką. Pro langą nebuvo matyti netgi žibinto, kurį jie pasiėmė.

Įsiurbusi juos, vėtra valandėlę aptilo. Adelė su motina bandė iš naujo įkurti ugnį viryklėje. Degtukai geso, pro dureles pustė pelenus ir suodis. Stovėjome prie durų ir klausėmės. Vėtrai raudant, girdėjosi visokių balsų, įtikinėjimų, vilionių ir tauškalų. Čia mums rodėsi, kad girdime pasiklydusio vėtroje tėvo pagalbos šauksmą, čia vėl – kad brolis su Teodoru nerūpestingai šnekasi už durų. Įspūdis buvo toks apgaulingas, jog Adelė atidarė duris ir iš tiesų pamatė Teodorą ir mano brolį, vargais negalais išneriančius iš vėtros, į kurią buvo įlindę iki pažastų.

Abu uždusę įėjo į priemenę, šiaip taip uždarė duris. Valandėlę turėjo įsiremti į staktą – taip stipriai vėtra šturmavo vartus. Pagaliau užsklendė skląstį, ir vėjas nulėkė tolyn.

Jie padrikai pasakojo apie naktį, apie audrą. Abiejų kailiniai, prisigėrę vėjo, kvepėjo oru. Kalbėdami šviesoje, mirksėjo vokais; iš jų akių, dar sklidinų nakties, sulig kiekvienu vokų plestelėjimu sruvo tamsa. Sakėsi negalėję nueiti ligi parduotuvės, pametę kelią ir vos pataikę grįžti atgal. Nebepažinę miesto, nes visos gatvės tartum susikeitusios vietomis.

Mama įtarė, kad jie meluoja. Iš tiesų galėjai pamanyti, kad tą ketvirtį valandos jie abu stovėjo tamsoje po langu, nuo jo nė nepasitraukę. O gal iš tiesų nebebuvo nei miesto, nei turgaus, o vėtra ir naktis supo mūsų namus tiktai tamsiais kulisais, kur

viskas kaukė, švilpė, vaitojo. Gal iš viso nebuvo nei tų didžiulių ir graudžių erdvių, kurias mums įteigė vėtra, nei tų apverktinų labirintų, tų didžialangių praėjimų ir koridorių, kuriais, nelyginant didžiulėmis juodomis fleitomis, grojo vėtra. Kaskart vis labiau stiprėjo mūsų įsitikinimas, kad visa ta audra – tai tik naktinis donkichotiškumas, aukštoje kulisų erdvėje imitavęs tragiškas begalybes, kosmines bedugnes ir vėtros vienišumą.

Kaskart vis dažniau varstėsi priemenės durys, įleisdamos japanča apsisiautusį, šalikais apsimuturiavusį svečią. Pailsęs kaimynas ar pažįstamas pamažu išsivystydavo iš skarų ir apsiaustų ir uždususiu balsu lemendamas imdavo pasakoti, nerišliai tardavo padrikus žodžius, kurie fantastiškai padidindavo, melagingai perdėdavo nakties begalybę. Visi sėdėjome skaisčiai apšviestoje virtuvėje. Už virtuvės ugniakuro ir juodo, plataus kamino gaubto buvo pora laiptelių ir aukšto durys.

Ant tų laiptelių sėdėjo vyresnysis pardavėjas Teodoras ir klausėsi, kaip palėpėje groja vėjas. Jis girdėjo, kaip per vėtros pauzes palėpės šonkaulių dumplės susiklosto klostėmis, o stogas čia atslūgsta ir subliūkšta lyg didžiuliai plaučiai, iš kurių išėjo oras, čia vėl atgauna kvapą, pastato gegnių tvorą, išauga nelyginant gotiški skliautai, išsiplečia, virsta sijų mišku, pilnu šimteriopo aido, ir dunda kaip didžiulių bosų dėžė. Bet paskui vėtrą pamiršome, Adelė skambioje piestoje grūdo cinamonus. Atėjo į svečius tetulė Perazija – mažutė, judri ir labai rūpestinga, su juodo šaliko vainikėliu ant galvos. Ji pradėjo triūsti virtuvėje, padėdama Adelei. Adelė pešė gaidį. Tetulė Perazija po krosnies gaubtu uždegė saują popierių, ir plačios liepsnos skiautės ėmė lėkti iš jų į juodus nasrus. Adelė paėmė gaidį už kaklo ir pakėlė virš liepsnos, kad nusviltų plunksnų likučiai. Staiga gaidys ugnyje suplasnojo sparnais, užgiedojo ir sudegė. Tada tetulė Perazija pradėjo bartis, plūstis ir keiktis. Tirtėdama iš pykčio, ji grūmojo rankomis Adelei ir mamai. Aš nesupratau, ko jai reikia, o ji širdo kaskart labiau ir tiesiog virto gestų ir keiksmų kamuoliu. Atrodė, kad, ištikta pykčio priepuolio, ji išsigestikuliuos

į gabalus, subyrės, pasidalys, išsilakstys kaip šimtas vorų, išsišakos ant grindų nelyginant juoda, mirganti pašėliškai bėgiojančių tarakonų puokštė. Užuot taip padariusi, ji netikėtai pradėjo mažėti, trumpėti, bet susinervinusi vis svaidėsi prakeiksmais. Staiga, susikūprinusi, mažutė, nubidzeno į virtuvės kertę, kur gulėjo malkos prakurams, ir plūsdamasi, kosėdama ėmė nervingai raustis tarp skambių pliauskų, kol rado du plonus, geltonus šipulius. Čiupo juos iš susijaudinimo drebančiomis rankomis, prisidėjo prie kojų, prisimatavo, paskui pasilypėjo ant jų kaip ant kojūkų ir pradėjo su tais geltonais ramentais vaikščioti stuksėdama per lentas, bėgioti ten ir atgal įstrižai grindų, kaskart vis greičiau, greičiau, paskui, šlubčiodama per bildančias lentas, užšoko ant eglinio suolo, o iš ten ant skambios medinės aplinkui visą virtuvę padarytos sieninės lentynos, pridėtos lėkščių, ir ėmė bėgti per ją, žirgliodama kojūkų ramentais, kol pagaliau kažkur kertėje, kaskart vis labiau mažėdama, pajuodo, susisuko kaip suvytęs, sudegęs popierius, sudūlėjo į krūvelę pelenų, sutrupėjo į dulkes, į nieką.

Visi stovėjome bejėgiškai žiūrėdami į tą siautėjančią pykčio beprotybę, kuri pati save ėdė ir virškino. Skausmingai stebėjome liūdną šio paroksizmo eigą ir, kai tas graudus procesas pasiekė savo natūralią baigtį, su tam tikru palengvėjimu grįžome prie savo darbų.

Adelė, grūsdama cinamonus, vėl ėmė žvanginti piestą, mama – tęsti nutrauktą pokalbį, o pardavėjas Teodoras, klausydamasis pastogės pranašysčių, darė juokingas grimasas, aukštai kilnojo antakius ir šypsojosi pats sau.

DIDŽIOJO SEZONO NAKTIS

Kiekvienas žino, kad paprastų, normalių metų eilėje keistuolis laikas kai kada iš savo įsčių pagimdo kitokių, ypatingų metų, metų išsigimėlių, kuriems, lyg šeštasis mažylis pirštas ant rankos, kur nors išauga tryliktasis, netikras mėnuo.

Sakome „netikras", kadangi jis retai kada būna normalus. Kaip ir vėlai gimę vaikai, jis lieka neužauga, tai mėnuo kuprelis, apvytusi ir veikiau spėjama negu reali atžala.

Dėl to kaltas senatviškas vasaros nesantūrumas, jos palaidas ir vėlyvas gyvybingumas. Kartais būna, kad rugpjūtis praeina, o senas storas vasaros kelmas iš įpratimo gimdo toliau, iš savo trūnėsių daigina dienas laukinukes, dienas piktžoles, bergždžias ir idiotiškas, priedo veltui dar primeta dienų kopūstkočių, dykų ir nevalgomų – baltų, nustebusių ir nereikalingų.

Išauga jos, netaisyklingos ir nelygios, nesusiformavusios, suaugusios tarpusavy, tartum baidyklіškos rankos pirštai, išbrinkę ir susukti į špygą.

Kai kas tas dienas lygina su apokrifais, paslapčiomis įkištais tarp didžiosios metų knygos skyrių, su palimpsestais, slapta įterptais tarp jos puslapių, arba su tais baltais nespausdintais lapeliais, į kuriuos akys, prisiskaičiusios iki soties ir sklidinos turinio, gali išlieti vaizdus ir tuose tuščiuose puslapiuose eikvoti dažus, kaskart vis blyškiau ir blyškiau, kad pailsėtų jų tuštumoje, kol vėl bus įtrauktos į naujų nuotykių ir skyrių labirintus.

Ak, tasai senas, pageltęs metų romanas, ta didžioji, yranti kalendoriaus knyga! Guli ji sau užmiršta kažkur laiko archyvuose, o jos turinys toliau auga tarp viršelių, mėnesiai brinksta be perstogės nuo plepalų, nuo spartaus, savaiminio akių dūmimo, nuo gražbylystės ir kliedesių, kurie joje dauginasi. Ak, ir aprašinėdamas tuos mūsų pasakojimus, rikiuodamas tas istorijas apie savo tėvą sudėvėtose jos teksto paraštėse, argi nepasiduodu aš slaptai vilčiai, kad kada nors jos nepastebimai įaugs tarp pageltusių tos puikiausios, byrančios knygos lapelių, kad jos susilies su didžiuoju šnaresiu jos puslapių, kurie jas įsiurbs?

Tai, apie ką čia kalbėsime, atsitiko tada, tą tryliktąjį, papildomą ir šiek tiek netikrą mėnesį, toje keliolikoje tuščių didžiosios kalendoriaus kronikos puslapių.

Rytai anuomet būdavo keistai aitrūs ir gaivūs. Iš aprimusio ir šaltesnio laiko tempo, iš visiškai naujo oro kvapo, iš kitokios šviesos konsistencijos buvo galima atpažinti, kad įeita į kitą dienų seriją, į naują Dievo Metų sritį.

Po tais naujais dangumis balsas virpėjo skambiai ir gaiviai lyg dar naujame ir tuščiame bute, pilname lako, dažų, pradėtų ir dar neišbandytų dalykų kvapo. Keistai susijaudinęs bandydavai naują aidą, ragaudavai jį smalsiai, tartum pyragaitį prie kavos vėsų ir blaivų rytą kelionės išvakarėse.

Mano tėvas vėl sėdėjo už galinio parduotuvės prekystalio mažame skliautuotame kambaryje, sulanguotame kaip avilys į daugelį registratūros narvelių ir apsilukštenusiame begaliniais popierių, raštų ir sąskaitų sluoksniais. Iš lakštų šnaresio, iš begalinio popierių sklaidymo augo languota, tuščia šio kambario egzistencija, o iš nepaliaujamo pluoštų kilnojimo, iš nesuskaitomų firmų antraščių ore vis atsinaujindavo iš padangių aukštybės matomo, rūkstančiais kaminais pasišiaušusio, medalių eilėmis apsupto ir į pompastiškų *et* ir *Comp.* išraitymus įsprausto miesto apoteozė.

Ten nelyginant paukštidėje ant aukšto stalelio sėdėjo tėvas, o registratūros karvelidės šnarėjo popierių pluoštais, ir visos gūžtos, visos drevės buvo pilnos skaičių čiulbėjimo.

Didelės parduotuvės gelmė dieną po dienos tamsėjo ir turtėjo nuo gelumbių, ševiotų, aksomų ir kortų atsargų. Tamsiose lentynose, tuose šalto fetrinio spalvingumo svirnuose ir aruoduose, šimteriopus procentus davė tamsus, atsietas daiktų spalvingumas, dauginosi ir džiugino galingas rudens kapitalas. Tas kapitalas ten augo ir tamsėjo ir kaskart vis plačiau, patogiau sėdosi ant lentynų, lyg kokio didelio teatro galerijose, kas rytą vis padaugėdamas ir pasipildydamas naujais prekių kroviniais, kuriuos drauge su ankstyva vėsa dėžėmis ir pakais ant meškiškų savo pečių stenėdami sunešdavo barzdoti krovikai, dvelkiantys rudens gaiva ir degtine. Pardavėjai iškraudavo tas naujas džiuginančių manufaktūros spalvų atsargas ir jomis užpildydavo, stropiai užglaistydavo visus aukštų spintų tarpus ir tarpelius. Tai buvo milžiniškas visokiausių rudens spalvų registras, susluoksniuotas, surūšiuotas pagal atspalvius, einantis žemyn ir kylantis aukštyn nelyginant kokiais skambiais laiptais, visų spalvų oktavų gamomis. Jis prasidėdavo žemai, dejuodamas, nedrąsiai pabandydavo altų blyškiuosius tonus ir pustonius, po to pereidavo į tolumų nublukusius pelenus, į gobelenų žalumas ir žydrynes ir, kaskart platesniais akordais augdamas į viršų, pasiekdavo tamsius granatus, tolimų miškų indigą ir ošiančių parkų pliušą, o paskui per visas ochras, sangvinus, rudumus ir sepijas ateidavo į šlamantį vystančių sodų pavėsį, pasiekdavo tamsų grybų kvapą, trūnėsių dvelkimą iš rudens nakties gelmių ir duslų pačių tamsiausių bosų akompanimentą.

Mano tėvas vaikščiojo palei šituos gelumbinio rudens arsenalus ir ramino, tildė tą gausybę, kylančią jos galią, ramią Laiko stiprybę. Jis norėjo kuo ilgiau išlaikyti nepaliestus tuos sukrautus sandėlyje spalvingumo rezervus. Bijojo sugriauti, iškeisti į grynus pinigus tą geležinį rudens fondą. Tačiau jis žinojo, jautė, kad ateis metas, ir rudens viesulas, griaunantis, šiltas viesulas praskries viršum šitų spintų, ir tada jos nubluks, ir niekas nebesulaikys jų išsiliejimo, tų spalvingų srautų, kuriais jos užtvindys visą miestą.

Artėjo Didžiojo Sezono metas. Gatvės gyvėjo. Šeštą valandą po pietų miestas jau žydi nuo bruzdesio, namai įraudę, o žmonės vaikštinėja apimti kažkokios vidinės ugnies, ryškiai pasigražinę ir nusidažę, kažkokiu šventišku, gražiu ir piktu įkarščiu spindinčiomis akimis.

Šalutinėse miesto gatvelėse, jau vakarėjančio miesto tyliuose skersgatviuose tuščia. Tik vaikai žaidžia ploteliuose po balkonais, žaidžia be atokvėpio, triukšmingai ir kvailai. Prisideda prie burnų mažas pūsliukes, jas išpučia ir staiga ryškiai kaip kalakutai pasipuošia dideliais kliuksinčiais ir tabaluojančiais snargliais arba kvaila raudona ir giedančia gaidžio kauke, spalvingomis fantastiškomis ir absurdiškomis rudeninėmis baidyklėmis. Atrodo, kad taip išsipūtę ir giedodami jie pakils į orą ilgomis spalvingomis virtinėmis ir kaip rudeninės paukščių voros patrauks virš miesto – fantastinės rūkomojo popieriaus ir rudeninės giedros flotilės. Arba šūkaudami važinėjasi mažais trankiais vežimėliais, ratukų stipinai ir ienos bildėdami spalvingai groja. Vežimukai leidžiasi prikrauti jų šūkavimo ir rieda gatve žemyn net ligi pat apačioje papiltos geltono vakaro upelės, kur subyra į skrituliukų, ratukų ir pagaliukų laužą.

Tuo metu, kai vaikų žaidimai darosi vis triukšmingesni ir painesni, o miesto skruostų raudonis vis tamsėja ir pražysta purpuru, visas pasaulis staiga pradeda vysti ir juosti, iš jo greitai pasklinda vaiduokliška prieblanda, kuria apsikrečia visi daiktai. Ta limpama prieblandos liga išdavikiškai ir nuodingai plinta į šalis, eina nuo daikto prie daikto ir ką tiktai paliečia, tas bematant sunyksta, pajuosta, pavirsta trūnėsiais. Žmonės, apimti tylios panikos, bėga nuo prieblandos, o tie raupsai, staiga juos pasiviję, tamsiai išberia jų kaktas, ir jie praranda veidus, kurie atkrinta lyg didžiulės beformės dėmės, ir eina toliau jau nebeturėdami bruožų, akių, nusimesdami kaukę po kaukės, todėl prieblandoje pilna tų išnarų, birte byrančių bėgantiems iš paskos. Po to viskas pradeda trauktis juoda, trupančia dideliais gabalais, ligotais tamsos šašais besilupančia žieve. O kol apačioje,

tame tyliame sąmyšyje, toje sparčiaus irimo panikoje, viskas gvėra ir virsta į nieką, aukštybėse tvirtėja ir tolydžio aukštyn auga nebylus vakaro žaros aliarmas, virpantis nuo milijono tylių varpelių čiulbesio, tvinstantis nuo milijono pakilusių nematomų vieversių, būriu skrendančių į vieną didelę, sidabrinę begalybę. Po to jau staiga užeina naktis – didžiulė naktis, dar auganti nuo vėjo šuorų, kurie ją platina. Daugialypiame jos labirinte priurbta šviesių lizdų: parduotuvių – didžiulių spalvotų žibintų, prigrūstų prekių ir pilnų pirkėjų klegesio. Pro šviesius tų žibintų langų stiklus gali stebėti triukšmingas ir keistai ceremoningas rudeninio pirkimo apeigas.

Tos didžiulės, klostėtos, šešėliais augančios, vėjų išpūstos rudens nakties tamsiose klostėse slypi šviesios kišenės, maišeliai su spalvotais niekniekiais, šokoladukų, keksų, kolonijinių prekių margumynais. Tos iš cukraus dėžių sulipdytos, ryškiomis šokolado reklamomis išklijuotos muiliukų, linksmo šlamšto, paauksuotų niekučių, staniolio, ragelių, vaflių, spalvotų mėtinių ledinukų pilnos būdos ir palapinės – tai lengvabūdiškumo stotelės, nerūpestingumo barškučiai, išmėtyti beribės, klaidžios, vėjais plasnojančios nakties tankumynuose.

Didžiulės tamsios minios plaukia tamsoje kaip kokia kleganti maišalynė, čiužena tūkstančiais kojų, šneka tūkstančiais lūpų – tiršta, surizgusi procesija rudeninio miesto gatvėmis. Tikra šnekėjimo, tamsių žvilgsnių, gudrių dirstelėjimų upė, pokalbiais susmulkinta, plepalais sukapota didžiulė apkalbų, juokų ir klegesio tyrė.

Rodos, jog tai pulkais pajudėjusios rudeninės, sausos aguonų galvos, barstančios grūdelius – galvos-barškučiai, žmonės-belstukai.

Mano tėvas susinervinęs, spalvotomis dėmėmis išmuštais skruostais, blizgančiomis akimis vaikščiojo po ryškiai apšviestą parduotuvę ir klausėsi.

Pro vitrinos ir portalo langus iš tolo aidėjo miesto ūžesys, slopus plaukiančios minios klegėjimas. Virš parduotuvės tylos

ryškiai degė žibalinė lempa, pakabinta po dideliu skliautu, ir varė net menkiausius šešėlių pėdsakus iš visų plyšių ir užkaborių. Plačios, tuščios grindys tyloje traškėjo ir toje šviesoje skersai ir išilgai skaičiavo savo blizgančius kvadratus, šachmatų lentą, sudėtą iš didelių plokščių, kurios tyloje braškėdamos kalbėjosi pačios su savimi, tai šen, tai ten atsakinėjo sau garsiai plyšinėdamos. Užtat gelumbės gulėjo tylios, bebalsės, savo veltiniuose pūkuose ir už tėvo nugaros palei sienas susižinodavo žvilgsniais, nuo spintos į spintą siųsdamos tylius sutartinius ženklus.

Tėvas klausėsi. Jo ausis toje nakties tylumoje tarytum ištįso ir už lango išsišakojo – fantastinis koralas, nakties drumzlėse banguojantis raudonas polipas.

Jis klausėsi ir girdėjo. Vis labiau nerimaudamas, girdėjo tolimą artėjančių minių potvynį. Baimingai dairėsi tuščioje parduotuvėje. Jis ieškojo pardavėjų. Tačiau tie tamsūs ir rudi angelai kažkur išskrido. Liko tik jis vienas sunerimęs akivaizdoje minių, kurios netrukus turėjo užlieti parduotuvės tylą plėšikiškai triukšmingu būriu ir išgraibstyti, iš varžytynių išpirkti visą tą turtingą rudenį, metų metais krautą dideliame nuošaliame svirne.

Kur buvo pardavėjai? Kur buvo tie stotingi cherubinai, turintys ginti tamsius gelumbės pylimus? Tėvas skausmingai įtarė, kad jie kažkur namo gilumoje ištvirkauja su žmonių dukterimis. Nejudėdamas, susirūpinęs stovėjo jis blizgančiomis akimis šviesioje parduotuvės tyloje ir vidine klausa juto, kas dedasi namo gilumoje, galinėse to didelio spalvoto žibinto kamarose. Namas lyg kortų namelis vėrėsi priešais jį, kambarys po kambario, kamara po kamaros, ir jis matė, kaip pardavėjai lekia paskui Adelę per visus tuščius ir ryškiai apšviestus kambarius, laiptais žemyn, laiptais aukštyn, kol ji nuo jų pasprunka ir įpuola į šviesią virtuvę, kur užsibarikaduoja indauja.

Ten ji stovi uždususi, spindinti ir sujaudinta, šypsodamasi ir plasnodama didelėmis blakstienomis. Pardavėjai, sutūpę už

durų, kikena. Virtuvės langas atidarytas į didelę, juodą, svajonių ir painiavos pilną naktį. Juodi atverto lango stiklai liepsnoja tolimos iliuminacijos atspindžiais. Blizgantys puodai ir buteliai nejudėdami stovi aplinkui ir spindi tyloje riebiu emaliu. Adelė atsargiai iškiša pro langą savo spalvotą, išdažytą veidą su plasnojančiomis akimis. Tikrai žinodama, kad pardavėjai tyko iš pasalų, ji ieško jų tamsiame kieme. Ir štai pamato, kaip jie atsargiai, vorele eina siaura atbraila palei tolimos iliuminacijos atšvaito nurausvintą aukšto sieną ir sėlina prie lango. Tėvas rikteli supykęs ir nusiminęs, bet tuo metu balsų klegesys visiškai priartėja, ir staiga šviesūs parduotuvės langai prisipildo arti prigludusių veidų, šypsenos iškraipytų šnekių veidų, kurių nosys plote plojasi prie blizgančių stiklų. Tėvas iš pykčio pasidaro purpurinis ir užšoka ant prekystalio. O kada minia pultimi paima šitą tvirtovę ir klegančiu būriu įsiveržia į parduotuvę, tėvas vienu šuoliu užšoka ant gelumbės lentynų ir, pakibęs aukštai virš minios, iš visų jėgų ima pūsti didžiulį ragą, trimituoti aliarmą. Tačiau skliautai neprisipildo į pagalbą skubančių angelų plazdėjimo, užtat į kiekvieną triūbos dejonę atsiliepia didelis kvatojantis minios choras.

– Jakubai, prekiauk! Jakubai, pardavinėk! – šaukia visi, ir tas šūksnis, nuolat kartojamas, chore pasidaro ritmingas ir pamažu virsta iš visos gerklės traukiama refreno melodija. Tada mano tėvas pasiduoda, nušoka nuo aukštos atbrailos ir šaukdamas puola prie gelumbės barikadų. Iš pykčio tapęs milžinu, į išpurtusį purpurinį kumštį panašia galva jis, nelyginant kovojantis pranašas, užbėga ant gelumbės pylimų ir ima siausti. Visu kūnu įsiremia į storus vilnos rąstus, juos pakelia, palenda po didžiuliais gelumbės rietimais, susikūprinęs nusineša juos ant pečių ir dusliai trenkia nuo galerijų ant prekystalio. Rąstai lekia, ore plasnodami išsivynioja lyg milžiniškos vėliavos, lentynose lyg nuo Mozės lazdos smūgio sproginėja draperijos ir krinta gelumbės kriokliai.

Taip išsilieja, nesuvaldomai išsivemia, plačiomis upėmis plaukia spintų atsargos. Ištekėjęs spalvingas lentynų turinys dauginasi, užlieja visus prekystalius ir stalus.

Parduotuvės sienos dingsta po galingais gelumbinės kosmogonijos dariniais, po tomis didžiuliais masyvais stūksančiomis kalnų grandinėmis. Tarp kalnų šlaitų atsiveria platūs slėniai, ir, apimti plataus aukštumų patoso, dunda transkontinentiniai geležinkeliai. Parduotuvės erdvė išsiplečia, virsta ežerų ir tolių pilna rudens peizažo panorama, o šio scenovaizdžio fone tėvas keliauja tarp fantastinio Kanaano gūbrių ir slėnių, žengia plačiais žingsniais, pranašiškai skėsčioja rankomis debesyse ir įkvėpimo smūgiais formuoja šalį.

O apačioje, to iš tėvo rūstybės išaugusio Sinajaus papėdėje, gestikuliuoja, piktžodžiauja ir garbina Baalą liaudis. Ir perka. Pilnas rankas prisiėmę minkštų klosčių, jie drapiruojasi spalvotomis gelumbėmis, apsivynioja improvizuotais domino, apsiaustais ir plepa be jokio sąryšio, be saiko.

Ištįsęs nuo rūstybės mano tėvas staiga iškyla virš tų prekiautojų būrelių ir iš aukšto triuškina stabmeldžius galingu žodžiu. Paskui, pagautas nevilties, užkopia į aukštas spintų galerijas, genamas begėdiško pasileidimo vaizdų, kuriuos regėjo už savo nugaros namo gilumoje, kaip pašėlęs bėgioja lentynų sanrišomis, dundančiomis plikomis pastolių lentomis. Pardavėjai kaip tik pasiekia geležinį balkoną ties langu, įsikibę į baliustradą, nutveria Adelę per pusiaują ir, plasnojančią akimis, velkančią grakščias kojas, apmautas šilkinėmis kojinėmis, ištraukia pro langą.

Tuo metu, kai mano tėvas, sukrėstas nuodėmės šlykštumo, savo rūstybės gestais leidžia šaknis į baisų peizažą, apačioje nerūpestinga Baalo liaudis atsiduoda nežabotai linksmybei. Tą šutvę pagauna kažkokia nežmoniška aistra, kažkokia užkrečiama juoko liga. Bet argi buvo galima tikėtis rimtumo iš jų, iš tos belstukų ir riešutų spaustukų liaudies! Ar buvo galima trokšti, kad tie malūnėliai, be paliovos malantys spalvingą

žodžių tyrę, suprastų didžiuosius tėvo rūpesčius! Kurti pranašiškos tėvo rūstybės perkūnijoms, tie prekiautojai su šilkinėmis bekešomis mažais būreliais tupi aplink banguotus medžiagos kalnus ir kvatodamiesi iškalbingai svarsto prekių privalumus. Ta juodoji birža savo mikliais liežuviais išnešioja taurią peizažo substanciją, plepėdami ją susmulkina, sukapoja ir beveik praryja.

Kažkur kitur priešais aukštus šviesių audeklų krioklius stovi būreliai žydų spalvotais chalatais, dideliais kailiniais gobtuvais. Tai Didžiosios Tarybos vyrai, orūs ir garbūs ponai, glostinėjantys savo ilgas dailias barzdas ir varinėjantys santūrias bei diplomatiškas kalbas. Tačiau ir tame ceremoningame pašnekesyje, tuose tarpusavio susižvalgymuose pasitaiko šypsančios ironijos žybsnių. Tarp šių būrelių sukinėjasi prastuomenė, beformė minia, šutvė be veido ir savitumo. Ji tarytum užpildo kraštovaizdžio spragas, beprasmiško plepėjimo varpeliais ir barškučiais iškloja foną. Tai juokdariškas elementas, šokinėjanti polišinelių ir arlekinų minia, kuri, pati neturėdama svarbesnių prekybos intencijų, savo juokdariškais pokštais niekais paverčia kur ne kur beužsimezgančius sandėrius.

Tačiau pamažu, paikiojimo išvarginti, tie linksmi žmoneliai išsibarsto tolimesniuose kraštovaizdžio pakraščiuose ir ten palengva išnyksta tarp uolų nuolaužų ir slėnių. Galimas daiktas, kad tie šaipokai kažkur vienas po kito sulenda į vietovės plyšius ir klostes, nelyginant baliaus naktį bežaisdami pavargę vaikai į buto kertes ir užkaborius.

O tuo tarpu miesto tėvai, Didžiojo Sinedriono vyrai, labai rimtai ir oriai vaikštinėja sau būreliais ir tyliai, protingai diskutuoja. Išsiskirstę po visą tą didelį kalnuotą kraštą, klajoja po du, po tris tolimais ir vingiuotais keliais. Maži ir tamsūs jų siluetai pripildo visą dykynės aukštumą, virš kurios pakibęs sunkus ir tamsus dangus, banguotas ir niaurus, suartas giliomis lygiagretėmis vagomis, sidabriniais ir baltais luistais, atveriančiais vis kitokius savo gelmių klodų sluoksnius.

Lempos šviesa toje šalyje daro dirbtinę dieną – nuostabią dieną, dieną be aušros ir vakaro.

Mano tėvas palengva rimsta. Jo rūstybė sugula į kraštovaizdžio sluoksnius ir klodus ir sustingsta. Dabar jis sėdi ant aukštų lentynų galerijų ir žiūri į rudenėjantį platų kraštą. Mato, kaip tolimuose ežeruose gaudomos žuvys. Mažose valčių ankštyse sėdi po du žvejus, kurie leidžia tinklus į vandenį. Kranto berniukai ant galvų nešioja spurdančių sidabrinių laimikių kupinas pintines.

Štai tada jis ir pastebi, kaip keleivių būreliai tolumoje užverčia galvas į dangų ir, pakėlę rankas, kažką rodo.

Staiga dangus sumirguliuoja kažkokiu spalvingu išbėrimu, apsipila banguojančiomis dėmėmis, kurios auga, bręsta ir staiga pripildo erdvę keistų pulku skriejančių ir didelėmis susikertančiomis spiralėmis sklendžiančių paukščių. Visas dangus prisipildo jų tauraus lėkimo, sparnų plasnojimo, didingų tylaus sklendimo linijų. Kai kurie iš jų kaip didžiuliai gandrai nejudėdami sklendžia ramiai išskėtę sparnus, kiti, panašūs į spalvingus pliumažus, į barbarų trofėjus, kad išsilaikytų ant šilto oro bangų, plazda sunkiai ir nevikriai; dar kiti, nevykę sparnų, stiprių kojų ir nupeštų kaklų konglomeratai, atrodo lyg kokie prastai iškimšti grifai ir kondorai, iš kurių byra pjuvenos.

Yra tarp jų dvigalvių, daugiasparnių paukščių, taip pat luošių, nevikriai skrendančių ore vienu sparnu, tartum šlubuojančių. Dangus pasidaro panašus į seną freską, pilną pabaisų ir fantastinių gyvūnų, kurie sukasi, prasilenkia ir vėl sugrįžta spalvingomis elipsėmis.

Mano tėvas, nužertas staigiai suspindusios šviesos, pakyla ant sanrišų, ištiesia rankas ir šaukia paukščius senuoju užkeikimu. Labai susijaudinęs, jis juos atpažįsta. Tai tolimi, užmiršti palikuonys tos paukščių kartos, kurią Adelė kadaise išvaikė į visas dangaus puses. Dabar tie išsigimę ir sustambėję dirbtiniai palikuonys, ta degeneravusi paukščių gentis sugrįžo sugedusi iš vidaus.

Jie kvailai išaugę, beprasmiškai dideli, tuščiaviduriai ir negyvi. Visas šių paukščių gajumas perėjęs į plunksnas, fantastiškai išlavėjęs. Tai tarytum išnykusių veislių muziejus, paukščių rojaus sąvartynas.

Kai kurie paukščiai skrenda aukštielninki, turi sunkius, nedailius, į trinkeles ir spynas panašius, spalvingomis karpomis apsunkintus snapus ir yra akli.

Kaip sujaudina tėvą tas netikėtas sugrįžimas, kaip jis stebisi paukščių instinktu, tuo jų prisirišimu prie Maestro, puoselėjusio tą ištremtąją giminę sieloje kaip legendą, kad pagaliau po daugelio generacijų, paskutinę dieną prieš padermei išnykstant, patrauktų atgalios, į senąją tėvynę.

Tačiau tie popieriniai, akli paukščiai jau nebegali tėvo pažinti. Veltui šaukia jis juos senuoju užkeikimu, užmirštąja paukščių kalba – jie jo nebegirdi ir nebemato.

Staiga ore suzvimbia akmenys. Tai šaipokai, kvaila ir bemintė gentis, šaudo į fantastinį paukščių dangų.

Veltui tėvas perspėjinėja, veltui grūmoja užkeikimų gestais – niekas jo negirdi, niekas nepastebi. Ir paukščiai krinta. Pašauti sunkiai sudrimba ir ima vysti jau ore. Ant žemės nukrinta jau virtę beforme popieriaus krūva.

Akies mirksniu aukštuma apsikloja ta keista fantastiška dvėseliena. Kol tėvas atbėga į žudynių vietą, visa nuostabioji paukščių giminė jau guli negyva, išdrikusi ant uolų.

Tiktai dabar, iš arti, tėvas pamato visą tos nuskurdusios generacijos menkystę, visą pigios jos anatomijos komizmą.

Tai didžiuliai plunksnų pundulai, bet kaip prikimšti senos maitos. Dažnai net neįmanoma pasakyti, kur galva, kadangi toji į lazdą panaši kūno dalis neturi jokių sielos požymių. Kai kurie apaugę susivėlusiais, sulipusiais gaurais kaip stumbrai ir šlykščiai dvokia. Kiti nelyginant kuproti, pliki, padvėsę kupranugariai. Pagaliau dar kiti tikriausiai padaryti iš tam tikros rūšies popieriaus, viduje tušti, o iš išorės ryškiai spalvoti. Kai kurie iš arčiau pasirodo besą ne kas kita, kaip didelės povų uodegos,

spalvotos vėduoklės, į kurias kažkaip nesuprantamai buvo įkvėpta kažkokia gyvybės regimybė.

Aš mačiau liūdnai grįžtantį tėvą. Dirbtinė diena jau palengva dažėsi įprastinio rytmečio spalvomis. Ištuštėjusioje krautuvėje aukščiausios lentynos sotinosi ankstyvojo dangaus spalvomis. Tarp užgesusio peizažo fragmentų, tarp sujauktų naktinių dekoracijų kulisų tėvas matė besikeliančius iš miego pardavėjus. Jie poromis kilnojo gelumbės rietimus ir žiovavo, atsisukę į saulę. Virtuvėje, antrame aukšte, Adelė, šilta iš miegų ir susivėlusiais plaukais, malė kavą, spausdama malūnėlį prie baltos krūtinės, nuo kurios pupelės įkaisdavo ir imdavo blizgėti. Saulės atokaitoje prausėsi katinas.

KLEPSIDROS SANATORIJA

Józefai Szczelińskai

KNYGA

I

Vadinu ją tiesiog Knyga be jokių apibrėžimų ir epitetų, ir šioje abstinencijoje bei apsiribojime yra bejėgiškas atodūsis, tyli kapituliacija prieš transcendento begalybę, nes joks žodis, jokia užuomina negali suspindėti, pakvipti, sukelti tą išgąstingą virpulį, tą nujautimą bevardžio daikto, kuris, vos galiuku liežuvio jo paragavus, perpildo mūsų susižavėjimo taurę. Ką gali padėti būdvardžių patosas ir epitetų puošnumas to neišmatuojamo daikto, to neapskaičiuojamo šventumo akivaizdoje. Pagaliau skaitytojas, tikrasis skaitytojas, kurio šis pasakojimas viliasi, ir taip supras, kai jam giliai pažvelgsiu į akis ir jų gelmėje ta šviesa suspindėsiu. Iš to trumpo, bet stipraus žvilgsnio, iš staigaus rankos spūstelėjimo jis suvoks, pagaus, atpažins – ir primerks akis iš susižavėjimo tuo giliu įspūdžiu. Nes argi po stalu, kuris mus skiria, nesilaikome visi slapčiomis už rankų?

Knyga... Kažkada, dar tik auštant vaikystei, vos brėkštant gyvenimui, nuo jos malonios šviesos aiškėjo horizontas. Ji išdidžiai gulėjo ant tėvo rašomojo stalo, o tėvas, tyliai į ją įknibęs, paseilintu pirštu kantriai trindavo tų atspaudų nugarą, kol aklas popierius imdavo miglotis, drumstis, žadėti kažką gera ir staiga numukdavo sugeriamojo popieriaus skutais ir atidengdavo povaakį ir blakstienotą kraštelį, o žvilgsnis alpdamas leisdavosi į skaisčią dieviškų spalvų aušrą, į stebuklingą skaidriausios žydrumos drėgmę.

O, tas giedravalkio nusitrynimas, ta spindesio invazija! O palaimos pavasari, o tėve...

Kartais tėvas pakildavo nuo Knygos ir nueidavo šalin. Tada likdavau su ja akis į akį, ir vėjas šiurendavo jos puslapius, ir paveikslai atgydavo.

O kai vėjas taip tyliai sklaidydavo tuos lapus, išpustydamas spalvas ir figūras, per jos teksto skiltis nueidavo drebulys ir iš tarp raidžių paleisdavo pulkus kregždučių ir vieversių. Knyga nuskrisdavo, puslapis po puslapio išlakstydavo ir gražiai pasklisdavo kraštovaizdyje, prisotindama jį spalvų. Kartais ji miegodavo, vėjo tyliai pūsčiojama nelyginant pilnavidurė rožė, atmerkdavo lapelius, vainiklapį po vainiklapio, voką iš po voko – visus aklus, aksominius, mieguistus, savo esmės dugne slepiančius mėlyną vyzdį, povo plunksnos viduriuką, rėksmingą kolibrių lizdą.

Tai buvo labai seniai. Motinos tuo metu dar nebuvo. Dienas leisdavau kartu su tėvu mūsų kambaryje, kuris anuo metu atrodė didžiulis kaip pasaulis.

Lempos karulių krištolinės prizmutės kambarį prižerdavo suskaidytų spalvų, po visus kampus ištaškytos vaivorykštės, o kai lempa sukinėdavosi ant savo grandinių, visas kambarys eidavo per vaivorykštės juostas, ir galėjai pamanyti, kad tai skrieja, viena per kitą slenka septynių planetų sferos. Mėgdavau stovėti tėvui tarp kojų, apkabinęs jas iš abiejų pusių kaip kokias kolonas. Kartais jis rašydavo laiškus. Sėdėdavau ant rašomojo stalo ir žavėdavausi parašo išraitymais, sudėtingais ir vingriais lyg dainininko koloratūrinės trelės. Sienų apmušaluose išsprogdavo šypsenos, išdygdavo akys, rodydavosi žaismingi pokštai. Norėdamas mane pradžiuginti, tėvas į vaivorykštinę erdvę iš ilgo šiaudelio leisdavo muilo burbulus. Jie atsimušdavo į sienas ir sproginėdavo, ore palikdami savo spalvas.

Paskui atėjo motina, ir ta ankstyvoji, šviesioji idilė baigėsi. Motinos glamonių pagautas, pamiršau tėvą, mano gyvenimas ėmė riedėti nauju, kitokiu keliu, be švenčių ir be stebuklų, ir aš gal būčiau visiškai pamiršęs Knygą, jei ne ta naktis ir ne tas sapnas.

II

Kartą pabudau tamsiu žiemos apyaušriu, – po tamsos sangrūdomis žemai slėnyje žaravo niūri aušra, – ir po vokais dar tebeknibždant miglotų figūrų ir ženklų skruzdėlynui, pradėjau kažką neaiškiai ir gailiai svaičioti apie seną, dingusią Knygą.

Niekas manęs nesuprato, ir, to kvaišumo suerzintas, aš ėmiau dar atkakliau, nekantraudamas ir karščiuodamasis, įkyriai zyzti tėvams.

Basas ir vienmarškinis, drebėdamas iš susijaudinimo, išverčiau tėvo biblioteką ir nusivylęs, piktas apstulbusiai auditorijai ėmiau beviltiškai aiškinti, kas yra tas neapsakomas daiktas, kuriam negalėjo prilygti joks žodis, joks mano drebančiu ištįsusiu pirštu nupieštas vaizdas. Painiai ir prieštaringai kalbėdamas, baisiai nusilpau ir iš bejėgiško nusivylimo pravirkau.

Jie stovėjo priešais mane silpni ir sumišę, susigėdę dėl savo bejėgiškumo. Jautė širdyje, kad nėra nekalti. Mano ūmumas, nekantrus ir kupinas rūstybės reiklus tonas man leido rodytis teisiam, teikė gerai motyvuotos pretenzijos persvarą. Jie bėgiojo pas mane su visokiomis knygomis ir bruko jas man į rankas. Pasipiktinęs mesdavau jas šalin.

Vieną iš jų, storą ir sunkų foliantą, tėvas vis kišo man pakartotinai, nedrąsiai siūlydamas. Atsiverčiau ją. Tai buvo Biblija. Jos puslapiuose išvydau didžiules žvėrių kaimenes, traukiančias vieškeliais, plačiai pasklidusias po tolimą kraštą, pamačiau dangų, visą plasnojantį paukščių virtinėmis, ir didžiulę apverstą piramidę, kurios tolimiausia viršūnė siekė Arką.

Pakėliau į tėvą priekaišto pilnas akis:

– Tu žinai, tėve, – sušukau, – tu gerai žinai, neslėpk ir neišsisukinėk! Ta knyga tave išdavė. Kodėl duodi man tą sudarkytą apokrifą, tūkstantąją kopiją, nevykusį falsifikatą? Kur padėjai Knygą?

Tėvas nusuko į šoną akis.

III

Praėjo kelios savaitės, ir mano susijaudinimas atlėgo, nurimo, tačiau Knygos paveikslas ir toliau liepsnojo sieloje skaisčia ugnimi – didelis, šlamantis Kodeksas, sušiaušta Biblija, kurios lapus šiureno vėjas, kedendamas ją nelyginant didžiulę, byrančią rožę.

Matydamas, kad esu ramesnis, tėvas kartą atsargiai prisiartino ir maloniai, lyg siūlydamas, tarė: „Iš esmės egzistuoja tik knygos. Knyga yra mitas, kuriuo tikime jaunystėje, tačiau, metams bėgant, liaujamės į ją rimtai žiūrėti". Aš tada jau buvau kitaip įsitikinęs, žinojau, kad Knyga yra postulatas, kad ji yra uždavinys. Jaučiau ant savo pečių didžiulės misijos svorį. Nieko neatsakiau, nes buvau pilnas paniekos ir atkaklios, niūrios puikybės.

Mat tuo metu jau turėjau tą knygos atplaišą, tuos apgailėtinus likučius, kuriuos keistai lemtingas atsitiktinumas įdavė man į rankas. Sielvartaudamas dėl baisaus nuopuolio, ištikusio šią knygą, kurios sužalotoms liekanoms nebūčiau įstengęs palenkti niekieno užjautimo, savo lobį rūpestingai slėpiau nuo visų akių. Atsitiko šitaip.

Vieną tos žiemos dieną užtikau Adelę ruošos metu, su šepečiu rankoje rymančią prie piupitro, ant kurio gulėjo kažkoks perplėštas popiergalis. Pasilenkiau per jos petį ne tiek iš smalsumo, kiek norėdamas dar kartą apsvaigti nuo kvapo, sklindančio iš jos kūno, kurio jaunas žavesys jaudrino neseniai pabudusias mano jusles.

– Žiūrėk, – tarė, be protesto pakęsdama mano prisiglaudimą, – ar galimas daiktas, kad kam nors užaugtų plaukai ligi žemės? Norėčiau tokius turėti.

Pažvelgiau į piešinį. Dideliame *in folio* lape buvo greičiausiai stiprios ir apykresnės moters portretas – veidas, pilnas energijos ir patirties. Nuo damos galvos karojo didžiulė plaukų skranda, kuri sunkiai krito nuo pečių ir storų gaurų galais vilkosi per

žemę. Tai buvo kažkokia neįtikėtina gamtos keistenybė: klostytas, dukslus apsiaustas, suverptas iš augančių plaukų, ir sunku buvo įsivaizduoti, kad tasai svoris kankinamai neskaudina ir nevargina jo svarinamos galvos. Tačiau atrodė, kad savininkė šią prabangą nešioja didžiuodamasi, o riebiomis raidėmis šalia išspausdintas tekstas pasakojo šio stebuklo istoriją ir prasidėjo žodžiais: *Aš, Anna Csillag, kilusi iš Moravijos Karlovicų, turėjau menkai augančius plaukus...*

Tai buvo ilga istorija, sukonstruota panašiai kaip Jobo istorija. Annai Csillag Dievas nedavė gerų plaukų. Visas miestelis gailėjosi jos dėl to trūkumo, kuris buvo dovanotinas dėl jos nepriekaištingo gyvenimo, tačiau negalėjo būti visiškai nepelnytas. Ir štai po karštų maldų prakeikimas nuo jos galvos buvo nuimtas, Anna Csillag susilaukė apšvietimo malonės, gavo ženklų, nurodymų ir susitaisė stebuklingų vaistų, kurie grąžino derlumą jos galvai. Moteris pradėjo apaugineti plaukais, negana to, jos vyras, broliai, pusbroliai taip pat kasdien apželdavo tankiais juodais gaurais. Kitoje lapo pusėje buvo parodyta Anna Csillag po šešių savaičių nuo recepto apreiškimo. Ne viena, o kartu su savo iki juosmens barzdotais ir ūsuotais broliais, svainiais ir brolėnais, ir buvo nuostabu žiūrėti į tą tikrą nedirbtinio, meškiško vyriškumo protrūkį. Anna Csillag padarė laimingą visą miestelį, ant kurio nusileido tikra palaima garbanų ir didžiulių karčių pavidalu, o jo gyventojai šlavė žemę plačiomis kaip šluotos barzdomis. Anna Csillag tapo plaukuotumo apaštale. Padariusi laimingą gimtąjį miestelį, įsigeidė padaryti laimingą visą pasaulį ir prašė, ragino, maldavo vardan savo išganymo priimti tą Dievo dovaną, tą stebuklingą vaistą, kurio paslaptį tik ji viena žinojo.

Perskaičiau tą istoriją pro Adelės petį, ir staiga mane pervėrė mintis, nuo kurios visas užsiliepsnojau. Juk čia buvo Knyga, jos paskutiniai puslapiai, jos neoficialus priedas, užpakalinis atliekų ir šlamšto pilnas flygelis! Vaivorykštės fragmentai ėmė suktis skriejančiuose apmušaluose, išplėšiau iš Adelės rankų popiergalį ir, nebevaldydamas balso, surikau:

– Iš kur gavai tą knygą?

– Kvailuti, – tarė ji, trūktelėdama pečiais, juk ji čia guli visą laiką, ir kasdien išsiplėšiame iš jos lapų, eidami į mėsinę ir tėvo pusryčiams...

IV

Nubėgau į savo kambarį. Be galo susijaudinęs, liepsnojančiais skruostais, drebančiomis rankomis pradėjau vartyti nuplėštus lapus. Jų, deja, buvo vos keliolika. Nė vieno puslapio tikro teksto, vien tiktai skelbimai ir anonsai. Tuojau pat po ilgaplaukės Sibilės pranašysčių ėjo stebuklingam vaistui nuo visų ligų bei negalių skirtas lapelis. Tasai balzamas – skystis su gulbe – vadinosi „Elsa" ir darydavo stebuklus. Puslapis buvo pilnas patvirtinamųjų liudijimų ir jaudinančių tą stebuklą patyrusių žmonių pasakojimų.

Iš Siedmiogrodo, iš Slavonijos, iš Bukovinos traukė ryžtingi pasveikėliai ir liudijo, susijaudinę karštai pasakojo savo istorijas. Ėjo apsitvarstę ir susikūprinę, purtydami nebereikalingus ramentus, mėtė šalin pleistrus nuo akių ir tvarsčius nuo skaudulių.

Pro tas luošių kirbines po baltu lyg popierius dangumi dūlavo tolimi ir nykūs miesteliai, sužiedėję nuo prozos ir kasdienybės. Tai buvo laikų gelmėse užmiršti miesteliai, kur žmonės gyveno pririšti prie savo mažų likimų ir nuo jų nė minutėlei neatsitraukdavo. Batsiuvys buvo iki šleikštulio batsiuvys, atsiduodavo oda, jo veidas buvo mažas ir suvargęs, akys virš bespalvių šniukštinėtojo ūsų – trumparegės ir išblukusios, ir jautėsi jis esąs batsiuvys iki gyvo kaulo. Ir jeigu neskaudėdavo vočių, jeigu kaulų nelaužydavo skausmai, jeigu neguldydavo į patalą vandenė, jie būdavo laimingi bespalve, pilka laime, rūkydavo pigią taboką, geltonąją ciesoriaus karaliaus taboką, arba vangiai svajodavo priešais loterijos bilietų pardavimo kontorą.

Katės bėgiojo jiems per kelią tai iš kairės, tai iš dešinės, jiems sapnuodavosi juodas šuo ir niežėdavo ranką. Kartkartėmis jie

rašydavo laiškus iš laiškų rašymo vadovėlių, rūpestingai užklijuodavo pašto ženklą ir, abejodami, labai nepasitikėdami, atiduodavo juos pašto dėžutei, į kurią, lyg žadindami, suduodavo kumščiu. O jų sapnuose paskui skraidydavo ir debesyse pradingdavo balti balandžiai su laiškais snapeliuose.

Kiti puslapiai buvo pakilę virš kasdieninių reikalų į grynosios poezijos sferas.

Ten buvo armonikų, citrų ir arfų, kurios kadaise buvo angeliškų chorų instrumentai, o dabar pramonės pažangos dėka dėl įperkamų kainų pasidarė prieinamos paprastam žmogui, kad dievobaiminga liaudis galėtų gauti širdžiai stiprybės ir padoriai pasilinksminti.

Buvo ten rylų, tikrų technikos stebuklų, kurių vidus buvo pilnas paslėptų fleitų, dūdelių ir švilpynių, saldžiai, lyg raudančių lakštingalų lizdas, treliuojančių vargonėlių, neįkainojamo lobio invalidams, neblogų pajamų šaltinio luošiams ir apskritai būtinų kiekvieniems muzikaliems namams. Ir buvo matyti, kaip tas gražiai išpieštas rylas neša ant neišvaizdžių pilkų nugarų seneliukai, kurių gyvenimo išgraužti veidai tarytum aptraukti voratinkliais ir visiškai neryškūs, veidai ašarojančiomis, nejudriomis, iš palengvo varvančiomis akimis, veidai be gyvybės, tokie išblukę ir nekalti, kaip nuo visokių orų suskirdusi medžių žievė ir, kaip ir ji, kvepiantys jau tiktai lietum ir dangumi.

Seniai užmiršę savo vardus ir kuo yra buvę, patys savyje prapuolę, jie su savo dideliais, sunkiais batais linkstančiomis kojomis tapeno vienodais smulkiais žingsniukais visiškai tiesia ir vienoda linija tarp vingrių ir painių praeivių kelių.

Baltais, apsiniaukusiais priešpiečiais, nuo šalčio sustingusiais, į kasdienybės reikalus pasinėrusiais priešpiečiais, jie nepastebimai išsipainiodavo iš minios, pasistatydavo rylą ant kryžiokų gatvių sankirtoje, po geltonu dangaus ruožu, perkirstu telegrafo vielos, tarp abejingai skubančių apykakles pasistačiusių žmonių, ir pradėdavo savo melodiją, ne iš pradžių, bet nuo tos vietos, kur nutraukė vakar, ir grodavo: „Daisy, Daisy,

tu man atsakyk...", o iš kaminų tuo tarpu kildavo balti plunksniški garai. Ir nuostabus dalykas – ta melodija, vos tiktai pradėta, bematant įšokdavo į laisvą spragą, į savąją tos valandos ir to kraštovaizdžio vietą, lyg būtų nuo amžių priklausiusi tai susimąsčiusiai ir savyje pačioje prapuolusiai dienai, o į jos taktą bėgdavo skubančiųjų mintys ir pilki jų rūpesčiai.

Kai po kiek laiko daina pasibaigdavo iš rylos vidurių išstumtu ilgu, ištęstu spiegesiu, o ryla užgrodavo visai kitaip – mintys ir rūpesčiai akimirką stabtelėdavo, lyg šokio metu, kad pakeistų žingsnį, o paskui nemąstydami pradėdavo suktis priešinga kryptimi į taktą naujos melodijos, išlėkusios iš rylos gerklės: „Malgožata, mano širdies lobi..."

Ir bukame to priešpiečio abejingume niekas net nepastebėdavo, jog pasaulio prasmė iš pagrindų pasikeitė, kad ji bėga jau ne į „Daisy, Daisy" taktą, o visai priešingai – „Mal-go-ža-ta..."

Verčiame kitą lapą... Kas tai? Gal lyja pavasario lietus? Ne, tai paukštelių čiulbesys nelyginant pilki šratai byra ant skėčių, nes čia siūlomos tikros Harco kanarėlės, narveliai, pilni dagilių ir varnėnų, krepšeliai, pilni sparnuotų čiauškučių ir giesminiukų. Verpstiški ir lengvi, lyg vatos prikimšti, mėšlungiškai šokinėjantys, lyg balansuotų ant lygių, virpčiojančių virbų, užsičiauškėję lyg laikrodžių gegutės – jie saldindavo vienatvę, kavalieriams atstodavo šeimos židinio šilumą, iš kiečiausių širdžių išviliodavo motiniškų jausmų palaimą, – tokie buvo paukščiukiški ir jaudinantys, ir, net užvertus jų puslapį, nueinančiajam įkandin siuntė savo darnų, viliojantį čiulbesį.

Tačiau paskui tas apgailėtinas manuskriptas ėmė kristi į vis gilesnį nuopuolį. Štai jis pasuko į kažkokio abejotino šarlatano krepšio klystkelius. Apsiaustas ilgas, šypsena beveik praryta juodos barzdos – kas gi čia toks dabar siūlė publikai savo paslaugas? Tai Ponas Bosco iš Milano, tikras juodosios magijos maestras. Kalbėjo ilgai ir neaiškiai, kažką rodydamas pirštų galiukais, bet vis tiek nieko negalėjai suprasti. Įtikinėdamas pats save, Ponas Bosco prieidavo prie nuostabiausių išvadų, kurias

akimirksniu, jų lakiai prasmei dar nepakilus nuo rankų į orą, tarytum pasverdavo savo jautriais pirštais, o subtilius dialektikos vingius pabrėždavo pakeldamas antakius, ir tai būdavo perspėjimas pasiruošti nepaprastiems dalykams. Deja, vis tiek niekas jo nesuprasdavo, dar blogiau – nenorėjo nieko suprasti, ir, palikę kalbėtoją gestikuliuojantį, prislopinusį balsą ir mįslingai šypčiojantį, greitai perversdavo paskutinius sudriskusius puslapius.

Tuose paskutiniuose puslapiuose, kurie neabejotinai buvo ne kartą pakliuvę į kliedesių paistalus, į tikras nesąmones, kažkoks džentelmenas skelbė savo patikimą būdą, kaip išmokti energingai ir ryžtingai daryti sprendimus, ir daug kalbėjo apie principus bei charakterį. Tačiau, vos tiktai užvertęs puslapį, pamatydavai, kad tuose ryžtingumo ir principų dalykuose visiškai nebesusigaudai.

O štai tenai ištipeno suknelės uodegos supančiota kažkokia ponia Magda Wang ir iš parauktos iškirptės aukštumų pareiškė, kad jai tik juokas iš vyrų ryžto ir principų ir kad jos specialybė – laužyti stipriausius charakterius. (Taip sakydama, ji kojyte pasitaisė suknelės uodegą ant žemės.) Tam tikslui esama metodų, – košė pro sukąstus dantis, – patikimų metodų, apie kuriuos nesinori plačiai kalbėti, ir nurodė savo memuarus „Iš purpurinių dienų" (Budapešto antroposofijos instituto leidykla), kuriuose ji yra išdėsčiusi savuosius žmonių dresavimo kolonijinių eksperimentų rezultatus (šie žodžiai labai pabrėžiami ir palydimi ironišku akių žybtelėjimu). Ir, keistas dalykas, toji lėkštai ir stačiokiškai kalbanti dama, rodos, neabejojo susilauksianti pritarimo iš tų, apie kuriuos taip ciniškai kalbėjo, o tas savotiškas apsvaigimas ir mirksėjimas leido pajusti, jog moralinės rodyklių kryptys keistai pasisukusios ir jog esame jau kitokiame klimate, kur kompasas rodo atbulai.

Tai buvo paskutinis Knygos žodis, kuris kažkaip keistai stulbino ir žadino širdyje troškimų ir užsidegimo maišatį.

V

Palinkęs prie tos Knygos, liepsnojančiu lyg vaivorykštė veidu degte degdamas tykiai ėjau iš vienos ekstazės į kitą. Įnikęs skaityti, pamiršdavau pietus. Ir nuojauta manęs neapgavo. Tai buvo Originalas, šventas ir autentiškas, nors ir labai pažemintas ir degradavęs. Kai vėlai, jau sutemus, palaimingai šypsodamasis, dėdavau tą rankraštį į giliausią stalčių ir slėpdavau po kitomis knygomis, – man rodydavosi, jog guldau į komodą miegoti aušrą, aušrą, kuri vis iš naujo pati savaime užsidega ir eina per visas liepsnas ir purpurus, ir dar kartą grįžta, ir nenori pasibaigti.

Kokios neįdomios man pasidarė visos knygos!

Nes paprastos knygos yra lyg meteorai. Kiekviena iš jų turi vieną akimirką, tokį momentą, kai su riksmu pakyla tartum feniksas, liepsnodama visais lapais. Dėl tos vienos akimirkos, dėl to vienintelio momento mylime knygą paskui, nors iš jos jau būna likę tik pelenai. Karčiai nusivylę, kada nors vėliau keliaujame per tuos išvėsusius puslapius ir leidžiame pro akis negyvas frazes, kurios barška lyg mediniai rožančiaus karoliukai.

Knygos egzegetai tvirtina, kad visos knygos siekia prilygti Originalui. Jos gyvena tik skolintą gyvenimą, kuris skrydžio akimirką grįžta į savo senąjį šaltinį. Tai reiškia, kad knygų mažėja, o Originalas auga. Vis dėlto nenorime varginti skaitytojo, dėstydami Doktriną. Norėtume atkreipti dėmesį tik į vieną dalyką: Originalas gyvena ir auga. Kas iš to? Ogi tas, kad, kai kitą kartą atsiversime savo raštpalaikius, kas žino, kur tuomet jau bus Anna Csillag ir jos pasekėjai. Galbūt išvysime ją, ilgaplaukę keliaujančią maldininkę, savo apsiaustu šluojančią Moravijos vieškelius, traukiančią per tolimą kraštą, per kasdienybėn ir prozon nuskendusius baltus miestelius ir dalijančią „Elsos" balzamo pavyzdžius kraujoplūdžio ir niežų ištiktiems Dievo žmoneliams. Ak, ką darys tada garbingieji miestelio barzdočiai, baisiai apžėlę ir dėl to nepaslankūs, ką veiks ištikimoji

bendruomenė, pasmerkta rūpintis neapsakomu savo derliumi ir jį valdyti? Kas žino, ar nenusipirks jie visi po tikrą Švarcvaldo rylą, ar neiškeliaus į pasaulį paskui savo apaštalę, ar neieškos jos po visą šalį, visur kur grieždami „Daisy, Daisy"?

Ak, odisėja barzdočių, kurie su rylomis klajoja iš miesto į miestą ir ieško savo dvasios motinos! Kada atsiras šios epopėjos vertas rapsodas? Nes kam gi jie paliko tos motinos globai patikėtą pilį, kam patikėjo valdyti širdis Annos Csillag mieste? Ar negalėjo numatyti, kad netekusį savo dvasinio elito, savo didžiųjų patriarchų miestą apniks abejonės ir atskalūnybė, kad jis atvers savo vartus – kam? – ak, ciniškajai ir vylingajai Magdai Wang (Budapešto antroposofijos instituto leidykla), kuri jame atidarys dresavimo ir charakterių laužymo mokyklą?

Tačiau grįžkime prie savo piligrimų.

Kas nepažįsta tos senosios gvardijos, tų klajoklių kimbrų, tų gryniausių brunetų, kurių kūnai iš pažiūros stiprūs, bet yra vien iš jungiamųjų audinių ir neturi nei standumo, nei syvų? Visa jų jėga, visa galybė suėjusi į plaukus. Antropologai nuo seno laužo galvas dėl tos savotiškos rasės, kuri visados vilki juodais rūbais, nešioja ant pilvų storas sidabrines grandines, o ant pirštų mūvi didžiulius skaistvario žiedus su antspaudais.

Myliu aš juos, tuos Kasparus arba Baltazarus, man patinka jų begalinis rimtumas, jų gedulingas dekoratyvumas, patinka tie puikūs vyriškiai, kurių gražios akys riebiai blizga lyg skrudinta kava, myliu tą taurų jų augalotų, bet išpurtusių kūnų gyvybingumą, gęstančių giminių liguistumą, švarkštų alsavimą galingomis krūtinėmis, pagaliau netgi valerijonų kvapą, kuris sklinda iš jų barzdų.

Lyg Apreiškimo Angelai kartais jie netikėtai išdygsta mūsų virtuvių tarpduriuose – didžiuliai, alsuodami šnopuoja, greitai pavargsta ir, vartaliodami žydrus akių baltymus, ima šluostytis nuo rasotos kaktos prakaitą. Tą akimirką jie pamiršta savo misiją, ir nustebę, ieškodami išeities, savo atvykimo preteksto, atkiša ranką, kad duotume išmaldos.

Grįžkime prie Originalo. Bet juk ir nebuvome jo niekada palikę. Čia prisiminsime nuostabią manuskripto savybę, kuri skaitytojui jau aiški, – kad jis plėtojasi skaitant, kad jo ribos iš visų pusių atviros visokiems svyravimams ir įtakoms.

Pavyzdžiui, dabar jau niekas ten nebesiūlo Harco dagilių, nes iš tų brunetų rylų, iš melodijos lūžių bei išraitymų nevienodais tarpais išskrenda tos plunksnų šluotelės ir turgus apkrinta jomis nelyginant spalvotomis raidėmis. Ak, kas per gausybė, visa mirguliuojanti ir pilna čiulbesio... Aplink kiekvieną viršūnę, kartį ar vėtrungę sukasi tikri spalvų verpetai, paukščiai plasnoja, grumiasi dėl vietos. Reikia tik iškišti pro langą lazdos rankeną, ir jau įtrauksi ją atgal į trobą spurdančią ir apkibusią lyg sunkią kekę.

Dabar mūsų pasakojimas sparčiai žengia į tą puikią ir katastrofišką epochą, kuri mūsų biografijoje vadinama genialiąja.

Veltui bandytume neigti, kad jau dabar jaučiame tą širdies spazmą, tą palaimingą nerimą ir šventą virpulį, kuris buvo prieš pastaruosius dalykus. Greitai pristigsime tigliuose dažų, o sieloje – spindėjimo, kad tik įstengtume sudėti svarbiausius akcentus, nubrėžti šio paveikslo skaisčiausius ir jau transcendentinius kontūrus.

Kas gi ta genialioji epocha ir kada ji buvo?

Čia turime valandėlę pasidaryti visiškai ezoteriški, kaip tasai Ponas Bosco iš Milano, ir pritildyti savo balsą taip, kad girdėtųsi tiktai skvarbus šnabždesys. Savo išvadas turime pabrėžti daugiaprasmėmis šypsenomis ir, nelyginant žiupsnį druskos, pirštų galiukais trinti švelnią imponderabilijų medžiagą. Ne mūsų kaltė, jei kartais atrodysime kaip tie nematomų audeklų pardavėjai, kurie įmantriais gestais demonstruoja apgaulingą savo prekę.

Taigi buvo ar nebuvo genialioji epocha? Sunku pasakyti. Ir taip, ir ne. Nes yra dalykų, kurie negali visiškai, iki galo įvykti. Jie yra per dideli, kad sutilptų į įvykį, ir per daug tobuli. Jie tik bando įvykti, tikrina realybės gruntą, ar juos pakels. Ir beregint atsitraukia, bijodami prarasti savo vientisumą dėl nevykusio

realizavimosi. O jeigu, praėmę savo kapitalą, tuose inkarnacijos bandymuose šį bei tą praranda, tada tuojau pat pavydžiai atsiima savo nuosavybę, vėl ją susigrąžina, reintegruojasi, ir paskui mūsų biografijoje lieka tos baltos dėmės, dvokiančios stigmos, tie pamesti sidabriniai basakojų angelų pėdsakai, didžiuliais žingsniais išmėtyti po mūsų dienas ir naktis, kai toji šlovės pilnatis be paliovos auga, pilnėja ir kyla virš mūsų, triumfuodama žengia nuo susižavėjimo prie susižavėjimo.

O vis dėlto tam tikra prasme ji visa ir vientisa slypi kiekvienoje iš savo ydingų ir fragmentiškų inkarnacijų. Čia atsiranda reprezentacijos ir pakaitinės būties reiškinys. Koks nors atsitikimas savo kilme ir savo ypatybėmis gali būti mažas ir skurdus, bet vis tiek, pasižiūrėjus iš arčiau, gali atskleisti savo viduje begalinę ir spindulingą perspektyvą, kadangi jame, bandydama pasireikšti, staiga žybteli aukštesnė būtis.

Taigi rankiosime tas užuominas, tuos žemiškus panašumus, tas mūsų gyvenimo kelio stotis ir etapus lyg sudužusio veidrodžio šukes. Po gabaliuką rankiosime tai, kas yra viena ir nedaloma – mūsų didžiąją epochą, genialiąją mūsų gyvenimo epochą.

Galimas daiktas, kad diminucijos įkarštyje mes, išsigandę transcendentinės begalybės, ją per daug apribojome, paneigėme ir suniekinome. Kadangi, nepaisant visų išlygų, ji buvo.

Ji buvo, ir niekas iš mūsų neatims to tikrumo, to spindulingo skonio, kurį dar tebejaučiame ant liežuvio, tos šaltos ugnies gomuryje, to atodūsio, plataus kaip dangus ir gaivaus kaip gurkšnis gryno ultramarino.

Ar jau bent kiek paruošėme skaitytoją tiems dalykams, kurie bus, ar galime ryžtis rizikingai kelionei į genialiąją epochą?

Mūsų virpulys pagavo skaitytoją. Juntame, kaip jis nervinasi. Mes atrodome žvalūs, bet ir mums širdyje sunku ir darosi labai neramu.

Tad su Dievo pagalba – sėdam ir važiuojam!

GENIALIOJI EPOCHA

I

Paprastai faktai būna sustatyti į eilę laike, suverti ant jo tėkmės lyg ant siūlo. Tenai jie turi savo ištakas ir savo pasekmes, kurios, tankiai susigrūdusios, nuolat ir be atvangos lipa vienos kitoms ant kulnų. Visa tai savotiškai svarbu ir pasakojimui, kurio siela yra tolydumas ir nuoseklumas.

Vis dėlto ką daryti su įvykiais, kurie neturi savo atskiros vietos laike, su įvykiais, kurie atėjo per vėlai, kai jau visas laikas buvo atiduotas, išdalytas, išgraibstytas, ir dabar yra likę tartum be nieko, nepastatyti į eilę, pakibę ore, benamiai, klajokliai?

Nejaugi laikas būtų per ankštas visiems įvykiams? Ar gali taip atsitikti, kad visos vietos laike būtų jau išparduotos? Jau ruošdamiesi važiuoti, susirūpinę bėgame palei tą ilgą įvykių traukinį.

Dieve gink, kad tik nebūtų čia savotiško ažiotažo dėl laiko bilietų?.. Pone konduktoriau!

Nusiraminkit! Nekelkit panikos, viską pamažu sutvarkysime kaip galėdami.

Ar skaitytojas yra girdėjęs apie lygiagrečius dvivėžio laiko ruožus? Taip, yra tokios šoninės laiko atšakos, tiesa, nelabai legalios ir problemiškos, bet, kai vežama tokia kontrabanda kaip mūsų, tokie viršnorminiai ir nesurikiuojami įvykiai – negalima būti pernelyg išrankiam. Tad pabandykime kokiame nors istorijos taške atskirti tokią šoninę atšaką, aklakelį ir nustumti į jį tuos nelegalius nutikimus. Tik nebijokime. Visa tai įvyks

nepastebimai, skaitytojas nepatirs jokio sukrėtimo. Ką gali žinoti – gal, kol apie tai kalbame, nešvari manipuliacija jau yra įvykusi, ir mes jau važiuojame aklakeliu.

II

Motina parbėgo persigandusi ir apglėbė rankomis mano šauksmą, norėdama jį kaip gaisrą uždengti ir nuslopinti savo meilės klostėmis. Uždarė mano lūpas savosiomis ir ėmė šaukti drauge su manim.

Tačiau aš ją atstūmiau ir, rodydamas į ugnies stulpą, į auksinę siją, kuri nelyginant rakštis įkypai styrojo ore ir nesidavė nustumiama – visa švytinti ir pilna ratiluojančių dulkių, – šaukiau: „Išrauk ją, ištrauk!"

Krosnis su visa ant jos kaktos nupiešta didžiule spalvinga terlione išsipūtė, visa pritvinko kraujo, ir atrodė, kad nuo tų gyslų, sausgyslių ir visos tos išbrinkusios, plyšte plyštančios anatomijos konvulsijų išsivaduos žėrinčiu gaidžio riksmu.

Pagautas įkvėpimo, stovėjau išskėtęs rankas ir ištįsusiais, pailgėjusiais pirštais rodžiau, rodžiau įpykęs, baisiai susijaudinęs, įsitempęs kaip kelio rodyklė ir virpėdamas nuo ekstazės.

Mano ranka, svetima ir blyški, vedė mane, vilkte vilko paskui save – sustingusi, vaškinė ranka, nelyginant didžiulis votumas arba priesaikai pakelta angelo plaštaka.

Jau baigėsi žiema. Dienos braidė po balas ir žarijas, o jų gomurys buvo pilnas ugnies ir pipirų. Žvilgantys peiliai dienos medaus minkštimą raikė sidabro riekėmis, prizmėmis, kurių pjūviai buvo pilni spalvų ir prieskonių pikanterijos. Tačiau vidurdienio ciferblatas, kurio ankštoje erdvėje tilpo visas tų dienų spindesys, valandas rodė liepsnojančias ir pilnas ugnies.

Nebegalėdama sutalpinti kaitros, diena jau purtėsi sidabro skardos lakštus, traškančią alavo foliją, sluoksnis po sluoksnio atidengdama savo auksu švytinčią šerdį. Ir lyg to dar būtų maža, rūko kaminai, iš jų kamuoliais virto blizgantys garai ir kas

akimirką ūžteldavo didžiulis angelų pulkas, tikras sparnų viesulas, kurį prarydavo besotis dangus, visados laukiantis naujų tokių išsiveržimų. Jo švytinčiose šaudymo angose sproginėjo balti pliumažai, o tolimos fortalicijos virsdavo tyliomis daugybės sprogimų vėduoklėmis, kurias nutvieksdavo nematomos artilerijos kanonada.

Dangaus sklidinas kambario langas nuo tų proveržių vis tvino ir tvino, liejosi per užuolaidas, kurios, visos liepsnodamos, rūkdamos, plaukė auksiniais šešėliais, virpančio oro ribuliavimu. Švituliuodamas bangomis ir negalėdamas pakilti nuo grindų, ant kilimo gulėjo įstrižas liepsnojantis keturkampis. Tas ugnies stulpas mane jaudino iki širdies gelmių. Stovėjau pakerėtas, išsižergęs ir lojau ant jo pasikeitusiu balsu, svetimais, šiurkščiais keiksmažodžiais.

Priemenėje ant slenksčio stovėjo giminaičiai, kaimynai, pasipuošusios tetulės ir suglumę, persigandę laužė rankas. Ant pirštų galų prisiartindavo ir vėl atsitraukdavo, smalsiai žvilgčiodami pro duris. O aš rėkiau.

– Matote, – šaukiau motinai, broliui, – visada sakiau jums, kad viskas yra sustabdyta, užmūryta nuoboduliu ir neišvaduota! O dabar žiūrėkit, koks potvynis, kaip viskas žydi, kokia palaima!

Aš verkiau iš laimės ir bejėgiškumo.

– Pabuskit, – šaukiau, – greičiau bėkit man padėti! Argi aš vienas įveiksiu tą poplūdį, ar aprėpsiu tą tvaną? Kaip aš vienas galiu atsakyti į milijoną akinančių klausimų, kuriais mane apipila Dievas?

Jie tylėjo, todėl ėmiau rėkti piktai:

– Skubėkit, semkitės pilnais kibirais iš tos gausybės, darykit atsargas!

Tačiau niekas negalėjo manęs pavaduoti, stovėjo visi bejėgiai, dairėsi atgal, slėpėsi už kaimynų nugarų.

Tada supratau, ką turiu daryti, ir, pagautas įkarščio, pradėjau traukti iš spintų senus foliantus, prirašytas, suplyšusias tėvo prekybos knygas ir mėčiau jas ant grindų po tuo ugnies stulpu,

kuris gulėjo ore ir liepsnojo. Manęs tiesiog nebespėjo aprūpinti popierium. Brolis su motina bėgiodami vis nešė glėbius senų laikraščių ir žurnalų ir krūvomis vertė ant žemės. O aš sėdėjau tarp tų popierių, spindesio apakintas, sprogimų, raketų ir spalvų pilnomis akimis ir piešiau. Piešiau skubėdamas, pagautas panikos, skersai, įstrižai spausdintų ir prirašytų lapų. Mano spalvoti pieštukai įkvėpingai lakstė per neįskaitomų tekstų skiltis, raitė genialias keverzones, nutrūktgalviškus zigzagus, ūmai susipynę, pavirsdavo vizijų anagramomis, spindinčių apreiškimų rebusais, o vėl išsipynę – tuščiais ir aklais įkvėpimo pėdsakų ieškančiais žaibais.

O, tie švytintys piešiniai, kuriami, regis, svetimos rankos, o, tos skaidrios spalvos ir šešėliai! Kaip dažnai net ir dabar, po šitiekos metų, atrandu juos sapnuose ir senų stalčių dugne – figūras, peizažus, veidus, spindinčius ir pilnus ryto gaivos, dar drėgnus nuo pirmosios rasos.

O, tos baimės šalčiu kvapą gniaužiančios žydrynės, o, tos iš nuostabos dar žalesnės žalumos, o, tos dar tik nujaučiamų, dar tik ieškančių sau vardo spalvų preliudijos ir čiulbesiai!

Kodėl jas anuomet nerūpestingai iššvaisčiau iš pertekliaus, iš nesuprantamo lengvabūdiškumo? Leidau kaimynams rausyti ir grobti tas piešinių krūvas. Tiesiog ėmė nešti ryšuliais. Kokiuose tiktai namuose jie anuomet nebuvo atsidūrę, kokiuose tiktai šiukšlynuose nesimėtė! Adelė išsiklijavo jais virtuvę, ir ji pasidarė šviesi, spalvota, tarytum naktį už lango būtų pasnigę.

Tai buvo labai žiaurus piešimas, pilnas pasalų ir klastos. Būdavo, sėdžiu taip įsitempęs lyg lankas, nejudu ir tykau, o aplink mane saulėje skaisčiai liepsnoja popieriai. Vos tiktai pieštuku prismeigtas piešinys sujuda, lyg mėgindamas pabėgti, mano ranka, visa virpanti nuo naujų refleksų ir impulsų, puola jį įsiutusi kaip katė ir, jau pasidariusi svetima, laukinė, plėšri, žaibiškai papjauna išsigimėlį, norėjusį pasprukti iš po pieštuko. Nuo popieriaus atsiskirdavo tik tada, kai jau negyvas ir

nejudantis kūnas sąsiuvinyje lyg herbare išskleisdavo savo spalvingą ir fantastišką anatomiją.

Tai buvo žudikiška medžioklė, mirtinos grumtynės. Kas būtų galėjęs atskirti užpuoliką nuo puolamojo šitame įsiūčiu spragančiame kamuolyje, šitoje cypiančioje ir baimės pilnoje painiavoje! Būdavo, mano ranka padaro du ar tris šuolius ir tik tada kažkur ketvirtame ar penktame lape užklumpa auką. Kartais surikdavo iš skausmo ir baimės, kai tos po mano skalpeliu besiraitančios baisenybės sugriebdavo ją savo čiuptuvais arba žnyplėmis.

Vizijos plaukė ir plaukė, kas valandą darėsi vis tirštesnės, grūdosi, susikimšdavo, ir pagaliau vieną dieną visi keliai keleliai ėmė tiesiog knibždėti, regis, sujudo ir leidosi į kelionę visa šalis, plačiausiai pasklido ilgiausiomis defiliadomis – nesibaigiančiais žvėrių ir gyvulių pulkais.

Tarytum Nojaus dienomis plaukė tos spalvingos eitynės, tos gaurų ir karčių upės, tos vilnijančios nugaros ir uodegos, tos į žingsnių taktą be paliovos linguojančios galvos.

Mano kambarys buvo riba ir užkarda. Čia jie sustodavo, grūsdavosi, maldaujamai bliaudavo. Sukinėjosi, neramiai, lyg paklaikę trypčiojo vietoje – kuproti ir raguoti padarai, įvilkti į visus zoologijos rūbus ir šarvus ir, patys savęs išsigandę, išbaikštinti savo pačių maskarado, baimingomis, nustebusiomis akimis žvelgdavo pro savo plaukuotų kailių skyles ir gailiai mūkdavo, lyg būtų po savo kaukėmis užkimštais snukiais.

Gal jie laukė, kad juos pavadinčiau, įspėčiau jų mįslę, kurios patys nesuprato? Gal klausė mane savo vardo, kad galėtų į jį įeiti ir pripildyti savo esmės? Ateidavo keistų baidyklių, padarų-klausimų, padarų-pasiūlymų, ir aš rėkdamas varydavau juos rankomis šalin.

Traukdavosi atbuli, panarinę galvas, žvelgdami iš padilbų, ir dingdavo patys savyje, paskui, pavirtę bevardžiu chaosu, sugrįždavo į formų podėlį. Kiek lygių ir kuprotų nugarų tada praėjo pro mano ranką, kiek pralindo pro ją aksomiškai švelnių galvų!

Tuo metu supratau, kodėl gyvuliai turi ragus. Tie nesuprantami, į jų gyvenimą negalėję tilpti daiktai buvo baisus ir akiplėšiškas kaprizas, neprotingas ir aklas užsispyrimas. Kažkokia *idée fixe* išaugo anapus jų esybės, viršum galvos ir, staiga išnirusi į šviesą, sustingo, virto apčiuopiama ir kieta materija. O tenai, suraityta į fantastišką, jų akims nematomą, bet siaubingą arabeską, į nežinomą monogramą, kurios grėsmėje turėjo gyventi, įgijo keistą ir fantastišką pavidalą. Aš supratau, kodėl tie gyvūnai buvo linkę į laukinę ir nežabotą paniką, o išgąsdinti galėjo tiesiog pašėlti: pagauti savo beprotybės, jie nebemokėdavo išsipainioti iš chaoso tų ragų, iš tarp kurių, palenkę žemyn galvas, žvelgdavo liūdnai ir atšiauriai, lyg ieškodami praėjimo tarp jų šakų. Tie raguoti gyvuliai nebematė arti išsivadavimo, todėl savo paklydimo ženklą ant galvos nešiojo prislėgti sielvarto ir nevilties.

Tačiau dar toliau nuo šviesos buvo katės. Jų tobulumas tiesiog baugino. Uždarytos į savo kūnų tikslumą ir švarumą, jos nebežinojo, kas tai yra klaida ar nukrypimas. Akimirką nusileisdavo gilyn, į savo esmės dugną, ir tada, sustingusios savo minkštame kailyje, rūsčiai ir iškilmingai surimtėdavo, o jų akys, traukdamos žvilgsnį į savo ugninius ratilus, suapvalėdavo lyg mėnuliai. Bet jau po valandėlės, išmestos į krantą, į paviršių, jos nusivylusios ir be iliuzijų, žiovaudavo rodydamos savo menkystę.

Jų gyvenime, kuriam būdingas savyje užsidaręs gracingumas, nebuvo vietos jokiai alternatyvai. Nuobodžiaudamos tame uždarame tobulumo kalėjime, apimtos apatijos, jos murkdavo pro surauktą lūpą, o jų trumpas, dėl rainumo atrodąs platesnis snukis būdavo beprasmiškai žiaurus. Pažemiu vogčiomis šmižinėjo kiaunės, šeškai ir lapės – žvėreliai piktadariai, piktavaliai padarai. Klasta, intrigomis, suktybėmis, laužydami pasaulio kūrimo planą, jie vargais negalais nusigavo į savo vietą būtyje ir, persekiojami neapykantos, grasinimų, nuolatos budėdami, nuolatos baimindamiesi dėl tos vietos, karštai mylėjo savo

vogtą, olose slapstomą gyvenimą ir, jį gindami, galėjo leistis sudraskomi į gabalus.

Pagaliau visi praėjo, ir mano kambaryje įsiviešpatavo tyla. Vėl ėmiau piešti paskendęs savo popiergaliuose, kurie alsavo spindesiu. Langas buvo atviras, ir ant jo atbrailos pavasario vėjyje drebėjo purpleliai ir balandžiai. Pakreipę šonu galvą, parodydavo apvalią stiklinę akį, lyg būtų išsigandę ir pasirengę skristi. Pagaliau dienos pasidarė švelnios, opalinės ir spindinčios arba perlinės ir pilnos miglotos saldybės.

Atėjo Velykų šventės, ir tėvai savaitei išvažiavo pas mano ištekėjusią seserį. Mane paliko bute vieną mano inspiracijų valiai. Adelė man kasdien atnešdavo pusryčius ir pietus. Kai atsistodavo ant slenksčio šventiškai pasipuošusi, kvepėdama pavasariu iš savo tiulių ir fuliarų, aš jos nepastebėdavau.

Pro atdarą langą pūsčiojo malonus dvelksmas, kuris kambarį pripildydavo tolimų kraštovaizdžių atšvaitų. Tos atpūstos giedrų tolumų spalvos valandėlę stabtelėdavo ore ir bematant išsisklaidydavo, pavirsdavo melsvu šešėliu, grauduliu ir nerimu. Vaizdų potvynis kiek aprimo, vizijų plūsmas sušvelnėjo ir liovėsi.

Sėdėjau ant žemės. Aplinkui mane ant grindų gulėjo kreidelės ir dažų sagutės, dieviškos spalvos, gaivumu alsuojantys mėliai, iki nustebimo ribų nuklydusios žalumos. O kai paimdavau į ranką raudoną kreidelę – į skaistų pasaulį pakildavo laimingo raudonio fanfaros, ir visi balkonai imdavo plaukti raudonų vėliavų vilnimis, o namai sustodavo palei gatvę triumfo špaleriu. Šviesiais, laimingais keliais defiliavo aviečių spalvos uniformomis apsirengę gaisrininkai, o ponai sveikindamiesi keldavo apskritas trešnių spalvos skrybėles. Levandomis kvepiantis, švelniai spindintis oras prisipildydavo trešnių saldumo ir trešninio dagilių čiulbesio.

O kai paimdavau žydrą spalvą – gatvėmis per visus langus pereidavo kobaltinio pavasario atšvaitas, ir langai, kupini mėlio ir dangiškos ugnies, skambėdami vienas po kito atsiverdavo, užuolaidos pakildavo lyg per aliarmą, o džiaugsmingas, lengvas

skersvėjis papūsdavo tuo špaleriu tarp banguojančių muslinų ir oleandrų tuščiuose balkonuose, tartum kitame šios ilgos ir šviesios alėjos gale būtų pasirodęs kažkas labai tolimas ir ėmęs artintis – spindulingas, nešamas gando, nešamas nuojautos, išpranašautas kregždžių skrydžių ir kas mylią išmėtytų šviesos rykščių.

III

Per pačias Velykas, kovui baigiantis ar balandžio pradžioje, iš kalėjimo išėjo Tobijo sūnus Šlioma. Jis buvo ten uždarytas per žiemą už vasaros ir rudens skandalus ir kvailiojimus. Vieną to pavasario popietę pamačiau jį pro langą išeinantį iš kirpėjo, kuris buvo kartu ir miesto kirpėjas, ir felčeris, ir chirurgas. Šlioma gražiai, kaip buvo išmokytas griežtos kalėjimo disciplinos, atidarė stiklines, spindinčias kirpyklos duris ir ėmė lipti žemyn trimis mediniais laipteliais. Buvo išsičiustijęs ir pajaunėjęs, dailiai apkirpta galva, apytrumpiu durtiniuku ir aukštai pakeltomis languotomis kelnėmis, lieknas ir jaunyvas, nors jau turėjo keturiasdešimt.

Šv. Trejybės aikštė tuo metu buvo tuščia ir švari. Po pavasarinių polaidžių ir purvynų, kuriuos vėliau nuskalavo liūtys, grindinys dabar buvo nusiprausęs ir išdžiūvęs per daugelį ramaus, švelnaus oro dienų, tų jau didelių dienų, kurios tokiam ankstyvam metui buvo gal kiek per plačios ir truputėlį per ilgos, ypač vakarais, kada saulėlydis tęsdavosi be galo, bet dar tuščias savo gelmėse, dykas ir bergždžias savo didžiajame laukime.

Kai tik Šlioma išėjęs uždarė stiklines kirpyklos duris, bematant į jas įėjo dangus, kaip ir į visus šio dviaukščio, tyrai ūksmingo akiračio gilumai atviro namo langelius.

Nulipęs laipteliais, jis atsidūrė visiškai vienas pakrašty didžiulės, tuščios aikštės kriauklės, per kurią plaukė dangaus žydruma be saulės.

Toji didžiulė, švari aikštė tą popietę plytėjo lyg stiklo ropinė, lyg nauji, dar nepradėti metai. Šlioma jos pakrašty stovėjo visiškai pilkas ir išblėsęs, apipiltas žydruma, ir nesiryžo savo sprendimu daužyti šito tobulo nesuvartotos dienos rutulio.

Tiktai kartą per metus, tą dieną, kai išeidavo iš kalėjimo, Šlioma jausdavosi toks švarus, lengvas ir naujas. Diena tada priimdavo jį į save nusiplovusį nuodėmes, atsinaujinusį, susitaikiusį su pasauliu ir įkvėpingai atverdavo jam skaisčias, tyliu grožiu vainikuotas savo horizontų sferas.

Jis neskubėjo. Stovėjo dienos pakrašty ir nedrįso pereiti, savo smulkia, jaunatviška, truputį raiška eigastimi peržingsniuoti per tą švelniai skliautuotą popietės geldutę.

Miestą gaubė perregimas šešėlis. Tas trečios popiečio valandos tylėjimas traukė iš namų gryną kreidos baltį ir tyliai, tartum kortų malką, dėliojo aplink aikštę. Apdalinęs ją vienu ratu, pradėjo naują, semdamasis balčio atsargų iš didžiulio barokinio Šv. Trejybės fasado, kuris, lyg iš dangaus krintantys didžiuliai Dievo marškiniai, susiklostę į piliastrus, rizalitus ir nišas, apkaišyti voliutų ir archivoltų patosu, paskubomis tvarkėsi ant savęs tą didžiulį sudraikytą rūbą.

Šlioma pakėlė veidą ir ėmė uosti orą. Malonus dvelksmas nešė oleandrų, šventiškų kambarių ir cinamonų kvapą. Tada smarkiai nusičiaudėjo savo garsiuoju, galinguoju čiaudūliu, nuo kurio persigandę pakilo ir nuskrido nuo daboklės balandžiai. Šlioma pats sau nusišypsojo: sukrėsdamas jo šnerves, Dievas leido patirti, kad atėjo pavasaris. Tai buvo tikresnis ženklas negu gandrų parskridimas, ir nuo tol dienos turėjo būti varstomos tais sprogsmais, kurie, pradingdami miesto triukšme, tai arčiau, tai toliau skelbė pavasario įvykius savo sąmojingu komentaru.

– Šlioma! – pašaukiau stovėdamas prie neaukšto mūsų namo lango.

Šlioma pamatė mane, šyptelėjo miela savo šypsena ir atidavė pagarbą.

– Dabar mes esame vieni visame turguje, aš ir tu, – pasakiau tyliai, o išpūstas dangaus kupolas rezonavo lyg statinė.

– Aš ir tu, – pakartojo Šlioma, liūdnai šypsodamasis, – koks tuščias šiandien pasaulis.

Mes būtume galėję jį iš naujo pasidalyti ir įvardyti – toks jis dabar atviras, beginklis ir niekieno. Tokią dieną Mesijas prieina prie pat horizonto krašto ir iš ten žiūri į žemę. Ir kai mato ją tokią baltą, tylią, mato jos žydrumas ir svajingumą, gali atsitikti taip, kad jo akyse išnyks riba, melsvi debesų ruožai pavirs lieptu, ir Mesijas, pats nežinodamas ką daręs, nužengs į žemę. Ir žemė susimąsčiusi net nepastebės to, kursai nužengė į jos kelius, o žmonės, atsikėlę iš pogulio, nieko nebeprisimins. Visa istorija bus tartum išbraukta ir bus kaip prieš amžių amžius, kaip prieš tai, kada viskas prasidėjo.

– Ar Adelė namie?– paklausė šypsodamasis.

– Nieko nėra, užeik pas mane valandėlei, parodysiu tau savo piešinius.

– Jeigu nieko nėra, neatsisakysiu to malonumo. Atidaryk duris.

Ir, pasidairęs tarpuvartėje į abi puses, Šlioma lyg vagis įėjo į vidų.

IV

– Tai puikūs piešiniai, – kalbėjo Šlioma, žinovo mostu atitolindamas juos nuo savęs. Jo veidas nušvito nuo spalvų ir šviesos atšvaitų. Kartkartėmis sulenkdavo plaštaką aplink akį ir žvelgdavo pro tą improvizuotą žiūroną, veide suraukdamas grimasą, pilną rimtumo ir išmanumo.

– Galėtum pasakyti, – tarė Šlioma, – jog pasaulis perėjo per tavo rankas, kad atsinaujintų, kad jose išsišertų ir išsinertų iš kailio kaip stebuklingas driežas. O, gal manai, kad būčiau vogęs ir daręs tūkstančius kvailysčių, jeigu pasaulis nebūtų taip susiaurėjęs ir smukęs, jeigu jo daiktai nebūtų praradę savo paauksavimo –

tolimo dieviškųjų rankų atbalsio. Ką galima veikti tokiame pasaulyje? Kaip gali neabejoti, neprarasti ūpo, kai visa ko esmė aklinai uždaryta, užmūryta, ir visur kur beldi tiktai į plytą, kaip į kalėjimo sieną? Ak, Juzefai, reikėjo tau gimti anksčiau.

Stovėjome tame apytamsiame, giliame kambaryje, kurį ilgino į turgų atverto lango perspektyva. Iš tenai net pas mus ateidavo ir ramybe pasklisdavo malonūs banguojančio oro tvinksniai. Kiekvienas plūstelėjimas atnešdavo naują tolumų spalvomis pasodrintą krovinį, lyg pirmesnysis jau būtų išsemtas ir suvartotas. Tasai tamsus kambarys gyveno vien už lango esančių tolimų namų atšvaitais ir savo gelmėje atspindėdavo jų spalvas lyg *camera obscura*. Pro langą, lyg pro žiūrono vamzdį, buvo matyti, kaip ant policijos daboklės atiko atbrailos vaikštinėja pasipūtę balandžiai. Kartkartėmis jie visi drauge pakildavo ir apsukdavo virš turgaus pusratį. Tada kambarys valandėlę nušvisdavo nuo jų sparnų išskleistų plunksnų, paplatėdavo nuo tolimo jų plazdėjimo atspindžių, o paskui, kai paukščiai leisdamiesi suglausdavo sparnus, užgesdavo.

– Tau, Šlioma, – tariau aš, – galiu pasakyti tų piešinių paslaptį. Jau iš pat pradžių man kildavo abejonių, ar tikrai esu jų autorius. Kartais jie man atrodo netyčiomis nuplagijuoti, kažkas, kas man buvo pašnibždėta, pakišta... Lyg kas svetimas būtų pasinaudojęs mano įkvėpimu man nežinomam tikslui. Nes privalau tau prisipažinti, – pridūriau tyliai, žiūrėdamas jam į akis, – kad esu radęs Originalą...

– Originalą? – paklausė staigiai nušvitusiu veidu.

– Taip, štai žiūrėk, – pasakiau priklaupdamas prie komodos stalčiaus.

Pirmiausia išėmiau šilkinę Adelės suknelę, dėžutę su kaspinais, jos naujuosius batelius aukštais kulniukais. Ore pasklido pudros ar kvepalų kvapas. Pakėliau dar keletą knygų: dugne gulėjo iš tiesų seniai bematytas brangusis rankraštis ir tiesiog švytėjo.

– Šlioma, – tariau susijaudinęs, – žiūrėk, štai guli...

Tačiau jisai stovėjo pasinėręs į meditaciją su Adelės bateliu rankoje ir žvelgė į jį labai rimtai.

– To Dievas nėra sakęs, – tarė, – o vis dėlto kaip tai mane įtikina, spiria prie sienos, atima paskutinį kozirį. Tos linijos yra neįveikiamos, baisiai tikslios, galutinės ir lyg žaibas kerta į pačią dalyko esmę. Kuo tu atsiginsi, kuo jas atremsi, jeigu pats jau esi papirktas, ištikimiausių sąjungininkų atstumtas ir išduotas? Šešios pasaulio kūrimo dienos buvo dieviškos ir šviesios. Bet septintąją dieną Jis užčiuopė svetimus apmatus ir išsigandęs atitraukė rankas nuo pasaulio, nors jo kūrybos įkarštis buvo numatytas dar daugeliui dienų ir naktų. Oi, Juzefai, saugokis septintosios dienos...

Ir, išgąstingai keldamas aukštyn grakštų Adelės batelį, tartum apžavėtas to tuščio lakuoto kevalo blizgios, ironiškos iškalbos, pridūrė:

– Ar supranti, koks baisus yra to simbolio ant moters kojos cinizmas, kokia provokacija, kai moteris ištvirkėliškai žingsniuoja su tais prašmatniais kulneliais? Kaip galiu aš tave palikti šio simbolio valdžioje! Gink Dieve, kad aš taip padaryčiau...

Taip kalbėdamas, mikliai kišosi į užantį Adelės batelius, suknelę, karolius.

– Ką darai, Šlioma? – paklausiau apstulbęs.

Tačiau jis, šlubčiodamas su savo apytrumpėmis languotomis kelnėmis, sparčiai žengė durų link. Tarpdury dar kartą atgręžė pilką tikro sukčiaus veidą ir ramindamas prisidėjo prie lūpų ranką. Bematant buvo jau už durų.

PAVASARIS

I

Tai istorija apie vieną pavasarį, pavasarį, kuris buvo tikresnis už kitus pavasarius, labiau už juos spindėjo ir spalvomis žėrėjo, kuris tiesiog rimtai pasižiūrėjo į savo pažodinį tekstą, į tą įkvėptą manifestą, parašytą pačia skaisčiausia, šventiška raudona spalva, pašto smalkos ir kalendoriaus, spalvoto pieštuko ir entuziazmo spalva, amarantine laimingų telegramų iš tenai spalva.

Kiekvienas pavasaris taip prasideda, nuo tų didžiulių ir stulbinančių, į vieną metų laiką netelpančių horoskopų, ir kiekviename – kaip čia geriau pasakius – yra visko: nesibaigiančių žygių ir manifestacijų, revoliucijų ir barikadų, per kiekvieną kada nors nuūžia karštas padūkimo viesulas, begalinis sielvartas ir svaigulys, veltui ieškąs atitikmens realybėje.

Tačiau vėliau tie perdėjimai ir tos kulminacijos, tos sangrūdos ir tos ekstazės įžengia į žydėjimą, ištisai įeina į šaltos lapijos vešėjimą, į nakties sudirgintus pavasario sodus, ir triukšmas juos praryja. Taip pavasariai nusivilia savimi, – vienas po kito, – pasinėrę į duslų žydinčių parkų šnarėjimą, į jų potvynius ir poplūdžius – pamiršta savo priesaikas, lapas po lapo išbarsto savo testamentą.

Tas vienas pavasaris turėjo drąsos ištverti, likti ištikimas, viską ištesėti. Po tiek nepavykusių bandymų, aukštų skrydžių ir užkeikimų norėjo pagaliau save įforminti, išsprogti į pasaulį kaip didžiausias ir jau paskutinis pavasaris.

Tas įvykių sūkurys, tas atsitiktinumų uraganas: laimingas valstybės perversmas, tos patetiškos, pakilios triumfo dienos! Norėčiau, kad šios istorijos žingsnis pagautų jų veržlų ir įkvėpingą taktą, perimtų didvyrišką tos epopėjos toną, žygyje susilygintų su tos pavasario Marselietės ritmu!

Toks yra neaprėpiamas pavasario horoskopas! Kas imtų peikti, kad jis mokosi skaityti tą horoskopą iškart šimtais būdų, kombinuoti apgraibomis, skiemenuoti įvairiomis kryptimis, laimingas, jei pasiseka ką nors iššifruoti, nors pranašaujantys paukščiai ir klaidina. Jis skaito tą tekstą pirmyn ir atgal, pamesdamas ir vėl pagaudamas prasmę, visokiomis versijomis, tūkstančiais alternatyvų, trelių ir ulbesių. Nes pavasario tekstas visas nužymėtas dviprasmybėmis, nutylėjimais, elipsėmis, punktyrais be raidžių ištaškuotas plynoje žydrynėje, o į tuščius tarpus tarp skiemenų paukščiai kaprizingai įterpia savo prielaidų ir savo atsakymų. Todėl šita istorija, sekdama ano teksto pavyzdžiu, patrauks daugeliu išsišakojusių kelių ir visa bus prismaigstyta pavasario brūkšnių, atodūsių ir daugtaškių.

II

Tomis tuščiomis ir erdviomis priešpavasario naktimis po didžiuliais, dar neapdorotais ir bekvapiais dangumis, vedančiais pro oro duobes ir kupstus į žvaigždynų klaidakelius, tėvas vesdavosi mane vakarieniauti į mažą sodo restoraną, įsispraudusį tarp paskutinių turgaus namų užpakalinių sienų.

Nuo vėjo šuorų žvangančių žibintų šlapioje šviesoje eidavome skersai didžiulę skliautuotą turgaus aikštę – vieniši, oro labirintų didybės prislėgti, pasiklydę ir pasimetę tuščiose atmosferos erdvėse. Tėvas pakeldavo į dangų menka šviesa užlietą veidą ir su karčia širdgėla žiūrėdavo į tą žvaigždžių žvirgždą, išbarstytą po plačiai išsišakojusių ir išlaistytų sūkurių atabradus. Padriki ir nesuskaičiuojami jų spiečiai dar nebuvo susirikiavę į jokias konsteliacijas, jokios figūros dar nevaldė tų

plačių ir bevaisių užlajų. Dangaus tuštumų liūdesys slėgė miestą, žibintai pažemiu smaigstė naktį spindulių pluoštais, abejingai raišiodami juos mazgas po mazgo. Po tais žibintais praeiviai po du, po tris sustodavo šviesos rate, kuris aplink juos sukurdavo netvarią stalinės lempos apšviesto kambario iliuziją – abejingoje ir nejaukioje naktyje, kuri aukštybėse skyla į netaisyklingas erdves, į atšiaurius, nuo vėjo smūgių apibrizgusius, apgailėtinus, benamius oro kraštovaizdžius. Pokalbiai nesirišdavo, skrybėlės su giliai šešėlyje esančiomis akimis šypsodavosi, susimąsčiusios klausydavosi tolimo žvaigždžių gaudesio, nuo kurio kaip ant mielių augo tos nakties erdvės.

Restorano sode takeliai buvo žvyruoti. Ant stulpų susimąstę šnypštė du žibintai. Ponai juodais švarkais po du, po tris susikūprinę sėdėjo prie baltai dengtų staliukų, nerūpestingai užsižiūrėję į blizgančias lėkštes. Taip sėdėdami, mintyse skaičiavo ėjimus ir manevrus didžiulėje juodojoje dangaus šachmatų lentoje, sielos akimis regėjo tarp žvaigždžių šokinėjančius žirgus ir prarastas figūras bei jų vietą bematant užimančias konsteliacijas.

Muzikantai estradoje mirkė ūsus kartaus alaus bokaluose ir, įsižiūrėję į savo vidų, abejingai tylėjo. Jų instrumentai, taurių kontūrų smuikai ir violončelės, žvaigždžių potvyniui be garso gaudžiant, gulėjo numesti šalimais. Kartais muzikantai paimdavo juos į rankas ir bandydavo, gailingai derindavo pagal savo krūtinių toną, kurį išmėgindavo krenkščiodami. Paskui vėl juos padėdavo, tarytum nesubrendusius ir netinkamus tai nakčiai, kuri abejingai plaukė tolyn. Tada tyloje ir mintims atslūgus, kai virš baltai dengtų stalų tyliai skimbčiodavo šakutės ir peiliai, staiga smuikai atsistodavo patys – per anksti suaugę, pilnamečiai, nors ką tik dar taip vaitoję ir abejoję. Dabar jie stovėdavo iškalbingi, grakštūs, laibomis talijomis ir duodavo savo įgaliojimų ataskaitą, imdavosi valandėlei atidėto žmonių reikalo ir tęsdavo toliau tą praloštą bylą abejingo žvaigždžių tribunolo akivaizdoje, tenai, kur vandens ženklais ryškėjo instrumentų

raitiniai ir profiliai, raktų fragmentai, nebaigtos lyros ir gulbės, imitacinis, beprasmiškas žvaigždžių komentaras muzikos paraštėje.

Ponas fotografas, kurį laiką reikšmingai žvilgčiojęs į mus nuo gretimo stalelio, galų gale persėdo prie mūsų, atsinešęs ir savo bokalą alaus. Jis daugiaprasmiškai šypsojosi, grūmėsi su savo mintimis, spragčiojo pirštais, vis pamesdamas nepagaunamą pagrindinę situacijos mintį. Iš pat pradžių jautėme jos paradoksalumą. Ta improvizuota stovyklavietė restorane po tolimųjų žvaigždžių auspicijomis beviltiškai bankrutavo, niekingai palūžo, nebegalėdama susidoroti su smarkiai didėjančiomis nakties pretenzijomis. Ką būtume galėję pastatyti prieš tas bedugnes dykynes? Naktis, nuo kurios veltui bandė gintis smuikai, vertė niekais tas žmonių pastangas, veržėsi į tą spragą ir į atgautas pozicijas traukė savo žvaigždynus.

Regėjome krinkančią stalų stovyklavietę, išmėtytų servetėlių ir staltiesių mūšio lauką, per kurį triumfuodama žengė spindinti ir nesuskaičiuojama naktis. Pakilome ir mes, tuo tarpu mūsų mintis, aplenkdama kūnus, jau seniai bėgo paskui triukšmingą jos vežimų dardėjimą, paskui tolimą, plačiai pabirusį žvaigždėtą tų didelių ir šviesių kelių bildesį.

Taip ėjome po jos žvaigždžių raketomis, primerktomis sielos akimis iš anksto įspėdami, kad ji vis labiau ir labiau akins. O, kokia ciniška buvo ta triumfuojanti naktis! Užvaldžiusi visą dangų, jo platybėse ji žaidė domino, lošė nerūpestingai ir neapskaičiuodama, abejingai žėrėsi laimėtus milijonus. Paskui pavargusi apverstų domino lentelių mūšio lauke braižė perregimas keverzones, šypsančius veidus, tūkstančius sykių pasikartojančią šypseną, kuri akimirksniu – jau amžina – pereidavo į žvaigždes, subyrėdavo į žvaigždžių abejingumą.

Užsukome pakeliui į cukrainę pyragaičių. Vos tik įėjome pro skambančias stiklines duris į jos baltą, glazūruotą, spindinčių saldumynų pilną vidų – naktis su visomis savo žvaigždėmis sustojo, staiga tapusi akyla ir atidi, smalsaudama, ar nuo jos

nepaspruksime. Kantriai laukė mūsų visą laiką, kaip sargybinis stovėjo prie durų, iš aukštybių švietė pro langus nejudančiomis žvaigždėmis, kol mes, labai svarstydami, rinkomės pyragaičius. Tada pirmą kartą išvydau Bjanką. Ji su guvernante stovėjo profiliu prie prekystalio balta suknele, grakšti ir kaligrafiška, lyg būtų išėjusi iš Zodiako. Ji nesigręžiojo ir, pavyzdingai stovėdama jaunų mergaičių kontrapostu, valgė pyragaitį su kremu. Mačiau ją neaiškiai, nes visas dar buvau subraižytas žvaigždžių linijų zigzagais. Taip pirmą kartą susikryžiavo mūsų dar labai supainioti horoskopai. Abejingai susitikome ir išsiskyrėme. Dar nesupratome savo likimo tuo ankstyvuoju žvaigždžių aspektu ir abejingai išėjome, dzingtelėję stiklinėmis durimis.

Paskui grįžome aplinkiniu keliu pro tolimą priemiestį. Namai kaskart vis mažėjo ir retėjo, pagaliau paskutiniai prieš mus prasiskyrė, ir mes įžengėme į kitokį klimatą. Staiga įėjome į malonų pavasarį, į šiltą naktį, kur balose sidabru žvilgėjo jaunas, ką tik patekėjęs violetinis mėnulis. Toji priešpavasario naktis skubėdama augo, galvotrūkčiais lenkdama savo vėlyvąsias fazes. Oras, ligi tol dar prisodrintas šiam metų laikui būdingo aitrumo, staiga pasidarė saldus ir šleikštus, pakvipo lietaus vandeniu, šlapiu dumblu ir pirmosiomis snieguolėmis, kurios lunatiškai pražysta baltoje magiškoje šviesoje. Ir net keista, kad toje vaiskioje mėnesienoje naktis sidabro balose neprišneršė varlių drebučių, neišperėjo ikrų, nesušneko tūkstančiais plepučių snukučių tuose paupio žvyrynuose, pro kurių kiekvieną plyšelį spindėdamas teka gėlo vandens tinklas. Ir todėl tą klegančią, verksmingą ir poodinio šiurpulio pilną naktį, tą kvarkimą reikėjo aiškiai išsakyti, numanyti – kad ji, akimirką stabtelėjusi, pajudėtų toliau, kad mėnulis siektų kulminacijos vis baltesnis ir baltesnis, tartum pilstytų savo baltumą iš taurės į taurę, darytųsi vis aukštesnis ir spindulingesnis, vis magiškesnis ir transcendentiškesnis.

Taip mes ėjome po vis didėjančia mėnulio gravitacija. Kadangi snausdamas ėmiau virsti iš kojų, tėvas su ponu fotografu

paėmė mane už parankių. Mūsų žingsniai šiugždėjo šlapiame smėlyje. Seniai jau miegojau eidamas ir po vokais surinkęs visą dangaus fosforescenciją, pilną šviesių ženklų, signalų ir žvaigždžių fenomenų, kai pagaliau sustojome plačiame lauke. Tėvas paguldė mane ant apsiausto, kurį paklojo ant žemės. Užmerktomis akimis regėjau, kaip saulė, mėnulis ir vienuolika žvaigždžių išsirikiavo danguje paradui ir žygiavo pro mane.

– Bravo, Juzefai! – sušuko tėvas ir pritariamai pliaukštelėjo delnais.

Tai buvo akivaizdus plagiatas, padarytas su kitu Juzefu, pritaikytas visai kitoms aplinkybėms. Niekas man dėl to nepriekaištavo. Mano tėvas Jakubas lingavo galvą ir pliaukšėjo liežuviu, o ponas fotografas pasistatė ant smėlio savo trikojį, lyg armoniką ištempė aparato dumples ir visas pasinėrė į juodos gelumbės klostes: fotografavo tą ypatingą reiškinį, tą spindintį dangaus horoskopą, o aš spinduliuose plaukiančia galva apžilpintas gulėjau ant apsiausto ir bejėgiškai laikiau tą eksponuojamą sapną.

III

Dienos stojo ilgos, šviesios ir erdvios, bemaž per erdvios savo dar menkam ir bevardžiam turiniui. Tai buvo išaugtinės dienos, dienos, pilnos laukimo, pablyškusios iš nuobodulio ir nekantrumo. Per tų dienų tuštumą ėjo šviesus dvelksmas, spindintis, nuogų ir saulės sklidinų daržų garavimo dar nesudrumstas vėjas, kuris švariai išpustydavo gatves, ir jos pasidarė ilgos, šviesios, šventiškai nušluotos, lyg būtų laukusios kažkieno dar tolimo ir nežinomo atėjimo. Saulė pamažu lygiavosi į ekvinokcijos taškus, lėtino greitį, kilo į pavyzdinę padėtį, kurioje turėjo nejudėdama išlaikyti idealią pusiausvyrą ir porcija po porcijos leisti ugnies sroves į tuščią, godžią žemę.

Šviesus ir nesiliaujantis skersvėjis pūtė visu horizonto pločiu, špalerius ir alėjas rikiavo pagal griežtas perspektyvos linijas,

per tą smarkų ir bergždžią pūtimą juos nugludindavo ir pagaliau sustodavo – uždusęs, didžiulis, veidrodinis, lyg norėdamas savo visa apimančiame veidrodyje paslėpti idealų miesto paveikslą, į jo švytinčio duburio gilumą nutęstą fata morganą. Tada pasaulis akimirkai apmirdavo, sustodavo nealsuodamas, apakintas, trokšdamas visas įeiti į tą iliuzinį paveikslą, į tą provizorinę jam atvertą amžinybę. Tačiau laimingas pasiūlymas praeidavo, vėjas sudaužydavo savo veidrodį, ir laikas vėl pasiimdavo mus savo valion.

Atėjo ilgos, akimis neaprėpiamos Velykų atostogos. Paleisti iš mokyklos, nemokėdami naudotis laisve, be tikslo, be reikalo valkiojomės po miestą. Tai buvo visiškai tuščia, neaiški ir nenaudinga laisvė. Patys dar neturėdami apibrėžimo, laukėme jo iš laiko, kuris nemokėjo jo rasti, nes pasiklysdavo tarp tūkstančio gudrybių.

Priešais kavinę jau sustatyti ant grindinio staliukai. Ponios šviesiomis spalvingomis suknelėmis sėdėjo prie jų ir mažais gurkšneliais gurkšnojo vėją tartum ledus. Sijonėliai plazdėjo, vėjas lyg įniršęs šunelis kandžiojo jas iš apačios, ponias išmušdavo raudonis, jų veidai degė, o lūpos skirdo nuo sauso vėjo. Dar tęsėsi antraktas ir didysis antrakto nuobodulys, pasaulis pamažu ir drebėdamas artėjo prie kažkokios ribos, per anksti plaukė į kažkokį krantą ir laukė.

Tomis dienomis visi turėdavome vilko apetitą. Vėjo išdžiovinti, bėgdavome namo ir, abejingai susimąstę, valgydavome didžiules riekes duonos su sviestu, gatvėje pirkdavomės didžiulių, šviežių, net traškančių riestainių, visi drauge be menkiausios mintelės galvoje eilute sėdėdavome erdvioje, tuščioje ir skliautuotoje mūrinio turgaus namo priemenėje. Pro žemas arkadas buvo matyti balta ir švari turgaus aikštė. Pasienyje stovėjo ir kvepėjo tuščios vyno statinės. Sėdėdavome ant ilgo prekystalio, kur turgaus dienomis būdavo pardavinėjamos spalvotos kaimiškos skarelės, ir iš bejėgiškumo, iš nuobodulio būgnydavome kojomis į lentas.

Staiga Rudolfas, burną prisikimšęs riestainių, iš užančio išsitraukė pašto ženklų albumą ir atskleidė jį prieš mane.

IV

Tada supratau, kodėl tas pavasaris iki tol buvo toks tuščias, įdubęs ir užduseęs. Pats to nežinodamas, jis rimo, tilo, traukėsi į gelmę – darė vietos, visas atsiverdamas į tyrą erdvę, į plyną, nemąstančią ir neapibrėžtą žydrynę – nustebusi nuoga forma, priimsianti nežinomą turinį. Iš to tasai žydras, tarytum iš miego pabudęs neutralumas, tas didžiulis ir tarytum abejingas pasiruošimas viskam. Tas žmonių apleistas platus pavasaris visas budėjo, buvo visiškai pasirengęs tarnauti be atokvėpio ir beprotiškai – vienu žodžiu, laukė apreiškimo. Kas galėjo numanyti, kad jis – visiškai baigtas, rikiuotės apranga ir spinduliuojantis – išeis iš Rudolfo pašto ženklų albumo.

Tai buvo nuostabiausios santrumpos ir formulės, civilizacijų receptai, atraminiai amuletai, kur dviem pirštais galėjai pačiupinėti klimatų ir provincijų esenciją. Tai buvo čekiai gauti imperijoms ir respublikoms, archipelagams ir kontinentams. Ką daugiau galėjo įsigyti imperatoriai ir uzurpatoriai, užkariautojai ir diktatoriai? Staiga aš supratau, kaip saldu valdyti žemes, kaip duria tas nesotumo dyglys, kai skausmą numalšinti galima tik užgrobiant. Drauge su Aleksandru Makedoniečiu įsigeidžiau viso pasaulio. Ir nė viena pėda mažiau.

V

Aklas, aistringas, sukrešėjusios meilės pilnas, priiminėjau pasaulio sukūrimo defiliadą, žygiuojančias šalis, spindinčias eitynes, kurias regėjau intervalais pro purpurinius užtemimus, apkurtintas kraujo tvinksnių, kurie muša į širdį tuo universaliu visų tautų maršo taktu. Rudolfas leido pro mano akis tuos batalionus ir pulkus, be galo uoliai ir susirūpinęs vadovavo

paradui. Jis, šio albumo savininkas, savanoriškai nusižemino lyg ir iki adjutanto vaidmens ir, savo neaiškaus, labai dviprasmiško vaidmens apakintas ir dezorientuotas, raportavo iškilmingai, susijaudinęs, tarytum prisiekdamas. Galų gale entuziastingai, kažkokio karšto didžiadvasiškumo pagautas, lyg ordiną prisegė man prie krūtinės – rožinę Tasmaniją, liepsnojančią nelyginant gegužės mėnuo, Haidarabadą, kuriame čigoniškai marmaliavo susimaišę alfabetai.

VI

Tada ir įvyko tasai apreiškimas, toji staiga parodyta liepsningo pasaulio grožio vizija, tada atėjo ta laimingoji žinia, slaptasis laiškas, specialioji užduotis apie neaprėpiamų būties galimybių užduotis. Plačiai atsivėrė žėrintys, rūstūs, kvapą gniaužiantys horizontai, pasaulis drebėjo ir virpėjo visais sąnariais, pavojingai pasviro, grasindamas ištrūkti iš visų matmenų ir taisyklių.

Brangusis skaitytojau, ką tau reiškia pašto ženklas? Ką reiškia tas Prano Juozapo I profilis su laurais vainikuota plike? Argi tai ne kasdienybės simbolis, ne visų galimybių apribojimas, ne garantija tų neperžengiamų sienų, tarp kurių jau visiems laikams uždarytas pasaulis?

Pasaulis anuo metu iš visų pusių buvo apimtas Prano Juozapo I ir negalėjo iš jo išeiti. Tas visur esantis ir neišvengiamas profilis iškildavo kiekviename horizonte, išlįsdavo iš už kiekvieno kampo ir užrakindavo pasaulį kaip kalėjimą. Ir štai, kai jau praradome viltį, mes, karčiai nusivylę, viduje susitaikėme su pasaulio vienaprasmiškumu, su tuo ankštu nekintamumu, kurio galingas garantas buvo Pranas Juozapas I, – tada netikėtai, lyg nesvarbų dalyką, atskleidei prieš mane tą pašto ženklų albumą, o Dieve, leidai probėgšmais pažvelgti į tą blizgesiu žėrinčią knygą, į tą albumą, kuris lapas po lapo nusimetė savo rūbus ir darėsi vis spalvingesnis, vis baisesnis... Kas galėtų ant manęs pykti, kad tada apakau, iš susijaudinimo netekau jėgų,

o iš spindesio perpildytų akių man plūdo ašaros. Koks stulbinantis reliatyvizmas, koks kopernikiškas žygdarbis, koks visų kategorijų ir sąvokų nepastovumas! O Dieve, kiek esi davęs buvimo būdų, koks nesuskaičiuojamas tavo pasaulis! Tai daugiau, negu esu svajojęs drąsiausiose fantazijose. Juk pasitvirtino ta, ankstyvoji dvasios anticipacija, kuri, nepaisydama realybės, atkakliai teigė, jog pasaulis nesuskaičiuojamas!

VII

Pasaulį tuo metu buvo aptvėręs Pranas Juozapas I. Jo atvaizdas ant kiekvieno pašto ženklo, ant kiekvienos monetos ir kiekvieno antspaudo liudijo pasaulio pastovumą, nepajudinamą jo vienaprasmybės dogmą. „Toks yra pasaulis ir be šito kitų pasaulių neturi", – skelbė antspaudas su nukaršusiu imperatoriumi. Visa kita yra fantazija, bergždžia pretenzija ir uzurpacija. Viską užgulęs Pranciškus Juozapas I trukdė pasauliui augti.

Savo esybės gelmėje, brangusis skaitytojau, mes esame linkę į ištikimybę. Mūsų mandagios natūros lojalumas nėra abejingas autoriteto apžavams. Pranciškus Juozapas I buvo aukščiausias autoritetas. Jeigu tasai autoritetingas senelis visą savo svorį dėjo į tos tiesos svarstyklių lėkštę – nieko negalėjai padaryti, reikėjo atsisakyti sielos svajonių, aistringų jos nujautimų – prisitaikyti, kiek įmanoma, tame vieninteliame galimame pasaulyje be iliuzijų ir be romantikos – ir užmiršti.

Bet kai jau kalėjimas amžinai užsidaro, kai paskutinė anga užmūryta, kai viskas susimoko tave nutylėti, o Dieve, kai Pranciškus Juozapas I užtvėrė, užlipdė paskutinį plyšelį, kad Tavęs nepamatyčiau, tada Tu atsiradai su ūžiančiu jūrų ir kontinentų apsiaustu ir jį demaskavai. Tu, Dieve, tada prisiėmei erezijos neapykantą ir ūžtelėjai į pasaulį tą didžiulį, spalvingą ir puikų piktžodžiavimą. O, puikusis Ereziarche! Sudavei man tada šitą degančia knyga, sprogai iš Rudolfo kišenės pašto ženklų albumu. Tuo metu dar nežinojau, kad pašto ženklų albumas gali būti

trikampis. Man, apjakėliui, jį atstojo popierinis pistoletas, iš kurio mokykloje, įkyrėdami mokytojams, šaudydavome po suolu. O Dieve, kaip tu su juo šovei! Tai buvo Tavo aistringa tirada, tai buvo Tavo liepsninga ir nuostabi filipika prieš Pranciškų Juozapą I ir jo prozos karalystę, tai buvo iš tiesų spindinti knyga!

Atsiverčiau ją, ir priešais mane sužaižaravo pasaulių spalvos, neaprėpiamų erdvių vėjas, skriejančių horizontų panorama. Tu ėjai per ją, lapas po lapo, vilkdamas paskui save tą iš visų zonų ir klimatų išaustą šleifą. Kanada, Hondūras, Nikaragva, Abrakadabra, Hiporabundija... Aš supratau Tave, o Dieve. Visa tai buvo Tavojo lobio atžalos, tai buvo pirmieji geriausi žodžiai, kurie Tau pakliuvo ant liežuvio. Tu įkišai į kišenę ranką ir lyg saują sagučių parodei man Tavyje knibždančias galimybes. Tau nerūpėjo tikslumas, kalbėjai, kas Tau užėjo ant seilės. Lygiai taip pat galėjai ištarti „Panfibras" ir „Haleliva", ir oras tarp palmių būtų suplasnojęs galybėmis papūgų, o dangus, lyg didžiulė pilnavidurė safyrinė, iki dugno išpustyta rožė, būtų parodęs akinančią esmę – Tavo povišką akį, blakstienotą ir baisią, ir būtų sumirksėjęs žaižaruojančiu Tavosios išminties turiniu, suspindėjęs nežemiškomis spalvomis, pakvipęs nežemišku aromatu. Tu, Dieve, norėjai mane apakinti, pasigirti, pakoketuoti su manim, nes ir Tau pasitaiko tuštybės akimirkų, kada pats gėriesi savimi. O, kaip aš myliu tas akimirkas!

Kaip likai pažemintas, Pranciškau Juozapai I, ir tavoji prozos evangelija! Veltui ieškojo tavęs mano akys. Pagaliau suradau tave. Tu irgi buvai toje minioje, bet koks mažytis, nuverstas nuo sosto ir pilkas. Drauge su kitais žygiavai per vieškelio dulkes iš paskos Pietų Amerikai ir priekyje Australijos ir su kitais giedojai „Osana!"

VIII

Tapau naujosios evangelijos adeptu. Susidraugavau su Rudolfu. Stebėjausi juo, neaiškiai nujausdamas, kad jis yra tik įrankis, kad knyga yra skirta kam nors kitam. Iš esmės jis atrodė esąs

veikiau jos sargas. Kataloguodavo, priklijuodavo, atklijuodavo, užrakindavo knygą į spintą. Teisybę sakant, buvo liūdnas kaip tas, kuris žinojo, kad jo mažės, o manęs daugės. Buvo kaip tas, kuris atėjo taisyti Viešpačiui kelių.

IX

Turėjau daug priežasčių manyti, kad toji knyga buvo skirta man. Daugelis ženklų rodė, kad pas mane ji grįžo kaip speciali misija, kaip pasiuntinys su ypatingu pavedimu. Tai supratau jau iš to, kad niekas nesijautė esąs jos savininkas. Netgi Rudolfas, kuris veikiau ją aptarnaudavo. Iš esmės ji buvo jam svetima. Pareigos lažą jis ėjo nelyginant priešiškas ir tingus tarnas. Kartkartėmis jo širdį užliedavo pavydo kartėlis. Jis širdyje maištavo prieš savąjį raktininko vaidmenį šalia lobio, kuris jam nepriklausė. Pavydžiai žvelgdavo į tolimų pasaulių atšvaitą, tylia spalvų gama slenkantį per mano veidą. Tik atsimušęs nuo mano veido, jį pasiekdavo tolimas atspindys tų lapų, kuriuose jo siela neturėjo savo dalies.

X

Kartą mačiau prestidižitatorių. Jis stovėjo ant estrados, menkutis, iš visų pusių matomas, ir demonstravo savo cilindrą, visiems rodydamas jo tuščią baltą dugną. Šitaip apdraudęs savo meną nuo visokių abejonių dėl apgavikiškų manipuliacijų, jis lazdele suraitė ore painų savo magijos ženklą ir beregint pradėjo perdėtai tiksliai ir akivaizdžiai lazdele traukti iš cilindro popierinius kaspinus, uolektis, sieksnius, pagaliau kilometrus spalvotų kaspinų. Kambarys pildėsi šiugždančios spalvotos masės, darėsi šviesus nuo to šimteriopo padauginimo, nuo putojančio ir lengvo rūkomojo popieriaus, nuo šviesos gausybės, o jis, nepaisydamas išgąstingų protestuojančių susižavėjimo balsų, ekstazės šūksnių, spazmiškų raudų, vis traukė ir traukė

tuos nesibaigiančius metmenis, kol pasidarė visiškai aišku, kad tai jam nieko nekainuoja, kad tą gausybę jis semia ne iš savo paties išteklių, kad jam tiesiog atsivėrė nežemiškos versmės, kurių žmogus negalėtų nei išmatuoti, nei apskaičiuoti.

Tūlas žmogus, kuriam anuomet buvo lemta suvokti gilesnę šios demonstracijos prasmę, išeidavo namo susimąstęs ir apšviestas vidinės šviesos, šventai tikėdamas į širdį įėjusia tiesa: Dievas nesuskaičiuojamas...

XI

Čia tiktų nubrėžti trumpą paralelę tarp Aleksandro Didžiojo ir mano asmens. Aleksandras Didysis gerai užuosdavo šalių aromatus. Jo šnervės pajusdavo negirdėtas galimybes. Jis buvo vienas iš tų, virš kurių veido Dievas miegodamas mostelėjo savo plaštaka, todėl tokie žino, ko nežiną, pradeda be galo spėlioti ir įtarinėti, o per užmerktus jų vokus slenka tolimų pasaulių atspindžiai. Vis dėlto Aleksandras Dievo užuominą suprato pernelyg pažodiškai. Būdamas veiklos, arba negilios dvasios, žmogus, savo misiją jis išsiaiškino kaip pašaukimą užkariauti pasaulį. Jo krūtinė buvo pilna to paties alkio, kaip ir mano; tie patys atodūsiai, įėję į jo sielą, draskė ją – horizontas po horizonto, kraštovaizdis po kraštovaizdžio. Jis neturėjo nieko, kas ištaisytų jo klaidą. Netgi Aristotelis jo nesuprato. Nors ir užkariavo visą pasaulį, Aleksandras taip ir mirė nusivylęs, suabejojęs Dievu, kuris vis nuo jo pasitraukdavo, ir Jo stebuklais. Jo portretas puošė visų šalių monetas ir pašto ženklus. Už bausmę jis tapo savo laikų Pranciškum Juozapu.

XII

Norėčiau skaitytojui bent apytikriai pavaizduoti, kas buvo anuomet toji knyga, kurios lapuose gavo pradžią ir klostėsi paskutiniai to pavasario įvykiai. Neapsakomas, nerimastingas

vėjas pūtė blizgančiu pašto ženklų špaleriu, išpuošta herbų ir vėliavų gatve, uoliai skleisdamas emblemas ir simbolius, kurie bangavo slopioje tyloje ir debesų šešėlyje, grėsmingai iškilusiame virš horizonto. Po to tuščioje gatvėje staiga pasirodė pirmieji šaukliai paradiniais rūbais, su raudonais raiščiais ant rankų, blizgantys nuo prakaito, bejėgiai, atsidavę užduočiai ir susirūpinę. Be galo susijaudinę ir iškilmingai orūs, jie tylomis davinėjo ženklus, ir gatvė jau niaukėsi nuo artėjančios demonstracijos; trepsint tūkstančiams einančių kojų, tamsėjo visų skersgatvių špaleriai. Tai buvo didžiulė šalių manifestacija, universali Gegužės pirmoji, pasaulių paradas-monstras. Pasaulis manifestavo tūkstančiais lyg priesaikai pakeltų rankų, vėliavų ir vėliavėlių, tūkstančiais balsų skelbė, jog neremia Pranciškaus Juozapo I, o balsuoja už kažką daug daug didesnį. Virš visko vilnijo skaisčiai raudona, bemaž rožinė, neapsakoma, išlaisvinanti entuziazmo spalva. Iš San Domingo, iš San Salvadoro, iš Floridos traukė pailsusios ir karštos delegacijos aviečių spalvos rūbais vilkinčių vyrų, jie sveikinosi pakeldami trešnių spalvos cilindrus, iš po kurių po du, po tris rėkdami išskrisdavo dagiliai. Spindintis vėjas laimingais skrydžiais galando dūdų žvilgesį, švelniai ir bejėgiškai sukrėsdamas instrumentų briaunas, kurios į visas puses svaidė tylias elektros šluoteles. Nepaisant kamšaties, nepaisant žygiuojančių tūkstančių, viskas vyko tvarkingai, didžiulis paradas ėjo pagal planą ir tyliai. Yra akimirkų, kada karštai ir nesuvaldomai iš balkonų plevėsuojančios, išretėjusiame ore purpuriniais mėšlungiais besiraitančios, tylomis suplasnojančios, iš bergždžio entuziazmo pakylančios vėliavos – ūmai lyg pagal signalą, sustoja, ir visa gatvė, apimta nebylaus sąmyšio, parausta, ima žaižaruoti, tuo tarpu aptemusiuose toliuose atidžiai skaičiuojami kurtūs kanonados saliutai, keturiasdešimt devyni sprogimai niūkstančiame ore.

Paskui horizontas netikėtai apsiniaukia lyg prieš pavasario audrą, tiktai ryškiai žėri orkestrų instrumentai ir tyloje girdėti tamsėjančio dangaus grumėjimas, tolimų erdvių gaudesys, o iš

gretimų sodų atplūsta ir bejėgiškai išsikrauna, neapsakomai išsklinda koncentruoti ievų kvapo kroviniai.

XIII

Jau baigiantis balandžiui, vieną dieną buvo pilkas ir šiltas priešpietis. Žmonės ėjo žiūrėdami prieš save į žemę, vis į tą patį kvadratinį metrą žemės prieš save, ir nejuto, kad eina pro juodai išsišakojusius, daugelyje vietų suskilusius, saldžiomis pūliuojančiomis žaizdomis eižėjančius parko medžius.

Juodu medžių šakų tinklu apraizgytas pilkas, tvankus dangus gulėjo žmonėms ant sprando – sūkuriais susigrūdęs, negražiai sunkus ir didžiulis nelyginant duknos. Toje šiltoje drėgmėje žmonės ropštėsi iš po jo rankomis ir kojomis kaip karkvabaliai, jautriais rageliais uostinėjantys saldų molį. Pasaulis tvyrojo kurčias, maloniai bejėgiškas, skleidėsi ir augo tai aukštai, tai iš užpakalio ir gilumoje – ir plaukė. Kartkartėmis sulėtindavo greitį ir kažką miglotai primindavo, išsišakodavo medžiais, susinarstydavo į tankų, blizgantį paukščių čiulbesio tinklą, užmestą ant tos pilkos dienos, ir leisdavosi gilyn, į požeminį šaknų gyvatyną, į aklą kirminų ir vikšrų pulsavimą, į gūdžias juodžemio ir molio sutemas.

O po ta beforme galybe tupėjo apkvaišę ir beminčiai žmonės, tupėjo susiėmę galvas, susirietę drybsojo parkuose ant suoliukų, kelius dangstėsi laikraščio skiaute su tekstu, jau nuplaukusiu į didelį, pilką dienos beprasmiškumą, kerėpliškai kiurksojo dar vakarykšte poza ir nevalingai varvino seiles.

Gal jie buvo apkurtę nuo tų tankių čiulbesio barškučių, tų nenuilstančių aguonų galvučių, barstančių pilkus šratus, kuriais mirguliavo oras. Jie vaikščiojo mieguisti, pliekiami tos švino krušos, o per tą sodrią liūtį susikalbėdavo gestais ir mimika arba nusivylę tylėdavo.

Tačiau kai apie vienuoliktą valandą ryto kažkur, kažkokiame erdvės taške pro didžiulį, išsipūtusį debesų kūną blyškiu diegu

prasikalė saulė – tada netikėtai medžių šakotuose krepšiuose tankiai sušvito visi pumpurai, ir pilkas čiulbesio šydas švelniai auksiniu tinkleliu palengva atsiskyrė nuo dienos veido, kuris atmerkė akis. Ir tai buvo pavasaris.

Tuomet staiga, vienu akimirksniu, ligi tolei tuščioje parko alėjoje, lyg tai būtų visų miesto gatvių susikirtimo taškas, sudygsta ir moterų apdarais pražysta į visas puses skubantys žmonės. Vienos iš tų vikrių ir grakščių mergaičių skuba į darbą, į parduotuves ir kontoras, kitos – į pasimatymus, tačiau tą porą minutėlių, kol prasismelkia pro gėlių parduotuvės drėgme dvelkiančią ir paukščių trelėmis apibertą ažūrinę alėjos kraitę, jos priklauso šitai alėjai ir šitai valandai, pačios to nežinodamos, yra šios pavasario scenos statistės, lyg būtų gimusios pasivaikščiojimų vietoje drauge su šiais trapiais šakučių ir lapelių šešėliais, beregint išsprogstančiais tamsiai auksiniame drėgno žvyro fone, plasteli pora auksinių, karštų ir brangių tvinksnių, o paskui staiga nublunka ir apsitraukia šešėliu, susigeria į smėlį, lyg tie perregimi filigranai, kai saulė panyra į debesų susimąstymą.

Tačiau valandėlę jos apspinta alėją savo gaiviu skubėjimu ir atrodo, kad iš jų baltinių šlamesio sklinda tas bevardis alėjos kvapas. Ak, tie perpučiami ir baltučiai krakmolyti marškinėliai, išvesti pasivaikščioti po ažūriniais pavasarinio koridoriaus šešėliais, marškinėliai su šlapiomis pažastų dėmėmis, džiovinami žibuoklinio tolių dvelkimo. Ak, tos jaunos, ritmiškos, nuo judėjimo įšilusios kojos naujomis, gurgždančiomis šilkinėmis kojinaitėmis, slepiančiomis raudonas dėmes ir spuogus – sveikas, pavasariškas karšto kraujo išberas. Ak, jau visas parkas įžūliai spuoguotas, ir visi medžiai apsipylę pumpurų spuogais, kurie sproginėdami čiulba.

Paskui alėja vėl ištuštėja, ir skliautuotame takelyje vieliniais stipinais ima tyliai groti vaikiškas vežimėlis su grakščiomis lingėmis. Mažame lakuotame laivelyje, pasinėręs į aukštas krakmolyto fuliaro bangas, tarytum gėlių puokštėje miega kažkas dar už jas švelnesnis. Palengva stumdama vežimėlį, tarnaitė

kartkartėmis prie jo pasilenkia ir, girgžtelėjusi ašelėmis, pastato jį ant užpakalinių ratukų – tą linguojantį, baltu gaivumu pražydusį krepšelį – ir ima švelniai pūsčioti tiulio puokštę iki pat saldaus, miegančio branduolio, į kurį miegas eina lyg pasaka, o vežimėlis tik rieda, rieda per šešėlių ruožus – per tą debesų ir šviesos plūsmą.

Paskui, vidurdienį, tame pumpuruojančiame sode vis dar pinasi šviesa ir šešėliai, o pro smulkias jų tinklo akutes be paliovos byra paukštelių čiulbesys – nuo šakelės ant šakelės byra lyg perliukai pro vielinį dienos narvelį, tačiau moterys, einančios tako pakraščiu, jau yra pavargusios, jų plaukai susidraikę nuo migrenos, veidai iškamuoti pavasario; po to alėja jau visiškai ištuštėja, ir per popiečio tylą iš parko paviljono palengva pasklinda restorano kvapas.

XIV

Kasdien tą pačią valandą Bjanka su savo guvernante praeina parko alėja. Ką galiu pasakyti apie Bjanką, kaip ją aprašysiu? Žinau tiktai, kad ji tiesiog stebuklingai sutaria su savimi, kad iki galo vykdo savo programą. Begalinio džiaugsmo suspausta širdimi kiekvieną kartą iš naujo regiu, kaip žingsnis po žingsnio ji, lengvutė lyg šokėja, eina į save, kaip nesąmoningai kiekvienu judesiu pataiko į pačią esmę.

Eina visiškai paprastai, ne pernelyg gracingai, bet taip paprastai, kad net širdžiai miela, ir širdis alpsta iš laimės, kad galima šitaip paprastai, be jokių pokštų ir be mažiausios įtampos būti Bjanka.

Kartą iš lėto pakėlė akis į mane, ir šio žvilgsnio išmintis smelkte persmelkė mane visą, kiaurai pervėrė lyg strėlė. Nuo tada žinau, kad jai nėra jokių paslapčių, kad ji žino visas mano mintis nuo pat pradžių. Nuo tos akimirkos atsidaviau jos valiai visiškai ir nedalomai. Ji vos pastebimai mirktelėjo, ir supratau, kad sutinka. Visa tai įvyko be žodžių, prabėgomis, vienu žvilgsniu.

Norėdamas ją įsivaizduoti, galiu prisiminti tik vieną visai nereikšmingą detalę: pašiurpusią, tartum berniuko, jos kelių odą, kuri baisiai jaudina ir veda mintis į kankinamas prieštaravimų perėjas, tenai, kur palaimingos antinomijos. Visa kita, kas aukščiau ir žemiau, yra transcendentiška ir neįsivaizduojama.

XV

Šiandien vėl įknibau į Rudolfo ženklų albumą. Kokia nuostabi studija! Jos tekstas pilnas išnašų, užuominų, įspėjimų, pilnas dviprasmiško mirksėjimo. Tačiau visos linijos susibėga į Bjanką. Kokios laimingos supozicijos! Šviesios vilties uždegtas, nuo mazgelio iki mazgelio, nelyginant dagtimi, bėga mano įtarimas ir kaskart vis labiau akina. Ak, kaip man sunku, kaip spaudžia širdį paslaptys, kurias nujaučiu.

XVI

Miesto parke dabar kasdien vakarais groja muzika ir alėjomis žingsniuoja pavasarinė promenada. Apsisuka ir grįžta, prasilenkia ir vėl susitinka simetriškomis, vis pasikartojančiomis arabeskomis. Jaunuoliai užsidėję naujas pavasarines skrybėles, rankose nerūpestingai laiko pirštines. Pro medžių kamienus ir gyvatvores šviečia merginų suknelės gretimose alėjose. Tos merginos vaikšto poromis, linguodamos klubus, pasipūtusios raukinių ir klostinių putomis, nelyginant gulbės pasipuošusios rausvomis ir baltomis pūslėmis – žydinčio muslino pilnais varpais ir kartais su jais susėda ant suolelio – lyg pavargusios nuo tuščio parado – susėda su visa ta didžiule gazo ir batisto rože, kuri sprogdama išskleidžia žiedlapius. Ir tada atsidengia viena ant kitos uždėtos ir sukryžiuotos kojos – susipynusios į baltą pavidalą, pilną neįveikiamos iškalbos, o jauni vaikštinėtojai, eidami pro šalį, nutyla ir blykšta pakirsti argumento taiklumo, galutinai įtikinti ir nugalėti.

Prieš pat sutemstant, ateina valandėlė, kada pasaulio spalvos pagražėja. Visos pasistoja ant koturnų, pasidaro šventiškos, aistringos ir liūdnos. Parkas greitai prisipildo rožinio, blizgančio lako, nuo kurio daiktai iš karto pasidaro labai spalvingi ir švytintys. Tačiau tose spalvose jau yra kažkokio pernelyg gilaus mėlio, kažkokio per daug ryškaus ir jau įtartino gražumo. Dar valandėlė, ir parko tankmę, vos pabarstytą jauna žaluma, dar šakotą ir nuogą, kiaurai peršviečia rausva prieblandos valanda su šalto balzamo pamušalu, pilna neapsakomo amžinai ir mirtinai gražių dalykų sielvarto.

Tuomet staiga visas parkas tarytum pavirsta didžiuliu tylinčiu orkestru, iškilmingu ir susikaupusiu, po iškelta dirigento lazdele laukiančiu, kada muzika jame subręs ir pakils, ir staiga tą didžiulę, galingą ir aistringą simfoniją užgriūva greitos ir spalvingos teatrališkos sutemos, tarytum dėl to, kad instrumentai ūmai pritvinksta tonų – kažkur aukštai jauną žalumą perveria tankmėje glūdinčios volungės balsas – ir staiga aplinkui pasidaro iškilminga, vieniša ir vėlu kaip vakaro miške.

Medžių viršūnėmis nuplaukia vos juntamas dvelksmas, nuo kurio virpėdamos pabyra sausos ievų dulkės – neapsakomos ir karčios. Aukštai po temstančiu dangumi susimaišo ir lyg bekraštis mirties alsavimas pasrūva tas aitrus aromatas, į kurį pirmosios žvaigždės beria savo ašaras nelyginant alyvų žiedelius, nuskintus tą blyškią šviesiai violetinę naktį. (Ak, aš žinau: jos tėvas yra laivo gydytojas, jos motina buvo kvarteronė. Tai jos prieplaukoje kas naktį, nedegdamas žibinto, laukia tasai tamsus upių garlaiviukas su ratais iš šonų.)

Tuomet tas ratu sukančias poras, tuos jaunikaičius ir merginas, kurie vis susitinka eidami aplinkui, pagauna kažkokia keista jėga ir įkvėpimas. Kiekvienas iš jų tampa gražus ir galingas lyg Don Žuanas, manosi esąs puikus, visagališkas ir žvilgsnyje įgauna tos mirtinos jėgos, nuo kurios stingsta mergaičių širdys. O mergaitėms pagilėja akys, jose atsiveria kažkokie gilūs, alėjomis išsišakoję sodai, tamsūs ir šlamantys parkų

labirintai. Vyzdžiai išsiplečia šventišku spindesiu, nesipriešindami atsiveria ir įsileidžia tuos užkariautojus į špalerius savo tamsiųjų sodų, kurie tarytum kanconos posmai simetriškai pasklinda daugybe takelių, paskui lyg liūdname eilėraštyje susitinka ir atsiranda rožinėse aikštėse ties apvaliais gėlynais arba prie fontanų, liepsnojančių labai vėlyva aušros ugnimi, ir vėl išsivaikščioja ir išsilieja tarp tamsių parko masyvų, vis tankesniuose ir triukšmingesniuose vakaro tankumynuose, kur pasiklysta ir dingsta nelyginant painiuose užkulisiuose tarp aksominių portjerų ir tyliuose kambarėliuose. Ir nežinia kada per tų niūriausių sodų šaltį užklysta į visiškai užmirštus, svetimus pašalius, į kažkokį kitą, tamsesnį, gedulo krepu tekantį medžių šniokštimą, kur tamsa surūgsta ir išsigimsta, o tyla per ilgus nebylumo metus sugenda ir fantastiškai susiskaido lyg senose, užmirštose vyno statinėse.

Taip apgraibomis klydinėdami po juodą tų parkų pliušą, pagaliau susitinka nuošalioje laukymėje, po paskutiniu aušros purpuru, prie kūdros, kuri nuo amžių traukiasi juodu dumblu, prie trūnijančios baliustrados, kažkur laiko pariby, prie užpakalinių pasaulio vartelių, vėl atsiranda kažkokiame seniai praėjusiame gyvenime, tolimoje preegzistencijoje ir, įsijungę į svetimą laiką, tolimų amžių kostiumais, be paliovos kūkčioja ties kažkokio šleifo muslinu, ropšdamiesi į nesuprantamas priesaikas ir, kopdami užsimiršimo laiptais, prieina kažkokias viršūnes ir ribas, už kurių yra tiktai mirtis ir neapsakomai malonus sustingimas.

XVII

Kas gi yra tos pavasario sutemos?

Argi jau pasiekėme dalyko esmę, argi toliau tas kelias nebeveda? Esame prie pabaigos mūsų žodžių, kurie jau čia darosi apgaulingi, pilni kliedesio ir nepakaltinami. O vis dėlto tik už jų ribos prasideda tai, kas tame pavasaryje yra nesuvokiama ir

neišsakoma. Sutemų paslaptis! Tik anapus mūsų žodžių, kur jau nebesiekia mūsų magijos galia, šniokščia tasai tamsus, neaprėpiamas gaivalas. Žodis čia susiskaido į elementus ir atsiriša, sugrįžta į savo etimologiją, vėl įeina gilyn, į savo tamsias šaknis. Ką reiškia gilyn? Supraskime tai pažodžiui. Štai sutemsta, ir mūsų žodžiai pradingsta tarp neaiškių asociacijų: Acherontas, Orkas, Požemiai... Ar jaučiate, kaip nuo šitų žodžių darosi tamsu, lyg byrėtų kurmiarausis, kaip padvelkė gelme, rūsiu, kapu? Kas gi tos pavasario sutemos? Dar kartą keliame šitą klausimą, tą aistringą mūsų tyrinėjimų refreną, į kurį nėra atsakymo.

Kai medžių šaknys nori kalbėti, kai po velėna susikaupia labai daug praeities, senų pasakojimų, seniausių istorijų, kai po šaknimis prisitvenkia per daug slopaus šnabždesio, neartikuliuoto minkštimo ir tos nealsuojančios tamsos, kuri būna pirmiau bet kokio žodžio – tada medžių žievė pajuosta ir grubiai suaižėja storais žvynais, giliomis rievėmis, tada tamsiomis poromis, tarytum lokio kailis, atsiveria šerdis. Įkniaubi veidą į tą purų sutemų kailį ir akimirką atsiduri visiškoje tamsoje, nebegirdi garsų, nejauti oro, lyg užvožtas dangčiu. Tada reikia akimis lyg dėlėmis įsisiurbti į juodžiausią tamsą, šiek tiek jas priversti, prasmelkti pro tai, kas neperregima, kiaurai perverti kurčią dirvožemį – ir staiga atsiduri ties riba, anoje dalyko pusėje, gelmėje, Požemiuose. Ir pamatai...

Čia nė kiek ne tamsu, kaip būtum galėjęs pamanyti. Atvirkščiai – visas vidus tviska nuo šviesos. Tai akivaizdus dalykas, vidinis šaknų švytėjimas, pamėniška fosforescencija, blausiai žibančios gyslelės, darančios tamsą lyg marmurinę, ribuliuojantis substancijos žibėjimas. Juk lygiai taip būna, kai miegame, atskirti nuo pasaulio, toli nuklydę į giliausią intraversiją, ir keliaujame atgal į save – juk tada irgi regime, aiškiai regime užmerktomis akimis, kadangi mintys jau užsidega mumyse lyg vidinis žibintas ir, šokinėdamos nuo mazgelio prie mazgelio, blausiai žibena ilgomis dagtimis. Taip mumyse

įvyksta visos linijos regresija, mes traukiamės gilyn, grįžtame atgal prie šaknų. Taip gilumoje išsišakojame anamneze, krūpčiodami nuo mus purtančių požeminių šiurpulių, slapčiomis spiečiamės visame šmėžuojančiame paviršiuje. Nes tiktai viršuje, šviesoje – reikia tai pagaliau pasakyti – esame virpantis artikuliuotas melodijos ryšulėlis, švytinti vyturėlio aukštybė, o gilumoje vėl subyrame į juodą murmėjimą, į triukšmą, į aibę nesibaigiančių istorijų.

Tiktai dabar matome, iš ko auga tasai pavasaris, kodėl jis toks neapsakomai liūdnas ir sunkus nuo žinojimo. Ak, netikėtume, jei nebūtume matę savo akimis. Štai vidiniai labirintai, daiktų sandėliai ir sankrovos, štai dar šilti karstai, trūnėsiai ir mėšlas. Senų seniausios istorijos. Septyni sluoksniai, kaip senovės Trojoje, koridoriai, podėliai, lobynai. Šitiek auksinių kaukių, kaukė prie kaukės, supliuškusios šypsenos, išėsti veidai, mumijos, tuščiavidurės baidyklės... Tai čia tie kolumbariumai, tie stalčiai numirėliams, kur jie guli sudžiūvę, pajuodę kaip šaknys ir laukia savo laiko. Tai čia tos didžiosios parduotuvės, kur jie išstatyti parduoti ašarinėse, tigliuose, stiklainiuose. Metų metais stovi savo lentynose, ilgomis iškilmingomis gretomis, nors niekas jų neperka. Galbūt jau atgiję savo lizdų garduose, jau visiškai pasveikę, švarūs ir kvapūs kaip smilkalai – čiauškantys vaistai, pažadinti nekantrūs gyduoliai, balzamai ir rytmečio tepalai, liežuvio galiuku ragaujantys savo ankstyvą skonį. Tos užmūrytos karvelidės pilnos besikalančių snapelių ir paties pirmutinio, bandomojo, švytinčio čiulbesio. Kaip anksti ir pirm bet kokio laiko staiga viskas atsitinka tuose tuščiuose ir ilguose špaleriuose, kur numirėliai vienas po kito prabunda gerai pailsėję – visiškai naujai aušrai!..

* * *

Bet čia dar ne galas, leiskimės giliau. Tiktai nebijokime. Duokite man ranką, dar žingsnis, ir jau esame prie šaknų, kur bematant pasidaro tamsu lyg gūdžioje šakotoje ir šakningoje girioje.

Kvepia velėnomis ir trūnėsiais, šaknys patamsiais raitosi, raizgosi, stojasi, syvai įkvėpingai plūsta į jas lyg į siurbiančias pompas. Esame anapus, prie daiktų pamušalo, tamsoje, kuri sudaigstyta painia fosforescencija. Kokia apytaka, judėjimas ir spūstis! Kokia tirštuma ir knibždėlynė, žmonės ir kartos, tūkstančius kartų padaugintos biblijos ir iliados! Kokios kraustynės ir sumaištis, istorijos painiava ir triukšmas! Toliau šitas kelias niekur nebeeina. Esame pačiame dugne, prie tamsiųjų pamatų, esame prie Motinų. Čia yra tie begaliniai pragarai, tie beviltiškieji Ossiano plotai, tie apraudotieji Nibelungai. Čia yra tos didžiosios istorijos peryklos, tie siužetų fabrikai, apsimigloję fabulų ir pasakų rūkomieji kambariai. Dabar pagaliau darosi suprantamas didysis ir liūdnasis pavasario mechanizmas. Ak, jisai auga iš istorijų. Šitiek įvykių, šitiek nuotykių, šitiek likimų! Visa, ką mes kada nors esame skaitę, visos girdėtos istorijos ir visos tos, kurios – niekada negirdėtos – mums vaidenasi nuo vaikystės, čia, o ne kur nors kitur turi savo namus ir tėvynę. Iš kurgi rašytojai imtų sau koncepciją, iš kur semtųsi drąsos prasimanyti, jeigu nejaustų už savęs tų rezervų, tų kapitalų, tų šimteriopų atlyginimų, nuo kurių vibruoja Požemiai. Kokia ten šnabždesių raizgalynė, kaip murmuliuoja žemės šnekta! Į tavo ausį tvinksi neišsemiamas įtikinėjimas. Eini primerktomis akimis per tą šnabždesių, šypsenų ir pasiūlymų šilumą, be paliovos užkabinėjamas, girdėdamas tūkstančius klausimų, kurie gailiai gelia tarytum milijonai uodų čiulptukų. Jie norėtų, kad iš jų bent ką pasiimtum, nors truputį, nors žiupsnelį tų bekūnių, šnabždančių atsitikimų, priimtumei juos į jauną savo gyvenimą, į savo kraują ir išgelbėjęs kartu su jais toliau gyventum. Nes kas gi yra pavasaris, jeigu ne istorijų prisikėlimas. Tik jis vienas tarp tų visų bekūnių yra gyvas, realus, šaltas ir nieko nežinąs. O, kaip jo jaunas žalias kraujas, jo augališkas neišmanymas traukia tas šmėklas, visus tuos vaiduoklius, tas pamėkles ir farfareles. O jis, beginklis ir naivus, priima juos į savo sapną ir miega su jais, ir pabunda nieko nenutuokdamas švintant, ir nieko

neprisimena. Todėl yra toks apsunkęs nuo visos tos užmiršimų sumos ir toks liūdnas, nes privalo gyventi daugelio gyvenimus, būti gražus už daugelį atstumtųjų ir paliktųjų... O turi tam tiktai bedugnį ievų kvepėjimą, tekantį vienu, amžinu, nesibaigiančiu srautu, kuriame telpa viskas... Nes ką gi reiškia užmiršti? Senos istorijos per naktį apaugo nauja žaluma, gležni želmenėliai, o šviesūs, tankūs pumpurai pro visas poras vienodai pasišiaušė lygiais šeriukais tarytum vakar apkirptos berniukų galvelės. Kaip sužaliuoja pavasaris užmarštimi, kaip atgauna tie seni medžiai saldų ir naivų neišmanymą, kaip atbunda šakelėmis, neapsisunkinę prisiminimais, šaknis įleidę į senus dalykus! Toji žaluma dar kartą skaitys juos kaip naujus, skiemenuodama nuo pradžios, ir nuo tos žalumos atjaunės istorijos ir, lyg niekada nebuvusios, prasidės dar kartą.

Tiek yra negimusių istorijų. Ak, tie graudūs chorai tarp šaknų, tos viena kitą sekančios poringės, tie nesibaigiantys staiga išsiveržusių improvizacijų monologai! Ar užteks kantrybės juos išklausyti? Prieš seniausią girdėtą istoriją buvo kitų, kurių negirdėjote, buvo bevardžių pirmtakių, pasakojimų be pavadinimo, didžiulių, blyškių ir monotoniškų epopėjų, išskydusių bylinų, beformių stuobrių, beveidžių, horizontą užstojančių gigantų, tamsių tekstų vakaro debesų dramoms, o dar toliau – knygų-legendų, niekados neparašytų knygų, knygų-amžinų pretendenčių, klaidingų ir pražuvusių knygų *in partibus infidelium*...

* * *

Tarp visų istorijų, kurios neišpainiotos grūdasi prie pavasario šaknų, yra viena, kuri jau seniai atitekusi nakčiai, visiems laikams nusileidusi į dangaus skliautų dugną – amžinasis žvaigždėtų platybių akompanimentas ir fonas. Kiekvieną pavasario naktį, kad ir kas joje nutiktų, ta istorija praeina dideliais žingsniais, kai garsiausiai kurkia varlės, o malūnai be atvangos sukasi. Tasai vyras eina po žvaigždėtu maliniu, byrančiu iš nakties

girnų, žengia dideliais žingsniais per dangų, o apsiausto klostėse glaudžia vaikelį; jis nuolatos kelyje, be atvangos keliauja per begalines nakties erdves. O didžioji vienatvės širdgėla, o neišmatuojama našlaityste nakties erdvėse, o tolimiausių žvaigždžių spindesy! Toje istorijoje laikas jau nieko nepakeis. Kiekvieną akimirką ji kaip tik eina per žvaigždžių horizontus, kaip tik dideliais žingsniais žengia pro mus, ir taip jau bus visada, vis iš naujo, kadangi, išmušta iš laiko vėžių, ji yra nebeišmatuojama, bedugnė, jokiais pakartojimais neišsemiama. Tas vyras eina ir glaudžia glėbyje kūdikį – sąmoningai kartojame šį refreną, tą graudų nakties moto, kad galėtume išreikšti tą intermituojantį ėjimo nuoseklumą, kartkartėmis užstojamą žvaigždžių chaoso, kartais visiškai nematomą ilgais, nebyliais intervalais, per kuriuos dvelkia amžinybė. Tolimi pasauliai prieina visai arti – siaubingai ryškūs, siunčia per amžinybę staigius signalus, nebylius, neišsakomus raportus, – jis eina ir be paliovos ramina mergytę, monotoniškai, beviltiškai, bejėgis prieš tą šnabždesį, prieš tuos kraupiai saldžius nakties įtikinėjimus, prieš tą vienintelį žodį, kurį sudėsto tylos lūpos, kai niekas jos nebesiklauso...

Tai istorija apie pagrobtą ir apmainytą kunigaikštytę.

XVIII

O kai vėlai naktį tyliai sugrįžta į erdvią vilą tarp sodų, į baltą, žemą kambarį, kuriame stovi ilgas, juodas, blizgantis fortepijonas ir tyli visomis savo stygomis, kai pro didelę stiklo sieną, tartum pro oranžerijos langus, pasilenkia visa pavasario naktis – išblyškusi ir lynojanti žvaigždėmis, – kai iš visų flakonų ir indų virš šalto baltos lovos patalo aitriai kvepia ievos – tada per didelę, bemiegę naktį bėga nerimasčiai ir suklusimai, o širdis per miegus kalba ir lekia, ir klumpa, ir kūkčioja priešais plačią, rasotą naktį, knibždančią naktinių drugių spiečiais, nuo ievų apkartusią ir švytinčią... Ak, tai tos aitriosios ievos taip išplečia

bedugnę naktį, ir širdis, nuvarginta skrydžių, nusilaksčiusi laimingose lenktynėse, norėtų valandėlę nusnūsti kokiame nors oro pakrašty, ant kokios nors ore pakibusios briaunos, bet iš tos blyškios begalinės nakties be paliovos skleidžiasi vis kita naktis, dar blyškesnė, dar bekūniškesnė, išpiešta švytinčiomis linijomis ir zigzagais, žvaigždžių ir blyškių skrydžių spiralėmis, tūkstančius kartų sugelta nematomų uodų, kurie skraido tyliai tyliai, siurbia čiulptukais mergaičių kraują net apsaldami, ir nepailstanti širdis vėl paisto pro miegus – nepakaltinama, įsivėlusi į žvaigždėtas ir painias aferas, į skubėjimą iki uždusimo, į mėnulio paniką, lyg patekusi į dangų ir be galo laiminga, apimta blyškaus susižavėjimo, sunkių, lunatiškų sapnų ir letargiško virpulio.

Ak, tie visi anos nakties pagrobimai ir lakstymai, išdavystės ir šnabždesiai, negrai ir vairininkai, balkonų grotos ir naktinės žaliuzės, muslino suknelės ir šydai, plevėsuojantys paskui bėgimą iki uždūstant!.. Kol pagaliau per staigų užtemimą, per nebylią ir juodą pauzę ateina ta valandėlė – visos marionetės guli savo dėžutėse, visos užuolaidėlės užtrauktos ir visas seniai numatytas kvėpavimas šen ir ten ramiai sklinda per visą tos scenos plotį, o nurimusiame plačiame danguje aušra be garso stato savo tolimus rožinius ir baltus miestus, savo šviesias išsipūtusias pagodas ir minaretus.

XIX

To pavasario prigimtis darosi aiški ir suprantama tiktai atidžiam Knygos skaitytojui. Visi tie rytmetiniai dienos pasirengimai, visas ankstyvasis jos tualetas, visi tie svyravimai, abejonės ir pasirinkimo skrupulai atskleidžia savo esmę tam, kas žino pašto ženklų paslaptis. Pašto ženklai įveda į tą painų ryto diplomatijos žaidimą, į tas delsias derybas, atmosferos laviravimus, kurių būna prieš paskutinę dienos redakciją. Iš rudų devintosios valandos miglų, – tai labai aiškiai matyti – norėtų pasipilti marga

ir dėmėta Meksika su kondoro snape besiraitančiu žalčiu – karšta, išberta ryškiais spuogais, tačiau žydrynės properšoje iš aukštos medžių žalumos papūga nuolat kartoja „Gvatemala", atkakliai, vienodais tarpais, ta pačia intonacija, ir nuo to žalio žodžio palengva darosi trešninga, gaivu ir lapota. Taip iš lėto per sunkumus ir konfliktus įvyksta balsavimas, įsitvirtina ceremonijos eiga, parado sąrašas, diplomatinis dienos protokolas.

Gegužės mėnesį dienos buvo rausvos kaip Egiptas. Turguje per visus kraštus liejosi ir bangavo šviesa. Vasariškų debesų kalnai danguje klūpojo susikamuoliavę po šviesos properšomis lyg kokie vulkanai labai ryškiais kontūrais, ir – Barbadosas, Labradoras, Trinidadas – viskas raudonavo, lyg žiūrėtum pro rubino akinius, o per tuos porą trejetą tvinksnių ir pritemimų, per tą raudono į galvą mušančio kraujo kvaitulį, drioksėdama visomis burėmis, skersai visą dangų perplaukdavo didžioji Gvajanos korvetė. Ji slinkdavo išsipūtusi, plazdėdama drobe, sunkiai velkama tarp ištemptų lynų ir vilkikų ūkavimų, per kirų šurmulį ir raudoną jūros švytėjimą. Tada per visą dangų išaugdavo ir plačiai išsikėtodavo didžiulis supinkliotas virvių, kopėčių ir karčių takelažas, ir, griaudėdamas aukštai ištempta drobe, pasidarydavo daugeriopas, daugiaaukštis burių, rėjų ir brasų oro spektaklis, kurio tarpuose akimirką pasirodydavo maži vikrūs negriukai ir, išsilakstę po tą drobinį labirintą, pradingdavo tarp fantastinio atogrąžų dangaus ženklų ir figūrų.

Paskui scenovaizdis keitėsi, danguje, debesynuose, kulminaciją pasiekė iš karto net trys rausvi užtemimai, švytinčia linija apibrėždama grėsmingus debesų kontūrus, rūko blizganti lava, ir – Kuba, Haitis, Jamaika – pasaulio šerdis ėmė eiti gilyn, noko vis ryškesnėmis spalvomis, pasiekdavo branduolį, ir staiga išsiliedavo gryna tų dienų esencija: šniokščiantis atogrąžų, archipelaginių žydrynių, laimingų upių deltų ir sūkurių, sūriųjų ekvatoriaus musonų okeaniškumas.

Skaičiau tą pavasarį su pašto ženklų albumu rankoje. Argi tai nebuvo didysis laikų komentaras, jų dienų ir naktų gramatika?

Tą pavasarį linksniavo visos Kolumbijos, Kostarikos ir Venesuelos, nes kas gi iš tiesų yra Meksika ir Ekvadoras, ir Siera Leonė, jei ne kokie pramanyti prieskoniai, kokios nors pasaulio skonio viršūnės, kokie nors paskutiniai, rinktiniai likučiai, aromato akligatviai, į kuriuos įpuola pasaulis per savo ieškojimus, mėgindamas save ir lavindamasis groti visais klavišais.

Svarbiausias dalykas, kad nepamirščiau, – kaip Aleksandras Didysis, – kad nė viena Meksika nėra paskutinė, kad ji tėra pereinamasis punktas, kurį peržengia pasaulis, ir kad už kiekvienos Meksikos atsiveria kita, dar spalvingesnė Meksika – viršspalviai ir viršaromačiai...

XX

Bjanka visa pilka. Jos tamsi oda sakytum turi kažkokio ištirpinto užgesusių pelenų ingrediento. Manau, kad jos rankos palytėjimas pranoktų bet kokią fantaziją.

Jos disciplinuotame kraujyje glūdi ištisų kartų dresūra. Jaudina tas nuolankus paklusnumas takto reikalavimams, rodantis, kad jos užsispyrimas nugalėtas, maištavimas palaužtas, kad naktimis ji tyliai verkia, o jos išdidumas gniuždomas prievarta. Ji kupina geros valios ir liūdno gracingumo ir kiekvienu judesiu taikosi prie nustatytų formų. Ji nieko nedaro be reikalo, kiekvienas jos gestas šykščiai atmatuotas, vos užpildo formą, derinamas su ja be entuziazmo, rodos, vien iš vangaus pareigos jausmo. Iš tų nusigalėjimų gilumos Bjanka semiasi savo pirmalaikės patirties, savojo visų dalykų išmanymo. Bjanka žino viską. Ir nesišaipo iš to žinojimo, jos žinojimas yra orus ir labai liūdnas, o jį užčiaupusios lūpos sudaro tobulo grožio liniją – antakiai nubrėžti tiksliai, bet griežtai. Ne, iš savo žinojimo ji negauna jokios paskatos atlaidžiai atsipalaiduoti, ištižti ir patvirkti. Tiesiog priešingai. Tarytum tiesą, į kurią žvelgė jos liūdnos akys, būtų buvę galima įveikti tiktai didžiausiu budrumu, tiktai griežčiausiu formos paisymu. Ir šitame būtiname

jos takte, jos lojalume formai yra ištisa jūra liūdesio ir sunkiai nuslopintos kančios.

Vis dėlto, nors ir palaužta formos, ji liko jos nenugalėta. Tačiau ką ji paaukojo dėl šio triumfo!

Kai eina – grakšti ir tiesi – nežinia, kieno išdidumą taip paprastai neša kuklus jos eigasties ritmas, ar palaužtą savąjį išdidumą, ar taisyklių, kurioms pakluso, triumfą.

Bet, pasižiūrėjusi tiesiu, liūdnu žvilgsniu, staiga sužino viską. Jaunystė jos nesaugojo ir leido atspėti slapčiausius dalykus. Tyli jos ramybė – tai nusiraminimas po ilgų verkimo ir kūkčiojimo dienų. Dėl to jos paakiai pajuodę, bet pačios akys drėgnos, karštos ir neskuba lengvapėdiškai žvalgytis, nes turi tikslą, kuris neapvilia.

XXI

Bjanka, nuostabioji Bjanka yra man mįslė. Stebiu ją atkakliai užsispyręs (ir nusivildamas), remdamasis pašto ženklų albumu. Kaip čia dabar? Argi pašto ženklų albume rašoma ir apie psichologiją? Naivus klausimas! Pašto ženklų albumas yra universali knyga, visokių žinių apie žmogų kompendiumas. Aišku, joje kalbama užuominomis, spėliojimais, nutylėjimais. Reikia tam tikro nuovokumo, tam tikro širdies ryžto, tam tikro polėkio, kad surastum metmenis, tą ugninį pėdsaką, tą knygos puslapiais bėgantį žaibą.

Šitokiuose dalykuose reikia saugotis vieno daikto: siauro smulkmeniškumo, pedantiškumo, kvailo pažodiškumo. Visi dalykai yra susiję, visi siūlai sueina į vieną kamuolį. Ar pastebėjote, kad kai kuriose knygose tarp eilučių pulkais skraido kregždės, ištisi posmai plasnojančių smailiasparnių kregždžių. Reikia skaityti iš šių paukščių skrydžio...

Bet grįžtu prie Bjankos. Kokie nuostabiai gražūs jos judesiai. Kiekvienas daromas apdairiai, jau prieš amžių amžius nulemtas, nuolankiai priimtas, lyg ji iš anksto žinotų visų įvykių eigą,

neišvengiamą savojo likimo nuoseklumą. Atsitinka, kad noriu ją kažko paklausti žvilgsniu, ko nors mintimis paprašyti, – sėdėdamas priešais ją parko alėjoje, – ir bandau suformuluoti savo pretenziją. Bet, dar nespėjus man to padaryti, jinai jau atsako. Atsako liūdnai, vienu giliu, trumpu žvilgsniu.

Kodėl ji laiko galvą palenkusi? Į ką įdėmiai, susimąsčiusios žvelgia jos akys? Argi jau tokia be galo liūdna yra jos likimo gelmė? O vis dėlto, nepaisant visko, ar nenešioja ji tos rezignacijos oriai, išdidžiai, lyg taip ir turėjo būti, lyg tas žinojimas, atėmęs jai džiaugsmą, apdovanojo už tai kažkokia neliečiamybe, kažkokia aukštesne laisve, atrasta savanoriško paklusnumo dugne? Nuolankumo jai teikia triumfo patrauklumas, ir tai ją nugali.

Ji sėdi priešais mane ant suolelio šalia guvernantės, abi skaito. Jos balta suknelė – niekada nesu jos matęs kitokios spalvos drabužiu – guli ant suolelio lyg prasiskleidusi gėlė. Laibos, tamsios kojos neapsakomai grakščiai sukeistos priešais. Palietęs jos kūną, dėl kontakto šventumo koncentracijos tikriausiai pajusčiau net skausmą.

Po to abi, užvertusios knygas, atsistoja. Vienu trumpu žvilgsniu Bjanka ir priima, ir grąžina mano karštą pasveikinimą ir, lyg būtų besvorė, nutolsta savo kojų meandriškąja pyne, melodingai derančia prie didelių, elastingų guvernantės žingsnių ritmo.

XXII

Ištyrinėjau visą majorato apylinkę. Keletą kartų apėjau aplink visą tą platų aukšta tvora aptvertą sklypą. Vilos baltos sienos, jos terasos, plačios verandos man kiekvieną kartą atrodė vis kitaip. Už vilos driekiasi parkas, kuris paskui virsta plyna lyguma. Tenai yra keistų pastatų, lyg fabrikų, lyg dvaro trobesių. Pažvelgiau pro tvoros skylę, ir tai, ką pamačiau, tikriausiai buvo iliuzija. Tame nuo kaitros praretėjusiame pavasario ore ne kartą pasivaidena tolimi daiktai, atsispindėję per ištisas virpančio oro

mylias. O vis dėlto mano galva plyšta nuo prieštaringiausių minčių. Reikia pasitarti su pašto ženklų albumu.

XXIII

Argi tai įmanoma? Bjankos vila eksteritoriali vieta? Jos namus saugo tarptautiniai traktatai? Į kokius stebinančius atradimus veda mane pašto ženklų albumo studijos! Ar tik aš vienas žinau šią nuostabią tiesą? O vis dėlto nevalia nepaisyti visų įrodymų ir argumentų, kurių pašto ženklų albume yra daug surinkta šiuo klausimu.

Šiandien iš arti gerai apžiūrėjau visą vilą. Ne vieną savaitę sukinėjausi aplink didžiulius meniškai nukaltus vartus su herbu. Nutykojau valandėlę, kai du dideli tušti vežimai išvažiavo iš vilos sodo. Vartų sparnai buvo plačiai atverti. Niekas jų neuždarė. Įėjau lyg niekur nieko, išsiėmiau iš kišenės eskizų albumėlį ir, atsirėmęs į vartų stulpą, apsimečiau piešiąs kažkokią architektūros detalę. Stovėjau ant žvyruoto takelio, kuriuo Bjanka tiek kartų vaikščiojo savo lengvomis kojytėmis. Širdis man sustodavo ir apmirdavo iš laimingos baimės, pagalvojus, kad pro kažkurias balkono duris išeis jos smulki figūra lengva balta suknele. Tačiau visi langai ir durys buvo užtraukti žaliomis užuolaidomis. Nė menkiausias šlamesys neišdavė, kad šiame name kas pasislėpęs gyvena. Dangus horizonte niaukstėsi, tolumoje žaibavo. Šiltame, praretėjusiame ore nebuvo nė švelniausio dvelksmo. Tos pilkos dienos tyloje vien tiktai kreidos baltumo vilos sienos bylojo begarse, bet iškalbinga įmantriai suskaidytos architektūros elokvencija. Jos lengva gražbylystė sklaidėsi pleonazmais, tūkstančiais to paties motyvo variantų. Išilgai ryškiai balto frizo ritmiškomis kadencijomis į kairę ir dešinę ėjo negiliai raižytos girliandos ir neryžtingai stabčiojo kampuose. Nuo vidurinės terasos pakilumos tarp greitai prasiskiriančių baliustradų ir architektoniškų vazų patetiškai ir ceremoningai leidosi žemyn marmuro laiptai, ir atrodė, kad, plačiai

pasiskleidę ant žemės, jie daro gilų reveransą ir tarytum vėl suima, traukia atgal savo sujauktą rūbą.

Turiu nuostabiai išlavėjusį stiliaus jausmą. Šitas stilius mane erzino ir kėlė kažkokį nepaaiškinamą nerimą. Anapus jo sunkiai suvaldyto, aistringo klasicizmo, anapus tariamai šalto elegantiškumo slypėjo nesuvokiami šiurpuliai. Tasai stilius buvo per karštas, per aštrus, buvo pilnas netikėtų dviprasmybių. Gal koks lašelis nežinomų nuodų, įleistas į šio stiliaus gyslas, padarė jo kraują tamsų, sprogstamą ir pavojingą.

Nebesuvokdamas ką darau, drebėdamas nuo prieštaringų impulsų, pirštų galais ėjau aplink vilos fasadą ir baidžiau ant laiptų miegančius driežiukus.

Aplink išdžiūvusį apvalų baseiną žemė buvo nuo saulės suskeldėjusi ir dar plika. Tik šen ten iš dirvos plyšio dygo vienas kitas aistringas, fanatiškas želmenėlis. Išsiroviau kuokštelį tų žolių ir įsidėjau į eskizų albumą. Visas drebėjau nuo jausmų sumaišties. Oras virš to baseino pasidarė pilkas, baisiai skaidrus, spindintis ir nuo karščio ėmė banguoti. Barometras ant netolimo stulpo katastrofiškai krito. Aplinkui tvyrojo tyla. Nė šakelė nepajudėjo nuo vėjelio. Vila nuleistomis žaliuzėmis miegojo, švytėdama kreidos baltumu begaliniame pilko oro apmirime. Staiga, lyg tas sąstingis būtų pasiekęs kritinį tašką, iš oro pabiro spalvotas fermentas, subyrėjo į margus žiedlapius, į mirguliuojančius plazdesius.

Tai buvo didžiuliai, sunkūs drugiai, kurie poromis žaidė meilės žaidimus. Nevikrus virpčiojantis plasnojimas valandėlę laikydavosi negyvame ore. Drugiai pakaitomis pralenkdavo vienas kitą per pėdą, paskui vėl susijungdavo skrisdami ir patamsėjusiame ore pašydami visą spalvingų blyksnių taliją. Gal tai buvo tik sparti pritvinkusio oro sklaida, hašišo ir fanaberijos sklidino oro fata morgana? Sudaviau kepure, ir sunkus pliušinis drugys, plazdėdamas sparnais, nukrito žemėn. Pakėliau jį ir įsidėjau. Vienu įrodymu daugiau.

XXIV

Įspėjau šito stiliaus paslaptį. Tos architektūros linijos, įkyriai gražbyliaudamos, taip ilgai kartojo tą pačią nesuprantamą frazę, kad aš perpratau tą išdavikišką šifrą, tą koketeriją, tą vylingą mistifikaciją. Tai buvo iš tiesų pernelyg akivaizdus maskaradas. Tose įmantriose ir judriose perdėto prašmatnumo linijose buvo kažkokių pernelyg aštrių ankštpipirių, kažkokio per didelio pikantiškumo, kažkokio vinklumo, aistringumo, per smarkaus gestikuliavimo – vienu žodžiu, kažko spalvingo, kolonijinio, rėžiančio akį. Taip, šitas stilius turėjo kažkokio baisaus atgrasumo – jis buvo ištvirkęs, išgalvotas, tropinis ir neregėtai ciniškas.

XXV

Nereikia nė aiškinti, kaip mane šis atradimas išgąsdino. Tolimos linijos suartėja ir susijungia, netikėtai susikerta raportai ir paralelės. Labai sudirgęs, pasakiau apie savo atradimą Rudolfui. Jis beveik nenustebo. Netgi kiek pasipiktino, papriekaištavo, kad perdedu ir prasimanau. Vis dažniau jis man prikiša, kad dumiu akis, tyčia mistifikuoju. Gal ir turėjau jam, kaip albumo savininkui, tam tikrų sentimentų, bet šitie pavydulingi, nežaboto kartėlio kupini išpuoliai vis labiau mane nuo jo atstumia. Vis dėlto nerodau jam savo nuoskaudos, juk esu nuo jo priklausomas. Ką daryčiau be pašto ženklų albumo? Jis tai žino ir tuo pranašumu naudojasi.

XXVI

Per daug įvykių šį pavasarį. Jau pernelyg daug aspiracijų, begalinių pretenzijų, neapsakomai išaugusių ambicijų plėšo tamsybių gelmes. Pavasario ekspansija neturi ribų. Tiesiog nebevalioju administruoti to didžiulio, išsišakojusio ir išsiplėtojusio renginio. Todėl, norėdamas dalį naštos permesti Rudolfui,

paskyriau jį regentu pusininku. Aišku, anonimiškai. Drauge su jo pašto ženklų albumu visi trys sudarome neoficialų triumviratą, kuriam tenka sunki atsakomybė už visą tą neištyrinėtą ir beribę aferą.

XXVII

Apeiti aplink vilą ir pasižiūrėti, kas kitoje pusėje, nebeišdrįsau. Mane neišvengiamai būtų pastebėję. Bet kodėl, nepaisant to, man atrodo, lyg jau būčiau kažkada – labai seniai – ten buvęs? O gal mes iš anksto žinome visus kraštovaizdžius, kuriuos išvysime per savo gyvenimą? Gal apskritai negalima užtikti dar kažko visiškai naujo, ko nebūtume seniai nujautę giliausiuose savo rezervuose? Žinau, jog kada nors, kokią nors vėlyvą valandą stovėsiu ten prie sodų slenksčio, susikibęs rankomis su Bjanka. Nueisime į tuos užmirštus kampelius, kur tarp senų mūrų įkalinti nuodingi parkai, tie dirbtiniai Poe rojai, prižėlę nuokanų, aguonų ir opiatinių vijoklių, liepsnojančių po dvylu labai senų freskų dangumi. Pažadinsime baltą marmurą statulos, kuri tuščiomis akimis miega tame užribio pasaulyje, už suvytusio popiečio krašto. Išgąsdinsime jos vienintelį meilužį raudonąjį vampyrą, suglaustais sparneliais užmigusį ant jos gaktos. Jis be garso nulėks, įsisuks, įsiplasnos ir be pėdsako susimaišys su negyvu oru – minkštas, skrajus, banguojantis bejėgiu, bekūniu, ryškiai raudonu šešėliu be skeleto ir substancijos. Pro mažus vartelius įžengsime į visiškai tuščią laukymę. Augmenija ten bus suskrudusi kaip tabakas, kaip prerija vėlyvą indėnų vasarą. Gal tai bus Naujojo Orleano ar Luizianos valstijoje – juk kraštas tėra pretekstas. Atsisėsime ant akmeninio kvadratinės kūdros rentinio. Bjanka įmerks baltus pirštus į šiltą vandenį, pilną geltonų lapų, ir nepakels akių. Kitoje pusėje sėdės visa vualiu apsiskleidusi smulki juoda figūra. Pakuždomis paklausiu apie ją, o Bjanka papurtys galvą ir tyliai pasakys:

– Nebijok, jinai nesiklauso, tai mano mirusi motina, kuri čia gyvena.

Paskui pasakys man saldžiausių, tyliausių ir liūdniausių dalykų. Nebebus jokio džiaugsmo. Užslinks prieblanda...

XXVIII

Įvykiai lenktyniauja kaip pašėlę. Atvažiavo Bjankos tėvas. Stovėjau šiandien Fontanų ir Skarabėjaus gatvių sankryžoje, kai privažiavo blizganti atvira karieta su plačiu ir negiliu tartum kiaukutas kėbulu. Toje baltoje šilkinėje kriauklėje pamačiau pusiaugula sėdinčią Bjanką tiuline suknele. Jos mielą profilį dengė žemyn nusvirusių ir po smakru kaspinu surištų skrybėlaitės nėrinių šešėlis. Ji buvo beveik visa nuskendusi balto fuliaro apvaduose, sėdėjo šalia pono juodu dvieiliu švarku ir balta pikine liemene, ant kurios spindėjo sunki aukso grandinė su daugybe brelokų. Po juodu giliai užsmauktu katilioku pilkavo uždaras niūrus veidas su žandenomis. Tai išvydęs, visas sudrebėjau. Negalėjo būti abejonių, jog tai ponas de V...

Kai elegantiškasis ekipažas, tykiai bildėdamas elastingu kėbulu, važiavo pro mane, Bjanka kažką pasakė tėvui, tasai atsigręžė ir nukreipė į mane savo didelių juodų akinių žvilgsnį. Jo veidas buvo kaip pilko liūto, tik be karčių.

Pagautas entuziazmo ir beveik netekęs sąmonės dėl prieštaringiausių jausmų antplūdžio, surikau:

– Pasikliauk manimi!.. ir – iki paskutinio kraujo lašo... – Ir, išsitraukęs iš užančio pistoletą, šoviau į orą.

XXIX

Daug kas byloja, jog Pranciškus Juozapas I buvo iš esmės galingas ir liūdnas demiurgas. Jo siauros, bukos lyg sagutės akys, tupinčios trikampėse raukšlių deltose, nebuvo žmogaus akys. Veidas, apžėlęs baltomis kaip pienas žandenomis, sušukuotomis

į užpakalį lyg japonų demono, buvo seno, apsiblaususio lapino. Iš tolo, nuo Šionbruno terasos, tas veidas dėl tam tikro raukšlių susiklostymo atrodė bešypsąs. Iš arti ta šypsena demaskuodavosi, ir pamatydavai, jog tai yra kartėlio ir jokios idėjos blyksnio nenuskaidrinto žemiško dalykiškumo grimasa. Tą akimirką, kai Pranciškus Juozapas I pasirodė pasaulio scenoje su žaliu generolo pliumažu, su turkio spalvos apsiaustu ligi žemės, kiek pasikūprinęs ir saliutuojantis, pasaulis savo raidoje buvo bepasiekiąs kažkokią laimingą ribą. Visos formos, išsėmusios savo turinį begalinėmis metamorfozėmis, jau palaidos kabojo ant daiktų, beveik išsilukštenusios ir laukiančios, kada jas nukrės. Pasaulis staigiai vertėsi lėliuke, išsiritęs puošėsi jaunomis, šnekiomis, neregėtomis spalvomis, laimingai nėrėsi iš visų painiavų ir kebelių. Nedaug tetrūko, kad pasaulio žemėlapis, toji metų ir spalvų pilna drobulė, būtų subangavęs ir, pagautas įkvėpimo, nuskriejęs oru. Pranciškus Juozapas I tai pajuto kaip pavojų sau pačiam. Jo stichija buvo pasaulis, įspraustas į prozos reglamentus, į nuobodulio pragmatiką. Kanceliarijų ir cirkuliarų dvasia buvo jo dvasia. Ir keistas dalykas: tas sausas ir atbukęs senis, neturintis savo būde nieko patrauklaus, sugebėjo palenkti daugelį kreatūrų. Visi lojalūs ir apdairūs šeimų tėvai drauge su juo pajuto grėsmę ir lengviau atsikvėpė, kai tas galingas demonas savo svoriu užgulė visus reikalus ir sukliudė pasauliui pakilti. Pranciškus Juozapas I suliniavo pasaulį langeliais į rubrikas, sureguliavo jo bėgsmą patentais, suėmė jį į procedūrų rankas ir užkirto kelią nenumatytiems, avantiūriniams ir visiškai neapgalvotiems nukrypimams.

Pranciškus Juozapas I nebuvo padoraus ir dievobaimingo džiaugsmo priešas. Tai jis su tam tikru įžvalgiu geraširdiškumu sugalvojo loteriją liaudžiai, Egipto sapnininkus, iliustruotus kalendorius, taip pat tabako krautuves. Jis suvienodino dangaus tarnybas, aprengė jas simboliškomis žydromis uniformomis ir paleido į žinybomis ir rangais suskirstytą pasaulį. Tai buvo angelų personalo būriai – laiškanešiai, konduktoriai ir

finansai. Prasčiausias iš tų dangaus pasiuntinių tebeturėjo veide iš Kūrėjo pasiskolintą amžinojo proto atšvaitą ir smagiai maloningą, žandenomis įrėmintą šypseną, net jeigu jo kojos po nelengvų žemės klajonių ir dvokdavo prakaitu.

Tačiau ar kas yra girdėjęs apie sužlugdytą sąmokslą pačioje sosto papėdėje, apie didįjį rūmų perversmą, kurio užuomazga buvo nuslopinta pačioje šlovingiausio Visagalio valdymo pradžioje? Nemaitinami krauju, sostai vysta, jų gyvybingumas auga iš daugybės skriaudų, iš uždrausto gyvenimo, iš tų amžinai kitų dalykų, kuriuos jisai atmetė ir neigė. Čia atskleidžiame slaptus ir uždraustus dalykus, prisiliečiame prie luomo paslapčių, kurios užrakintos tūkstančiu raktų ir užantspauduotos tūkstančiu tylėjimo antspaudų. Demiurgas turėjo jaunesnį už save brolį, kuris buvo visiškai kitokios dvasios ir puoselėjo kitokias idėjas. Kas gi jo vienaip ar kitaip neturi, ko jisai nelydi lyg šešėlis, lyg antitezė, lyg amžino dialogo partneris? Pasak vienos versijos, tai buvęs tik pusbrolis, pasak kitos – netgi visiškai negimęs, o tik sugalvotas pasirėmus Demiurgo būgštavimais ir nugirstais per miegus jo kliedesiais. Galimas daiktas, kad pats Demiurgas jį sufalsifikavo, vietoj jo kažin ką pakišo, kad tiktai galėtų simboliškai suvaidinti tą dramą, dar vieną, nežinia jau kelintą kartą su ceremonijomis ir apeigomis pakartoti neteisėtą ir fatališką aktą, kurio negalėjo išsemti ir tūkstantį sykių jį pakartodamas. Tasai tariamai gimęs, dėl savo vaidmens profesionaliai bent kiek nuskriaustas nelaimingasis antagonistas buvo vardu erchercogas Maksimilijonas. Jau vien tas pašnabždomis tariamas vardas atnaujina kraują mūsų gyslose, daro jį skaistesnį, raudonesnį, priverčia skubiai tvinkčioti tąja ryškia entuziazmo, pašto smalkos ir raudono pieštuko spalva, kuria žymimos laimingos telegramos iš tenai. Jis buvo rausvaskruostis, mėlynomis, spindulingomis akimis, visos širdys bėgo prie jo, kregždės, čirškėdamos iš džiaugsmo, skraidydavo jam skersai kelio, vis iš naujo paimdamos jį į virpančias kabutes – į laimingą, šventiniu kursyvu rašytą ir čiulbančią citatą. Pats Demiurgas jį

paslapčiom mylėjo, nors ir svarstė, kaip jį pražudyti. Iš pradžių suteikė jam Levanto eskadros komandoro vardą, vildamasis, kad, leidęsis į avantiūras pietinėse jūrose, niekingai nuskęs. Tačiau netrukus po to sudarė slaptą konvenciją su Napoleonu III, kuris klastingai įtraukė jį į Meksikos avantiūrą. Viskas buvo numatyta. Tasai fantazijų ir polėkio pilnas jaunuolis, masinamas vilties suformuoti naują, laimingesnį pasaulį prie Ramiojo vandenyno, atsisakė visų giminystės teisių į Habsburgų karūną ir palikimą. Prancūzų linijiniu laivu „Le Cid" išplaukė tiesiai į jam paruoštą pasalą. To slapto sąmokslo dokumentai niekada neišvydo dienos šviesos.

Taip išsisklaidė paskutinė nepatenkintųjų viltis. Po tragiškos erchercogo mirties Pranciškus Juozapas I rūmų gedulo dingstimi uždraudė raudoną spalvą. Juodas geltonas gedulas tapo oficialia spalva. Amaranto spalva – banguojanti entuziazmo vėliava nuo tada slaptai plazdėjo tik jo pasekėjų krūtinėse. Vis dėlto Demiurgas neįstengė jos visiškai išnaikinti. Juk potencialiai amaranto turi saulės šviesa. Tik užmerk akis pavasario saulei šviečiant, ir gali gerte gerti ją karštą po vokais, banga po bangos. Degančio fotografinio popieriaus liepsna yra kaip tik tokio raudonumo, kuris, pavasariškai švytėdamas, nepaiso jokių ribų. Buliai, kuriuos su maišais ant galvų veda saulėta miesto gatve, regi ryškius tos spalvos lopinius ir panarina galvas, pasirengę atakuoti įsivaizduojamus toreadorus, kurie persigandę bėga šalin liepsningose arenose.

Kartais visą dieną matai ryškiai liepsnojančią saulę, spalvotais spinduliais aprėmintas debesų sangrūdas, ir tada visur būna pilna pro visus kraštus besiveržiančio raudonumo. Žmonės vaikšto apkvaitę nuo šviesos, užsimerkę, iš vidaus sprogdinami raketų ir parako statinaičių. Paskui vakarop toji šviesos uragano ugnis ima švelnėti, horizontas suapvalėja, pagražėja ir prisipildo žydrumos, tarytum gėlininko stiklinis rutulys su miniatiūriška ir spindulinga pasaulio panorama, su laimingai išdėstytais planais, virš kurių lyg paskutinis vainikas ties akiračiu ilga virtine

rikiuojasi debesys, išvynioti nelyginant aukso medalių rulonai arba varpų garsai, gaudžiantys rožinėse litanijose.

Žmonės renkasi turgaus aikštėje, tylūs stovi po tuo didžiuliu šviesiu kupolu, nenoromis pulkuojasi ir susiburia į didžiulį, nejudantį finalą, į susitelkusią laukimo sceną, debesys rausvai ir kaskart vis rausviau tumuluojasi, visų akių gelmėje didi ramybė ir šviesių tolumų atspindys, ir staiga – taip belaukiant – pasaulis pasiekia savo zenitą, per tuos du ar tris paskutinius tvinksnius pribręsta iki didžiausios tobulybės. Sodai jau galutinai aranžuojasi krištolinės horizonto taurės pakraščiais, gegužės žaluma suputoja ir užverda kaip žėrintis vynas, o po akimirksnio išsilieja per kraštus, kalvos formuojasi debesų pavyzdžiu: peržengusi aukščiausią viršūnę, pasaulio grožybė atsiskiria ir nuskrenda – galingu aromatu įžengia į amžinybę.

Ir tuo metu, kai žmonės tebestovi nejudėdami, nuleidę skaisčių ir didžių vizijų pilnas galvas, pakerėti to didingo, spindinčio pasaulio skrydžio, netikėtai iš minios išbėga tasai, kurio nesąmoningai buvo laukta, – užduseęs pasiuntinys, visas rausvas, apsivilkęs gražiu aviečių spalvos triko, apsikarstęs varpeliais, medaliais ir ordinais, bėga per švarią, tylinčia minia apkraštuotą turgaus aikštę, dar kupinas polėkio ir pranašysčių – viršprograminis priedas, grynas pelnas, kurį laimingai sutaupė toji diena, atskyrusi nuo viso spindesio. Šešis, net septynis kartus apibėga jis turgų gražiais mitologiškais, grakščiai išlenktais ir nudailintais ratais. Bėga neskubėdamas visų akivaizdoje, nuleistais akių vokais, lyg susigėdęs, rankas įsprendęs į strėnas. Sunkokas pilvas liumpsi purtomas ritmiško bėgimo. Purpurinis veidas su juodais bosniškais ūsais nuo įstangos blizga prakaitu, o medaliai, ordinai ir varpeliai tolygiai šokčioja ant rudai įdegusios pakaklės tartum vestuviniai žvanguliai. Iš toli matyti, kaip jis, sukdamas ties kampu paraboliškai ištemptą liniją, artėja su janyčariška savo varpelių kapela, gražus kaip dievaitis, neįtikėtinai rožinis, nejudriu liemeniu, žvairuodamas, rimbo smūgiais gindamasis nuo ambrijančių kurtų gaujos.

Tada Pranciškus Juozapas I, nuginkluotas visuotinės harmonijos, skelbia nebylią amnestiją, leidžia raudonį, leidžia jį tam vieninteliam gegužės vakarui atskiestu, saldžiu, karameliniu pavidalu ir, susitaikęs su pasauliu ir savo antiteze, stovi prie atviro Šionbruno lango ir tą valandėlę jį mato visas pasaulis, visuose horizontuose, po kuriais švariose prekyviečių aikštėse, apsuptose tylių minių, bėga rožiniai pasiuntiniai, mato jį kaip didžiulę apoteozę debesų fone, pirštinėtomis rankomis įsirėmusį į lango baliustradą, žydru turkio spalvos surdutu, su Maltos ordino komtūro kaspinu – akys susiaurėjusios ir neva šypsosi raukšlių deltose, žydros sagutės be gerumo ir be gailestingumo. Stovi taip su atgal sušukuotomis sniego baltumo žandenomis, nugrimuotas gerutis – kerštingas lapinas ir iš tolo imituoja šypseną savo veide, kuriame nėra nei humoro, nei genialumo.

XXX

Ilgai dvejojęs papasakojau Rudolfui pastarųjų dienų nuotykius. Nebegalėjau daugiau savyje išlaikyti paslapties, kuri mane draskyte draskė. Jis net pajuodo, suriko, kad aš meluoju, ir pagaliau jį ištiko atviro pavydo priepuolis. – Viskas melas, grynas melas, – šaukė jis bėgiodamas iškėlęs rankas. Eksteritorialumas! Maksimilijonas! Meksika! Cha! Cha! Medvilnės plantacijos! Užteks, baigta, nė nemanąs daugiau skolinti savo pašto ženklų albumo tokiems nedoriems tikslams. Bendrovei galas. Kontraktas nutraukiamas. Susijaudinęs griebėsi sau už plaukų. Jis visiškai nebesivaldė, buvo viskam pasiryžęs.

Baisiai persigandęs, ramindamas ėmiau jam aiškinti. Sutikau, kad reikalas iš pirmo žvilgsnio atrodo tikrai nepanašus į tiesą, netgi neįtikimas. Aš pats, – prisipažinėjau, – negaliu atsitokėti iš nustebimo. Nieko nuostabaus, kad jam, nepasiruošusiam, sunku su tuo sutikti. Apeliavau į jo širdį ir garbę. Negi leistų jo sąžinė kaip tiktai dabar, kai reikalas eina į lemiamą stadiją,

nesuteikti man pagalbos ir jį sužlugdyti atsisakius jame dalyvauti? Pagaliau pažadėjau su tuo pašto ženklų albumu įrodyti, kad viskas žodis žodin yra tiesa.

Šiek tiek atsileidęs, jis atskleidė albumą. Niekada nebuvau kalbėjęs taip karštai ir ugningai, net pats save pranokau. Argumentuodamas pašto ženklais, ne tik atrėmiau visus priekaištus, išsklaidžiau visas abejones, bet ir priėjau prie tokių tiesiog sensacingų išvadų, kad pats sustojau apstulbintas atsiveriančių perspektyvų. Rudolfas įveiktas tylėjo, ir apie bendrovės iširimą nebebuvo kalbos.

XXXI

Ar galima laikyti atsitiktinumu tai, kad kaip tik tomis dienomis atvažiavo ir Šv. Trejybės aikštėje pastatė savo palapines didysis iliuzijų teatras – puikus panoptikumas? Aš jau seniai buvau tai numatęs ir triumfuodamas pranešiau Rudolfui.

Vakaras buvo vėjuotas, neramus. Rengėsi lyti. Geltonuose, apniukusiuose akiračiuose diena jau taisėsi išvykti, paskubomis tempė neperšlampamus pilkus dangalus ant savo vežimų taboro, kuris vilkstine traukė į vėlyvą ir šaltą aną pasaulį. Pusiau nuleista, tamsėjančia uždanga dar akimirksnį pasirodė tolimi paskutiniai žaros kraštai, slūgsantys tartum didelė, lėkšta, neaprėpiama lyguma, pilna plačių ežerynų, žvilgančių kaip veidrodžiai. Geltonas, išgąsdintas ir jau nulemtas atšvaitas nuo tų skaisčių kraštų ėjo įstrižai per pusę dangaus, uždanga leidosi greitai, stogai blausiai sužvilgo šlapiais atspindžiais, ir po valandėlės monotoniškai uždainavo laštakai.

Panoptikumas jau buvo ryškiai apšviestas. Toje nerimastingoje ir skubotoje prieblandoje lyg tamsūs siluetai grūdosi žmonės, prisidengę skėčiais, pilkšvoje blėstančios dienos šviesoje, prie apšviestos palapinės prieangio, kur pagarbiai mokėjo pinigus dekoltuotai, spalvingai damai, blizgančiai brangakmeniais ir auksiniu dantimi, – gyvam suvarstytam ir išdažytam

biustui, kurio apačia kažkaip nesuprantamai nyko aksominių užuolaidų šešėlyje.

Pro atitrauktą portjerą įėjome į ryškiai apšviestą erčią. Ten jau buvo žmonių. Jų būreliai lietaus sudrėkintais apsiaustais, pastatytomis apykaklėmis tyliai slankiojo iš vietos į vietą, stoviniavo glaudžiais pusračiais. Tarp jų be vargo atpažinau tuos, kurie jau tik tariamai priklausė šiam pasauliui, o iš tikrųjų gyveno atskirą, reprezentacinį ir balzamuotą gyvenimą ant pjedestalo, parodomąjį ir šventiškai tuščią gyvenimą. Jie stovėjo siaubingai tylėdami, apsirengę išeiginiais iš geros gelumbės pagal užsakymą siūdintais dvieiliais švarkais, ilgais surdutais ir žaketais, visi labai išblyškę, išmušti raudonomis dėmėmis po paskutinių ligų, nuo kurių buvo mirę, ir žaibavo akimis. Jų galvose jau seniai nebuvo jokios minties, tik įprotis pasirodyti iš visų pusių, tik juos šiek tiek palaikąs įgeidis reprezentuoti savo tuščią egzistavimą. Išgėrę šaukštelį vaistų, susisupę į savo šaltas paklodes, jie jau seniai turėjo gulėti lovose užmerkę akis. Buvo piktnaudžiavimas laikyti juos dar taip vėlai naktį sėdinčius ant savo siaurų postamentų ir kėdžių, sustingusius, apsiavusius aukštais lakuotais batais, per mylią nuo savo buvusio egzistavimo, žaibuojančius akimis ir visiškai praradusius atmintį.

Kiekvienam iš burnos lyg pasmaugtojo liežuvis kabaliavo jau negyvas jų paskutinis riksmas, nuo tada, kai išėjo paleisti iš beprotnamio, kur pabuvo kiek laiko kaip skaistykloje, pripažinti maniakais, ir tik po to peržengė per tą paskutinį slenkstį. Taip, jie anaiptol nebuvo visiškai autentiški Dreyfusai, Edisonai ar Luccheniniai, nes buvo tam tikra prasme simuliantai. Gal ir tikri pamišėliai, nutverti *in flagranti* tą akimirką, kai ant jų nusileido toji akinanti *idée fixe*, tą momentą, kai jų beprotybė valandėlę buvo tiesa ir – sumaniai preparuota – tapo jų naujos egzistencijos pagrindu, gryna kaip elementas, visas visutėlis statomas ant tos vienos kortos ir jau nekintamas. Jau tada jie turėjo galvoje tik tą vienintelę mintį, nelyginant šauktuką, ir stovėjo ant jos viena koja, tarytum skrydyje, sulaikyti pusėje judesio.

Labai sunerimęs, ieškojau jo toje minioje akimis, eidamas nuo būrelio prie būrelio. Pagaliau suradau, tik visai ne su puikia Levanto eskadros admirolo uniforma, kuria buvo išplaukęs iš Tulono flagmano laivu „Le Cid" anais metais, kai turėjo įžengti į Meksikos sostą, ir ne su žaliuoju artilerijos generolo fraku, kurį taip noriai dėvėjo paskutinėmis savo dienomis. Jis vilkėjo paprastu surdutu ilgais klostytais skvernais ir šviesiomis kelnėmis, aukšta apykaklė su plastronu rėmė jam smakrą. Pagarbiai ir susijaudinę mudu su Rudolfu stabtelėjome prie jį pusračiu apstojusių žmonių būrelio. Tą akimirką visas net pastirau. Per tris žingsnius nuo mūsų, pirmoje žiūrovų eilėje su savo guvernante stovėjo Bjanka balta suknele. Stovėjo ir žiūrėjo. Jos veidelis pastarosiomis dienomis buvo pablyškęs ir sumenkęs, o akys su patamsėjusiais, net pamėlusiais paakiais žvelgė baisiai liūdnai.

Taip ir stovėjo nejudėdama, sunėrusi suknelės klostėse paslėptas rankeles, iš po savo rimtų antakių žiūrėdama sunkaus gedulo pilnomis akimis. Visa tai pamačius, man skaudžiai suspaudė širdį. Nejučiomis pasekiau akimis jos mirtinai liūdną žvilgsnį ir štai ką išvydau: jo veidas krustelėjo tartum pabudintas, lūpų kampučiai šypsulingai kilstelėjo, akys sublizgo ir ėmė judėti savo orbitomis, ordinais žėrinti krūtinė atsiduso. Tai nebuvo stebuklas, tai buvo paprastas mechaninis triukas. Reikiamai prisuktas, erchercogas judėjo pagal mechanizmo principus, gražiai ir ceremoningai, kaip buvo pratęs gyvendamas. Iš eilės apžvelgė visus esančiuosius, į kiekvieną minutėlę atidžiai pasižiūrėdamas.

Taip jų žvilgsniai vieną akimirką susidūrė. Jis virptelėjo, suabejojo, nurijo seilę, lyg būtų norėjęs kažką pasakyti, bet jau po sekundės, paklusdamas mechanizmui, nuskriejo žvilgsniu tolyn, atgręždamas į kitus veidus tą pačią drąsinančią ir spindulingą šypseną. Ar jis suprato, kad čia yra Bjanka, o ji ar pasiekė jo širdį? Kas galėjo tai žinoti? Juk jis nebuvo netgi savimi tikrąja to žodžio prasme, buvo tik tolimas savo paties antrininkas, labai

sumenkintas ir be galo nusilpęs. Tačiau, remiantis faktais, reikėjo manyti, kad tai lyg ir savo paties artimiausias giminaitis, gal netgi buvo ir pats savimi tiek, kiek tai apskritai dar buvo įmanoma dalykams taip susiklosčius, praėjus tiek metų po savo mirties. Tame vaškiniame iš numirusiųjų prisikėlime tikriausiai sunku buvo tiksliai įeiti į save patį. Nejučiomis ta proga turėjo patekti į jį kažkas nauja ir grėsminga, kažkas svetima turėjo įsimaišyti iš beprotybės to genialiojo maniako, kuris jį sugalvojo iš savo didybės manijos, ir, matyt, dėl to Bjanka jautė grėsmę ir didžiulę baimę. Juk ir didelis ligonis šalinasi senų pažįstamų ir atitolina juos nuo savęs, o ką jau kalbėti apie taip nederamai prisikėlusį numirėlį. Kaipgi jis dabar elgėsi su savo artimiausiais giminėmis? Apsimestinai linksmas ir pagautas bravūros, šypsantis ir šaunus, jis vaidino savo juokdariškai karališką komediją. Ar taip labai jau turėjo maskuotis, ar taip labai jau bijojo prižiūrėtojų, kurie jį iš visur sekė išstatytą parodai toje vaškinių figūrų ligoninėje, kur visi gyveno griežtos disciplinos drausminami? Ar, vargais negalais išdestiliuotas iš kažkieno pamišimo, grynas, išgydytas ir pagaliau išsigelbėjęs, neturėjo baimintis, kad vėl gali būti įmestas atgalios į sumaištį ir chaosą?

Kai mano žvilgsnis vėl susirado Bjanką, pamačiau, kad ji užsidengė veidą skarele. Guvernantė, tuščiai blizgindama emalines akis, ją apkabino. Nebegalėjau ilgiau žiūrėti į Bjankos skausmą, jaučiau, kad mane suima verksmo spazmas ir timptelėjau Rudolfą už rankovės. Pasukome išėjimo link.

Užpakaly mūsų tasai nugrimuotas protėvis, tasai senelis pačiame žydėjime į visas puses švaistė spindulingus monarcho sveikinimus, persistengęs netgi kilstelėjo ranką, kone siuntė mums įkandin bučinius toje sustingusioje tyloje, šnypščiant acetileno lempoms ir tyliai šnarant lietui į palapinės drobes, iš paskutiniųjų jėgų stiepdamasis ant pirštų, visiškas ligonis ir, kaip jie visi, laukiąs, kada pavirs trūnėsiais.

Prieangyje mus užkalbino nugrimuotas kasininkės biustas, žaibuodamas briliantais ir auksiniu dantimi juodame magiškų

draperijų fone. Išėjome į rasotą ir šiltą nuo lietaus naktį. Stogai blizgėjo plūstančiu vandeniu, laštakai monotoniškai verkė. Bėgome per žliaugiančią liūtį, nušviestą degančių žibintų, kuriuos skambiai barbeno lietus.

XXXII

O, žmogaus klastingumo bedugne, o, iš tiesų pragariška intriga! Kieno galvoje galėjo užsimegzti ta nuodinga ir šėtoniška mintis, savo drąsumu pralenkianti rafinuočiausius fantazijos pramanus? Kuo giliau analizuoju begalinį jos niekšiškumą, tuo labiau mane stebina neribota veidmainystė, genialaus blogio žybsnis tos nusikalstamos idėjos branduolyje.

Taigi nuojauta manęs neapgavo. Čia, šalia mūsų, viešpataujant tariamam teisėtumui, visuotinei taikai ir sutarčių galybei, brendo nusikaltimas, nuo kurio plaukai ant galvos piestu stojosi. Liūdna drama vyko visiškoje tyloje, taip užmaskuota ir užkonspiruota, kad niekas negalėjo jos numanyti ir susekti šio pavasario nekaltuose pavidaluose. Kas būtų įtaręs, jog tarp to iškimšto, nebylaus, akis vartančio manekeno ir švelnios, taip rūpestingai išauklėtos, tokių gerų manierų Bjankos vyko šeimos tragedija? Kas gi pagaliau buvo Bjanka? Ar turime galų gale pakelti paslapties uždangą? Kas iš to, kad ji nebuvo kilusi nei iš Meksikos teisėtos imperatorienės, nei netgi iš anos neteisėtos, morganatinės žmonos Izabelės D'Orgaz, kuri erchercogą savo grožiu pavergė nuo klajojančios operos scenos?

Kas iš to, kad jos motina buvo ana mažoji kreolė, kuriai buvau davęs švelnų Končitos vardą ir kuri tuo vardu įėjo į istoriją – tarytum pro užpakalines duris. Tas žinias, kurias įstengiau surinkti, remdamasis pašto ženklų albumu, galima išsakyti pora žodžių.

Po imperatoriaus žlugimo Končita su savo maža dukrele išvažiavo į Paryžių, kur gyveno iš našlės rentos, nepalaužiamai saugodama ištikimybę mylimajam imperatoriui. Čia istorija

pameta tolesnius šios jaudinančios figūros pėdsakus ir atiduoda žodį spėlionėms bei nuojautoms. Apie jos dukrelės santuoką ir tolesnį jos likimą nieko nežinome. Užtat 1900 m. kažkokia ponia de V., nepaprasto ir egzotiško grožio moteris, su maža dukrele ir vyru su padirbtu pasu iš Prancūzijos išvažiuoja į Austriją. Zalcburge, Bavarijos pasienyje, persėdant į Vienos traukinį, visą šeimą sulaiko ir areštuoja austrų žandarai. Įsidėmėtina, jog, patikrinus padirbtus dokumentus, ponas de V. paleidžiamas, tačiau nedaro jokių žygių, kad išvaduotų žmoną ir dukrelę. Tą pačią dieną jis išvyksta atgal į Prancūziją, ir jo pėdsakai dingsta. Čia visi siūlai prapuola visiškoje tamsoje. Tad kaip nušvitau aš, vėl atradęs jų pėdsaką, ugnine linija nubrėžtą pašto ženklų albume. Mano nuopelnu, mano atradimu visiems laikams telieka minėtojo pono de V. identifikavimas su viena labai įtartina asmenybe, kuri figūruoja visai kitu vardu ir kitame krašte. Tačiau gana!.. Apie tai dar nė žodžio. Užtenka to, kad Bjankos genealogija, nepaisant visokių abejonių, yra patvirtinta.

XXXIII

Tiek sako kanoniškoji istorija. Tačiau oficialioji istorija nėra pilna. Joje yra tyčia paliktų spragų, ilgų pauzių ir nutylėjimų, kuriuos greitai užpildo pavasaris. Jis kaipmat užželdo spragas savo marginalijomis, užklosto pilte pasipylusia ir lenktyn augančia lapija, klaidina paukščių tauškalais, tų sparnuočių kontroversija, kuri pilna prieštaravimų ir melo, naivių klausimų be atsakymų, atkaklių, pretenzingų pakartojimų. Reikia didelės kantrybės, kad toje painiavoje atrastum tikrą tekstą. Į tai veda atidi pavasario analizė, jo sakinių ir periodų gramatinis nagrinėjimas. Kas, kuris? Ko, kieno? Reikia eliminuoti painius paukščių čiauškalus, jų smailius prieveiksmius ir prielinksnius, jų baikščius sangrąžinius įvardžius, ir tik tada palengva išlukštensi sveiką prasmės grūdelį. Pašto ženklų albumas man čia yra ne bet koks kelrodis. Kvailas, neišrankus

pavasaris! Apauga viską nesirinkdamas, sapnus painioja su nesąmonėmis ir amžinai paikioja – apsimetęs kvailelis ir neapsakomai lengvapėdis. Nejaugi ir jis buvo Pranciškaus Juozapo I sąjungininkas, ir juodu jungia bendro sąmokslo saitai? Reikia nepamiršti, kad kiekvieną šį pavasarį prasikalusį prasmės lotą bematant užgožia šimteriopos melagystės ir bet kokios sapalionės. Paukščiai čia ištrina pėdsakus ir, klaidingai sudėję skyrybos ženklus, suardo tvarką. Taip tiesą iš visur išstumia tasai vešlus pavasaris, kuris kiekvieną laisvą pėdą, kiekvieną plyšį tuoj pat apauga savo klestinčia lapija. Kur gali pasislėpti prakeiktoji teisybė, kur ji ras prieglaudą, jei ne ten, kur jos niekas neieško – tuose mugių kalendoriuose ir komenijuose, tuose elgetų ir senelių giesmynuose, kurie tiesia linija kilę iš pašto ženklų albumo?

XXXIV

Po daugelio saulėtų savaičių atėjo serija apsiniaukusių ir karštų dienų. Dangus aptemo tarytum senose freskose, debesų kalnai tvankioje tyloje susimaišė nelyginant tragiškos kautynės Neapolio mokyklos paveiksluose. Tų švininių ir rudų kamuolių fone namai ryškiai švietė kreidiniu, karštu baltumu, kurį dar labiau ryškino aštrūs karnizų ir piliastrų šešėliai. Žmonės vaikščiojo nuleidę galvas, kupini vidinės tamsos, kuri, vykstant tylioms elektros iškrovoms, tvenkėsi juose lyg prieš audrą.

Bjanka daugiau nebesirodo parke. Matyt, ją sergsti, neleidžia išeiti. Užuodė pavojų.

Šiandien mačiau mieste, kaip būrelis ponų juodais frakais ir cilindrais ritmingu diplomatų žingsniu ėjo per turgų. Baltos krūtinės skaisčiai švietė švininiame ore. Tylėdami ponai apžiūrinėjo namus, lyg juos įkainodami. Žingsniavo sutartinai, lėtai, vienodai. Jų ūsai juodi kaip angliukai glotniai nuskustuose veiduose, o akys, ramiai sukiodamosi orbitose, blizga kaip alyvuotos ir atrodo labai išraiškingos. Kartkartėmis jie nusiiminėjo

cilindrus ir šluostėsi prakaituotas kaktas. Visi aukšti, liesi, vidutinio amžiaus, įdegusiais gangsterių veidais.

XXXV

Stojo tamsios, niūrios ir pilkos dienos. Tolima potenciali audra dieną naktį guli virš tolimų horizontų ir vis neišsikrauna liūtimi. Didžiulėje tyloje per plieninį orą kartais pereina ozono dvelksmas, lietaus kvapas, drėgnas ir gaivus brizas.

Tačiau paskui vėl tiktai sodai didžiuliais atodūsiais išpučia orą ir tūkstanteriopai auga lapija, lenktyniaudami, dieną ir naktį, už vienetinį atlyginimą. Visos vėliavos kabo apsunkusios, patamsėjusios ir bejėgiškai tekina į tirštą orą paskutines spalvų bangas. Kartkartėmis gatvės spragoje kažkas atsuka į dangų ryškiaspalvę iš tamsos ištrauktą veido pusę su išsigandusia ir šviečiančia akimi – klausosi erdvių gaudesio, elektrinio judančių debesų tylėjimo, ir oro gelmes lyg strėlės perveria virpančios, smailios juodmargės kregždės.

Ekvadore ir Kolumbijoje mobilizacija. Grėsmingoje tyloje ant molų grūdasi pėstininkų voros, baltos kelnės, balti ant krūtinių sukryžiuoti diržai. Čilės vienaragis stojasi piestu. Vakarais jis matyti dangaus fone, patetiškas, audros sutramdytas žvėris ore iškeltomis kanopomis.

XXXVI

Dienos kaskart giliau nyra į šešėlius ir susimąstymą. Dangus užsirakinęs, užsitvėręs, tvenkia kaskart vis tamsesnes plienines audras ir tylėdamas sūkuriais sukasi pažeme. Žemė išdeginta, marga, nebekvėpuoja. Tiktai sodai auga be atokvėpio, apduję, pasigėrę švaistosi lapais ir kiekvieną laisvą plyšelį užželdina šalta lapų substancija. (Pumpurų spuogai buvo lipnūs lyg niežtinti egzema, skaudūs ir pūliuojantys – dabar jau užgyja šaltu žalumu, lapas po lapo traukiasi daugiasluoksniais randais, su

kaupu ir dosniai atlyginami šimteriopa sveikata, kad liktų atsargai. Tamsia žaluma jie jau uždengė ir nuslopino pasiklydusį gegutės kukavimą, girdėti jau tik tolimas ir slopus jos balsas, uždarytas giliuose viridariumuose, pražuvęs laimingo vešėjimo potvynyje.)

Kodėl namai taip šviečia tame aptemusiame kraštovaizdyje? Kuo niūriau ošia parkai, tuo ryškesnis darosi kalkinis namų baltumas ir šviečia be saulės karštu sudegintos žemės atspindžiu, kaskart vis skaisčiau, lyg po valandėlės jį turėtų išberti juodos kažkokiõs ryškiõs ir margõs ligos dėmės.

Šunys bėgioja apsvaigę, pakėlę į orą nosis. Kažką uodžia ir apduję, sudirgę siautėja purioje žalumoje.

Kažkas nori išsifermentuoti iš sutirštėjusio tų apniukusių dienų gaudesio – gal kokia sensacija, gal kokia begalinė didybė.

Spėlioju ir svarstau, koks įvykis galėtų prilygti tai negatyviai laukimo sumai, kuri virsta didžiuliu neigiamu elektros krūviu, kas galėtų prilygti tam katastrofiškam barometro kritimui.

Kažkur jau auga ir stiprėja tai, kam visoje mūsų gamtoje daromas tas duburys, toji forma, tos bedugnės žiotys, kurių parkai neįstengia pripildyti svaigaus alyvų kvapo.

XXXVII

Negrai, negrai, daugybė negrų mieste! Žmonės matė juos šen ir ten, tuo pat metu keliose vietose. Jie bėga per gatvę dideliu, triukšmingu, apdriskusiu būriu, sugriūva į maisto parduotuves ir plėšia. Sąmojai, niuksai, juokai, plačiai vartaliojami akių baltymai, gerkliniai balsai ir balti, blizgantys dantys. Kol buvo mobilizuota milicija, jie išgaravo kaip kamparas.

Aš tą nujaučiau, negalėjo būti kitaip. Tai buvo natūrali meteorologinės įtampos pasekmė. Tik dabar suprantu, kad nuo pat pradžių jaučiau: tas pavasaris negriškas.

Iš kur atsirado negrų šiose platumose, iš kur atkeliavo tos gaujos negrų dryžuotomis medvilninėmis pižamomis? Nejaugi

didysis Barnumas netoliese įsirengė savo stovyklą ir pritraukė nesuskaičiuojamas vilkstines žmonių, žvėrių ir demonų, nejaugi kažkur netoliese stovi jo traukiniai, prigrūsti nesiliaujančio angelų, žvėrių ir akrobatų klegesio? Nieku būdu. Barnumas buvo toli. Mano įtarimas krypsta visai kiton pusėn. Nieko nesakysiu. Tyliu dėl tavęs, Bjanka, ir jokie kankinimai neištrauktų iš manęs prisipažinimo.

XXXVIII

Tądien rengiausi ilgai ir stropiai. Galų gale jau pasiruošęs, stovėdamas prieš veidrodį, nutaisiau veide ramaus ir nepermaldaujamo ryžto išraišką. Rūpestingai apžiūrėjau pistoletą, paskui įsidėjau į užpakalinę kelnių kišenę. Dar kartą mečiau akį į veidrodį, ranka paliečiau surdutą, po kuriuo ant krūtinės buvo paslėpti dokumentai. Buvau pasirengęs jam pasipriešinti.

Jaučiausi be galo ramus ir pašėlusiai narsus. Juk lėmėsi Bjankos likimas, o ko gi nebūčiau galėjęs dėl jos padaryti! Rudolfui nusprendžiau nieko nesakyti. Kuo artimiau jį pažinau, tuo labiau stiprėjo mano įsitikinimas, kad tai žemo skrydžio paukštis, nesugebantis pakilti virš kasdienybės. Man jau buvo gana to veido, kuris kiekvieną naują mano reveliaciją pasveikindavo stingdamas iš sutrikimo ir blykšdavo iš pavydo.

Susimąstęs greitai nuėjau netolimą kelią. Kai užpakaly užsitrenkė didžiuliai geležiniai vartai ir slopdama nutilo jų vibracija, iš karto įžengiau į kitokį klimatą, į kitokį oro dvelkimą, į svetimą ir šaltą didžiosios lemties sritį. Juodos medžių šakos šakojosi į atskirą ir abstraktų laiką, dar belapės jų viršūnės lyg juodos vytelės smigo į aukštai tekantį baltą kažkokios kitos ir svetimos zonos dangų, iš visų pusių atitvertą alėjomis – atkirstą ir užmirštą kaip įlanka be atoslūgio. Paukščių balsai, pasiklydę ir pritilę tolimose šito plataus dangaus erdvėse, savaip karpė tylą ir susimąstę klojo ant darbo stalo – sunkią, pilką, atbulai atsispindinčią tylioje kūdroje, ir pasaulis pašėliškai lėkė į tą

atspindį, aklai, visu smarkumu gravitavo į tą didžiulį, universalų, pilką susimąstymą, į tuos be paliovos tekančius apverstus medžių kamščiatraukius, į tą didžiulį, įsiūbuotą blyškumą be galo ir be krašto.

Pakelta galva, šaltai ir visiškai ramiai liepiau pranešti, kad atėjau. Mane įvedė į apytamsį vestibiulį. Ten viešpatavo nuo tylios prabangos vibruojanti prieblanda. Pro pravirą aukštą langą lyg pro fleitos skylutę maloniomis bangomis plūdo balzamiškas oras iš sodo, plūdo santūriai, tarytum į kambarį, kur guli nepagydomas ligonis. Nuo to ramaus plūsmo, kuris nematomas skverbėsi pro švelniai alsuojančius užuolaidų filtrus, kiek išpūstus sodo oro, daiktai atgydavo, prabudę atsidusdavo, ir blizganti nuojauta neramiais pasažais perbėgdavo per venecines stiklines gilioje vitrinoje, o sidabriniai tapetų lapai išgąstingai sušlamėdavo.

Paskui tapetai užgesdavo, patekdavo į šešėlį, ir gilus jų susimąstymas, metų metus užgniaužtas tuose tamsių spekuliacijų pilnuose tankumynuose, ištrūkęs staiga imdavo kliedėti aklomis aromatų iliuzijomis, lyg tie seni herbarai, kurių sausose prerijose laksto pulkai kolibrių ir bandos bizonų, siaučia stepių gaisrai ir gaudynės su tabaluojančiais prie balnų skalpais.

Nuostabu, kaip tie seni interjerai negali nusiraminti po savo audringos, tamsios praeities, kaip jų tyloje vis iš naujo bando inscenizuotis iš anksto nuspręsti ir žlugę nutikimai, nesuskaičiuojamais variantais klostosi tos pačios situacijos, kurias išversdama visaip persiuvinėja bevaisė tapetų dialektika. Taip trūnija toji tūkstanteriopų svarstymų, vienišų apmąstymų visiškai sugadinta ir demoralizuota tyla, kuri bešviesiais žaibais bėgioja per beprotiškus sienų apmušalus. Kam čia slėpti? Argi nereikėjo čia naktis po nakties ramdyti tuos besaikius jaudulius, tuos susitvenkusius karštligės paroksizmus, malšinti juos injekcijomis slaptų vaistų, perkeliančių į plačius, raminančius ir malonius kraštovaizdžius, kurie, apmušalams prasiskyrus, pasirodydavo pilni tolimų vandenų ir jų atspindžių?

Išgirdau kažkokį šlamesį. Paskui liokajų laiptais leidosi kresnas ir žemas, santūrių judesių žmogus, žilpinamas didelių raginių akinių atspindžio. Pirmą kartą stovėjau priešais jį akis į akį. Jis buvo paslaptingas, bet ne be pasitenkinimo jau po pirmųjų savo žodžių išvydau į jo bruožus įsirėžusias dvi sielvarto ir kartėlio raukšles. Kai jis aklu akinių spindesiu maskavo savo veidą tauraus neprieinamumo kauke – aš pro tos kaukės klostes mačiau pagūžomis prabėgančią išbalusią paniką. Jo susidomėjimas pamažu augo; iš surimtėjusios veido išraiškos buvo matyti, kad tik dabar jis pradeda mane deramai vertinti. Pakvietė mane į greta esantį savo kabinetą. Mums įeinant, kažkokia moteriška figūra balta suknele atšoko nuo durų išsigandusi, tarytum užklupta klausantis, ir nuėjo gilyn į butą. Gal tai buvo Bjankos guvernantė? Žengdamas per šio kambario slenkstį, tariausi einąs į džiungles. Drumstai žalia kambario prieblanda buvo vandeningai ruožuota šešėliais nuo languose nuleistų lentelinių žaliuzių. Sienos buvo nukabinėtos botanikos lentelėmis, dideliuose narveliuose purpčiojo spalvoti paukšteliai. Matyt, norėdamas išlošti laiko, jis man pasakojo apie pirmykščius ginklus – ant sienų iškabinėtas ietis, bumerangus ir tomahaukus. Jautri mano uoslė pagavo kurarės kvapą. Kai jis manipuliavo savotiška barbarų alebarda, patariau jam elgtis kuo atsargiau ir valdyti savo judesius, o šį įspėjimą parėmiau staigiai išsitrauktu pistoletu. Kiek sumišęs, jis bjauriai nusišypsojo ir padėjo ginklą į vietą. Susėdome prie tvirto juodmedinio rašomojo stalo. Dėdamasis abstinentu, padėkojau už pasiūlytą cigarą. Toks atsargumas vis dėlto pelnė man jo pripažinimą. Su cigaru padribusių lūpų kamputyje jis žvelgė į mane su pavojingu, pasitikėjimo nekeliančiu palankumu. Paskui, tarytum išsiblaškęs, nerūpestingai vartydamas čekių knygelę, netikėtai pasiūlė man kompromisą ir paminėjo skaičių su daugeliu nulių, o jo vyzdžiai tuo tarpu spruko į akių kampus. Mano ironiška šypsena paskatino jį greitai pakeisti temą. Atsidusęs atvertė prekybos knygas. Ėmė aiškinti man finansinių reikalų būklę.

Bjankos vardas liko nė sykio mūsų neištartas, nors ji pati buvo kiekviename mūsų žodyje. Aš žiūrėjau į jį nė nevirptelėdamas ir toliau ironiškai šypsojau. Pagaliau jis bejėgiškai atsirėmė į atkaltę.

– Jūs, pone, nesutaikomas, – ištarė nelyginant pats sau. – Ko, pone, iš tiesų norite?

Aš vėl prabilau. Kalbėjau prislopintu balsu, nesikarščiuodamas. Veidus man išmušė raudonis. Keletą kartų virpėdamas ištariau Maksimilijono vardą, minėjau jį pabrėžtinai, kiekvieną kartą stebėdamas, kaip mano priešininko veidas vis labiau blykšta. Pagaliau, sunkiai alsuodamas, užbaigiau. Jis sėdėjo sutriuškintas. Jis jau nebevaldė savo veido, kuris staiga pasidarė pilkas ir pavargęs.

– Tamstos sprendimai parodys man, – baigiau, – ar esi tamsta subrendęs suprasti naują padėtį ir pripažinti ją veiksmais. Aš reikalauju faktų ir tiktai faktų...

Drebančia ranka jis siekė varpelio. Suturėjau jį rankos judesiu ir, laikydamas pirštą ant pistoleto gaiduko, atbulas išėjau iš kambario. Prie išėjimo tarnas padavė man skrybėlę. Atsidūriau saulės užlietoje terasoje, o akyse tebemirguliavo, tebevirpėjo sūkuriuojanti tamsa. Žemyn laiptais lipau neatsisukdamas, triumfuodamas ir įsitikinęs, kad dabar nė pro vieną nuleistą rūmų langinę į mane nesitaikys pasalūniškas dvivamzdis.

XXXIX

Svarbūs, patys svarbiausi valstybiniai reikalai dabar dažnai verčia mane konfidencialiai kalbėtis su Bjanka. Aš tam ruošiuosi skrupulingai, vėlai naktį sėdėdamas prie rašomojo stalo su pačiomis kebliausiomis dinastijų problemomis. Laikas bėga, naktis tyliai sustoja atvirame lange ties staline lempa, kaskart vis vėlyvesnė ir iškilmingesnė, praima kaskart vėlyvesnes ir tamsesnes spalvas, kaskart vis toliau nužengia paslapties laiptais ir sudeda ginklus, bejėgė, neapsakomai dūsaudama pro

langą. Tamsus kambarys ilgais, lėtais gurkšniais siurbia į savo gilumas parko tankmę, šaltomis transfuzijomis keičiasi savo turiniu su didžiąja naktimi, kuri artėja pritvinkusi tamsos, sėdama plunksnotas sėklas, tamsias žiedadulkes ir begarsius pliušinius nakties drugius, kurie išsigandę tyliai laksto pasieniais. Sidabriški tapetų tankumynai tamsoje pasišiaušia iš baimės, pro byrančius lapus sijodami tuos klajojančius letargiškus šiurpulius, tas šaltas ekstazes ir skrydžius, tas transcendentines baimes ir nerimasčius, kurie nebetelpa į vėlyvos, gerokai po pusiaunakčio, gegužės nakties paraštes. Perregima ir stiklinė jos fauna, lengvas uodų planktonas, apspinta mane, palinkusį prie popierių, vis aukščiau ir aukščiau apaugindama erdvę tais putotais, puikiais, baltais peltakių raštais, kuriuos siuvinėja naktis vėlai po pusiaunakčio. Ant popierių tupia žiogai ir moskitai, padaryti iš beveik skaidraus naktinių spekuliacijų audinio, stiklinės farfarelės, nakties pramanytos grakščios monogramos ir arabeskos, kaskart vis didesnės ir fantastiškesnės, didelės kaip šikšnosparniai, kaip vampyrai, padarytos iš pačios kaligrafijos ir oro. Visa užuolaida knibžda nuo tų klajojančių nėrinių, nuo tylaus šitos fantastiškos, baltos faunos invazijos.

Tokią beribę, bekraštę naktį erdvė praranda savo prasmę. To šviesaus šokančių uodų sūkurio apsuptas, su pluoštu pagaliau baigtų popierių žengiu porą žingsnių neaiškia kryptimi, į nakties aklagatvį, kuris turi baigtis durimis, būtent baltosiomis Bjankos durimis. Paspaudžiu rankeną ir įeinu pas ją, tarytum iš kambario į kambarį. Nepaisant to, kai žengiu per slenkstį, juoda karbonariškoji mano skrybėlė suplazda lyg nuo tolimos kelionės vėjo, mano fantastiškai sumazgytas kaklaraištis šlama pučiamas skersvėjo, ir aš prie krūtinės prispaudžiu pilną aplanką slapčiausių dokumentų. Tarytum iš nakties prieangio būčiau įžengęs į pačią naktį! Kaip giliai kvėpuoji tuo nakties ozonu! Čia yra prieglobstis, čia jazminų pritvinkusios nakties esmė. Tiktai čia ji pradeda savo tikrąją istoriją. Lovos galvūgaly dega didelė lempa rožiniu gaubtu. Toje rožinėje prietemoje

Bjanka ilsisi tarp didžiulių pagalvių, nešama patvinusių lyg nakties potvynis patalų, prie atlapo ir transpiruojančio lango. Rymodama ant blyškios rankos, Bjanka skaito. Į mano žemą nusilenkimą atsako kilsteldama nuo knygos akis. Iš arti regimas jos grožis tarytum priblėsta, sueina pats į save kaip prisuktos lempos šviesa. Šventvagiškai džiaugdamasis, matau, kad jos nosytė ne tokia jau daili ir oda toli gražu ne tobuliausia. Žiūriu į tai su tam tikru palengvėjimu, nors žinau, kad tasai jos spindesio gestelėjimas yra tarytum vien iš gailesčio ir tik tam, kad neužgniaužtų kvapo ir neatimtų žado. Tą grožį atsitolinimo mediumas paskui vėl veikiai regeneruoja, ir jis pasidaro skausmingas, nepakenčiamas ir neišmatuojamas.

Jos linktelėjimo padrąsintas, sėduosi prie lovos ir, remdamasis paruoštais dokumentais, pradedu savo pranešimą. Pro atdarą langą už Bjankos galvos plaukia abejingas parko šlamėjimas. Visas miškas, susigrūdęs už lango, plūsta medžių virtinėmis, įsiskverbia pro sienas, išsisklaido, yra visur ir visame kame. Bjanka klausosi kažkodėl išsiblaškiusi. Iš tiesų erzina tai, kad ji tuo metu nesiliauja skaičiusi. Leidžia man kiekvieną klausimą nušviesti iš visų pusių, parodyti visus *pro* ir *contra*, o paskui, pakėlusi akis nuo knygos ir, kiek abejingai jomis mirksėdama, greitai, prabėgomis ir nuostabiai taikliai jį išsprendžia. Budriai ir įdėmiai klausydamasis kiekvieno jos žodžio, godžiai gaudau jos balso toną, kad įsigilinčiau į slaptą intenciją. Paskui nuolankiai siūlau jai pasirašyti dekretus, ir Bjanka pasirašo, nuleidusi blakstienas, nuo kurių krinta ilgas šešėlis, ir iš po jų su lengva ironija stebi, kaip rašausi aš.

Galimas daiktas, kad vėlyvas metas, gerokai po pusiaunakčio, nėra palankus atsidėti valstybės reikalams. Naktis, peržengusi paskutinę ribą, yra linkusi į savotišką pasileidimą. Mums taip besikalbant, kambario iliuzija vis labiau drinka, iš tiesų esame miške, visos kertės apauga paparčių kupstais, čia pat už lovos įslenka judanti, susipynusi augmenijos siena. Iš tos lapijos sienos, lempai šviečiant, išlenda didžiaakės voveraitės,

geniai ir naktiniai gyvūnėliai ir nejudėdami žiūri į šviesą blizgančiomis, išpūstomis akimis. Ateina valanda, kai įžengiame į nelegalų laiką, į nekontroliuojamą, visokiems naktiniams išsišokimams ir užgaidoms paklusnią naktį. Tai, kas dabar dar vyksta, jau tarytum viršija saiką, nebeįskaičiuojama, abejotina ir visai nesvarbu, turi nenumatytų nukrypimų ir naktinių išdaigų. Tik taip galiu paaiškinti keistas Bjankos nuotaikos permainas. Visuomet tokia santūri ir rimta, tiesiog drausmingumo ir gražios disciplinos įsikūnijimas, dabar ji baisiai kaprizinga, užsispyrusi, neįspėjama. Popieriai guli išdėlioti didžiulėje jos antklodės lygumoje, Bjanka nerūpestingai ima juos ranka, nenoromis permeta akimis arba abejingai paleidžia iš glebių pirštų. Pabrinkusiomis lūpomis, pasidėjusi po galva išblyškusią ranką, atidėlioja savo sprendimą ir verčia mane laukti. Arba atsuka man nugarą, rankomis užsikemša ausis ir nebegirdi mano prašymų ir įtikinėjimų. Staiga be žodžių, vienu kojos krustelėjimu po antklode numeta visus popierius žemėn ir nuo savo priegalvių aukštumos paslaptingai išplėstomis akimis per petį žiūri, kaip aš, žemai pasilenkęs, juos renku rūpestingai, nupūtinėdamas spyglius. Tie, beje, žavingi kaprizai jau ir taip sunkų ir atsakingą regento vaidmenį daro man dar sunkesnį.

Mums kalbantis, šalto jazminų kvapo pritvinkęs miško šlamesys traukia per kambarį ištisomis myliomis peizažų. Juda ir keliauja vis nauji miško ruožai, medžių ir krūmų pulkai, ištisi miško vaizdai plėsdamiesi plaukia per kambarį. Tuomet darosi aišku, kad, tiesą sakant, nuo pat pradžių esame kažkokiame traukinyje, naktiniame miško traukinyje, palengva riedančiame daubos pakraščiu per miškingas miesto apylinkes. Todėl toks svaigus ir gilus tasai skersvėjis, kuris kiaurai pučia per visus kupė vis naujais metmenimis, drykstančiais į begalinę nuojautų perspektyvą. Iš kažkur atsiranda netgi konduktorius su žibintu, išeina iš tarp medžių ir savo žnyplėmis pramuša mūsų bilietus. Taip važiuojame į vis gilesnę naktį, atveriame visiškai naujas jos anfiladas, kur pilna trinkčiojančių durų ir skersvėjų. Bjankos

akys pagilėja, skruostai dega, žavinga šypsena praskleidžia lūpytes. Gal ji nori man ką pasakyti? Kokią nors didžiausią paslaptį? Bjanka kalba apie išdavystę, ir jos veideliai liepsnoja ekstaze, o akys iš malonumo antplūdžio susiaurėja, kai, lyg driežas raitydamasi po antklode, ji insinuoja man švenčiausios misijos išdavystę. Ji atkakliai zonduoja mano pabalusį veidą apsalusiomis akimis, kurios darosi žvairos.

– Padaryk tai, – šnabžda įkyriai, – padaryk tai. Tapsi vienu iš jų, iš tų juodų negrų...

O kai aš, visiškai nusiminęs, maldaudamas pridedu pirštą prie lūpų, jos veidelis staiga pasidaro piktas ir nuodingas:

– Esi juokingas su ta savo nepalaužiama ištikimybe ir su visa savo misija. Dievažin, kaip tu įsivaizduoji, kad esi nepakeičiamas. O kad būčiau pasirinkusi Rudolfą! Jis man tūkstantį kartų labiau patinka negu tu, nuobodus pedante. O, jis būtų paklusnus, iš paklusnumo net nusikaltimą padarytų, užbrauktų net savo asmenybę, net save sunaikintų...

Paskui staiga nugalėtojos mina paklausia:

– Ar prisimeni Lionką, skalbėjos Antosės dukterį, su kuria mažas žaisdavai?

Pažvelgiau į ją nustebęs.

– Tai buvau aš, – tarė kikendama, – tik dar buvau berniukas. Ar tada aš tau patikau?

Oi, kažkas genda, kažkas drinka pačioje pavasario esmėje. Bjanka, Bjanka, nejaugi ir tu mane apgaudinėji?

XL

Bijau per anksti atidengti paskutinius kozirius. Pernelyg daug pastačiau ant kortos, kad galėčiau taip rizikuoti. Ataskaitos apie įvykius Rudolfui jau seniai nebeduodu. Jo elgesys prieš kurį laiką, beje, pasikeitė. Pavydas, kuris buvo dominuojantis jo charakterio bruožas, užleido vietą savotiškam kilniaširdiškumui. Kai tik atsitiktinai susitinkame, iš jo gestų ir negudrių

žodžių vis išlenda kažkoks paslaugus palankumas ir sutrikimas. Anksčiau po niurzglia, tyleniška jo mina, po lėtu santūrumu vis dėlto slypėjo graužiantis jį smalsumas, godus kiekvienos naujos detalės, kiekvienos naujos dalyko versijos. Dabar jis keistai nurimęs ir nebegeidžia iš manęs nieko sužinoti. Tai man, tiesą sakant, labai patogu, kadangi kas naktį Panoptikume dalyvauju tuose be galo svarbiuose posėdžiuose, kurie kol kas turi būti didžiausia paslaptis. Prižiūrėtojai, priveikti degtinės, kurios aš jiems nešykščiu, ramiausiai miega savo kamarėlėse, o aš prie keleto rūkstančių žvakių deruosi su ta garbinga draugija. Juk ten yra ir karūnuotų galvų, ir tartis su jomis nelengva. Iš seniausių laikų jie yra išsaugoję tą beprasmišką heroizmą, dabar nebeturintį nei turinio, nei teksto, tą ugnį, tą degimą kokios nors koncepcijos liepsna, tą viso gyvenimo statymą ant vienos kortos. Idėjos, dėl kurių jie gyveno, kasdienybės prozoje viena po kitos diskreditavosi, jų dagtys išdegė, jie stovi dyki, bet pilni neišgyventos dinamikos ir, nevalingai žybčiodami akimis, laukia paskutinio savo vaidmens žodžio. Kaip lengva tokiu momentu tą žodį sufalsifikuoti ir pakišti jiems pirmą geresnę idėją – nes jie tokie nekritiški ir beginkliai. Tai nuostabiai palengvina mano užduotį. Antra vertus, vis dėlto nepaprastai sunku pasiekti jų sąmonę, uždegti juose kokios nors minties žiburį – toks skersvėjis jų sieloje, toks tuščias vėjas kiaurai pučia per juos. Nemažas vargas buvo jau pats jų pažadinimas iš miego. Visi gulėjo lovose mirtinai išblyškę ir nekvėpuodami. Pasilenkdamas prie jų, šnibždėjau esmingiausius jiems žodžius, kurie turėjo nukrėsti juos kaip elektros srovė. Jie pramerkdavo vieną akį. Bijodami prižiūrėtojų, apsimesdavo esą negyvi ir kurti. Tiktai įsitikinę, jog esame vieni, pasikeldavo savo guoliuose, subintuoti, sudėti iš gabalų, glausdami prie savęs medinius protezus, imituotus, dirbtinius plaučius ir kepenis. Iš pradžių buvo labai nepatiklūs ir norėdavo deklamuoti išmoktus vaidmenis. Negalėdavo suprasti, kad galima iš jų norėti ko nors daugiau. Ir sėdėdavo sau apimti apatijos, retkarčiais suvaitodami, šitie puikūs vyrai,

žmonijos žiedas – Dreyfusas ir Garibaldis, Bismarckas ir Viktoras Emanuelis I, Gambeta ir Mazzinis ir daugelis kitų. Sunkiausiai gaudydavosi patsai erchercogas Maksimilijonas. Kai, karštai šnabždėdamas jam į ausį, tolydžio kartodavau Bjankos vardą, jis nesąmoningai mirksėdavo akimis, jo veide pasirodydavo neregėta nuostaba, ir jo bruožų nenušviesdavo nė menkiausias supratimo spindulėlis. Tik tada, kai iš lėto ir pabrėžtinai ištariau Pranciškaus Juozapo I vardą, per jo veidą šmėstelėjo klaiki grimasa, grynas refleksas, nebeturintis ekvivalento jo sieloje. Tas kompleksas seniai jau buvo išstumtas iš jo sąmonės, nes kaipgi būtų galėjęs gyventi su ja, su ta draskančia neapykantos įtampa, vargais negalais sudėtas ir sugydytas po tų kruvinų šaudynių Verakruse. Turėjau jį vėl iš pradžių mokyti jo paties gyvenimo. Anamnezė buvo be galo menka, todėl ieškojau saitų su jausmo blyksniais pasąmonėje. Skiepijau į jį meilės ir neapykantos elementus. Tačiau kitą naktį paaiškėdavo, jog jis viską užmiršęs. Jo kolegos, nuovokesni už jį, man padėdavo, pasakinėdavo jam reakcijas, kuriomis turėdavo atsakyti, ir, šitaip lavinamas, palengva stūmėsi pirmyn. Jis buvo labai apleistas prižiūrėtojų, vidujai tiesiog nusiaubtas, nepaisant to, pasiekiau, kad, išgirdęs Pranciškaus Juozapo vardą, išsitraukdavo iš makštų kardą. Kad kiek būtų net perdūręs Viktorą Emanuelį I, kuris nepakankamai vikriai pasitraukė jam iš kelio.

Taip atsitiko, kad kiti šios šaunios kolegijos nariai užsidegė ir persiėmė idėja daug greičiau negu vargais negalais juos viję̇sis nelaimingasis erchercogas. Jų užsidegimas buvo beribis. Teko iš visų jėgų jį tramdyti. Negalėčiau pasakyti, ar jie visiškai suvokė idėją, dėl kurios turėjo kovoti. Esminė pusė jiems nerūpėjo. Lemties pasmerkti susideginti kokios nors dogmos ugnyje, jie labai apsidžiaugė, kad iš manęs gavo slaptažodį, dėl kurio galėjo numirti kovoje, pagauti entuziazmo viesulo. Ramindavau juos hipnoze ir šiaip taip pratinau saugoti paslaptį. Aš jais didžiavausi. Koks vadas kada nors buvo turėjęs savo žinioje

tokį puikų štabą, iš tokių liepsningų sielų sudarytą generalitetą, gvardiją – tiesa, tik invalidų, bet kokių genialių!

Pagaliau atėjo toji audringa ir viesulinga naktis, iki pat savo gelmių išgąsdinta tos didybės ir begalybės, kuri joje buvo ruošiama. Žaibai be paliovos skrodė tamsybes, pasaulis atsiverdavo perplėštas iki pačių vidurių, parodydavo savo ryškiaspalvę, baisingą ir bedugnę gelmę ir vėl užsitrenkdavo. Ir plaukė toliau, ošiant parkams, žygiuojant miškams, sukantis horizontų rateliams. Tamsos slepiami, išėjome iš muziejaus. Ėjau priešaky tos entuziastingos kohortos, kuri žengė smarkiai šlubuodama, mosikuodama, tarškėdama ramentais ir pagaliais. Žaibai lakstė per apnuogintas kardų geležtes. Taip tamsoje nusigavome iki vilos vartų. Radome juos atidarytus. Sunerimęs, nujausdamas kažkokią klastą, įsakiau uždegti deglus. Oras paraudo nuo dervingų skalų, išgąsdinti paukščiai, raudonai švytėdami, pakilo aukštai aukštai, ir toje bengališkoje šviesoje aiškiai išvydome tartum gaisro pašvaistėje stovinčią vilą, jos terasas ir balkonus. Ant stogo plevėsavo balta vėliava. Nusmelktas blogos nuojautos, priekyje savo narsuolių įžengiau į kiemą. Terasoje pasirodė rūmų prievaizdas. Linkčiodamas jis leidosi monumentaliais laiptais žemyn, ėjo neryžtingai, išblyškęs, netvirtai statydamas kojas ir vis aiškiau matomas deglų šviesoje. Nukreipiau į jo krūtinę savo kardo smaigalį. Mano ištikimieji palydovai stovėjo nejudėdami, aukštai iškėlę rūkstančius deglus, tyloje girdėjai tik horizontaliai plėvojančių liepsnų šnaresį.

– Kur yra ponas de V.? – paklausiau.

Jis tik skėstelėjo rankomis.

– Išvažiavo, pone, – paaiškino.

– Tuojau pasižiūrėsime, ar tai tiesa. O kur Infantė?

– Jos didenybė taip pat išvažiavo, visi išvažiavo...

Neturėjau pagrindo tuo abejoti. Matyt, kažkas mane išdavė. Negalėjau gaišti nė valandėlės.

– Ant žirgų! – sušukau. – Atkirsime jiems kelią!

Išlaužėme arklidės duris, tamsoje į mus dvelktelėjo šiluma ir gyvulių kvapas. Netrukus visi sėdėjome ant žirgų, kurie po mumis stojo piestu ir žvengė. Šuoliais jų nešami, kanopoms bildant į grindinį, ištįsusia kavalkada pasileidome nakties gatve.

– Per mišką prie upės! – riktelėjau atgal ir pasukau į miško alėją. Aplink mus siautėjo girios gelmės. Tamsoje jos atsiverdavo tarytum susigrūdę katastrofų ir tvanų kraštovaizdžiai. Lėkėme tarp ūžiančių krioklių, tarp sujauktų miško masių, mūsų ilgus šuolius lydėjo dideliais gabalais atitrūkusios deglų liepsnos. Mano galvoje siautėjo minčių uraganas. Bjanka pagrobta, o gal motinos kraują ir pasiuntinystę, kurią veltui stengiausi jai įskiepyti, joje nugalėjo niekingas paveldas iš tėvo? Alėja ėmė siaurėti, virto tarpekliu, kurio pabaigoje pasirodė didelė miško laukymė. Ten pagaliau juos pasivijome. Jie mus pamatė jau iš tolo ir sustabdė karietas. Ponas de V. išlipo ir sukryžiavo ant krūtinės rankas. Prie mūsų artinosi iš lėto, niaurus, žybsėdamas akiniais, purpurinis nuo deglų šviesos. Dvylika blizgančių smaigalių nukrypo į jo krūtinę. Mes artinomės dideliu pusračiu, tylėdami, arkliai ėjo žingine; kad geriau matyčiau, delnu prisidengiau akis. Deglas apšvietė karietą, ir jos gilumoje pamačiau sėdinčią mirtinai išblyškusią Bjanką, o šalia jos – Rudolfą. Jis laikė ją už rankos ir glaudė prie krūtinės. Iš lėto nulipau nuo žirgo ir netvirtu žingsniu žengiau prie karietos. Rudolfas pamažu atsistojo, lyg norėdamas mane pasitikti.

Sustojęs prie karietos, atsigręžiau į plačiu frontu palengva besiartinančią kavalkadą su durti parengtomis špagomis ir pasakiau:

– Ponai, be reikalo jus varginau. Šie ponai yra laisvi ir išvažiuos netrukdomi, niekieno nepaliesti. Nė plaukas jiems nuo galvos nenukris. Jūs atlikote savo pareigą. Sukiškite kardus į makštis. Nežinau, ar gerai supratote idėją, kuriai tarnauti buvau jus pakinkęs, kaip giliai ji įžengė į jus ir tapo jūsų kūnu ir krauju. Ši idėja, kaip matote, bankrutuoja, visiškai bankrutuoja. Manau, kad, jeigu kalbėsime apie jus, tai tą bankrotą jūs pergyvensite

be didesnių nuostolių, nes jau pergyvenote savosios idėjos bankrotą. Jūs nebesunaikinami. Na, o aš... tačiau mano asmuo neturi reikšmės. Tik norėčiau, – atsisukau į sėdinčiuosius karietoje, – kad nemanytumėte, jog tai, kas įvyko, užklumpa mane visiškai nepasiruošusį. Taip nėra. Seniai visa tai numačiau. Jeigu taip ilgai apsimetinėjau klystąs, neprisileidau artyn geresnio žinojimo, tai vien tik dėl to, kad man nederėjo žinoti dalykų, kurie ne mano sferoje, nederėjo man užbėgti įvykiams už akių. Norėjau ištverti poste, į kurį mano likimas mane pastatė, norėjau iki galo įvykdyti savo programą, būti ištikimas vaidmeniui, kurį pats uzurpavau. Nesgi, – apgailestaudamas dabar tai prisipažįstu, – nepaisant mano ambicijos pašnibždėjimų, buvau tik uzurpatorius. Savo apakime ėmiau komentuoti Raštą, norėjau būti Dievo valios aiškintojas, netikro įkvėpimo apimtas, gaudžiau pašto ženklų albume lakstančius aklus pėdsakus ir kontūrus. Sujungiau juos, deja, tik į laisvą figūrą. Primečiau tam pavasariui savo režisūrą, pakišau po jo neaprėpiamu žydėjimu savo paties programą ir norėjau jį palenkti, pakreipti pagal savo planus. Kurį laiką jis kantriai ir abejingai, vos jusdamas, nešė mane ant savo žydėjimo. Jo nejautrumą palaikiau tolerantiškumu, netgi solidarumu, sutikimu. Maniau, kad iš jo bruožų geriau už jį patį įspėju jo giliausias intencijas, kad skaitau jo sielą, kad numatau tai, ko jis pats, suklaidintas savo begalybės, nesugeba išreikšti. Aš ignoravau visus jo laukinės ir nepažabotos nepriklausomybės požymius, pražiopsodavau giliai jį sukrečiančias ir neprognozuojamas staigias perturbacijas. Mano didybės manija mane nuvedė taip toli, kad išdrįsau kištis į dinastinius aukščiausiųjų galybių reikalus, sumobilizavau jus, ponai, prieš Demiurgą, piktnaudžiavau jūsų neatsparumu idėjoms, jūsų tauriu nekritiškumu, norėdamas jums įskiepyti klaidingą ir maištingą doktriną ir patraukti jūsų liepsnojantį idealizmą į beprotiškus žygius. Nesiimu spręsti, ar buvau pašauktas aukštesniems dalykams, į kuriuos taikėsi mano ambicija. Matyt, buvau pašauktas tiktai inicijuoti, buvau praimtas, o paskui

paliktas. Nesutilpau į savo ribas, tačiau ir tai buvo numatyta. Iš esmės nuo pat pradžios žinojau savo likimą. Kaip ir štai šito nelaimingojo Maksimilijono, mano likimas buvo Abelio likimas. Buvo akimirka, kai mano auka Dievui buvo kvapi ir maloni, o tavo, Rudolfai, dūmas driekėsi pažeme. Tačiau Kainas visada nugali. Dėl šito lošimo buvo iš anksto susitarta.

Tą akimirką orą supurtė tolimas sprogimas, virš miškų iškilo ugnies stulpas. Visi užvertė galvas.

– Būkite ramūs, – pasakiau, – tai dega Panoptikumas, aš ten, išeidamas iš muziejaus, palikau statinaitę parako su uždegtu dagčiu. Jau nebeturite namų, kilmingieji ponai, esate benamiai. Tikiuosi, kad tai pernelyg jūsų nejaudina?

Tačiau tos stiprios individualybės, tie rinktiniai žmonės, kovos tvarka abejingai stovėdami tolimoje gaisro pašvaistėje, tylėjo ir bejėgiškai žybsėjo akimis. Žvelgė į save – nė kiek nemąstydami, lapsėdami vokais.

– Tu, Sire, buvai neteisus, – kreipiausi į erchercogą. – Gal ir tave buvo apsėdusi didybės manija. Be reikalo tavo vardu aš norėjau reformuoti pasaulį. O pagaliau galbūt tai visiškai nebuvo tavo intencija. Raudona spalva yra tokia pat spalva kaip ir kitos, ir tik visos drauge jos sudaro šviesos pilnatvę. Dovanok man, kad tavo vardą panaudojau tau svetimiems tikslams. Tegyvuoja Pranciškus Juozapas I!

Erchercogas, išgirdęs tą vardą, sudrebėjo, siektelėjo kardo, bet po akimirkos lyg ir susitvardė, jo nugrimuotus skruostus nuspalvino gyvesnis raudonis, lūpų kertelės kilstelėjo lyg šypsodamosi, akys ėmė sukiotis orbitose. Ritmingai ir oriai su spindulinga šypsena jis ėjo ratu nuo vieno prie kito, bet jie traukėsi nuo jo nusivylę. Tas valdoviškumo recidyvas tokiomis nederamomis aplinkybėmis padarė patį prasčiausią įspūdį.

– Liaukis, Sire, – tariau, – neabejoju, kad atmintinai moki savo rūmų ceremonialą, tačiau dabar tam ne laikas.

Norėjau jums, gerbiamieji ponai, ir tau, Infante, perskaityti savo atsistatydinimo raštą. Atsistatydinu visiškai. Paleidžiu

triumviratą. Regentystę perduodu į rankas Rudolfui. Jūs, kilmingieji ponai, – kreipiausi į savo štabą, – taip pat esate laisvi. Jūs turėjote kuo geriausių ketinimų, aš karštai dėkoju jums idėjos, nuo sosto nuverstos mūsų idėjos vardu, – ašaros aptemdė man akis, – kuri, nepaisant visko...

Tą akimirką kažkur arti padrioskėjo šūvis. Visi atsukome galvas į tą pusę. Ponas de V. stovėjo su rūkstančiu pistoletu rankoje, keistai tiesus ir įstrižai pailgėjęs. Bjauriai susiraukė. Staiga susvyravo ir krito veidu į žemę.

– Tėve, tėve! – suriko Bjanka ir puolė prie gulinčiojo.

Kilo sąmyšis. Garibaldis, kuris, kaip senas praktikas, nusimanė apie žaizdas, apžiūrėjo nelaimingąjį. Širdis buvo perverta kulkos. Pjemonto karalius ir Mazzinis paėmė jį atsargiai už parankių ir paguldė ant neštuvų. Bjanka, prilaikoma Rudolfo, kūkčiojo. Negrai, kurie tik dabar susibūrė po medžiais, apstojo savąjį poną.

– Masa, masa, mūsų gerasis masa, – raudojo choru.

– Šita naktis iš tiesų fatališka! – sušukau aš.– Iš įsimintinų jos darbų tai nebus paskutinė tragedija. Vis dėlto prisipažįstu, kad to nebuvau numatęs. Aš jį nuskriaudžiau. Iš tiesų jo krūtinėje plakė kilni širdis. Atsiimu savo trumparegišką, apyžlibę nuomonę apie jį. Matyt, jis buvo geras tėvas, geras ponas savo vergams. Mano koncepcija ir čia bankrutuoja. Tačiau aukoju ją nesigailėdamas. Tau, Rudolfai, dera nuraminti Bjankos sielvartą, mylėti ją dviguba meile, atstoti jai tėvą. Jūs tikriausiai norėsite jį pasiimti į laivą, rikiuokimės žygiui ir traukime į prieplauką. Garlaivis jau seniai šaukia jus sirenos garsais.

Bjanka vėl atsisėdo į karietą, mes šokome ant žirgų, negrai paėmė į rankas neštuvus, ir leidomės į prieplauką. Tą liūdną eiseną lydėjo raitelių kavalkada. Kai sakiau prakalbą, audra nurimo, deglų šviesa varstė gilius plyšius į miško gilumą, ilgi juodi šešėliai šimtinėmis bėgo pro šalį ir virš mūsų, dideliu pusračiu užeidami mums iš užpakalio. Pagaliau išlindome iš miško. Tolumoje jau buvo matyti garlaivis su savo ratais.

Nedaug kas belieka pasakyti, mūsų istorija baigiasi. Bjankai ir negrams verkiant, velionio kūnas buvo užneštas į denį. Paskutinį kartą išsirikiavome ant kranto.

– Dar vienas dalykas, Rudolfai, – tariau imdamas jį už surduto sagos. – Tu išvažiuoji kaip didžiulių turtų paveldėtojas. Nenoriu nieko tau primesti, jau veikiau aš turėčiau aprūpinti štai šitų benamių žmonijos didvyrių senatvę, deja, esu vargšas.

Rudolfas tuoj pat išsiėmė čekių knygelę. Paėjęs į šalį, trumpai pasišnekėjome ir greit susitarėme.

– Ponai! – šūktelėjau kreipdamasis į savo gvardiją. – Štai tas didžiadvasis mano bičiulis pasiryžo ištaisyti mano darbą, kuris atėmė iš jūsų duoną ir būstą. Po to, kas atsitiko, jūsų nepriims nė vienas panoptikumas, tuo labiau kad konkurencija didžiulė. Turėsite atsisakyti kai kurių savo ambicijų. Užtat tapsite laisvais žmonėmis, o aš žinau, kad mokate tai branginti. Kadangi jūsų niekas, deja, nemokė jokių praktiškų profesijų, jums, kurie esate skirti vien reprezentacijai, mano bičiulis paskyrė sumą, kurios užtektų nupirkti dvylika Švarcvaldo rylų. Išsivaikščiosite po pasaulį, grodami žmonėms ir stiprindami jų širdis. Arijas pasirinksite patys. Ką čia daug kalbėti – nesate visiškai tikri Dreyfusai, Edisonai ir Napoleonai. Esate jais tik dėl to, kad, taip sakant, nėra geresnių. Dabar padidinsite būrį daugelio jūsų pirmtakų, tų anoniminių Garibaldžių, Bismarckų ir Mak Mahonų, kurie neįvertinti tūkstančiais bastosi po pasaulį. Savo širdies gilumoje liksite jais amžinai. O dabar, brangūs bičiuliai ir gerbiami ponai, sušukite drauge su manimi: „Tegyvuoja laimingi jaunavedžiai, Rudolfas ir Bjanka!"

– Tegyvuoja! – sušuko visi choru.

Negrai užtraukė negrišką zongą. Kai jie nutilo, mostelėjęs ranka, vėl juos sugrupavau, paskui, atsistojęs į vidurį, išsitraukiau pistoletą ir sušukau:

– O dabar, ponai, likite sveiki, ir iš to, ką po valandėlės išvysite, įsidėmėkite perspėjimą, kad niekam nevalia spėlioti Dievo

planų. Niekas niekada nėra ištyręs pavasario ketinimų. *Ignorabimus*, mieli ponai, *ignorabimus*!

Prisidėjau pistoletą prie smilkinio ir iššoviau, bet tą akimirką kažkas kumštelėjo mano ginklą. Šalia manęs stovėjo feldjėgerių karininkas ir, laikydamas rankoje popierius, klausė:

– Gal tamsta būsi Juzefas N.?

– Taip, – atsakiau nustebęs.

– Gal tamsta prieš kurį laiką, – kalbėjo karininkas, – esi sapnavęs standartinį biblinio Juozapo sapną?

– Galbūt...

– Tinka, – pasakė karininkas, žiūrėdamas į popierius.– Gal tamsta žinai, kad tas sapnas buvo pastebėtas aukščiausios valdžios ir rūsčiai sukritikuotas?

– Aš neatsakau už savo sapnus, – atsakiau.

– Priešingai, tamsta atsakai. Jo Imperatoriškosios ir Karališkosios Didenybės vardu tamsta esi areštuotas!

Aš nusišypsojau.

– Kaip lėtai veikia teisingumo mašina. Jo Imperatoriškosios ir Karališkosios Didenybės biurokratija truputį nerangi. Seniai esu pralenkęs tą ankstyvąjį sapną daug sunkesnio kalibro darbais, už kuriuos norėjau pats sau įvykdyti teisingumo aktą, bet štai tas įsisenėjęs sapnas išgelbsti man gyvybę. Esu jūsų dispozicijoje, pone.

Pamačiau besiartinančią feldjėgerių koloną. Pats ištiesiau rankas, kad uždėtų antrankius. Paskutinį kartą pamačiau Bjanką. Stovėdama ant denio, ji mojavo nosinaite. Invalidų gvardija tylomis man saliutavo.

LIEPOS NAKTIS

Su vasaros naktimis pirmą kartą susipažinau būdamas abiturientas, atostogų metu. Mūsų namuose, kur pro atdarus langus visą dieną plūsdavo karštų vasaros dienų vėjai, eidavo jų triukšmas ir spindesys, atsirado naujas gyventojas – mažutė, aikštinga, verkšlenanti būtybėlė, mano sesers sūnelis. Jis savotiškai sugrąžino į mūsų namus primityvius santykius, sociologinę raidą stumtelėjo atgal į klajoklišką ir haremišką matriarchato atmosferą, kur kaip tabore – tik patalynė, vystyklai, amžinai skalbiami ir džiovinami baltiniai, kur moterys taip nerūpestingai žiūri į savo tualetą, nes dažnai reikia vegetatyviškai nekaltai apsinuoginti, kur tvyro rūgštelėjęs kūdikystės ir pieno pritvinkusių krūtų kvapas.

Sesuo po sunkaus gimdymo išvažiavo į kurortą, svainis pasirodydavo tik valgyti, o tėvai ligi vėlyvos nakties išbūdavo parduotuvėje. Namuose savo valdžią išskleidė vaikelio žindyvė, kurios ekspansyvų moteriškumą dar padaugino ir įteisino jos motinos maitintojos vaidmuo. Šioje garbingoje didybėje savo plačiu ir svariu buvimu visuose namuose ji įvedė ginokratiją, kuri tuo pat metu reiškė persvarą sotaus ir vešlaus kūniškumo, išmintingai padalyto tarp jos pačios ir dviejų tarnaičių, kurioms kiekvienas darbas leisdavo lyg povo uodegą išskleisti ištisą nepriklausomo moteriškumo skalę. Sodas buvo sklidinas tylaus lapijos šlamesio, sidabriško žvilgesio ir šešėliuoto svajingumo; į jo žydėjimą ir nokimą mūsų namai atsiliepdavo moteriškumo

ir motinystės aromatu, kylančiu virš baltų skalbinių ir žydinčios mėsos, ir kai siaubingai šviesų vidurdienį išsigandusios pakildavo visos atlapotų langų užuolaidos ir visi ant virvių išdžiaustyti vystyklai išsirikiuodavo spindinčiu špaleriu – per tą baltą fuliaro ir drobės sąmyšį kiaurai plaukdavo plunksnotos sėklos, žiedadulkės, nubirę žiedlapiai, ir sodas, nešdamas savo srūvančią šviesą ir šešėlius, klydinėjančius šlamesius ir svajones, laisvai eidavo per kambarį, tarytum šią Viešpaties valandą būtų pakilusios visos užtvaros bei sienos ir minties ir jausmo atoslūgiu per visą pasaulį nubangavęs visa apimančios vienybės šiurpulys.

Tos vasaros vakarus leidau miestelio kine. Išeidavau iš jo po paskutinio seanso.

Iš kino salės juodumo, draskomo lakstančių šviesų ir šešėlių, patekdavau į tylų, šviesų vestibiulį, nelyginant iš audrotos nakties begalybės – į nuošalią užeigą.

Pasibaigus fantastiškoms gaudynėms duobėtais filmo keliais, nuvaryta širdis po ekrano ekscesų nusiramindavo tame šviesiame, nuo didžiulės patetiškos nakties spaudimo sienomis atitvertame laukiamajame, toje saugioje prieplaukoje, kur laikas seniai sustojęs, o elektros lemputės veltui skleidžia savo bergždžią šviesą, banga po bangos, amžinai tuo pačiu ritmu, visiems laikams nustatytu duslaus motoro pupsėjimo, nuo kurio truputį virpa kasininkės būdelė.

Tas vestibiulis, panardintas į vėlumos nuobodulį, tarytum geležinkelio stoties laukiamasis seniai nuvažiavus visiems traukiniams, kartais atrodydavo esąs paskutinis būties fonas, tai, kas liks, kai praeis visi įvykiai, kai bus išsemtas daugybės triukšmas. Didelėje spalvotoje afišoje Asta Nilsen jau amžinai svirduliavo su juoda mirties stigma kaktoje, jos burna amžinai buvo iššiota paskutiniam riksmui, o akys nebežmoniškai išplėstos ir neapsakomai gražios.

Kasininkė buvo seniai išėjusi namo. Dabar tikriausiai ji triūsinėjo savo kambarėlyje šalia paklotos lovos, kuri laukė jos lyg

valtis, turėsianti nunešti ją pro juodas nakties lagūnas į sapno nuotykių ir avantiūrų painiavas. Ta, kuri sėdėjo būdelėje, yra tik jos apvalkalas, apgaulingas fantomas, pavargusiomis, ryškiai dažytomis akimis žiūrintis į šviesos tuštumą, nevalingai vėsuojantis blakstienomis, kad nusipurtytų auksines mieguistumo dulkes, kurios vis byra ir byra nuo elektros lempų. Kartais blyškiai nusišypsodavo ugniagesių seržantui, kuris, pats seniai iškritęs iš savosios realybės, stovėjo atsirėmęs į sieną, amžiams sustingęs su savo spindinčiu šalmu, su bergždžiu epoletų, sidabrinių virvelių ir medalių prašmatnumu. Iš tolo pagal motoro ritmą skimbčiojo stiklai durų, atsiveriančių į vėlyvą liepos naktį, tačiau elektrinis sietyno atšvaitas akino stiklą, neigė naktį, kaip įmanydamas lopė iliuziją saugios prieplaukos, kuriai nebaisi didžiulės nakties stichija. Bet galų gale laukiamojo burtai sprogdavo, stiklinės durys atsidarydavo, raudoną užuolaidą pakeldavo dvelksmas nakties, kuri staiga tapdavo viskuo.

Ar jaučiate paslaptingą, gilią prasmę to nutikimo, kai sumenkęs, išblyškęs abiturientas pro stiklines duris visiškai vienas išeina iš saugios prieplaukos į liepos nakties begalybę? Ar jis kada nors perbris per tuos juodus neaprėpiamos nakties raistus, per tuos liūnus ir prarajas, ar kurį nors rytą išlips saugiame uoste? Kiek dešimtmečių užtruks ta juoda odisėja?

Niekas dar nėra aprašęs liepos nakties topografijos. Vidinio kosmoso geografijoje tie puslapiai neprirašyti.

Liepos naktis! Su kuo ją palyginti, kaip aprašyti? Gal palyginti su vidumi didžiulės juodos rožės, kuri mus apdengia šimteriopu tūkstančio aksominių žiedlapių sapnu? Nakties vėjas iki pat gilumos praskleidžia jos purumą, ir mus, esančius kvapiame dugne, pasiekia žvaigždžių žvilgsnis.

Gal palyginti ją su juodais mūsų užmerktų vokų dangaus skliautais, kur pilna klajojančių žiedadulkių, baltųjų žvaigždžių aguonų, raketų ir meteorų?

O gal palyginti ją su ilgu kaip pasaulis naktiniu traukiniu, kuris važiuoja nesibaigiančiu juodu tuneliu? Eiti per liepos

naktį – tai vargais negalais brautis iš vagono į vagoną pro mieguistus keleivius, siaurais koridoriais, tvankiais kupė, eiti tarp kryžmai pučiančių skersvėjų.

Liepos naktis! Paslaptingas sutemų fluidas, gyva, jautri ir judri tamsos materija, be paliovos kažką formuojanti iš chaoso ir kiekvieną pavidalą tuoj pat išmetanti! Juoda statybos medžiaga, aplink mieguistą keleivį daranti urvus, skliautus, įdubimus ir nišas! Lyg kokia įkyri niektauza ji lydi vienišą keliautoją, apsupa jį savo vaiduokliais, be paliovos ką nors prasimano, kliedi, fantazuoja – haliucinuoja priešais jį žvaigždžių tolius, baltus paukščių takus, bekraščius koliziejus ir forumus. Nakties oras, tasai juodas Protėjas, pramogai formuojantis aksomines tirštumas, jazminais kvepiančius ruožus, ozono kaskadas, netikėtas beores tuštumas, kurios lyg juodi kupolai auga į begalybę, siaubingas tamsos vynuoges, pritvinkusias tamsių sulčių. Spraudžiuosi pro tas siauras angas, lenkiu galvą po tomis žemai nusvirusiomis arkomis ir skliautais, ir staiga lubos atsiskiria ir, žvaigždėtai atsiduseęs, atsiveria bedugnis kupolas, tačiau bematant aš ir vėl atsiduriu tarp ankštų sienų, perėjų ir nišų. Tose bedvasėse užuovėjose, tose tamsos įlankose tebestovi nakties keliautojų paliktos pokalbių nuotrupos, užrašų fragmentai plakatuose, pamesti juoko taktai, nakties dvelksmo dar neišsklaidytos šnabždesių sruogos. Kartais naktis mane tarytum uždaro į mažą kambarėlį be durų. Mane apima miegas, aš negaliu suprasti, ar kojos dar eina, ar jau seniai ilsiuosi tame viešbutiškame nakties kambarėlyje. Bet štai pajuntu aksominį karštą bučinį, kurį pametė erdvėje kvepiančios lūpos, atsiveria kažkokios žaliuzės, plačiu žingsniu peržengiu palangę ir keliauju toliau po krintančių žvaigždžių parabolėmis. Iš nakties labirinto išeina du keleiviai. Juodu pina, iš tamsos traukia kažkokią ilgą, beviltišką pokalbio kasą. Monotoniškai stuksi į grindinį vieno iš jų skėtis (tokie skėčiai nešiojami, kad būtų kuo apsisaugoti nuo žvaigždžių ir meteoritų lietaus), juodu stripinėja kaip girti, didžiulės galvos su apvalainais katiliokais. Kitą kartą mane

valandėlę sulaiko konspiraciškas juodos žvairos akies žvilgsnis ir didelė kaulėta ranka išpampusiomis gyslomis, nakties išdrožinėta ant lazdos pagalio, apgniaužusi elnio rago rankeną (tokiose lazdose slepiamos ilgos, plonos špagos).

Pagaliau miesto pakrašty naktis baigia savo žaidimus, nusimeta skraistę, atidengia savo rimtą ir amžiną veidą. Ji nebestato aplink mus iliuzinio haliucinacijų ir miražų labirinto, o atveria mums savo žvaigždėtą amžinybę. Dangaus skliautas auga į begalybę, žvaigždynai stebuklingai liepsnoja savo amžinose pozicijose, vaizduodami danguje magiškas figūras, lyg norėdami savo kraupiu tylėjimu kažką paskelbti, pranešti kažkokią paskutinę žinią. Iš to tolimų pasaulių mirksėjimo plaukia varlių kvarkimas, sidabrinis žvaigždžių klegesys. Liepos padangės negirdimai sėja meteorų aguonas, kurias tyliai sugeria visata.

Kažkurią nakties valandą – konsteliacijos danguje sapnavo savo amžiną sapną – vėl atsiradau savo gatvėje. Jos gale stovėjo kažkokia žvaigždė, kurios kvapas man buvo svetimas. Kai atvėrinėjau namų vartus, skersvėjis traukė per gatvę lyg per tamsų koridorių. Valgomajame dar degė šviesa, bronziniame kandeliabre smilko keturios žvakės. Svainio dar nebuvo. Mano seseriai išvažiavus, jis ėmė vėluotis vakarienės, pareidavo vėlai naktį. Pabudęs iš miego, ne kartą mačiau, kaip jis nusirenginėja žiūrėdamas apatišku ir mąsliu žvilgsniu. Paskui užgesindavo šviesą, nusirengdavo nuogai ir neužmigdamas ilgai gulėdavo šaltoje lovoje. Ne iš karto jį suimdavo neramus snaudulys ir pamažu suglebindavo jo didžiulį kūną. Kažką dar niurnėdavo, šnirpšdavo, sunkiai dūsaudavo, galuodavosi su kažkokia krūtinę slegiančia sunkenybe. Būdavo, kartais staiga ima tyliai, be ašarų kūkčioti. Išsigandęs tamsoje paklausdavau:

– Kas tau, Karoli?

Tačiau jis jau keliaudavo tolyn sunkiu savo sapno keliu, uoliai ropšdamasis į kažkokį statų knarkimo kalną.

Pro atdarą langą, lėtai pulsuodama, alsavo naktis. Didžiulėje beformėje jos masėje kupėjo šaltas kvapnus fluidas, tamsiuose

jos luituose prairdavo sandūros ir pasrūdavo siauros aromato srovelės. Negyva tamsos materija bandė išsivaduoti įkvėpingais jazminų kvapo skrydžiais, tačiau begaliniai masyvai nakties gelmėje tebegulėjo sukaustyti ir negyvi.

Gretimo kambario durų plyšys švytėjo lyg auksinė styga, skambi ir jautri kaip miegas kūdikio, kuris ten aikštijosi lopšyje. Iš ten sklido glamonių čiulbesys, žindyvės ir vaikelio idilė, pirmosios meilės, meilės kančių ir užgaidų idilė, iš visų pusių puolama nakties demonų, kurie tirštino tamsą už lango, privilioti tos šiltos gyvybės kibirkštėlės.

Iš kitos pusės prie mūsų kambario šliejosi tuščias ir tamsus kambarys, o už jo buvo tėvų miegamasis. Įtempęs ausį, girdėdavau, kaip mano tėvas, prigludęs prie miego krūtinės, pagautas ekstazės, leisdavosi pakeliamas į jo oro vieškelius ir visa esybe atsiduodavo tam tolimam skrydžiui. Jo tolimas ir melodingas knarkimas pasakodavo apie tą kelionę nežinomais, duobėtais miego keliais.

Taip sielos pamažu įeidavo į tamsų apoheli, į saulės neapšviestą gyvenimo pusę, kurios pavidalų niekas gyvas nėra regėjęs. Jie gulėdavo kaip numirę, baisingai knarkdami ir verkdami, o juodas užtemimas lyg sunkus akmuo slėgdavo jiems širdis. Kai pagaliau praeidavo pro juodąjį Nadyrą, patį giliausiąjį sielų Orką, kai, išmušti mirties prakaito, persigaudavo per keisčiausius jo kyšulius, plaučių dumplės vėl pradėdavo pildytis kitokios melodijos ir įkvėpingu knarkimu kilti aušros link.

Gūdi, tiršta tamsa slėgė žemę, jos kūnai gulėjo užmušti kaip juodi, nusilpę galvijai išdribusiais liežuviais, driekiantys seilę iš bejėgių snukių. Tačiau kažkoks kitoks kvapas, kažkokia kita tamsos spalva jau skelbė, kad iš tolybių artėja aušra. Nuo užnuodytų naujos dienos fermentų tamsa brinko, fantastiška jos tešla kilo kaip ant mielių, vešėjo beprotiškais pavidalais, dribo iš visų geldų ir duonkubilių, paskubomis rūgo, panikuodama, kad aušra neužkluptų jos taip nešvankiai besidauginančios ir amžiams

nesustingdytų tų liguistų išvešėjimų, tų šlykščių savaiminukų, kurie, išaugę iš nakties duonkubilių, lyg demonai, poromis maudosi vaikiškose vonelėse. Tai yra metas, kai blaiviausią, nemiegančią galvą akimirksniu užplūsta miego sutemos. Ligoniams, tiems, kurie labai nusiminę ir apnikti dvejonių, tada valandėlę pasidaro lengviau. Nežinia, kiek trunka ta akimirka, per kurią naktis nuleidžia uždangą ant to, kas dedasi jos gelmėje, tačiau šio trumpo antrakto užtenka perstatyti scenai, išgabenti didžiulei aparatūrai, likviduoti milžiniškam nakties spektakliui su visa tamsa, fantastiška jo pompa. Pabundi persigandęs, jausdamas, kad kažkur pavėlavai, ir iš tiesų pamatai horizonte šviesų aušros ruožą ir juodą besikonsoliduojančią žemės masę.

MANO TĖVAS TAMPA GAISRININKU

Pirmosiomis spalio dienomis su motina grįžome iš vasarvietės, esančios gretimame šalies departamente, miškingame Slotvinkos upyne, kuriame, gurgėdami lyg versmės, šnara tūkstančiai upeliukų. Ausyse vis dar ošė alksnynai, pridygsniuoti paukščių čiulbesio, o mes važiavome sena griozdiška karieta, su dar griozdiškiau pūpsančia didžiule būda, panašia į tamsią erdvią smuklę; sėdėjome susispaudę tarp ryšulių, gilioje aksomu išklotoje alkovoje, į kurią pro langą lapas po lapo krito spalvoti kraštovaizdžio paveikslai, tarytum iš lėto pašomi rankomis.

Pavakariais atvažiavome į vėjų nugairintą plokščiakalnį, į didžiulę, apstulbusią krašto kryžkelę. Dangus virš tos kryžkelės stūksojo gilus, užtroškęs ir zenite sukosi spalvinga vėjų rože. Čia buvo tolimiausias krašto užkardas, paskutinis posūkis, už kurio žemai skleidėsi platus ir vėlyvas rudens kraštovaizdis. Čia buvo siena ir stovėjo senas nutriušęs pasienio stulpas su nusitrynusiu užrašu ir grojo vėjyje.

Dideli karietos ratai sugriežė ir susmego į smėlį, mirguliuojantys plepučiai stipinai nutilo, tik didžioji būda dusliai bildeno, tamsiai plazdėjo kryžmai pučiama kryžkelės vėjų, tarytum ant dykynių užplaukusi arka.

Motina sumokėjo muitą, girgždėdama pakilo užkardo svirtis, ir karieta sunkiai įvažiavo į rudenį.

Įvažiavome į nuvytusį didžiulės lygumos nuobodulį, į nublukusį, blyškų dvelksmą, kuris čia, virš geltonų tolių, skleidė

savo malonią ir blankią begalybę. Iš nublankusių tolių kilo ir dvelkė kažkokia vėlyva ir didžiulė amžinatvė.

Kaip sename romane atsiversdavo vis blankesni ir bejėgiškesni kraštovaizdžio lapai, sakytum jie turėjo pasibaigti kažkokia didele išpustyta tuštuma. Toje išpustytoje nebūtyje, toje geltonoje nirvanoje būtume galėję nuvažiuoti anapus laiko ir realybės ir jau amžinai pasilikti tame kraštovaizdyje, tame drungname, bergždžiame dvelkime – nejudantis didžiaratis dilužanas, įstrigęs tarp debesų dangaus pergamente, sena iliustracija, pamirštas senoviško suplyšusio romano raižinys, – bet vežėjas iš paskutinių jėgų timptelėjo vadeles, išrideno karietą iš saldaus tų vėjų letargo ir pasuko į mišką.

Įvažiavome į tankų ir sausą purumą, į tabako spalvos vytimą. Bematant aplink mus pasidarė tylu ir rusva kaip *Trabuco* dėžutėje. Toje kedrinėje prietemoje pro mus slinko sausi ir lyg cigarai kvapūs medžių kamienai. Mes važiavome, o miškas vis tamsėjo, vis aromatingiau kvepėjo tabaku, kol pagaliau mus uždarė tarytum sausame vėjo dusliai derinamos violončelės dėkle. Vežėjas neturėjo degtukų, negalėjo uždegti žibinto. Arkliai, prunkšdami tamsoje, instinktyviai laikėsi kelio. Stipinų tarškėjimas aprimo, pritilo, ratlankiai minkštai riedėjo per kvepiančius spyglius. Motina užmigo. Laikas plaukė nejučiomis, savo tėkmėje darydamas keistus mazgus ir abreviatūras. Tamsa buvo nepermatoma, virš būdos dar gaudė sausas miško ošimas, kai staiga kelias po arklių kanopomis pasidarė gruoblėtas ir virto kietu gatvės grindiniu, vežimas pasisuko vietoje ir sustojo. Sustojo taip arti sienos, kad beveik prie jos prisiglaudė. Tiesiai prieš karietos dureles motina užčiuopė namų vartus. Vežėjas kraustė ryšulius.

Įėjome į didelę, išsišakojusią priemenę. Ten buvo tamsu, šilta ir tylu kaip tuščioje senoje kepykloje paryčiais, krosniai užgesus, arba kaip pirtyje vėlai naktį, kai tuščios vonios ir rėčkos vėsta patamsyje, tyloje, kurią matuoja lašų kapsėjimas. Svirplys kantriai plėšė iš tamsos apgaulingas šviesos siūles, menkus

dygsnius, nuo kurių nesidarė šviesiau. Apgraibomis susiradome laiptus.

Kai užkopėme į girgždančią laiptų posūkio aikštelę, motina tarė:

– Juzefai, pabusk, juk nebepastovi ant kojų, jau tik keletas laiptelių.

Tačiau aš susnūdęs nieko nebesuvokiau, tik dar labiau prie jos prisiglaudžiau ir visai užmigau.

Niekada vėliau man nepavyko iš motinos sužinoti, kas buvo tikra iš to, ką tą naktį regėjau pro sumerktus akių vokus, marinamas sunkaus miego, vis prasmegdamas į visišką užsimiršimą, ir kas mano vaizduotės vaisius.

Ten buvo kažkoks didelis ginčas tarp mano tėvo, motinos ir tos scenos svarbiausios protagonistės Adelės, labai principinis ginčas, kaip dabar manau. Jeigu veltui mėginu atspėti vis išsprūstančią jo prasmę, tai dėl to tikriausiai kaltos mano atminties spragos, aklos miego dėmės, kurias bandau užpildyti išmone, prielaidomis, hipotezėmis. Bejėgis ir nieko nesuvokdamas iš naujo vis plaukiau į visišką nežinią, o ant sumerktų vokų nusileisdavo žvaigždėtos, atdarame lange pasklidusios nakties dvelksmas. Naktis alsavo lygiu ritmu ir, staiga nusimetusi perregimą žvaigždžių uždangą, iš aukštybių savo senu ir amžinu veidu pažvelgdavo, kaip aš miegu. Tolimos žvaigždės spindulys, įsipynęs į mano blakstienas, sidabru išsiliedavo ant aklo akies baltymo, ir pro vokų plyšius aš matydavau kambarį, apšviestą žvakės, įsipainiojusios į auksinių linijų ir zigzagų raizgalynę.

Galimas daiktas, kad toji scena įvyko kokį nors kitą kartą. Daug kas rodo, kad jos liudytoju aš buvau tik gerokai vėliau, kai vieną dieną, uždarę parduotuvę, su motina ir pardavėjais grįžome namo.

Žengdama pro buto duris, motina nustebusi ir susižavėjusi šūktelėjo, o pardavėjai apstulbę neteko žado. Vidury kambario stovėjo nuostabus žalvarinis riteris, tikras šventasis Jurgis, – su kirasa, su auksinių epoletų diskais, su tais visais žvangančiais,

poliruotais aukso skardelių šarvais jis atrodė tikras milžinas. Nustebau ir apsidžiaugiau pažinęs savo tėvo styrančius ūsus ir pasišiaušusią barzdą, kyšančią iš po sunkaus pretorionų šalmo. Šarvai bangavo ant sujaudintos jo krūtinės, žalvariniai žiedai kvėpavo pro plyšius kaip milžiniško vabzdžio kūnas. Nuo šarvų ir ginklų pastambėjęs, visas žvilgantis aukso skardelėmis, jis buvo panašus į dangaus kariuomenės pulkų archistrategą.

– Deja, Adele, – kalbėjo tėvas, – tu niekada nieko neišmanei apie kilnesnius dalykus. Visur ir visada ardei mano pradėtus darbus beprasmiško pykčio priepuoliais. Bet apsišarvavęs aš dabar juokiuosi iš tavo kutenimo, kuriuo tu mane beginklį įvarydavai į nevilтį. Bejėgiškas įsiūtis dabar tavo liežuvį atrišo pasigailėtinoms rietenoms, kurių vulgarumas ir neišrankumas sumišęs su kvailumu. Patikėk, dėl to mane ima tik liūdesys ir gailestis. Neturėdama tauraus fantazijos polėkio, tu degi nesąmoningu pavydu viskam, kas pakilę virš vidutinybės.

Adelė nužvelgė tėvą su begaline panieka ir, nesulaikydama pykčio ašarų, drebančiu balsu kreipėsi į motiną:

– Pasiima visas mūsų sultis! Neša iš namų visus butelius su aviečių sultimis, kurių pasidarėme šią vasarą! Nori atiduoti jas išgerti tiems nenaudėliams gaisrininkams. Ir dar sako man visokias įžūlybes! – Adelė kiek sukūkčiojo.– Ugniagesių kapitonas, tas nenaudėlių kapitonas! – suriko ji, su neapykanta žvelgdama į tėvą. – Visur jų pilna. Rytą, kai einu duonos, negaliu atidaryti durų. Aišku, du miega ant priemenės slenksčio, ir nebėra išėjimo. Ant laiptų, ant kiekvienos pakopos, guli po vieną su žalvariniais šalmais ir miega. Prašosi į virtuvę, kiša pro durų tarpą savo triušiškus veidus su žalvario skardinėmis, karpo dviem pirštais lyg vaikai mokykloje ir maldauja, kaulija: „Cukraus, cukraus...“ Išplėšia man iš rankų kibirėlį ir lekia atnešti vandens, šoka aplink mane, maivosi, kone uodegas vizgina. Tik mirksi raudonais vokais ir šlykščiai laižosi. Vos žvilgteliu į kurį, tuojau pat jam veidas ištinsta raudona begėdiška mėsa, kaip kalakuto. Ir tokiems atiduoti mūsų aviečių sultis!..

– Tavo banali natūra, – tarė tėvas, – bjauroja visa, ko tik prisiliečia. Nupiešei tų ugnies sūnų paveikslą, deramą tavo siauram protui. Kai dėl manęs, tai mano visos simpatijos skirtos tai nelaimingai salamandrų giminei, toms vargšėms atstumtoms ugninėms būtybėms. Visa šios kadaise šaunios giminės kaltė buvo ta, kad ėmė tarnauti žmonėms, kad parsidavė žmonėms už šaukštą menko žmonių maisto. Už tai joms atsilyginta panieka. Plebėjų bukumas begalinis. Tos subtilios būtybės įvarytos į visišką nuopuolį, į galutinį suniekšėjimą. Ko čia stebėtis, kad neskanus joms valgis, tas prėskas prasčiokų valgis, kurį verda miestelio mokyklos sargienė viename katile jiems ir miestelio kaliniams? Jų gomurys, subtilus ir genialus ugnies dvasių gomurys, geidauja taurių ir tamsių balzamų, aromatingų ir spalvotų fluidų. Todėl šią iškilmingą naktį, kai šventiškai sėdėsime didelėje miesto Stauropigijos salėje prie baltai užtiestų stalų, toje salėje su aukštais, skaisčiai šviečiančiais langais, skleidžiančiais savo spindesį į rudens nakties gilumą, o miestas aplink sumirgės tūkstančiais iliuminacijos ugnelių, kiekvienas iš mūsų maldingai ir pasigardžiuodamas, kaip dera ugnies sūnums, mirkys bandelę aviečių sulčių taurėje ir pamažėle gurkšnos tą taurų ir tirštą gėrimą. Šitaip stiprėja gaisrininko vidinės galios, atsinaujina gausybė spalvų, kurias šitie žmonės leidžia iš savęs fejerverkais, raketomis ir bengališkomis ugnimis. Mano siela labai gailestauja dėl jų vargo, dėl jų nepelnytos degradacijos. Taip, aš priėmiau iš jų rankų kapitono kardą, bet vien tik todėl, kad viliuosi, jog man pavyks prikelti iš nuopuolio šią gentį, išvesti ją iš pažeminimo ir iškelti virš jos naujos idėjos vėliavą.

– Tu visai pasikeitęs, Jakubai, – tarė motina, – tu esi nuostabus. Juk neišeisi nakčiai iš namų. Neužmiršk, kad, man sugrįžus, neturėjome progos gerai pasikalbėti. O dėl gaisrininkų, – pasakė, kreipdamasi į Adelę, – tai man iš tiesų atrodo, kad tu kažkodėl jų nekenti. Jie mieli vaikinai, nors ir niekšeliai. Man visada malonu žiūrėti į tuos lieknus bernaičius dailiomis

uniformomis, gal tiktai kiek per daug suveržtomis per juosmenį. Jie turi daug natūralios elegancijos, ir jaudina jų uolumas bei karštas noras kiekvieną akimirką patarnauti damoms. Kai tik gatvėje man iškrinta iš rankų skėtis ar atsiriša batelio kaspinėlis, visada prišoka kuris nors iš jų, labai susijaudinęs ir pasiryžęs padėti. Man širdis neleidžia apvilti tų karštų norų, todėl visada kantriai laukiu, kol pribėgs ir man patarnaus, ir man rodos, dėl to bus labai laimingas. Kai, atlikęs riterio pareigą, nueina, jį tuoj pat apsupa būrys draugų, visi gyvai aptarinėja įvykį, o pats herojus gestais ir mimika vaizduoja, kaip viskas buvo. Tavimi dėta, aš mielu noru pasinaudočiau jų galantiškumu.

– Aš laikau juos veltėdžiais, – tarė vyresnysis pardavėjas Teodoras. – Juk neleidžiame jiems gesinti gaisro dėl to, kad yra lengvabūdžiai kaip vaikai. Tik pasižiūrėkite, kaip pavydžiai jie visada stabteli prie būrelio berniukų, mėtančių į sieną sagas, ir iškart pamatysite, koks triušiškas jų protas. Jeigu išgirsti gatvėje laukinį žaidėjų riksmą, pažvelgęs pro langą, beveik visada būryje vaikų pamatai tuos drimbas – susijaudinusius, nusilaksčiusius, kone pakvaišusius nuo žaidimo siautulio. Pamatę gaisrą, jie pašėlsta iš džiaugsmo, ploja rankomis ir šoka kaip laukiniai. Ne, gaisrams gesinti jie netinka. Tam kviečiame kaminkrėčius ir miesto milicininkus. Lieka tik žaidimai ir liaudies šventės, kur jie nepakeičiami. Pavyzdžiui, rudenį, per vadinamąjį Kapitolijaus šturmą, dar prieš aušrą patamsiais persirengia kartaginiečiais ir, baisiausiai rėkaudami, apgula Bazilijonų kalvą ir visi kartu dainuoja: „Hannibal, Hannibal ante portas".

Be to, rudeniui baigiantis, jie aptingsta ir pasidaro mieguisti, užminga stovėdami, o kai iškrenta pirmasis sniegas, nebesurasi jų nė su žiburiu. Vienas senas krosnius man kartą pasakojo, kad, taisant kaminus, jų randama sulindusių į dūmtraukį, apmirusių kaip vabzdžių lėliukės, bet su purpurinėmis uniformomis ir spindinčiais šalmais. Taip ir miega stovėdami, prisigėrę aviečių sulčių, pilni lipnios saldybės ir ugnies. Tada juos ištraukia už ausų ir apgirtusius nuo miego, apkvaitusius veda į kareivines

rudeniškomis rytmečio gatvėmis, nuspalvintomis pirmųjų šalnų, tuo tarpu gatvės minia blaško į juos akmenis, o jie droviai šypsosi, lyg būtų labai nusikaltę, graužiami neramios sąžinės, ir svyrinėja kaip girti.

– Šiaip ar taip, – pasakė Adelė, – sulčių jiems neduosiu. Ne dėl to gadinau sau odą prie viryklės jas virdama, kad tie nenaudėliai jas išgertų.

Užuot atsakęs, mano tėvas prisidėjo prie lūpų švilpuką ir šaižiai sušvilpė. Lyg būtų klausęsi pro rakto skylutę, įpuolė keturi liekni vaikinai ir išsirikiavo palei sieną. Kambarys nušvito nuo jų šalmų blizgesio, o jie, kariškai pasitempę, tamsūs, įdegę, su šviesiais šalmais, laukė įsakymo. Tėvui davus ženklą, du iš jų iš abiejų pusių čiupo vyteliniame krepšyje įstatytą didžiulį butelį, pilną purpurinio skysčio, ir, Adelei nespėjus jų sulaikyti, tekini nutrepsėjo laiptais ir nusinešė tą brangiausią grobį. Kiti du, kariškai atsisveikinę, nusekė jiems iš paskos.

Valandėlę atrodė, kad Adelė imsis nepakaltinamų veiksmų – tokius žaibus svaidė jos gražios akys. Tačiau tėvas nelaukė, kol prasiverš jos įtūžis. Vienu šuoliu jis užšoko ant palangės ir išskėtė rankas. Puolėme paskui jį. Turgaus aikštėje, nužertoje gausybės žiburių, knibždėjo spalvinga minia. Prie mūsų namo aštuonetas gaisrininkų laikė iš visų pusių įtempę didžiulę apskritą kilto paklodę. Tėvas dar kartą atsigręžė, blykstelėjo visa šarvų prašmatnybe, tylomis kariškai su mumis atsisveikino, o paskui išskėstomis rankomis, šviesus kaip meteoras, šoko į tūkstančiais šviesų liepsnojančią naktį. Reginys buvo toks gražus, kad visi susižavėję suplojome rankomis. Net Adelė, užmiršusi savo skriaudą, paplojo tokiam elegantiškam šuoliui. Tuo tarpu mano tėvas mikliai stryktelėjo nuo paklodės ir, sužvanginęs skardinį kiautą, atsistojo priekyje būrio, kuris netrukus žygiuodamas ėmė skaidytis po du, nusidriekė ilga virtine ir tamsiu minios špaleriu iš lėto ėmė tolti blykčiodamas žalvariniais šalmais.

ANTRASIS RUDUO

Iš daugelio mokslinių darbų, kuriuos mano tėvas dirbdavo retomis ramybės ir vidinės tylos valandėlėmis, tarp nelaimių ir katastrofų smūgių, kurių netrūko jo nuotykingame ir audringame gyvenime, artimiausios jo širdžiai buvo lyginamosios meteorologijos, o visų pirma specifinio, unikalių ypatybių turtingo mūsų provincijos klimato studijos. Būtent jis, mano tėvas, padėjo klimato formacijų analizės mokslinius pagrindus. Jo *Rudens bendrosios sistematikos apybraiža* visiems laikams atskleidė esmę to metų laiko, kuris mūsų provincialiame klimate įgauna tą uždelstą, šakotą, parazitiškai išvešėjusią formą, vadinamą „kinų vasara" ir toli nusidriekiančią į mūsų spalvingų žiemų gilumą. Kaip čia pasakius? Jis pirmasis išaiškino antrinį, išvestinį pobūdį tos vėlyvos formacijos, kuri yra ne kas kita, kaip tam tikras klimato apsinuodijimas mūsų muziejuose sugrūsto pernokusio ir išsigimstančio barokinio meno miazmomis. Tas nuobodulyje ir užmarštyje trūnijantis muziejų menas, sandariai uždarytas, susicukruoja lyg sena uogienė, persaldina mūsų klimatą ir yra priežastis to gražaus maliariško drugio, tų spalvotų delyrų, būdingų užsitęsusio rudens agonijai. Mat grožis yra liga, – mokė mano tėvas, – tai tam tikrõs paslaptingos infekcijos drebulys, tamsus irimo anonsas, atsirandantis tobulumo gelmėse ir tobulumo sveikinamas giliausiu laimės atodūsiu.

Geriau viską suprasti šioje vietoje padės keletas dalykiškų pastabų apie mūsų provincijos muziejų... Jo pradžia siekia XVIII

amžių ir susijusi su gana keista tėvų bazilijonų kolekcionavimo aistra. Paskui vienuoliai padovanojo miestui tą parazitišką auglį, kuris dabar miesto biudžetą slegia pernelyg didelėmis ir neproduktyviomis išlaidomis. Respublikos iždas, už gražius nupirkęs tuos rinkinius iš nuskurdusio ordino, daugelį metų didžiadvasiškai švaistė pinigus šiai mecenatystei, kuri būtų derėjusi kokiai nors karališkai rezidencijai. Tačiau jau kita miesto tėvų karta, kuri buvo praktiškesnės orientacijos ir nežiūrėjo pro pirštus į ūkinę būtinybę, po bevaisių derybų su erchercogo rinkinių kuratorija, kuriai stengėsi parduoti šį muziejų, – uždarė jį ir, paskutiniam saugotojui paskyrusi pensiją iki gyvos galvos, direkciją likvidavo. Per tas derybas žinovai aiškiai ir neabejotinai nustatė, kad vienuolyno kolekcijos vietos patriotų buvo gerokai pervertintos. Garbieji tėvai, pagauti pagirtino entuziazmo, įsigijo ne vieną falsifikatą. Muziejus neturėjo nė vieno garsiausių meistrų paveikslo, užtat jame galėjai pamatyti ištisus vidutinių ir dar menkesnių dailininkų kūrinių rinkinius, ištisas tik specialistams žinomas, užmirštas provincijos mokyklas – meno istorijos aklagatvius.

Keistas dalykas: garbieji vienuoliai turėjo militarinių polinkių, nes daugiausia paveikslų buvo bataliniai. Sugruzdėjusios auksinės sutemos niūksojo tose nuo senumo sudūlėjusiose drobėse, kur galerų ir karavelių laivynai, senos užmirštos armados puvo uždarose įlankose, išpūstomis burėmis sūpuodamos seniai žlugusių respublikų didybę. Iš po aprūkusio ir patamsėjusio lako dūlavo vos įžiūrimi susikovusių raitelių kontūrai. Per žlugusių žygių tuštumą, po tamsiu ir tragišku dangumi grėsmingoje tyloje traukė susimaišiusios kavalkados, iš abiejų pusių apšaudomos tankios ir sklaidžios artilerijos ugnies.

Neapolio mokyklos paveiksluose be galo sensta įdegusios ir išrūkytos, lyg pro tamsų butelį matomos popietės. Patamsėjusi saulė tuose jau išnykusiuose kraštovaizdžiuose atrodo vyste vystanti, lyg kosminės katastrofos išvakarėse. Todėl taip nykiai šypsosi ir gestikuliuoja auksinės žvejės, manieringai ir gracingai

pardavinėjančios žuvų ryšulėlius klajojantiems komediantams. Visas tas pasaulis seniai pasmerktas ir seniai atgyvenęs. Iš ten toji begalinė saldybė paskutiniojo gesto, kuris pats sau vienas vis dar tęsiasi – pats sau tolimas ir prarastas, vis iš naujo kartojamas, jau nesikeičiantis.

O dar toliau, krašto gilumoje, kur gyvena šita liaudis, šitie nerūpestingi juokdariai, arlekinai ir paukštininkai su narveliais, šitoje autoriteto ir realybės neturinčioje šalyje, mažos turkaitės putliomis rankomis plekšena ant lentų išdėliotus medaus paplotėlius, du berniukai neapolietiškomis skrybėlėmis neša pilną krepšį nenuoramų karvelių. Krepšys pamautas ant lazdos, kuri nuo tos burkuojančios sparnuotos naštos net kiek išlinkusi. O dar giliau, ant pačios vakaro briaunos, ant paskutinio žemės lopinėlio, kur ant drumstai auksinės nebūties ribos siūbuoja vystantis akanto keras, dar vis nesibaigia kortų partija, paskutinis žmonių lošimas prieš artėjančią didžiąją naktį.

Visa ta seno grožio griozdynė buvo skausmingai išdistiliuota ištisų nuobodulio metų slėgimu.

– Ar sugebėsite suprasti, – klausdavo mano tėvas, – to pasmerkto grožio sielvartą, jo dienas ir naktis? Jis nuolatos vis veržiasi į įsivaizduojamas varžytynes, inscenizuoja sėkmingus išpardavimus, triukšmingus ir daug žmonių sutraukiančius aukcionus, puola į baisų azartą, lošia krintant vertybinių popierių kursui, lyg koks išlaidūnas švaisto, eikvoja savo turtą, o paskui blaivėdamas pamato, jog visa tai yra veltui ir nepadės išeiti iš uždaro rato, kuriame tobulybė pasmerkta būti savimi, kad niekas negali numalšinti skausmingo pertekliaus. Nieko nuostabaus, kad ta nekantrybė, tas grožio bejėgiškumas galų gale turėjo atsispindėti mūsų danguje, užsidegti mėnuliu virš mūsų horizonto, išsigimti į tuos atmosferos fokusus, į tas didžiules ir fantastiškas debesų aranžuotes, kurias aš vadinu mūsų antruoju, mūsų pseudorudeniu. Tasai antrasis mūsų provincijos ruduo yra ne kas kita kaip liguistos fata morganos padidinta projekcija, kurią išspinduliavo į dangų mirštantis, mūsų

muziejuose uždarytas grožis. Tasai ruduo yra didžiulis klajojantis poezijos melo teatras, didžiulis spalvotas svogūnas, lukštas po lukšto nusilupantis vis naują panoramą. Niekada nepasieksi jokios esmės. Už kiekvieno kuliso, kai jis nuvys ir šlamėdamas susiraitys, pasirodys naujas, spindulingas prospektas, kuris valandėlę bus gyvas ir tikras, kol gesdamas neišduos savo popierinės prigimties. Visos perspektyvos yra tapytos, visos panoramos iš kartono ir tiktai kvapas yra tikras – vystančių kulisų kvapas, didžiojo garderobo kvapas, pilnas grimo ir smilkalų. O temstant – ta didžioji netvarka ir kulisų makalynė, tas išmėtytų kostiumų chaosas, po kurį braidai be galo, kaip po šiugždančius nuvytusius lapus. Suirutė baisiausia, kiekvienas tampo uždangų virvutes, o dangus, didelis rudens dangus, kabo prospektų skarmalais ir yra pilnas skrysčių girgždesio. O dar ta skubėjimo karštligė, tas uždusęs ir vėlyvas karnavalas, ta pokylių salių rytmetinė panika ir Babelio bokštas kaukių, kurios nebegali susirasti savo tikrųjų kostiumų.

Ruduo, ruduo, aleksandriškoji metų epocha, savo didžiulėse bibliotekose sukrovusi bergždžią 365 dienų rato aplink saulę išmintį. O, tie nukaršę rytmečiai, geltoni kaip pergamentas, saldūs nuo išminties kaip vėlyvi vakarai! Tie priešpiečiai, šypsantys gudriai lyg protingi palimpsestai ir spalvingi lyg senos pageltusios knygos! Ak, rudens diena, tasai senas juokdarys bibliotekininkas, nublukusiu chalatu laipiojantis kopėčiomis ir ragaujantis visų amžių ir kultūrų uogienes! Kiekvienas kraštovaizdis jam yra lyg seno romano įžanga. Kaip šauniai jis smaginasi išleisdamas senovinių apysakų herojus pasivaikščioti po tuo padūmavusiu meduotu dangumi, į tą drumstą ir liūdną vėlyvą šviesos saldybę! Kokių naujų nuotykių patirs Don Kichotas Soplicynėje? Kaip klostysis gyvenimas Robinzonui, sugrįžusiam į gimtąjį Bolechovą?

Tvankiais, sustingusiais, žarų nuauksuotais vakarais tėvas skaitydavo mums savo rankraščio ištraukas. Veržlus idėjos skrydis jam kartais padėdavo užmiršti, kad čia pat yra Adelė.

Papūtė šilti Moldavijos vėjai, užėjo ta didžiulė geltona monotonija, tas saldus ir nevaisingas dvelkimas iš pietų. Ruduo nenorėjo baigtis. Dienos lyg muilo burbulai atsikeldavo kaskart vis gražesnės ir grakštesnės, ir kiekviena atrodydavo taip iki galo sutaurinta, kad kiekviena jos akimirka būdavo pernelyg ištęstas ir bemaž skausmingas stebuklas.

Tų gilių ir gražių dienų tyloje nepastebimai keitėsi lapų materija, kol vieną dieną medžiai liko bestovį šiaudinėje visiškai dematerializuotų lapų ugnyje, lengvoje lyg pelų žydėjimas, lyg spalvotų konfeti šiūpsnis – nuostabiausi povai ir feniksai, kurie, vos pasipurtę ir suplasnoję, iškart nusimes tas puikias, už rūkomąjį popierių lengvesnes, nublukusias ir nebereikalingas plunksnas.

NEGYVASIS SEZONAS

I

Penktą valandą ryto – vos patekėjusios saulės ryškiai nuspalvintas mūsų namas jau seniai maudydavosi karštame ir tyliame rytmečio spindesyje. Tą iškilmingą valandą, kai nuleistų užuolaidų prietemoje per kambarius sklisdavo dar solidariai sutartinis miegančiųjų alsavimas, patyliukais, niekieno nepastebėtas, įeidavo jis visas – į liepsnojantį saulėje fasadą, į ankstyvos kaitros tylą, lyg jo paviršius būtų nulipdytas vien iš palaimingai miegančių vokų. Naudodamasis tų šventiškų valandų ramybe, jis šitaip gerdavo pirmutinę ryto ugnį saldžiai miegančiu, nuo šviesos glembančiu veidu, jo bruožų linijomis, kurios nuo tos neramios valandos svajonių lengvai virpčiodavo per miegus. Prieš namus augančios akacijos šešėlis, ryškiai banguojantis ant tų karštų vokų, jų paviršiuje lyg fortepijonu vis iš naujo kartodavo tą pačią žibančią, vėjo nuskalaujamą savo frazę, – veltui bandydamas įsiskverbti į to auksinio sapno gilumą. Drobinės užuolaidos kąsnis po kąsnio rydavo rytmečio gaisrą ir, alpdamos nuo neapsakomo švytėjimo, tamsiai įdegdavo.

Tokiu ankstyvu metu mano tėvas, jau nebegalėdamas užmigti, nulipdavo laiptais apsikrovęs knygomis ir eidavo atidaryti parduotuvės, esančios mūrinio namo pirmame aukšte. Valandėlę nejudėdamas pastovėdavo tarpuvartėje ir, primerkęs akis, atremdavo galingą saulės ugnies ataką. Saulės nušviesta namo siena saldžiai įtraukdavo jį į savo puikiai suniveliuotą, išlygintą ir tiesiog nebematomą plokštumą. Akimirką tėvas

pasidarydavo plokščias, įaugdavo į fasadą ir pajusdavo, kaip išsišakojusios, virpančios ir šiltos rankos plokščiai prigyja tarp auksinių fasado lipdinių. (Kiek tėvų jau yra šitaip amžinai įaugę į namo fasadą penktą valandą ryto, tą akimirką, kai žengė nuo paskutinio laiptelio. Kiek tėvų šitaip amžiams yra tapę savo vartų sargais, plokščiai išskaptuotais nišoje su ranka, uždėta ant rankenos, pačių lygiausių ir mieliausių bruožų veidais, per kuriuos vėliau su meile vedžioja pirštais sūnūs, ieškodami paskutinių tėvo pėdsakų, amžinai pasinėrusių į universalią fasado šypseną.) Tačiau paskui paskutinėmis valios jėgomis atsiplėšdavo, atgaudavo trečią matmenį ir, vėl sužmogėjęs, išvaduodavo kaustytas duris iš pakabinamųjų spynų ir geležinių skersinių.

Kai atidarydavo tą sunkią, geležimi apkaustytą parduotuvės durų pusę, tamsa murmėdama pasitraukdavo per žingsnį nuo įėjimo, per pėdą pasislinkdavo gilyn į parduotuvę ir tenai tingiai atsiguldavo. Nepastebimai garuodama nuo dar šaltų šaligatvio plytelių, ant slenksčio silpna, virpančia oro srove nedrąsiai atsistodavo ryto gaiva. Gilumoje nepradėtuose gelumbės rietimuose gulėjo daugelio ankstesnių dienų ir naktų tamsa. Sudėliota sluoksniais, ji špaleriais bėgo gilyn, tyliai keliaudavo ir klajodavo, kol visiškai pavargdavo pačioje parduotuvės esmėje, tamsiame sandėlyje, kur, jau nediferencijuota, savimi pasisotinusi, pavirsdavo dumsia iliuzine gelumbės promedžiage.

Tėvas eidavo palei tą aukštą ševiotų ir kortų sieną, ranka braukdamas per rietimų galus lyg per moteriškų suknelių praskiepus. Visos tos eilės aklų liemenų, visada pasirengusios kelti paniką, suardyti rikiuotę, jam prisilietus, nusiramindavo ir geriau suprasdavo savo gelumbinę hierarchiją ir tvarką.

Mano tėvui mūsų parduotuvė buvo amžinų kančių ir sielvartų vieta. Tasai jo rankų kūrinys ne nuo šiandien, o vis augdamas, ėmė diena iš dienos jį spausti, grėsmingai ir nesuprantamai pranokti. Toks uždavinys jam buvo per didelis, uždavinys ne jo jėgoms, iškilnus ir neaprėpiamas uždavinys. Tos pretenzijos

didybė jį gąsdino. Su baime žvelgdamas į jos didumą, kurio negalėjo patenkinti pastatęs ant tos vienos kortos visą savo gyvenimą, jis, apimtas nevilties, matė pardavėjų lengvapėdiškumą, tuščią, nerūpestingą optimizmą, paikas ir neapgalvotas jų manipuliacijas, vykstančias šio didžiojo dalyko paraštėse. Su gailia ironija jis tyrinėjo visą tą galeriją jokio rūpestėlio nesudrumstų veidų ir su jokia idėja nesusidūrusių kaktų, ligi dugno skvarbė akis, kurių nekalto patiklumo nebuvo palietęs nė lengviausias įtarimo šešėlis. Ką galėjo padėti jam motina – tokia lojali ir pasiaukojusi? To pernelyg didelio dalyko atspindys jos paprastos ir ramios širdies nepasiekdavo. Herojiškiems darbams ji netiko. Argi jis nematė, kaip, jam nusigręžus, ji greitai susižvelgia su pardavėjais, džiaugiasi kiekviena nekontroliuojama valandėle, kai gali dalyvauti jų lengvabūdiškose išdaigose?

Nuo šito vėjavaikiškai nerūpestingo pasaulio mano tėvas vis labiau šalinosi ir traukėsi į griežtą savojo ordino regulą. Baisėdamasis visur plintančiu ištvirkimu, jis vienišas tarnavo aukštajam idealui. Jo ranka niekada neatleisdavo įtemptų vadelių, jis niekada sau neleisdavo sušvelninti disciplinos ar ieškoti patogių gyvenimo lengvybių.

Tokius dalykus galėjo sau leisti Balanda ir K° ir tie kiti verslo diletantai, kurie nežinojo, kas yra tobulybės alkis, didžiosios meistrystės askezė. Tėvas su širdgėla žiūrėjo, kaip smunka verslas. Kas iš dabartinių manufaktūros pirklių kartos dar buvo girdėjęs apie gerąsias senojo meno tradicijas, kas iš jų, pavyzdžiui, žinojo, kad gelumbės rietimų kolona, sudėta spintos lentynose pagal pirklystės meno taisykles, braukiama pirštu iš viršaus žemyn, turi skambėti tonais kaip klavišų gama? Kas iš dabartinių pirklių būtų sugebėjęs panaudoti naujausias stiliaus subtilybes, rašydamas notą, memorandumą ar laišką? Kas dar išmanė visą pirklių diplomatijos, geros senosios mokyklos diplomatijos žavesį, visą tą įtampos pilną derybų eigą: iš pradžių nepalenkiamas šaltumas ir slepiamas atsargumas, pasirodžius įgaliotajam užsienio firmos atstovui, paskui lėtas atšilimas po

diplomato nenuilstamų pastangų ir koketavimų, pagaliau bendra vakarienė su vynu ant rašomojo stalo, ant popierių, pakili nuotaika, gnybčiojant sėdynę patarnaujančiai Adelei, laisvos ir nešvankios tarpusavio šnekos, kaip įprasta ponams, kurie žino, kiek yra skolingi momentui ir aplinkybėms, o po vakarienės – abiem pusėms naudingas sandėris.

Toje rytmečio tyloje, kada noksta kaitra, mano tėvas tikėdavosi surasti laimingą ir šmaikščią vingrybę, kurios jam reikėjo užbaigti laiškui ponams Christianui Seipeliui ir Sūnums, mechaninės verpyklos ir audyklos. Tai buvo kandus atsakymas į nepagrįstas tų ponų pretenzijas, replika, nutrūkusi kaip tik svarbiausioje vietoje, kur laiško stilius turi pakilti iki galingos ir sąmojingos svarbiausios kulminacinės minties, tuo momentu, kada įvyksta tas elektros sujungimas, kuris juntamas kaip lengvas vidinis šiurpulys, o po to laiškas jau gali baigtis tiktai plačiamosčiu, elegantišku ir jau paskutiniu posakiu. Tėvas jautė šios svarbiausios minties pavidalą, bet pastarosiomis dienomis ji vis išsprūsdavo, buvo tiesiog nepagaunama, nors jau, rodos, laikydavo ją sučiupęs pirštais. Jam stigo tos laimingo nusiteikimo akimirkos, to laimingo įkarščio momento, kad galėtų šturmu įveikti kliūtį, į kurią kiekvieną kartą vis atsimušdavo. Vėl ir vėl imdavo tuščią lapą, pasiryžęs iš naujo įsibėgėti ir forsuoti sunkumą, kuris tyčiojosi iš jo pastangų.

Tuo tarpu parduotuvėje pamažu rinkdavosi pardavėjai. Jie įeidavo paraudę nuo ankstyvos kaitros, iš tolo aplenkdami tėvo rašomąjį stalą, į kurį paskui neramiai šaudydavo akimis, graužiami negrynos sąžinės.

Jie buvo pilni nedorybių ir silpnybių ir jautėsi slegiami jo tylaus pasmerkimo, bet kuo nors atremti jo negalėjo. Niekas negalėjo permaldauti to savo rūpesčiuose paskendusio šefo, jokiu uolumu nebūtum jo sušvelninęs – lyg skorpionas kiūtojo už rašomojo stalo, tulžingai blyksėjo virš jo akinių stiklais ir kaip pelė krebždeno popierių. Jisai vis labiau jaudinosi apimtas kažkokio niršulio, kuris, saulei karštėjant, vis stiprėjo. Švytintis

keturkampis ant grindų liepsnojo. Metalu žvilgančios lauko musės lyg žaibai raižė krautuvės durų angą, akimirką nutūpdavo ant staktų, tarytum išpūstos iš metalinio stiklo – stikliniai burbulai, išlėkę iš karštos saulės pypkutės, iš tos liepsnojančios dienos stiklo pūtyklos; nutūpdavo išskleistais sparneliais, pasinešusios skristi, vikrios vikrios, ir pašėliškais zigzagais lakstydavo iš vietos į vietą. Šviesiame durų keturkampyje alpėjo šviesos nužertos tolimos miesto parko liepos, o gana atokiai stovinčios bažnyčios signorėlis tame skaidriame, virpančiame ore atrodė kabąs visai čia pat, lyg žiūrint pro žiūrono lęšius. Skardiniai stogai liepsnojo. Virš pasaulio kilo didžiulis, auksinis kaitros kupolas.

Tėvas irzo kaskart labiau. Skausmingai susirietęs, viduriavimo išsekintas, jis bejėgiškai dairėsi aplink. Burnoje jautė kartėlį, didesnį už pelynų.

Kaitra didėjo, aštrindama musių pasiutimą, šviesiais taškais žaižaravo ant jų metališkų pilvelių. Šviesos keturkampis atslinko prie rašomojo stalo, ir popieriai suliepsnojo lyg Apokalipsė. Gausybės šviesos tvieskiamos akys nebegalėjo atlaikyti jo balto vientisumo. Pro savo storus chromatinius stiklus tėvas visus daiktus regi su purpuriniais pakraščiais, su violetiniais ir žaliais apvadais ir puola į nevilтį, išvydęs tą spalvų eksploziją, tą spalvų anarchiją, kuri šviesos orgijomis siautėja virš pasaulio. Jo rankos dreba. Gomurys kartus ir sausas lyg artėjant priepuoliui. Tarp raukšlių pasislėpusios akys atidžiai seka įvykių raidą parduotuvės gilumoje.

II

Kai vidurdienį tėvas, jau kone pamišęs, kaitros išsekintas, virpėdamas nuo beprasmiško susijaudinimo, pasišalindavo į viršuje esančius kambarius ir kai medinės lubos tai šen, tai ten imdavo tyloje traškėti nuo jo slapčiomis daromų tūpsnių, parduotuvėje prasidėdavo atokvėpio ir iškrovos metas – stodavo vidurdienio siestos valanda.

Pardavėjai vartydavosi kūlio ant gelumbės rietimų, ant lentynų iš gelumbės pasidarydavo palapines, pasikabindavo sūpynes iš draperijų. Išvyniodavo nepradėtus rietimus ir išleisdavo į laisvę purią, šimteriopai suvyniotą šimtametę tamsą. Per daugelį metų susigulėjusi fetrinė tamsa išlaisvinta paskleisdavo į palubes kitokių laikų kvapą – aromatą seniai praėjusių dienų, kurios gulėjo nesuskaitomais sluoksniais, kantriai suklostytos anais tolimais ir šaltais rudenimis. Sutemusiame ore pabirdavo aklos kandys, kartu su tomis tamsos išsijomis po visą parduotuvę sukinėdavosi pūkeliai, vilnų plaukeliai, ir apretūros kvapas, gilus, rudeninis, pripildydavo tą tamsią gelumbės ir aksomo stovyklą. Šitaip stovyklaudami, pardavėjai prasimanydavo pokštų ir išdaigų. Jie leisdavosi kolegų iki pat ausų kietai suvyniojami į tamsią, šaltą gelumbę ir sau gulėdavo eilute, maloniai sustingę po krūva rietimų – gyvos figūros, gelumbinės mumijos, apsimestinai nustebusiomis akimis stebinčios savo nejudrumą. Arba leisdavosi supami ir iki pat lubų mėtomi didžiulėmis ištemptomis gelumbinėmis staltiesėmis. Duslus tų skepetų plazdėjimas ir vėduojamo oro dvelksmas keldavo jiems pašėliską susižavėjimą. Atrodydavo, jog visa parduotuvė jau kyla ir tuojau nuskris, gelumbės stodavosi pagautos įkvėpimo, pardavėjai išskleistais skvernais pakildavo į orą lyg kokie trumpam į dangų pašaukti pranašai. Motina į šias išdaigas žiūrėdavo pro pirštus, kadangi siestos valandų šėliojimai, jos akimis, pateisindavo blogiausius išsišokimus.

Vasarą parduotuvė baisiausiai ir negražiai apželdavo žolėmis. Iš kiemo pusės sandėlio langas visas žaliuodavo piktžolėmis ir dilgėlėmis, mirgėdavo blizgančiais lapais, banguojančiais atspindžiais ir atrodydavo esąs po vandeniu. Lyg nuskendusios į seno žalio butelio dugną, jame ilgų vasaros popiečių prietemoje nepagydomą melancholiją zvimbdavo musės – liguisti ir siaubingi vabzdžiai, išmaitinti saldžiu tėvo vynu, gauruotos vienišės, ištisą dieną ilgomis monotoniškomis epopėjomis apraudančios savo prakeiktą dalią. Toji išsigimusi, į

baisias ir netikėtas mutacijas linkusi krautuvės musių veislė turėjo keisčiausių individų, kraujomaišos vaisių, virto kažkokiu nerangių milžinų poveisliu – storu ir gedulingu tembru dūzgiančiais veteranais, laukiniais ir liūdnais savo kančios druidais. Vasarai baigiantis, pagaliau išsiperėdavo tie vieniši tėvo nebeturintys pagrandėliai, jau paskutiniai giminės palikuonys, panašūs į didžiulius žydrus vabalus, nebyliai ir bebalsiai, menkučiais sparnais, ir liūdnai gyvaliodavo, be atvangos ir vis bėgčia klydinėdami žaliais lango stiklais.

Retai darinėjamos durys apaugdavo voratinkliais. Motina miegodavo už rašomojo stalo, gelumbės hamake, pakabintame tarp lentynų. Musių kamuojami pardavėjai raukydamiesi trūkčiojo ir blaškėsi per neramius vasaros miegus. O kieme tuo tarpu kerojo piktžolės. Saulei pašėlusiai kepinant, šiukšlyne veisėsi didžiulių dilgėlių ir dedešvų generacijos.

Iš saulės ir dirvožemio vandens lašelio susilietimo tame žemės sklypelyje prasidėdavo dygi piktžolių substancija, nesantaikos nuoviras, nuodingas chlorofilo derivatas. Ten saulėje šuto tasai drugio fermentas ir vešėjo lengvomis daugialypėmis, dantytomis ir raukšlėtomis lapų formacijomis, tūkstantį kartų pakartotomis pagal vieną pavyzdį, pagal vieną jose paslėptą idėją. Sulaukusi savo valandos, ši užkrečiama koncepcija, ši ugninga, padūkusi idėja plito kaip ugnis – saulės laiminama, augo po langu tuščiais, minkštais popieriniais žalių pleonazmų plepalais, žolių menkyste, šimteriopai pagausinta ir pavirtusia gryniausiomis primityviausiomis paikystėmis – popieriniai menkaverčiai lopyti skarmalai, kurie sandėlio sieną tapetas po tapeto dengia vis didesnėmis lyg gaurai pasipūtusiomis ir šnarančiomis skiautėmis. Pardavėjai iš trumpo pokaičio busdavo su raudonomis dėmėmis veiduose. Iš patalo jie keldavosi keistai žvalūs, kupini gyvo nuovokumo, prasimanydami herojiškų bufonadų. Ėdami nuobodulio, jie supdavosi ant viršutinių lentynų, būgnydavo kojomis, veltui dairydamiesi kokio nors nuotykio tuščioje, kaitros išsluotoje turgaus aikštėje.

Tada atsitikdavo, kad parduotuvės tarpdury stabtelėdavo basas kaimo prasčiokėlis ir dvejodamas nedrąsiai pažvelgdavo vidun. Nuobodžiaujantiems pardavėjams tai būdavo ne bet koks laimikis. Lyg musę išvydę vorai jie žaibiškai nulipdavo nuo kopėčių, ir akimirksniu apsuptas, tampomas ir stumdomas, tūkstančiu klausimų apibertas žmogelis, droviai šypsodamasis, imdavo atsakinėti į akiplėšų kamantinėjimus. Krapštydavosi pakaušį, šypsodavosi ir nepatikliai žvelgdavo į meilikaujančius lovelasus. Bene tabako reikia? Tiktai kokio? Ar to geriausio, makedoniškojo, auksiškai gintarinio? Ne? Užtektų paprasto, pypkinio? Machorkos? Tik arčiau, prašom arčiau. Nebijokite. Žarstydami komplimentus, pardavėjai pakumšt pakumšt ir nudiriguodavo žmogelį į parduotuvės gilumą prie šoninio prekystalio pasienyje. Pardavėjas Leonas, užėjęs už prekystalio, stengdavosi ištraukti nesamą stalčių. O, kaip kankindavosi, vargšelis, kaip, tariamai įsiręžęs, kramtydavosi lūpas. Ne! Reikia atsivėdėti ir iš visų jėgų kumščiais trenkti į prekystalio pilvą. Pardavėjų raginamas, prasčiokėlis tai darydavo iš širdies, dėmesingai ir susikaupęs. Pagaliau, kai ir tai nepadėdavo, užlipdavo ant stalo ir imdavo trepsėti basomis kojomis – susikūprinęs, žilutėlis. O mes raitydavomės iš juoko.

Kaip tik tada ir įvyko tas apgailėtinas incidentas, kuris mus visus nuliūdino ir sugėdino. Nė vienas iš mūsų nebuvo be kaltės, nors elgėmės ne iš piktos valios. Veikiau tai buvo mūsų lengvabūdiškumas, abejingumas tėvo kilniems rūpesčiams ir jų nesupratimas, tai buvo veikiau mūsų neapdairumas, kuris dėl neprognozuojamos, grėsmingos, į kraštutinumus linkusios tėvo natūros sukėlė tikrai lemtingas pasekmes.

Mums bestovint pusračiu ir kaip niekur nieko besismaginant, į parduotuvę tyliai įslinko tėvas.

Pražiopsojome momentą, kada jis atėjo. Pamatėme tik tada, kai jisai, lyg žaibo trenktas, staiga suvokė, kas dedasi, ir kai jo veidą iškreipė baisus siaubo paroksizmas. Atbėgo persigandusi motina:

– Kas tau, Jakubai? – suriko be kvapo. Pagauta nevilties, norėjo jam, lyg kokiam užspringėliui, padaužyti nugarą. Bet jau buvo per vėlu. Tėvas visas susigūžė ir pasišiaušė, jo veidas greitai skaidėsi į simetriškus siaubo segmentus, tiesiog visų akyse nesulaikomai virto lėlyte – neatlaikė neapsakomai sunkaus smūgio. Pirm negu suspėjome suprasti, kas atsitiko, jis smarkiai suvibravo, suzvimbė ir švystelėjo pro mūsų akis kaip kokia siaubinga dūzgianti, gauruota žydro plieno spalvos musė, kuri, įnirtingai skraidydama, daužėsi į visas parduotuvės sienas. Baisiausiai sukrėsti, klausėmės beviltiško verksmo, gailaus skundo, kuris, iškalbingai moduliuojamas po tamsiomis parduotuvės lubomis, kilo aukštyn ir vėl leidosi per visus begalinio skausmo ir nenumalšinamos kančios registrus.

Stovėjome apstulbę ir labai susigėdę dėl šio liūdno fakto, vengdami vienas kitam pažvelgti į akis. Širdies gilumoje jautėme šiokį tokį palengvėjimą, kad kritišku momentu jis vis dėlto rado išeitį iš baisiai keblios padėties. Stebėjomės beatodairišku heroizmu, kurio paakintas, jisai nedvejodamas puolė į tą desperacijos aklagatvį, iš kurio, regis, nebėra kelio atgal. Pagaliau į šį tėvo žingsnį derėjo žiūrėti *cum grano salis*. Veikiau tai buvo vidinis gestas, ūmi ir beviltiška demonstracija, vis dėlto operuojanti minimalia realybės doze. Nereikėtų užmiršti: daugumą to, ką čia pasakojame, galima suversti sąskaiton tų vasaros aberacijų, tos atostoginės pustikrovės, tų neatsakingų marginalijų, kurios be jokių garantijų vyksta negyvojo sezono paribiais.

Klausėmės tylėdami. Tai buvo rafinuotas tėvo kerštas, jo atkirtis mūsų sąžinėms. Nuo tada likome amžinai pasmerkti girdėti tą graudų žemą dūzgesį, kuris dejuoja kaskart vis įkyriau, vis skaudžiau ir staiga nutyla. Valandėlę su palengvėjimu išragavome tą tylą, tą labdaros pauzę, kurios metu mumyse ėmė busti nedrąsi viltis. Bet po valandėlės nenumaldomas, dar verksmingesnis ir piktesnis dūzgimas vėl sugrįžo, ir mes supratome, jog tas bekraštis skausmas, tas dūzgiantis, pasmerktas be namų daužytis į visas sienas prakeikimas neturi nei galo, nei krašto.

Mus baisiai erzino tasai jokių argumentų nepaisantis, verksmingas monologas ir tos pauzės, kurių metu tėvas atrodydavo trumpam save pamirštąs, o paskui atbudęs prabildavo dar garsesne ir piktesne rauda, sakytum sielvartingai atšaukdamas ką tik buvusią ramybės valandėlę. Kančia, kuriai nėra galo, kančia, atkakliai apsitvėrusi savo manijos ratu, kančia, įnirtingai plakanti pati save – pagaliau darosi nepakeliama bejėgiams nelaimės liudytojams. Tas nuolatinis rūstus šaukimasis mūsų gailestingumo skambėjo kaip aiškiausias priekaištas, kaip didžiausias mūsų pačių smagybės pasmerkimas, kad neimtume priešintis. Visi, užuot atgailavę, atsakydavome į jį įniršiu. Nejaugi iš tiesų jis neturėjo kitos išeities, kaip aklai pulti į tą apgailėtiną ir beviltišką būklę, ir nejaugi, pakliuvęs į ją dėl savo ar dėl mūsų kaltės, nebegalėjo parodyti daugiau dvasios stiprybės, daugiau orumo iškęsti ją nesiskųsdamas? Motina vos ne vos tramdė pyktį. Kvaišaī apstulbę pardavėjai, sėdėdami ant kopėčių, svajojo apie kruviną kerštą, su odiniu musmušiu mintyse jau vaikėsi jį per lentynas, ir jų akys darėsi raudonos. Drobinė markizė virš portalo ryškiomis spalvomis bangavo kaitroje, popiečio kaitra lėkė per šviesios lygumos mylias, siaubdama ties savimi tolimą pasaulį, o parduotuvės prieblandoje po tamsiomis lubomis, galutinai susipainiojęs savo paties skrydžio kilpose, įsiutęs, pats save apraizgęs savo lėkimo zigzagais, sukinėjosi mano tėvas.

III

Kokie iš esmės nesvarbūs yra tokie epizodai, nepaisant visokių regimybių, matyti iš to fakto, kad dar tos pačios dienos vakarą mano tėvas kaip paprastai sėdėjo prie savo popierių – incidentas atrodė seniai pamirštas, didžiulė trauma numaldyta, užglostyta. Aišku, kad susilaikėme nuo bet kokių aliuzijų. Patenkinti žiūrėjome, kaip jis, iš pažiūros visiškai atgavęs dvasios pusiausvyrą, lyg ir ramiai susikaupęs, savo kaligrafiška, lygia rašysena

stropiai rašo puslapį po puslapio. Užtat juo sunkiau sekėsi ištrinti kompromituojančius vargšo kaimiečio asmenybės pėdsakus – juk yra žinoma, kaip atkakliai tokios liekanos laikosi kai kuriuose gruntuose. Per tas tuščias savaites tyčia vengėme žiūrėti į jį, šokantį tame tamsiame kampe ant prekystalio, diena iš dienos vis mažesnį, diena iš dienos vis žilesnį. Jau beveik nebematomas, jis vis dar šokčiojo toje pačioje vietoje, savo poste ir, geraširdiškai šypsodamas, susikūprinęs virš prekystalio, be paliovos tuksėjo, tolydžio atidžiai klausėsi, kažką tyliai pats sau kalbėjo. Tuksėjimas virto jo tikruoju pašaukimu, kuris jį galutinai žudė. Mes jo neatkalbinėjome. Per daug jau toli buvo nuėjęs, kad būtume dar galėję jį pasiekti.

Vasaros dienos neturi prieblandos. Nespėji nė apsižiūrėti, o krautuvėje jau naktis, uždegama žibalinė lempa, ir krautuvė dirba toliau. Tomis trumpomis vasaros naktimis grįžti namo neverta. Nakties valandoms slenkant, tėvas sėdėdavo iš pažiūros susikaupęs ir, prisiliesdamas plunksna, margino lapų paraštes juodomis skraidančiomis žvaigždutėmis, rašalo velniukais, gauruotais pūkeliais, klaidžiai sūkuriuojančiais regėjimo lauke, tamsos atomais, atitrūkusiais nuo didžiosios už durų esančios vasaros nakties. Toji naktis už durų dulkėjo kaip pumpotaukšlis, o gaubto šešėlyje byrėjo tasai juodas nakties mikrokosmosas, užkrečiamas vasaros naktų išbėrimas. Akiniai jį žlibino, nes žibalinė lempa kabėjo už jų lyg žaibų pinklėmis apraizgytas gaisras. Tėvas laukė, nekantraudamas laukė ir klausėsi įsižiūrėjęs į skaistų popieriaus baltį, per kurį plaukė tos tamsios juodų žvaigždžių ir dulkių galaktikos. Tėvui už nugaros, lyg jam nedalyvaujant, vyko didžiosios varžybos dėl krautuvės ir, keistas dalykas, jos vyko paveiksle, kabančiame jam už galvos, tarp registratūros ir veidrodžio, ryškioje žibalinės lempos šviesoje. Tai buvo nesuprantamas paveikslas-talismanas, paveikslas-mįslė, įvairių įvairiausiai interpretuojamas, iš kartos į kartą paveldimas paveikslas. Kas jame buvo pavaizduota? Tai buvo nuo amžių vykstąs nepabaigiamas disputas,

niekada neišspręsta dviejų skirtingų principų byla. Vienas prieš kitą ten stovėjo du pirkliai, dvi antitezės, du pasauliai.

– Aš pardavinėjau skolon! – apstulbęs šaukė išdžiūvėlis driskius, ir jo balsas trūkčiojo iš sielvarto.

– Aš pardavinėjau už grynuosius pinigus, – sėdėdamas fotelyje, sakė jam storasis, dėdamasis koją ant kojos ir sukaliodamas ant pilvo sunertų rankų nykščius.

Kaip neapkentė tėvas storojo! Abu juos pažinojo nuo vaikystės. Jau mokyklos suole jam kėlė pasišlykštėjimą tas nutukęs egoistas, per pertraukas suryjantis nežinia kiek bandelių su sviestu. Tačiau jis nesisolidarizavo ir su liesuoju. Nustebęs žiūrėjo, kaip jam pačiam sprūsta iš rankų visa iniciatyva, suimta tų dviejų ginčininkų. Sulaikęs kvapą, sustingusiu žvairu žvilgsniu virš nusmauktų akinių, pašiurpęs ir labai susijaudinęs, tėvas laukė rezultato.

Krautuvė, krautuvė tebebuvo neaprėpiama. Ji buvo visų tėvo minčių, naktinių tyrinėjimų, būgštavimų tikslas. Mįslinga ir bekraštė, ji stovėjo anapus visų įvykių – niūri ir universali. Dieną tos gelumbių generacijos gulėdavo kupinos patriarchališkos rimties, išdėstytos pagal vyresnumą, surikiuotos pagal kartas ir kilmę. Tačiau naktį maištinga gelumbinė juodybė išsilaužda vo ir šturmuodavo dangų pantomimos tiradomis, liuciferiškomis improvizacijomis. Rudenį krautuvė ūždavo, išsiliedavo pati iš savęs, patvinusi tamsiu žiemos prekių asortimentu, tarytum ištisi hektarai miškų būtų pajudėję iš vietos kaip didžiulis ūžiantis peizažas. Vasarą, negyvojo sezono metu, ji paniurdavo ir pasitraukdavo į savo tamsius rezervatus, į savo gelumbinį prieglobstį, kur pasidarydavo neprieinama ir niurzgli. Pardavėjai naktį medinėmis uolektimis lyg spragilais daužydavo akliną rietimų sieną ir klausydavosi skausmingo riaumojimo, užmūryto gelumbinėje irštvoje.

Tais gūdžiais fetro laiptais tėvas nulipdavo į genealogijos gelmę, į laikų dugną. Jis buvo paskutinis iš giminės, jis buvo Atlasas, ant kurio pečių gulėjo didžiojo testamento našta. Per

dienas ir naktis tėvas svarstydavo šio testamento tezę ir stengdavosi staigiai, lyg šviesai žybtelėjus, suprasti jo esmę. Ne kartą žvelgdavo į pardavėjus lyg klausdamas ir laukdamas. Savo širdyje nerasdamas jokio ženklo, nematydamas prošvaistės, neturėdamas direktyvos, jis laukė, kad tiems naiviems, ką tik iš lėliukės išsiritusiems jaunikliams staiga atsiskleis nuo jo pasislėpusi parduotuvės prasmė. Todėl remdavo juos prie sienos įkyriai mirkčiodamas, tačiau šie, kvailai mikčiodami, vengdavo jo žvilgsnio, gręždavosi nuo jo, sutrikę paistydavo grynas nesąmones. Rytais, pasiramsčiuodamas ilga lazda, tėvas lyg piemuo vaikščiodavo po tą aklą vilnonę kaimenę, po tas didžiules liūliuojančių, bliaunančių, begalvių kūnų kamšatis prie girdyklos. Jis vis dar lūkuriavo, dar atidėliojo tą valandą, kada pakels visą savo tautą ir išeis į triukšmingą naktį su tuo nešuliais apsikrovusiu, kirbėte kirbančiu, nesuskaičiuojamu Izraeliu...

Naktis už durų buvo lyg švininė – be erdvės, be vėjo, be kelio. Už poros žingsnių buvo jos aklinas galas. Lyg snausdamas, trypinėjai vietoje ties ta staigia riba, ir kai kojos klimpo, išbaigusios šykščią erdvę, mintis nesustodama bėgo tolyn, be paliovos tardoma, kankinama, varoma visais tais juodosios dialektikos šunkeliais. Nakties diferencinė analizė vyko pati savaime. Galų gale kojos visiškai nuvargdavo tame aklagatvyje be išėjimo. Tada stovėdavai tenai patamsiais, intymiausiame nakties kamputyje, lyg priešais pisuarą, visiškoje tyloje, ištisas valandas, jausdamas malonų sumišimą. Tiktai mintis, palikta ramybėje, iš lėto atsinarplinėjo, sudėtinga smegenų anatomija vyniojosi lyg iš kamuolio, ir kandžioje dialektikoje be galo tęsėsi abstraktus vasaros nakties traktatas, kuris kūliavirsčia ritosi darydamas akrobatikos pratimus, iš abiejų pusių palaikomas nepavargstančiais, kantriais tardymais ir sofistiniais klausimais, į kuriuos nebuvo atsakymo. Taip jis vargais negalais perfilosofuodavo spekuliatyvias tos nakties erdves ir jau bekūnis įeidavo į visišką tylumą.

Buvo jau gerokai po vidurnakčio, kai mano tėvas staiga pakėlė galvą nuo popierių. Atsistojo labai išdidus, išplėstomis akimis ir sukluses tiesiog visu kūnu.

– Ateina, – ištarė spinduliuojančiu veidu. – Atidarykite.

Nespėjus vyresniajam pardavėjui Teodorui pribėgti prie nakties užtvertų stiklinių durų, pro jas prasispraudė juodabarzdis, apsikrovęs ryšuliais, žavingas ir šypsantis – seniai lauktasis svečias. Ponas Jakubas labai susijaudinęs išbėgo į priekį ir linksėdamas ištiesė abi rankas. Jie apsikabino. Valandėlę atrodė, kad prie pat krautuvės durų be garso privažiavo juodas, žemas, blizgantis traukinio lokomotyvas. Bagažininkas uniformine kepure įnešė didžiulę skrynią, kurią buvo užsivertęs ant nugaros.

Niekada nesužinojome, kas iš tiesų buvo tasai nuostabus svečias. Vyresnysis pardavėjas Teodoras atkakliai tvirtino, kad tai buvo patsai Christianas Seipelis ir Sūnūs, mechaninės verpyklos ir audyklos. Tai buvo nelabai panašu į tiesą, todėl motina atvirai sakė, jog toks paaiškinimas nerimtas. Kadangi vis dėlto dalykas atsitiko, neliko abejonių, jog tai buvęs galingas demonas, vienas iš šalies Kreditorių sąjungos šulų. Jo riebų, blizgantį ir labai orų veidą gaubė juoda kvepianti barzda. Tėvo apglėbtas, jisai, tolydžio linksėdamas, ėjo prie rašomojo stalo.

Nesuprasdami svetimšalio kalbos, mes pagarbiai klausėmės to ceremoningo pokalbio, kurio metu pašnekovai nuolatos šypsojosi, prisimerkdavo ir labai lipšniai, tiesiog švelniai plekšnojo vienas kitam per petį. Apsikeitę tomis įžanginėmis mandagybėmis, ponai ėmėsi tikrojo reikalo. Ant rašomojo stalo buvo išdėstytos knygos ir popieriai, atkimštas butelis baltojo vyno. Su stipriais cigarais lūpų kampučiuose, su stačiokiško pasitenkinimo grimasomis veiduose, pirštu mėšlungiškai spausdami savąją knygos poziciją, vylingai blykčiodami augūriškais žvilgsniais, ponai keitėsi trumpais slaptažodžiais, reikšmingais vienskiemeniais ženklais. Diskusija pamažu kaito, ir jau galėjai pastebėti sunkiai tvardomą jaudinimąsi. Jie krimtosi lūpas, o

kartūs ir užgesę cigarai kyšojo iš staiga nusivylusių ir nepalankumo pilnų veidų. Abu krėtė vidinis susijaudinimo drebulys. Mano tėvas kvėpavo pro nosį, paakiuose jam raudonavo dėmės, plaukai virš prakaituotos kaktos styrojo pasišiaušę. Situacija aštrėjo. Vieną akimirką abu ponai net pašoko iš savo vietų ir stovėjo be nuovokos, sunkiai šnopuodami ir aklai žaibuodami akinių stiklais. Persigandusi motina, norėdama išvengti katastrofos, ėmė maldaujamai plekšnoti tėvui per nugarą. Pamatę damą, abu ponai atsipeikėjo, prisiminė draugystės kodeksą, šypsodamiesi nusilenkė vienas kitam ir atsisėdo toliau dirbti.

Apie antrą valandą nakties tėvas pagaliau užvertė sunkų svarbiausios knygos viršelį. Sunerimę stebėjome abiejų pašnekovų veidus – į kurią pusę krypsta pergalė. Tėvo gera nuotaika mums atrodė netikra ir prisiverstinė, užtat juodabarzdis, sukryžiavęs kojas, drybsojo fotelyje ir visas alsavo palankumu ir optimizmu. Demonstratyviai dosniai dalijo pardavėjams gėrimus.

Susidėję popierius ir sąskaitas, ponai pakilo nuo rašomojo stalo. Jų minos atrodė be galo daug žadančios. Reikšmingai mirkčiodami pardavėjams, abu leido suprasti, kad yra labai apsukrūs. Motinai už nugaros ženklais rodė norį šauniai paūžti. Tai buvo tuščios pagyros. Pardavėjai žinojo, ką apie tai manyti. Ta naktis niekur nevedė. Ji baigėsi ties nutekamuoju grioviu, žinomoje vietoje, menkystės ir drovaus sumišimo aklasiene. Visi takeliai į ją vėl sugrįždavo atgal į parduotuvę. Visos sumanytos eskapados į jos erdvių gilumą jau iš pat pradžių turėjo palaužtus sparnus. Pardavėjai atsakydami mandagiai mirkčiojo.

Juodabarzdis ir tėvas, susikibę už parankių, palydėti pataikaujančių pardavėjų žvilgsnių, labai narsiai išėjo iš parduotuvės. Tuojau už durų nakties giljotina vienu smūgiu nukirto jiems galvas, ir jie pliumptelėjo į naktį lyg į juodą vandenį.

Kas yra ištyręs liepos nakties bedugnę, kiek sieksnių reikia lėkti gilyn į tuštumą, kurioje nieko nebeįvyksta? Perskridę visą tą juodą begalybę, jie vėl sustojo prie parduotuvės durų, lyg ką tik išėję, atgavę prarastąsias galvas su vakarykščiu dar

nepavartotu žodžiu lūpose. Nežinia kiek laiko taip stovėdami, šnekėjosi monotoniškai, lyg grįždami iš tolimo žygio, susieti tariamų nuotykių ir nakties avantiūrų draugystės. Įkaušėlių mostu užsiversdavo skrybėles, svirduliavo netvirtai laikydamiesi ant kojų.

Aplenkę apšviestą parduotuvės portalą, jie vogčiomis įėjo pro namo vartus ir ėmė girgždančiais laiptais patyliukais sėlinti į antrą aukštą. Taip nusigavo į kiemo pusės priebutį, priešais Adelės langą, ir pamėgino pasižiūrėti į miegančiąją. Nieko jie nepamatė, nes tarnaitė išsižergusi gulėjo šešėlyje ir, be sąmonės virpėdama miego glėbyje, atlošusi degančią galvą, fanatiškai laikėsi ištikimybės priesaikos savo sapnams. Jie barbeno į juodus stiklus, dainavo nešvankius kupletus. Tačiau ji, letargiškai šypsodama pravertomis lūpomis, pastirusi ir kataleptiška, klajojo savo tolimais keliais, nuskriejusi per mylių mylias ir nepasiekiama.

Tada, užvirtę ant balkono turėklų ir jau metę savo ketinimą, jie ėmė plačiai ir garsiai žiovauti, o kojomis būgnyti į baliustrados lentas. Jau vėlai ir nebežinia kurią valandą abu aptiko savo kūnus, nežinia kaip atsiradusius dviejose siaurose lovelėse, užkeltus ant aukštų patalų. Plaukė lygiagrečiai ir miegojo lenktyniaudami, pakaitomis pralenkdami vienas kitą smagiais knarkimo šuoliais.

Kažkuriame miego kilometre, – gal miego srovė sujungė jų kūnus, o gal jų sapnai nepastebimai susiliejo į vieną? – kažkuriame tos juodos begalybės taške jie pajuto, kad, gulėdami apsikabinę, sunkiai ir nesąmoningai grumiasi tarpusavyje. Abu stengėsi, bet nesėkmingai, ir alsavo vienas kitam į veidą. Juodabarzdis gulėjo ant tėvo lyg Angelas ant Jokūbo. Tačiau tėvas iš visų jėgų suspaudė jį keliais, pastiręs nuplaukė į tylią nebūtį ir paslapčiomis dar pasivogė trumpą stiprybės teikiantį snustelėjimą tarp pirmo ir antro raundo. Tai buvo kova, bet dėl ko? Dėl vardo? Dėl Dievo? Dėl kontrakto? Grūmėsi išpilti šalto prakaito, iš paskutiniųjų, o miego srovė nešė juos į vis tolimesnius ir dar nuostabesnius nakties kraštus.

IV

Rytojaus dieną tėvas truputį šlubčiojo viena koja. Jo veidas spinduliavo. Prieš pat auštant jisai surado gatavą ir įspūdingą pagrindinę laiško mintį, dėl kurios veltui vargo tiek dienų ir naktų. Juodabarzdžio daugiau nebematėme. Jis išvažiavo paryčiais su skrynia ir ryšuliais, su niekuo neatsisveikinęs. Tai buvo paskutinė negyvojo sezono naktis. Nuo tos vasaros nakties krautuvei prasidėjo septyneri ilgi derlingi metai.

KLEPSIDROS SANATORIJA

I

Kelionė truko ilgai. Šalutine, užmiršta linija, kuria tik kartą per savaitę kursuoja traukinys, važiavo vos pora keleivių. Niekada nebuvau matęs tų archajiškų vagonų, kurių seniai atsisakyta kitose linijose. Jie erdvūs lyg kambariai, tamsūs ir pilnų užkaborių. Įvairiais kampais išsikraipę koridoriai, tuščios, klaidžios ir šaltos kupė darė kažkokio keisto apleistumo įspūdį, beveik gąsdino. Vaikščiojau iš vagono į vagoną, ieškodamas kokio nors jaukaus kampo. Visur traukė žvarbis, šalti skersvėjai skynėsi kelią per tuos vidurius, kiaurai grįžėsi per visą traukinį. Šen bei ten ant grindų su ryšuliukais sėdėjo žmonės, nedrįstantys užimti pernelyg aukštų minkštasuolių. Pagaliau tos iškilios ceratinės sėdynės buvo šaltos kaip ledas ir nuo senumo lipnios. Tuščiose stotyse neįlipdavo nė vieno keleivio. Nesušvilpęs, nesušniokštęs traukinys palengva ir lyg susimąstęs vėl pajudėdavo į kelionę.

Kurį laiką mano bendrakeleivis buvo žmogus apibrizgusiu geležinkelininko munduru, tylus, paskendęs savo mintyse. Jisai vis spaudė nosinę prie patinusio, skaudamo veido. Paskui ir jis kažkur prapuolė, nepastebėtas išlipo kažkokioje stotelėje. Liko jo išsėdėta vieta šiauduose, kuriais buvo apkreiktos grindys, ir juodas nutrintas jo pamirštas lagaminėlis.

Brisdamas per šiaudus ir šiukšles, pasverdomis ėjau iš vagono į vagoną. Skersvėjis virsčiojo kiaurai atlapas kupė duris. Niekur nė vieno keleivio. Pagaliau sutikau šią liniją

aptarnaujantį kontrolierių juodu geležinkelininko munduru. Jis vyniojosi aplink kaklą storą skarą, tvarkėsi daiktus – žibintą, tarnybos knygelę.

– Atvažiavome, pone, – tarė, pažvelgęs į mane visiškai baltomis akimis. Traukinys iš lėto stojo, nei sušniokštęs, nei subildėjęs, tarytum iš jo kartu su paskutiniu garo pūstelėjimu palengva būtų ėjusi laukan ir gyvybė. Sustojome. Tylu ir tuščia, jokio stoties trobesio. Kontrolierius išlipdamas dar parodė kryptį, kur buvo Sanatorija. Su lagaminu rankoje ėmiau eiti siauru baltu keliuku, kuris veikiai pasinėrė į tamsią parko tankmę. Kiek smalsaudamas, dairiausi į peizažą. Kelias, kuriuo ėjau, kilo aukštyn ir vedė į nuožulnios aukštumos keterą, nuo kurios atsivėrė platus akiratis. Diena buvo visiškai pilka, prigesusi, be jokių akcentų. Ir galbūt dėl to sunkaus ir bespalvio oro tamsavo visas tas didžiulis horizonto dubuo, kuriame komponavosi platus, miškingas kraštovaizdis, tarytum kulisai susidėstęs iš vis tolesnių ir vis pilkesnių miško plotų, čia kairėje, čia dešinėje ruožais plaukiančių žemyn per lėkštas nuokalnes. Atrodė, jog visas šitas tamsus ir labai orus kraštovaizdis vos pastebimai teka pats į save, slenka pro save lyg apsiniaukęs ir debesų prisigrūdęs dangus, pilnas nematomo judėjimo. Plaukiantys miškų rėžiai ir jų kraštai, regis, ūžė ir iš to ūžesio patys augo lyg jūros potvynis, nepastebimai plūstąs į sausumą. Iš tamsios miškingo krašto dinamikos iškilęs baltas kelias vingiavo lyg melodija virš plačių akordų keteros ir, spaudžiamas galingų muzikos masių, galų gale jose išnykdavo. Nusiskyniau pakelės medžio šakelę. Lapų žaluma buvo labai tamsi, bemaž juoda. Juodumas buvo nuostabiai sodrus, gilus ir geras lyg jėgos ir stiprybės kupinas miegas. Visos kraštovaizdžio pilkumos irgi buvo tos vienõs spalvos išvestinės. Tokią spalvą pas mus kraštovaizdis kai kada įgauna temstant, kai atslenka debesuotas, ilgo lietaus prisotintas vasaros vakaras. Ta pati gili ir romi savimarša, tas pats apatiškas ir visiškas sustingimas, kuriam nebereikia spalvų paguodos.

Miške buvo tamsu kaip naktį. Apgraibomis ėjau per tylius spyglius. Kai medžiai praretėjo, po mano kojomis sudundėjo tilto grįstai. Kitame jo gale tarp juodų medžių dūlavo pilkos daugialangės sienos viešbučio, kuris buvo reklamuojamas kaip Sanatorija. Dvigubos stiklinės durys buvo atidarytos. Pro jas buvo įeinama tiesiog nuo tiltelio su netvirtais beržo šakų turėklais iš abiejų pusių. Koridoriuje viešpatavo prietema ir iškilminga tyla. Pasistiebęs ėmiau eiti nuo durų prie durų ir tamsoje skaityti virš jų prikaltus numerius. Ties posūkiu pagaliau susidūriau su kambarine. Išbėgo iš kambario lyg ištrūkusi iš kažkieno įžūlių rankų, uždususi, susijaudinusi. Vos suprato, ką jai sakau. Turėjau pakartoti. O ji tiktai sukiojosi sumišusi.

Ar gavę mano telegramą? Ji skėstelėjo rankomis, o žvilgsnis nuklydo į šalį. Pamačiau, kad laukia tik progos pulti prie pravirų durų, į kurias žvairavo.

– Atvažiavau iš toli, esu telegrama užsisakęs kambarį šiame name, – pasakiau kiek susierzinęs. – Į ką turiu kreiptis?

– Nežinojau. Gal tamsta eitumei į restoraną, – rezgė kambarinė. – Dabar visi miega. Kai ponas Daktaras atsikels, jums pranešiu.

– Miega? Bet juk diena, naktis dar toli...

– Pas mus visą laiką miegama. Ar tamsta nežinai? – pakėlė į mane smalsias akis. – Beje, čia niekada nebūna nakties, – pridūrė koketuodama. Jau nebenorėjo pabėgti ir sukinėdamasi pešiojo rankomis prijuostės mezginius.

Palikau ją. Įėjau į apytamsį restoraną. Čia stovėjo staliukai, o didžiulis bufetas užėmė visą sienos plotį. Po ilgo laiko vėl pajutau šiokį tokį apetitą. Apsidžiaugiau pamatęs pyragaičius ir tortus, kuriais buvo gausiai apkrauti bufeto padėklai.

Lagaminėlį padėjau ant vieno iš staliukų. Visi buvo laisvi. Pliaukštelėjau rankomis. Jokio atsakymo. Žvilgtelėjau į gretimą salę, didesnę ir šviesesnę. Ta salė plačiu langu ar lodžija buvo atsigręžusi į man jau pažįstamą peizažą, kuris su savo didžiu liūdesiu ir rezignacija stovėjo tarp nišos rėmų lyg gedulingas

memento. Ant staliukų staltiesių dar buvo matyti, kad neseniai valgyta, stovėjo atkimšti buteliai, iki pusės išgertos taurelės. Kur ne kur tebegulėjo netgi patarnautojų nepaimti arbatpinigiai. Sugrįžau į bufetą ir ėmiau apžiūrinėti pyragaičius ir paštetus. Jie atrodė labai skanūs. Pasvarsčiau, ar derėtų apsitarnauti pačiam. Pajutau, kad suėmė nepaprastas godumas. Labiausiai man tekino seilę viena rūšis trapiųjų pyragaičių su obuolių marmeladu. Jau norėjau pakelti vieną tų pyragaičių sidabrine lopetėle, kai pajutau, kad už manęs kažkas stovi. Minkštais bateliais be garso įėjusi kambarinė pirštais palietė man nugarą.

– Ponas Daktaras kviečia tamstą, – tarė apžiūrinėdama savo nagus.

Ji ėjo pirma manęs ir, pasitikėdama magnetizmu, kurį skleidė jos šlaunų žaismas, visai nesigręžiojo. Matyt, smaginosi šio magnetizmo didėjimu, nes kai ėjome pro dešimtis numeruotų durų, reguliavo atstumą tarp mūsų kūnų. Koridorius vis labiau tamsėjo. Jau visiškoje tamsoje prabėgomis atsirėmė į mane.

– Čia Daktaro durys, – sušnibždėjo, – prašom įeiti.

Daktaras Gotardas priėmė mane stovėdamas vidury kambario. Tai buvo žemas, plačiapetis, juodabarzdis vyriškis.

– Tamstos telegramą gavome dar vakar, – tarė jis, – pasiuntėme į stotį įstaigos karietą, bet tamsta atvykai kitu traukiniu. Susisiekimas geležinkeliu, deja, ne pats geriausias. Kaip jaučiatės?

– Ar tėvas gyvas? – paklausiau neramiai žiūrėdamas į jo šypsantį veidą.

– Aišku, gyvas, – atsakė jis, ramiai atlaikydamas mano veriamą žvilgsnį. – Žinoma, kiek leidžia situacija, – pridūrė prisimerkdamas. – Tamsta, kaip ir aš, gerai žinai, kad, žiūrint iš tamstos namų pusės, iš tamstos tėvynės perspektyvos – tėvas miręs. Visiškai to pataisyti nebeįmanoma. Toji mirtis meta tam tikrą šešėlį ant jo dabartinės egzistencijos.

– Bet tėvas pats nežino, nenumano? – paklausiau pakuždomis.

Jis, tvirtai įsitikinęs, papurtė galvą.

– Būk tamsta ramus, – atsakė kiek tyliau, – mūsų pacientai nenumano, negali numanyti...

– Visa triuko esmė yra tokia, – pridūrė pasirengęs pademonstruoti jo mechanizmą tam jau paruoštais pirštais, – kad atgal atsukome laiką. Čia laikas vėluoja tam tikru intervalu, kurio dydžio neįmanoma apibūdinti. Dalyko esmė – paprastas reliatyvizmas. Čia tėvo mirtis tiesiog dar nedavė rezultatų, toji mirtis, kuri tamstos tėvynėje jį jau ištiko.

– Tokiu atveju, – tariau, – tėvas miršta arba netoli mirties.

– Tamsta manęs nesupranti, – atsakė daktaras atlaidaus susierzinimo tonu. – Mes čia reaktyvuojame praėjusį laiką su visomis jo galimybėmis, tad ir su pasveikimo galimybe.

Daktaras žvelgė į mane su šypsena, suėmęs saujoje barzdą.

– Bet dabar tamsta tikriausiai panorėsi pasimatyti su tėvu. Kaip ir pageidavote, esame rezervavę tėvo kambaryje kitą lovą. Aš tamstą palydėsiu.

Kai išėjome į tamsų koridorių, Daktaras Gotardas jau kalbėjo pašnibždomis. Pastebėjau, kad jis, kaip ir kambarinė, avi fetriniais bateliais.

– Savo pacientams leidžiame ilgai miegoti, saugome jų gyvybės energiją. Tiesą sakant, ir šiaip jie čia neturi geresnio darbo.

Prie kažkelintų durų jis sustojo. Prisidėjo prie lūpų pirštą.

– Įeik tamsta tyliai, – tėvas miega. Tamsta irgi atsigulk. Tai yra geriausia, ką tamsta šiuo metu gali padaryti. Iki pasimatymo.

– Iki pasimatymo, – sušnibždėjau, jausdamas, kad širdis jau daužosi netoli gerklės.

Paspaudžiau durų rankeną, durys pačios atsidarė, atsivėrė lyg per miegus bejėgiškai prasičiaupiančios lūpos. Įėjau į vidų. Kambarys buvo beveik tuščias, pilkas ir plikas. Prie mažo langelio paprastoje medinėje lovoje ant storų patalų gulėjo ir miegojo mano tėvas. Gilus jo alsavimas iš miego gelmių keldavo didžiausius knarkimo klodus. Visas kambarys atrodė jau

prikrautas to knarkimo, nuo grindų iki lubų, ir vis dar nebuvo jam galo. Labai susijaudinęs, žiūrėjau į sulysusį, sumenkusį tėvo veidą, dabar visiškai įsitraukusį į tą knarkimo darbą, veidą, kuris, aptemus sąmonei, nusimetęs savo žemiškąjį apvalkalą, kažkur ant tolimo kranto darė savo egzistencijos išpažintį, iškilmingai skaičiuodamas savo minutes.

Kitos lovos nebuvo. Nuo lango traukė žvarbis. Krosnis buvo nekūrenta.

Nepasakyčiau, kad čia itin rūpinamasi pacientais, – pamaniau sau. – Toks ligotas žmogus paliktas skersvėjų valiai! Ir niekas tikriausiai čia nevalo. Grindys storai apdulkėjusios, taip pat spintelė prie lovos su vaistais ir stikline ataušusios kavos. Bufete krūvos pyragaičių, o pacientai negauna jokio stipresnio maisto, tik juodos kavos. Tačiau lyginant su sugrąžinto laiko geradarystėmis, aišku, tai yra menkniekis.

Iš lėto nusirengiau ir įlindau į tėvo lovą. Jis nepabudo. Tik jo knarkimas, matyt, jau pernelyg aukštai užsikoręs, nusileido oktava žemyn ir atsisakė savo pompastiškos deklamacijos. Kitaip sakant, virto privačiu knarkimu, savo paties naudai. Apkamšiau aplink tėvą duknas, kad tik nesupūstų skersvėjis, kuris traukė iš lango. Netrukus šalia jo užmigau.

II

Kai pabudau, kambaryje buvo tamsu. Tėvas, jau apsirengęs, sėdėjo prie stalo ir gėrė arbatą, pasimirkydamas joje glaistytus džiūvėsėlius. Buvo apsirengęs dar naujais, juodais angliškos gelumbės rūbais, kuriuos įsitaisė praėjusią vasarą. Kaklaraištis buvo užrištas kiek netvarkingai.

Matydamas, kad nebemiegu, ėmė kalbėti ir su malonia šypsena nuo ligos pablyškusiame veide tarė:

– Iš visos širdies apsidžiaugiau, kad atvažiavai, Juzefai. Tai bent staigmena! Aš čia jaučiuosi toks vienišas. Tiesa, būdamas šioje situacijoje, negaliu skųstis, blogiausi dalykai jau praeity,

ir jeigu nori ištraukti *facit* iš visų pozicijų... Tačiau tai nesvarbu. Įsivaizduok, pačią pirmą dieną gavau puikų *filet de boeuf* su grybais. Tai buvo, Juzefai, velniškas gabalas mėsos. Labai labai tave perspėju – jeigu tau čia kada nors patiektų *filet de boeuf!*.. Vis dar jaučiu ugnį pilve. Ir viduriavimas po viduriavimo... Visai nusivariau. Bet turiu pasakyti tau naujieną, – kalbėjo toliau.– Tik nesijuok, išsinuomojau čia patalpas krautuvei. Tikrai. Ir džiaugiuosi, kad taip sugalvojau. Žinai, be galo nuobodžiavau. Tu neįsivaizduoji, kaip čia nuobodu. O dabar bent jau turiu malonų užsiėmimą. Tik vėl neįsivaizduok jokių prašmatnybių. Kas tau jų duos. Daug kuklesnės patalpos negu mūsų senoji krautuvė. Tiesiog būda, palyginti su ana. Mūsų mieste gėdyčiausi tokio balagano, bet čia, kur turėjome taip susimažinti savo pretenzijas – ar ne tiesa, Juzefai?..– Tėvas gailiai nusijuokė. – Ir gyvenam šiaip taip.

Man pasidarė nemalonu. Susidrovėjau, nes tėvas sumišo pastebėjęs, jog pasakė nesąmonę.

– Matau, kad miegi, – tarė po valandėlės. – Pamiegok dar truputį, o paskui aplankysi mane parduotuvėje – gerai? Kaip tik skubu pasižiūrėti, kaip ten reikalai. Tu nežinai, kaip sunku buvo gauti kreditą, su kokiu nepasitikėjimu čia žiūrima į senus pirklius, į pirklius su garbinga praeitimi... Ar atsimeni optikos parduotuvę turguje? Kaip tik ten šalia ir mūsų parduotuvė. Iškabos dar nėra, bet rasi ir taip. Sunku apsirikti.

– Ar be palto išeini, tėve? – paklausiau sunerimęs.

– Man užmiršo jį supakuoti – įsivaizduoji – neradau jo lagamine, bet aš jo visiškai nepasigendu. Toks švelnus klimatas, toks geras oras!

– Paimtumei, tėve, mano paltą, – pasiūliau primygtinai, – labai prašau paimti.

Bet tėvas jau dėjosi skrybėlę. Pamojavo man ranka ir išėjo iš kambario.

Ne, aš nebenorėjau miego. Jaučiausi pailsėjęs... ir alkanas. Su malonumu prisiminiau pyragaičiais apkrautą bufetą. Reng-

damasis galvojau, kaip pasilepinsiu tais įvairiais gardumynais. Planavau suteikti pirmenybę trapiam pyragaičiui su obuoliais, bet nepamiršau ir puikaus apelsinų žievelėmis įdaryto biskvito, kurį buvau ten matęs. Norėdamas užsirišti kaklaraištį, atsistojau prieš veidrodį, tačiau jo paviršius, nelyginant sferinis veidrodis, suverpetavo kaip drumsta sietuva ir kažkur giliai paslėpė mano atvaizdą. Prieidamas arčiau ir vėl atsitraukdamas, veltui reguliavau nuotolį – skystame sidabriniame rūke nenorėjo išryškėti joks atspindys. Būtinai pareikalausiu, kad duotų kitą veidrodį, – pamaniau sau ir išėjau iš kambario.

Koridoriuje buvo visiškai tamsu. Iškilmingos tylos įspūdį dar labiau stiprino silpna dujinė lempa, melsva ugnele deganti ties posūkiu. Tame durų, nišų ir užkaborių labirinte man sunku buvo prisiminti, kur yra restoranas. Išeisiu į miestą, – pamaniau ir staiga nusprendžiau: – Pavalgysiu kur nors mieste. Gal rasiu ten kokią neblogą cukrainę.

Už vartų į mane padvelkė sunkus, drėgnas ir gėlas šio ypatingo klimato oras. Chroniškas jo pilkumas buvo dar keletu atspalvių pagilėjęs. Tai buvo diena, matoma lyg pro gedulo krepą.

Nebegalėjau pasotinti akių aksominiu, sodriu pačių tamsiausių tonų juodumu, užgesusio pliušinių pelenų pilkumo gama, bėgančia duslių, klavišų moderatoriaus nulaužtų tonų pasažais – per tą peizažo noktiurną. Man ant veido suplazdėjo minkšta puraus, klostėto oro skara. Šleikščiai gėlas jo skonis priminė pastovėjusį lietaus vandenį.

Ir vėl tasai pats į save sugrįžtantis juodų miškų ūžimas, duslūs akordai, kurie sudrumsčia erdves, esančias jau už girdimumo ribos! Buvau užpakaliniame Sanatorijos kieme. Pasidairiau į aukštus flygelio mūrus, kurie siejosi su pasagos pavidalo didžiuoju namu. Visi langai buvo užtraukti juodomis užuolaidomis. Sanatorija kietai miegojo. Išėjau pro geležinės tvoros vartus. Šalia jų stovėjo neįprastai didelė, bet tuščia šuns būda. Ir vėl mane įtraukė ir priglobė juodas miškas, per kurio

tamsybes, per tylius spyglius ėjau apgraibomis, lyg užsimerkęs. Kai kiek pašviesėjo, tarp medžių ėmė ryškėti namų kontūrai. Dar po keleto žingsnių atsidūriau plačioje miesto aikštėje.

Keistas ir apgaulingas panašumas į mūsų gimtojo miesto turgų! Kokie iš tiesų panašūs visi pasaulio turgūs! Vos ne tie patys namai ir parduotuvės!

Šaligatviai buvo beveik tušti. Gedulingas ir vėlyvas nežinia kokio meto apyaušris dulksnojo iš nenusakomo pilkumo dangaus. Lengvai skaičiau visas afišas ir iškabas, o vis dėlto nebūčiau nustebęs, jei kas būtų pasakęs, jog yra vidurnaktis! Tik kai kurios krautuvės buvo atidarytos. Kai kurių žaliuzės buvo pusiau nuleistos, o jos pačios paskubomis uždarinėjamos. Tirštas ir sodrus, svaigus ir gausus oras kartkartėmis prarydavo dalį reginio, tarytum šlapia kempinė nubraukdavo porą namų, žibintą, gabalą iškabos. Kartais būdavo sunku pakelti vokus, kurie vis merkdavosi apėmus keistam vangumui ar mieguistumui. Ėmiau ieškoti optikos parduotuvės, kurią buvo minėjęs tėvas. Jis kalbėjo apie ją kaip apie kažkokį man žinomą dalyką, tarytum apeliuodamas į tai, kad man čionykščių žmonių santykiai yra žinomi. Argi nematė, kad esu čia pirmą kartą? Be abejonės, jam galvoje viskas maišėsi. Tačiau ko gi buvo galima tikėtis iš tokio tik pusiau realaus tėvo, gyvenančio tokį tariamą, reliatyvų, tiekos išlygų apribotą gyvenimą! Sunku paslėpti, kad reikėjo nemažai geros valios, kad galėtum pripažinti tam tikrą jo egzistenciją. Tai buvo apgailėtinas gyvenimo surogatas, priklausomas nuo visuotinės tolerancijos, nuo šito *consensus omnium*, iš kurio jisai sėmėsi sau menkų gyvybės syvų. Buvo aišku, kad, tiktai solidariai žiūrint pro pirštus, sutartinai nekreipiant dėmesio į akivaizdžius ir skaudžius šios būklės trūkumus, ta graudi gyvenimo regimybė galėjo valandėlę išsilaikyti tikrovės audinyje. Net menkiausia opozicija galėjo ją išjudinti, net silpniausias skepticizmo dvelktelėjimas galėjo ją sugriauti. Ar Daktaro Gotardo sanatorija galėjo užtikrinti jai tą palankios tolerancijos šiltnamio atmosferą, apsaugoti nuo šaltų blaivumo ir

kritikos šuorų? Reikėjo tik stebėtis, kad tokiomis grėsmingomis, abejotinomis aplinkybėmis tėvas dar sugebėjo taip šauniai atrodyti.

Apsidžiaugiau pamatęs cukrainės vitriną, pilną pyragų ir tortų. Mano apetitas vėl atgijo. Atidariau stiklines duris su lentele „Ledai" ir įėjau į tamsią patalpą. Ten kvepėjo kava ir vanile. Iš krautuvės gilumos išėjo panelė prieblanda užteptu veidu ir priėmė užsakymą. Pagaliau po tokio ilgo laiko galėjau bent kartą pasisotinti puikiomis spurgomis, kurias valgiau pasimirkydamas į kavą. Patamsyje, apsuptas šokančių prietemos arabeskų, vis kimšau ir kimšau pyragaičius, jausdamas, kaip tamsos sūkuriai smelkiasi po vokais, patyliukais užvaldo mane iš vidaus savo tyliu tvinksėjimu, subtilių prisilietimų milijonine knibždyne. Galų gale jau tiktai keturkampis langas pilka dėme šviesavo visiškoje tamsoje. Veltui beldžiau šaukšteliu į stalą. Niekas neatėjo paimti kas priklauso už valgį. Padėjau ant stalo sidabrinę monetą ir išėjau į gatvę. Gretimame knygyne dar buvo šviesu. Pardavėjai rūšiavo knygas. Pasiteiravau apie tėvo krautuvę. Tai juk antra krautuvė nuo mūsų, – paaiškino man. Paslaugus bernaitis net pribėgo prie durų, norėdamas man parodyti. Portalas buvo stiklinis, vitrina dar nebaigta, uždengta pilku popieriumi. Jau nuo durų nustebęs pamačiau, kad krautuvė pilna pirkėjų. Mano tėvas stovėjo už prekystalio ir, tolydžio paseilindamas pieštuką, sumavo ilgos sąskaitos punktus. Ponas, kuriam buvo pateikiama ši sąskaita, pasilenkęs virš prekystalio, pusbalsiu skaičiuodamas, smiliumi braukė per kiekvieną pridėtą skaičių. Kiti klientai tylėdami žiūrėjo. Mano tėvas žvilgtelėjo į mane pro akinių viršų ir, pirštu prispaudęs punktą, ties kuriuo buvo sustojęs, tarė:

– Čia tau yra kažkoks laiškas, guli ant rašomojo stalo tarp popierių, – ir vėl įniko skaičiuoti. Pardavėjai tuo tarpu ėmė nupirktas prekes, vyniojo jas į popierių, raišiojo virvelėmis. Lentynos buvo ne visos pilnos gelumbės. Daugumas jų dar buvo tuščios.

– Kodėl, tėve, neatsisėdi? – tylĩai paklausiau užėjęs už prekystalio. – Šitaip sergi, tėve, ir visiškai nesisaugai.

Lyg norėdamas mane sudrausti ir atstumti mano įkalbinėjimus, jis kilstelėjo ranką ir skaičiavo toliau. Atrodė labai prastai. Buvo aišku kaip ant delno, jog tik dirbtinis pakilumas, karštligiškas darbas palaiko jo jėgas, dar atitolina visiško palūžimo akimirką.

Paieškojau ant rašomojo stalo. Tai buvo veikiau ne laiškas, o paketas. Prieš keletą dienų rašiau į knygyną prašydamas vienos pornografinės knygutės, ir štai man ją atsiuntė čia, jau surado mano adresą, tikriau, adresą tėvo, kuris ką tik atsidarė krautuvę, dar be iškabos ir firmos. Iš tiesų nuostabiai organizuota žvalgyba, pasigėrėtinas ekspeditorių apsukrumas! Ir ta nepaprasta skuba!

– Eik skaityti į galą, į tą kambarėlį, – tarė tėvas ir nepatenkintas pažvelgė į mane, – pats matai, kad čia nėra vietos.

Kambarėlis už krautuvės buvo dar tuščias. Pro stiklines duris iš krautuvės čia patekdavo šiek tiek šviesos. Ant sienų kabėjo pardavėjų paltai. Atplėšiau laišką ir pradėjau skaityti silpnoje šviesoje prie durų.

Man buvo pranešama, jog pageidaujamos knygos sandėlyje, deja, nebuvo. Pradėta jos ieškoti, tačiau, nesulaukusi rezultatų, firma, nieko už tai nereikalaudama, leido sau tuo tarpu pasiųsti man vieną gaminį, kuriuo tikisi mane neabejotinai sudominsianti. Toliau ėjo painus sudedamojo didelės šviesos galios astronominio refraktoriaus ir įvairių jo privalumų aprašymas. Susidomėjęs išėmiau iš voko tą instrumentą, kuris buvo padarytas iš juodos ceratos arba iš standžios drobės, suklostytos į plokščią armonikėlę. Visada turėjau silpnybę teleskopams. Pradėjau skleisti daugeriopai sudėtą instrumento apvalkalą. Sustamantrintos plonais virbeliais, mano rankose augte išaugo didžiulės žiūrono dumplės, ištempusios savo tuščią būdą per visą kambarį, – tikras juodų ertmių labirintas, ilgas viena į kitą iki pusės įlindusių fotografijos kamerų kompleksas. Tai buvo

kažkas panašaus į ilgą iš lakuotos drobės padarytą automobilį, kažkoks teatro rekvizitas, masyvios tikrovės imitacija iš lengvo popieriaus ir standaus marginio. Pažvelgiau į juodą okuliaro piltuvėlį ir išvydau jo gilumoje vos vos dūluojančius Sanatorijos fasado iš kiemo pusės kontūrus. Susidomėjęs dar giliau įlindau į užpakalinę aparato kamerą. Dabar optinio vamzdžio regėjimo lauke pamačiau apytamsiu Sanatorijos koridoriumi einančią kambarinę su padėklu rankoje. Ji atsisuko ir nusišypsojo. Ar ji mane mato? – pamaniau sau. Akis man lyg migla dengė neįveikiamas mieguistumas. Tiesą sakant, jau sėdėjau užpakalinėje optinio vamzdžio kameroje lyg limuzine. Palengvėle krustelėjau svertą, ir štai aparatas sušnarėjo tarytum plasnojantis popierinis drugelis, ir aš pajutau, kad jis juda kartu su manimi ir suka prie durų.

Lyg didžiulis juodas vikšras optinis vamzdis įvažiavo į apšviestą krautuvę – daugianaris korpusas, didžiulis popierinis tarakonas su dviejų žibintų imitacija priekyje. Traukdamiesi nuo to aklo popierinio slibino, pirkėjai susigrūdo, pardavėjai plačiai atvėrė duris į gatvę, ir aš palengva išvažiavau tuo popieriniu automobiliu pro špaleriu išsirikiavusius klientus, kurie piktais žvilgsniais palydėjo tą iš tiesų skandalingą išvažiavimą.

III

Taip ir teka gyvenimas šiame mieste, taip bėga laikas. Didesnė dalis dienos pramiegama, ir ne tiktai lovoje. Ne, šiuo atžvilgiu nerodoma pernelyg didelio išrankumo. Bet kurioje vietoje, bet kuriuo dienos metu žmogus čia gali saldžiai nusnūsti: parėmęs galvą rankomis prie staliuko restorane, puskarietėje, netgi sustojęs kelyje, kokio nors namo priemenėje, į kurią įpuola valandėlei, norėdamas bent akimirką patenkinti neįveikiamą miego poreikį.

Pabudę, dar neišsiblaivę ir svyruodami, tęsiame pertrauktą pokalbį, sunkią kelionę, ritiname pirmyn painius reikalus be

pradžios ir be pabaigos. Dėl to kažkur kelyje nejučiomis prapuola ištisi laiko intervalai, mes nustojame kontroliuoti dienos vientisumą ir galiausiai liaujamės jo reikalauti, be gailesčio atsisakome nenutrūkstamos chronologijos skeleto, tos chronologijos, kurią kadaise buvome įpratę akylai prižiūrėti iš įpratimo ir dėl kasdienės disciplinos, kurios rūpestingai laikėmės. Seniai peržegnojome tą nuolatinį pasirengimą pateikti praėjusio laiko apyskaitą, tą skrupulingumą iki paskutinio skatiko atsiskaitant už sunaudotas valandas – mūsų ekonomikos pasididžiavimą ir ambiciją. Tų kardinaliųjų dorybių, kurių kadaise nebandydavome nei svarstyti, nei apeiti – mes jau seniai nebeturime.

Šio dalyko esmę tepailiustruoja pora pavyzdžių. Nežinia kokiu metu, dieną ar naktį, – jas skiria vos pastebimas dangaus niuansas, – pabundu prie Sanatorijos tiltelio baliustrados. Temsta. Matyt, suimtas snaudulio, ilgai be sąmonės klajojau po miestą, kol, mirtinai pavargęs, atsivilkau prie šio tiltelio. Negaliu pasakyti, ar toje kelionėje su manimi visą laiką buvo Dr. Gotardas, kuris dabar stovi priešais mane, paskutinėmis išvadomis baigdamas kažkokius ilgus samprotavimus. Savo paties iškalbingumo pagautas, jis net paima mane už parankės ir tempia paskui save. Einu su juo ir, mums dar neperžengus bildančių tiltelio lentų, aš vėl užmiegu. Pro užmerktus vokus neaiškiai matau įtaigų Daktaro gestikuliavimą, šypseną juodos jo barzdos gilumoje ir veltui stengiuosi suprasti tą svarbiausią logikos būdą, tą paskutinį kozirį, kuriuo jis pasiekia savo argumentų viršūnę ir, sustingęs išskleistomis rankomis, triumfuoja. Nežinau, kiek dar laiko einame šitaip greta vienas kito, įsitraukę į nesusipratimų pilną pokalbį; kai staiga vieną akimirką aš visai atsipeikėju, o Daktaro Gotardo nebėra, visiškai tamsu, bet tik dėl to, kad esu užsimerkęs. Atsimerkiu ir matau, kad esu lovoje, savo kambaryje, į kurį nežinia kaip patekau.

Dar drastiškesnis pavyzdys.

Pietų metu užeinu į miesto restoraną, patenku į chaotišką valgančiųjų klegesį ir bruzdesį. Ir ką gi aš randu vidury salės

prie valgiais lūžtančio stalo? Ogi tėvą. Į jį nukreiptos visų akys, o jis, blyksėdamas briliantiniu segtuku, neregėtai pagyvėjęs, nežemiškai laimingas, pamaiviškai kraiposi į visas puses, draugiškai kalbėdamasis iš karto su visa sale. Pagautas kažkokios apsimestinės bravūros, į kurią žiūrint, mane ima baisiausias nerimas, jis užsisakinėja patiekalą po patiekalo, kurių jau krūvos riogso ant stalo. Mėgaudamasis krauna juos aplink save, nors dar nėra sudorojęs pirmojo patiekalo. Plekšėdamas liežuviu, kramtydamas ir kartu kalbėdamas, jis gestais ir mimika rodo didžiausią pasitenkinimą šiuo pokalbiu ir meiliu žvilgsniu sekioja poną Adasių, kelnerį, kuriam šypsosi kaip įsimylėjėlis ir žeria vis naujus paliepimus. O kai kelneris, vėduodamasis servetėle, išbėga jų vykdyti, tėvas maldaujamu gestu kreipiasi į visus, kviečia visus būti šio Ganimedo neįveikiamų kerų liudytojais.

– Nuostabiausias bernaitis, – šaukia palaimingai šypsodamasis, primerkęs akis, – angeliškas bernaitis! Ponai, juk jis žavingas!

Pasijuntu labai nesmagiai ir, tėvo nepastebėtas, išslenku iš salės. Jeigu būtų tyčia reklamai viešbučio valdytojų nuteiktas linksminti klientų, tėvas nebūtų galėjęs elgtis dar labiau provokuojamai ir demonstratyviai. Nuo snaudulio maudžiančia galva svirduliuoju gatvėmis, skubu namo. Akimirką atsiremiu galva į pašto dėžutę ir pasidarau trumpą siestą. Pagaliau patamsiais atsigrabalioju iki Sanatorijos vartų ir įeinu. Kambaryje tamsu. Pasuku jungiklį, bet elektros nėra. Nuo lango traukia šaltis. Tamsoje sugirgžda lova. Tėvas pakelia iš patalo galvą ir sako:

– Ak, Juzefai, Juzefai! Jau dvi dienas guliu čia visiškai vienas, skambučiai neveikia, niekas pas mane neateina, o tikras sūnus palieka mane, sunkiai sergantį žmogų, ir valkiojasi paskui miesto mergas. Pažiūrėk, kaip muša mano širdis.

Kaip tai suderinti? Ar tėvas sėdi restorane, apimtas nesveikos rajumo ambicijos, ar guli savo kambaryje ir sunkiai serga? Gal yra du tėvai? Nieko panašaus. Dėl visa ko kaltas nuolatos nekontroliuojamas laiko spartus irimas.

Visi žinome, kad tas nedisciplinuotas gaivalas tik iš bėdos šiaip taip suvaldomas nuolatine priežiūra, begaliniu rūpestingumu, jo išsišokimų kruopščiu reguliavimu ir koregavimu. Be tokios globos jis bematant ima nusiženginėti, daryti siaubingas aberacijas, krėsti netikėčiausias išdaigas, beprasmiškai maivytis. Vis labiau ryškėja mūsų individualių laikų inkongruencija. Mano tėvo ir mano paties laikas jau vienas su kitu nebesiderino.

Beje, tėvo priekaištas, kad elgiuosi kaip ištvirkėlis, yra niekuo nepagrįstas prasimanymas. Čia būdamas, dar nesuartėjau su jokia mergina. Svirduliuodamas kaip girtas nuo vieno iki kito miego, blaivesnėmis valandėlėmis vos beatkreipiu dėmesį į čionykštę gražiąją lytį.

Pagaliau chroniška tamsa gatvėse neleidžia net kaip reikiant atskirti veidų. Kaip jaunas žmogus, dar turįs šiokių tokių interesų šioje sferoje, įstengiau pastebėti tik vieną dalyką – ypatingą šitų panelių eigastį.

Tai yra ėjimas tiesių tiesiausia linija, nepaisantis jokių kliūčių, paklūstantis vien kažkokiam vidiniam ritmui, kažkokiam dėsniui, ir tą ėjimą jos vynioja lyg siūlą tiesiaeigio tursnojimo, kuris pilnas akuratumo ir saikingos gracijos.

Kiekviena iš jų turi savyje kažkokią kitą individualią taisyklę, nelyginant prisuktą spyruoklę.

Kai šitaip eina nosies tiesumu, įsižiūrėjusios į tą taisyklę, orios ir susikaupusios, atrodo, yra perimtos vienintelio rūpesčio – nieko iš savo eigasties neprarasti, nesulaužyti sunkios regulos, nenukrypti nuo jos nė per milimetrą. Ir tada darosi aišku, kad tai, ką taip atidžiai ir jausmingai nešiojasi virš savęs, yra ne kas kita, o tik kažkokia savo tobulumo *idée fixe*, kuri dėl jų įsitikinimo beveik tampa realybe. Tai yra kažkokia savo rizika prisiimta ir niekieno neparemta anticipacija, nepajudinama, aukščiau už bet kokią abejonę iškelta dogma.

Kokių tik ydų ir trūkumų, kokių tik riestų ir priplotų nosyčių, kokių tik strazdanų ir spuogų bravūriškai neįnešama kontrabanda su šios fikcijos vėliava! Nėra tokios šlykštybės ar

vidutinybės, kurios šito tikėjimo skrydis nebūtų pasigrobęs ir nusinešęs į tą fiktyvų tobulumo dangų.

Gavęs šio tikėjimo sankciją, kūnas labai pagražėja, o kojos, tikrai lieknos ir elastingos kojos, apautos nepriekaištinga avalyne, byloja savo eigastimi ir sklandžiu, spindinčiu žingsnių monologu uoliai eksplikuoja, kokia puiki yra idėja, kurią nutyli puikybės užčiauptas veidas. Rankas jos laiko savo trumpų, prie liemens prigludusių švarkelių kišenėse. Kavinėje ir teatre aukštai vieną ant kitos užsikelia iki kelių apnuogintas kojas ir jomis iškalbingai tyli. Tai tiek prabėgomis tik apie vieną iš miesto savotiškumų. Jau esu minėjęs juodą čionykštę augmeniją. Ypač verta dėmesio viena rūšis juodųjų paparčių, kurių didžiulės puokštės vazose čionai puošia kiekvieną butą ir kiekvieną viešą patalpą. Tai yra beveik gedulo simbolis, gedulingas to miesto herbas.

IV

Santykiai Sanatorijoje kasdien darosi vis labiau nepakenčiami. Sunku paneigti, kad esame tiesiog patekę į spąstus. Nuo mano atvykimo momento, kai atvykėliui buvo parodyta šiek tiek tariamai nuoširdaus svetingumo, Sanatorijos vadovybė nė piršto nepajudino, kad mums sukeltų bent šiokios tokios globos iliuziją. Tiesiog esame palikti visiškai vieni. Niekas nesirūpina mūsų poreikiais. Seniai įsitikinau, kad elektrinių skambučių laidai baigiasi čia pat už durų ir niekur toliau nebeveda. Tarnų nematyti. Koridoriai dieną naktį skendi tamsoje ir tyloje. Labai tikėtina, kad esame vieninteliai šitos Sanatorijos atvykėliai ir kad paslaptinga, taktiška veido išraiška, su kuria kambarinė įeidama ir išeidama užsklendžia kambarių duris, yra tiesiog mistifikacija.

Kartais tiesiog ima noras iš eilės plačiai atverti tų kambarių duris ir palikti šitaip atlapas, kad būtų demaskuota toji niekšiška intriga, į kurią esame įpainioti.

Ir vis dėlto nesu visiškai tikras dėl savo įtarimų. Kartais vėlai naktį pamatau koridoriuje Dr. Gotardą, su baltu operacinės chalatu ir klizmos švirkštu rankoje kažkur skubantį paskui kambarinę. Tuomet sunku jį greitosiomis sustabdyti ir, prirėmus prie sienos, ryžtingai paklausti.

Jeigu ne miesto restoranas ir cukrainė, numirčiau badu. Lig šiol niekaip neišprašiau kitos lovos. Apie švarią patalynę nėra nė kalbos. Reikia pripažinti, kad visuotinis kultūrinių papročių laisvumas nepagailėjo ir mūsų pačių.

Lįsti į lovą apsirengus ir su batais man, kaip civilizuotam žmogui, visada atrodė tiesiog neįmanomas dalykas. O dabar pareinu vėlai namo, nuo snaudulio net girtas, kambary prietema, lango užuolaidos išsipūtusios nuo šalčio traukimo. Be sąmonės griūvu lovon ir apsiverčiu duknomis. Šitaip miegu ištisus neribotus laiko erdvės tarpus, dienas, o gal savaites, keliaudamas per tuščius miego kraštovaizdžius, visą laiką kelyje, visą laiką stačiuose kvėpavimo vieškeliuose, čia lengvai ir elastingai nusileisdamas švelniomis nuokalnėmis, čia vėl vargais negalais ropšdamasis į stačią knarkimo sieną. Pasiekęs viršūnę, aprėpiu didžiausius tos uolėtos ir nykios miego dykynės akiračius. Nežinia kokiu metu, neaiškioje vietoje, kažkokiame staigiame knarkimo posūkyje beveik prabundu ir kojūgaly pajuntu tėvo kūną. Jis guli ten susirietęs į kamuolį, mažas kaip kačiukas. Vėl užmiegu išsižiojęs, ir visa šita didžiulė kalnuoto kraštovaizdžio panorama slenka pro mane banguodama ir majestotiškai.

Krautuvėje tėvas darbuojasi išsijuosęs, daro transakcijas, norėdamas įtikinti klientus, rodo visą savo iškalbą. Jo skruostai nuo pagyvėjimo išraudę, akys spindi. Sanatorijoje jis guli sunkiai sirgdamas, kaip paskutinėmis savaitėmis namie. Sunku nuslėpti, kad procesas sparčiai žengia į lemtingą pabaigą. Silpnu balsu jis man kalba:

– Dažniau užeik į krautuvę, Juzefai. Pardavėjai mus apvaginėja. Juk matai, kad nebegaliu eiti savo pareigų. Guliu čia

savaitėmis sirgdamas, o krautuvė žūva palikta likimo valiai. Ar nebuvo iš namų kokio pašto?

Pradedu gailėtis dėl viso to, kas atsitiko. Sunku pavadinti laimingu sumanymu tai, kad mes, suvilioti triukšmingos reklamos, išsiuntėme čionai tėvą. Atgal sugrąžintas laikas... iš tiesų tai skamba gražiai, bet kas jis yra iš tiesų? Ar patenka čia pilnaverčio, tikro laiko, tarytum atvynioto iš naujo rietimo, kvepiančio šviežumu ir dažais? Visai atvirkščiai. Tai yra pabaigtinai suvartotas, žmonių sudėvėtas laikas – nutrintas, daugelyje vietų prakiuręs ir perregimas kaip rėtis.

Nieko nuostabaus, nes tai juk lyg ir išvemtas laikas, – prašyčiau mane gerai suprasti, – nebenaujas laikas. Dieve, pasigailėk!

Be to, visas tas baisiai netinkamas manipuliavimas laiku. Tos nepadorios slaptos derybos, landžiojimas į jo mechanizmą iš užpakalio, rizikingas pirštų kaišiojimas prie jo jautrių paslapčių! Kartais norėdavosi duoti kumščiu į stalą ir visa gerkle surikti: – Užteks, šalin nuo laiko, laikas neliečiamas, laiko nevalia provokuoti! Ar negana jums erdvės? Erdvė skirta žmogui, erdvėje galite daužytis iki valios, vartaliotis kūlio, šokinėti nuo žvaigždės ant žvaigždės. Tik, Dieve gink, nelieskite laiko!

Antra vertus, argi galima iš manęs reikalauti, kad pats nutraukčiau sutartį su Daktaru Gotardu? Kad ir kokia vargana tėvo egzistencija, bet, šiaip ar taip, aš jį matau, esu su juo, kalbuosi... Todėl Daktarui Gotardui esu be galo dėkingas.

Keletą kartų norėjau su juo atvirai pasikalbėti. Tačiau Daktaras Gotardas yra nepagaunamas. „Kaip tik nuėjo į restorano salę", – praneša man kambarinė. Suku į tą pusę, o ji pasiveja mane ir sako, jog apsiriko, nes Dr. Gotardas esąs operacinėje. Skubu į viršų, galvodamas, kokios čia gali būti daromos operacijos, įeinu į prieškambarį, ir čia man iš tiesų liepia palaukti. Dr. Gotardas išeisiąs po valandėlės, ką tik baigė operaciją, mazgojasi rankas. Aš jį beveik matau – nediduką, žengiantį plačiais žingsniais, plevėsuojančiu chalatu, skubantį per ligoninės salių virtinę. O ką išgirstu po valandėlės? Daktaro Gotardo čia visai

nebuvę, jau keleri matai čia nedaroma jokių operacijų. Daktaras Gotardas miega savo kambaryje, o juoda jo barzda styro užversta aukštyn. Kambarys pilnas knarkimo, nelyginant kamuolinių debesų, kurie vis auga, didėja ir tumuliuodami kelia Daktarą Gotardą kartu su lova vis aukščiau ir aukščiau – didis patetiškasis dangun žengimas ant knarkimo ir išsipūtusios patalynės bangų.

Čia įvyksta dar keistesnių dalykų, dalykų, kuriuos aš pats nuo savęs slepiu, tiesiog fantastinių savo absurdiškumu dalykų. Kiek kartų, man išeinant iš kambario, pasirodo, jog kažkas greitai tolsta nuo durų ir pasuka į šoninį koridorių. Arba kažkas neatsigręždamas eina pirma manęs. Tai ne slaugė. Žinau, kas tai yra!

– Mama! – šaukiu virpančiu iš susijaudinimo balsu, o motina atsuka veidą ir akimirką žiūri į mane maldaujamai šypsodama. Kur aš esu? Kas čia darosi? Į kokius žabangus esu pakliuvęs?

V

Nežinau, ar dėl to, kad jau vėlyvas metų laikas, bet dienos spalvinasi vis rimčiau, niaukiasi ir tamsėja. Atrodo taip, lyg žiūrėtum į pasaulį pro visiškai juodus akinius.

Visas kraštovaizdis yra lyg didžiulio akvariumo dugnas – išblukusios rašalo spalvos. Medžiai, žmonės ir namai susilieja į juodus siluetus, kurie banguoja lyg povandeniniai augalai tos rašalo sietuvos fone.

Netoli Sanatorijos pilna juodų šunų. Jie visokio didumo, visokios išvaizdos, laksto prieblandoje skersai per visus kelius ir takelius, užsiėmę savo šuniškais reikalais, tylūs, labai atsargūs ir dėmesingi.

Bėgioja po du, po tris, ištempę budrius kaklus, pastatę smailias ausis, tyliai cypdami gailiu balsu, kuris nevalingai veržiasi iš gerklės, rodydamas didžiausią susijaudinimą. Turėdami daugybę reikalų, nuolatos skubėdami, visada kelyje,

visada šaukiami nesuprantamo tikslo, jie beveik nekreipia dėmesio į praeivį. Kartais tik dėbteli į jį prabėgdami, ir tada iš to juodo ir gudraus pažvairavimo pažvelgia įniršis, kurio protrūkius žaboja tiktai laiko stoka. Kartais jie netgi duoda valią savo pykčiui, puola prie kojos, palenkę galvą ir grėsmingai urgzdami, tačiau, dar nesugriebę nasrais, atsisako savo ketinimo ir nulekia sau dideliais šuniškais šuoliais.

Nuo tos šunų rykštės nebėra kur dėtis, bet kuriems galams Sanatorijos vadovybė laiko ant grandinės didžiulį vokišką vilkšunį, siaubingą bestiją, tikrą demoniško nuožmumo vilkatą?

Šiurpas nukrečia mane, kai tik einu pro jo būdą, prie kurios jis stovi nejudėdamas, pririštas trumpa grandine, su šiurpiai pasišiaušusių gaurų apykakle aplink galvą, ūsuotas, šeriuotas ir barzdotas, su iltingų stiprių žabtų mechanizmu. Jis visai neloja, tik jo siaubingas veidas žmogaus akivaizdoje darosi dar baisesnis, o sustingę bruožai prisipildo neapsakomo įniršio. Paskui šuo, iš lėto pakėlęs savo baisingą snukį, tyliai tampomas konvulsijų, ima labai žemu balsu staugti, ir tame siūtingame, iš neapykantos gelmių iškilusiame kauksme skamba širdgėla ir bejėgiškas apmaudas.

Kai drauge einame iš Sanatorijos, mano tėvas abejingai praeina pro tą bestiją. O mane kiekvieną kartą baisiausiai sukrečia šitas gaivališkas bejėgės neapykantos demonstravimas. Dabar esu per dvi galvas aukštesnis už tėvą, kuris mažutis ir sulysęs tipena šalia manęs savo smulkiais senio žingsniukais.

Jau netoli turgaus pamatome nepaprastą sujudimą. Gatvėmis bėga minios žmonių. Išgirstame neįtikimų žinių, kad į miestą įsiveržė priešo armija.

Visuotinėje sumaištyje žmonės skleidžia baisius ir prieštaringus gandus. Sunku juos suprasti. Karas, prieš kurį nebuvo padaryta jokių diplomatijos žingsnių? Karas, kai viešpatavo jokio konflikto nesudrumsta ramybė? Su kuo ir dėl ko karas? Sužinome, kad priešo armijos invazija padrąsino šio miesto nepatenkintųjų partiją, ir jie išėjo į gatves su ginklais, terorizuoja

ramius gyventojus. Ir tikrai pamatėme būrelį tų sąmokslininkų juoda civilių apranga su baltais, ant krūtinių sukryžiuotais diržais. Jie ėjo tylėdami, nuleidę šautuvus. Minia nuo jų traukėsi, grūdosi ant šaligatvių, o jie ėjo, iš po cilindrų svaidydami ironiškus tamsius žvilgsnius, žvilgsnius, kuriuose šmėkščiojo pranašumo jausmas, piktavališkos linksmybės žybsnis ir kažkoks reikšmingas mirkčiojimas, lyg jie būtų tramdęsi, kad neprunkštelėtų iš juoko ir taip nedemaskuotų visos šios mistifikacijos. Kai kuriuos iš jų žmonės atpažįsta, tačiau linksmus šūksnius nutildo grėsmingai nuleisti vamzdžiai. Jie praeina pro mus nieko neužkabinę. Ir vėl visose gatvėse banguoja išgąsdinta, niūriai tylinti minia. Virš miesto liepsnoja duslus šurmulys. Rodos, kažkur toli jau darda artilerija, bilda sviedinių dėžės.

– Man reikia nusigauti į krautuvę, – išblyškęs, tačiau ryžtingai sako tėvas. – Nelydėk manęs, tu man tiktai trukdytum, – priduria, – grįžk į Sanatoriją.

Bailumo balsas pataria būti paklusniam. Matau, kaip tėvas įsispraudžia į akliną minios sieną, ir pametu jį iš akių.

Šalinėmis gatvelėmis skubėdamas vogčiomis sėlinu į miesto aukštumą. Suprantu, kad tais stačiais keliais man pavyks puslankiu apeiti miesto centrą, kurį yra užtvėrusi žmonių spūstis.

Ten, aukštutinėje miesto dalyje, minia praretėjo, pagaliau ir visai išnyko. Ramiai ėjau tuščiomis gatvėmis į miesto parką. Ten degė žibintai tamsiomis, žydromis liepsnelėmis lyg gedulingos asfodelės. Aplink kiekvieną iš jų šoko ratelį daugybė karkvabalių, sunkių lyg kulkos, vibruojančiais sparnais įkypai skriejančių į šoną. Kai kurie vabalai nukritę nerangiai ropinėjo ant smėlio, gaubtanugariai, sukūprinti kietų antsparnių, po kuriais mėgino sudėti išskleistas švelnias sparnų plėveles. Vejomis ir takeliais vaikštinėjo praeiviai ir nerūpestingai šnekučiavosi. Paskutiniai medžiai sviro į kiemus šalia namų, stovinčių žemai apačioje ir prisišliejusių prie parko mūrinės tvoros. Ėjau palei tą tvorą, kuri mano pusėje vos siekė krūtinę, tačiau kitu šonu leidosi į kiemus stačiais namo aukščio šlaitais. Vienoje

vietoje iš tarpukiemės ėjo tvoros aukščio plūktos žemės rampa. Lengvai peržengiau barjerą ir tuo siauru pylimu tarp susigrūdusių trobesių išsmukau į gatvę. Mano apskaičiavimai, paremti puikia orientacija erdvėje, buvo tikslūs. Stovėjau beveik tiesiai prieš Sanatorijos pastatą, kurio flygelis neaiškiai baltavo juoduose medžių aptaisuose. Kaip paprastai einu iš kiemo pusės, pro geležinės tvoros vartus, ir jau iš tolo pamatau poste šunį. Kaip visada, jį išvydus, mane nupurto pasišlykštėjimo šiurpas. Noriu praeiti pro jį kuo greičiau, kad negirdėčiau to iš širdies gelmių einančio neapykantos vaitojimo, bet staiga persigandęs, netikėdamas savo akimis, pamatau, kaip jis nepririštas pasišokinėdamas tolsta nuo būdos, bėga aplink kiemą, dusliai, lyg iš statinės, lodamas, ir nori užkirsti man kelią atgal.

Pastėręs iš siaubo, traukiuosi į priešingą, tolimiausią kiemo kampą ir, instinktyviai ieškodamas kokios nors užuoglaudos, pasislepiu mažoje ten stovinčioje altanoje, nors esu visiškai įsitikinęs, kad mano pastangos bergždžios. Gauruota bestija artėja šuoliais, ir štai jo snukis jau prie altanėlės angos, jau užspeitė mane spąstuose. Mirtinai išsigandęs, pamatau, kad, per kiemą vilkdamas paskui save grandinę, jis ištempė ją visą ir kad pačios altanėlės jo dantys nebepasieks. Paniekintas, siaubo sugniuždytas, vos bejuntu šiokį tokį palengvėjimą. Vos stovėdamas ant kojų, beveik nualpęs, pakeliu akis. Niekada nebuvau matęs jo taip arti, ir tik dabar man tarytum atsiveria akys. Kokia didžiulė išankstinio nusiteikimo jėga! Kokia galinga baimės sugestija! Kas per apakimas! Juk tai buvo žmogus. Grandine pririštas žmogus, kurį suprastintame, metaforiškame, bendrame kontekste nežinia kodėl laikiau šunimi. Prašyčiau mane gerai suprasti. Tai buvo šuo – tikrų tikriausias, bet žmogaus pavidalo. Šuniškumas yra vidinė kokybė ir vienodai gerai gali pasirodyti tiek žmogaus, tiek gyvulio pavidalu. Tas, kuris stovėjo priešais mane altanos angoje, tarytum išvirkščiai atsukęs nasrus, siaubingai iššiepęs visus dantis ir baisiausiai urzgė, buvo vidutinio ūgio juodbruvas vyriškis. Veidas geltonas, prakaulus, akys

juodos, piktos ir nelaimingos. Spręsdamas iš juodų drabužių, iš civilizuotos formos barzdos – jį galėjai palaikyti inteligentu, mokslininku. Tai galėjo būti vyresnysis Daktaro Gotardo brolis nevykėlis. Tačiau pirmasis įspūdis buvo apgaulingas. Jo didžiulės klijais išteptos rankos, dvi brutalios ir ciniškos, barzdoje pradingstančios rievės abipus nosies, paprastos horizontalios raukšlės žemoje kaktoje greitai išsklaidė tą pirmą iliuziją. Tai buvo veikiau knygrišys, rėksnys, mitingų kalbėtojas ir partietis – ūmus, tamsių ir audringų aistrų valdomas žmogus. Ir būtent ten, toje įsiūčio prarajoje, kai konvulsiškai susitraukia kiekviena gyslelė, tame beprotiškame niršte, pasiutiškai aplojančiame atkišto pagalio galą – jis buvo šimtaprocentinis šuo.

Jeigu perlipčiau per užpakalinį altanėlės barjerą, mąstau sau, tada visiškai išeičiau už jo nirtulio ribų ir šaliniu takeliu pasiekčiau Sanatorijos vartus. Jau bemetąs kojas per turėklą, staiga susilaikau ir nebelipu. Jaučiu, kad būtų per daug žiauru tiesiog nueiti ir taip jį palikti su tuo bejėgišku ir begaliniu įniršiu. Įsivaizduoju, kaip baisiai jis nusiviltų, kokį nežmonišką skausmą kentėtų, pamatęs, kad išeinu iš spąstų ir pasišalinu visam laikui. Pasilieku. Prieinu prie jo ir paprastu, ramiu balsu sakau:

– Prašyčiau nusiraminti, aš jus atrišiu.

Po šių žodžių jo mėšlungiškai trūkčiojantis veidas, sudraskytas urzgimo vibracijos, susijungia, išsilygina, ir iš gelmių išnyra beveik visiškai žmogiškas pavidalas. Be baimės prieinu ir atsegu sagtį ant sprando. Dabar einame šalia vienas kito. Knygrišys apsirengęs juodais tvarkingais rūbais, tačiau yra basas. Bandau su juo užmegzti šneką, tačiau iš jo burnos teišgirstu nesuprantamą murmesį. Tiktai akyse, tose juodose iškalbingose jo akyse, matau didžiulį prisirišimo ir simpatijos entuziazmą, ir aš nieko nebebijau. Kartais jis klupteli užkliuvęs už akmens ar žemių krūvos, ir tada sukrėstas jo veidas bematant suskyla, suyra, iki pusės išlenda šuoliui pasiruošusi baimė, o jai iš paskos – įniršis, tik ir laukiąs momento, kada vėl galės tą veidą paversti šnypščiančių gyvačių kamuoliu. Tada

šiurkštokai, bet draugiškai jį sudraudžiu ir paraginu laikytis tvarkos. Net patapšnoju per nugarą. Ir jo veide retkarčiais tarytum pasirodo šypsena – pilna nuostabos, įtarumo, nepasitikėjimo savimi. Ak, kaip mane slegia ši baisi bičiulystė! Kaip mane gąsdina ta keista simpatija! Kaip atsikratyti to šalia manęs žingsniuojančio žmogaus, kuris akimis ir visa savo šuniškos širdies aistra prisirišęs prie mano veido? Tačiau aš negaliu išduoti savo nekantravimo. Išsitraukiu piniginę ir labai rimtai sakau:

– Jums tikriausiai reikia pinigų, mielai galėčiau paskolinti.

Tačiau po šių žodžių jo veidas pasidaro klaikiai žiaurus, todėl aš kuo greičiau įsidedu piniginę atgal į kišenę. Po to jis dar ilgai negali nusiraminti ir suvaldyti savo bruožų, kuriuos vis tampo staugimo konvulsija. Ne, ilgiau aš to neištversiu. Tebūnie bet kas, tik ne tai. Viskas jau ir taip susipynę, beviltiškai susinarplioję. Virš miesto matau gaisro pašvaistę. Tėvas kažkur revoliucijos ugnyje, degančioje krautuvėje, Daktaras Gotardas nepasiekiamas, o čia dar tas nesuprantamas motinos pasirodymas inkognito su kažkokia paslaptinga misija! Tai vis elementai kažkokios didžiulės, nesuprantamos intrigos, kuri aplinkui veržte veržia mano asmenį. Bėgti, bėgti iš čia. Nesvarbu kur. Nusimesti tą baisią bičiulystę, tą šunim dvokiantį knygrišį, kuris nenuleidžia nuo manęs akių. Stovime priešais Sanatorijos vartus.

– Prašom užeiti į mano kambarį, – sakau kviesdamas maloniu gestu.

Civilizuoti judesiai jį žavi, maldo jo atšiaurumą. Įleidžiu jį pirma savęs į kambarį. Pasodinu ant kėdės.

– Einu į restoraną atnešti konjako, – sakau jam.

Jis pašoka išsigandęs, norėdamas eiti kartu. Švelniai, bet ryžtingai nuraminu jo išgąstį.

– Sėdėkite ir ramiai laukite, – sakau jam žemu, virpančiu balsu, kuriame tyliai skamba slepiama baimė.

Jis atsisėda, nedrąsiai šypso.

Išeinu ir lėtai nužingsniuoju koridoriumi, paskui laiptais žemyn, koridorium iki durų, išslenku pro vartus, perkulniuoju per kiemą, išsmukęs užtrenkiu geležinius vartelius ir pasileidžiu be kvapo bėgti. Širdis daužosi, smilkiniai plyšta, o aš lekiu tamsia alėja, kuri veda į geležinkelio stotį.

Galvoje knibžda vienas už kitą baisesni vaizdai. Pabaisa ims nekantrauti, išsigąs ir puls į nevilti, sužinojusi, kad yra apgauta. Vėl prasidės klaikus ir nesuvaldomas įsiūčio recidyvas. Pareis į Sanatoriją mano tėvas. Nieko nenujausdamas pasibels į duris ir – netikėta akistata su baisiu žvėrimi.

Laimė, kad tėvas iš esmės jau negyvas, kad viso to tikriausiai nebesuvokia – mąstau jausdamas palengvėjimą ir jau pamatau priešais tuojau važiuosiančių vagonų sąstatą.

Sėdu į vieną iš jų, ir traukinys, tarytum to telaukęs, be švilpuko palengva pajuda iš vietos.

Pro langą matau, kaip dar kartą slenka ir iš lėto sukasi tas didžiulis horizonto dubuo, pilnas ūžiančių tamsių miškų, tarp kurių baltuoja Sanatorijos mūrai. Sudie, tėve, sudie, mieste, kurio nebepamatysiu.

Nuo to laiko važiuoju ir važiuoju be perstojo. Tarytum apsigyvenau geležinkelyje, ir mane čia pakenčia, besivalkiojantį iš vagono į vagoną. Didžiuliai kaip kambariai vagonai pilni šiukšlių ir šiaudų, pilkomis bespalvėmis dienomis juos kiaurai varsto skersvėjai.

Mano drabužiai suplyšo, nuskaro. Kažkas padovanojo nunešiotą geležinkelininko mundurą. Sutino skruostas, todėl veidą esu apsirišęs nešvariu skuduru. Sėdžiu šiauduose ir snaudžiu, o kai išalkstu, atsistoju koridoriuje priešais antros klasės kupė ir dainuoju. Ir byra smulkios monetos į mano konduktoriaus kepurę, į juodą geležinkelininko kepurę nuplėštu snapeliu.

DODAS

Jis ateidavo pas mus šeštadienį po pietų tamsiu dvieiliu švarku su balta pikine liemene, su katilioku, specialiai padarytu jo makaulei, ateidavo pasėdėti ketvirtį ar pusę valandos prie stiklinės vandens su aviečių sultimis, pasvajoti atrėmęs smakrą į kaulinį bumbulą lazdos, kurią laikydavo tarp kelių, pamąstyti melsvuose papiroso dūmuose.

Dažniausiai tada būdavo ir kitų apsilankiusių giminaičių, ir kai visi ramiai šnekučiuodavo, Dodas tarytum pasitraukdavo į šešėlį, tapdavo pasyviu to gyvo sambūrio statistu. Netardamas žodžio, jisai savo labai išraiškingas akis iš po vešlių antakių vedžiodavo nuo vieno pašnekovo prie kito, o jo veidas tuo metu pamažu tįsdavo, tarytum išsinarstydavo ir nuo to nepertraukiamo, nesąmoningo klausymosi pasidarydavo visai kvailas.

Jis kalbėdavo tik tada, kai kas kreipdavosi tiesiog į jį, nors, tiesa, į klausimus atsakydavo vienskiemeniais žodžiais, lyg nenoromis, žiūrėdamas į kitą pusę, jeigu tie klausimai neperžengdavo tam tikros paprastų ir lengvai išsprendžiamų reikalų sferos. Kai kada jam pavykdavo pasišnekėti ilgiau, dar per porą klausimų už tos sferos ribų, bet jau tiktai raiškia mimika ir gestais, kuriais mokėjo naudotis ir kurie savo daugiaprasmiškumu jam universaliai pasitarnaudavo, užpildydavo artikuliuotos kalbos spragas ir gyva mimikos ekspresija palaikydavo protingo bendravimo įtaigą. Vis dėlto tai būdavo iliuzija, kuri veikiai išnykdavo, ir pokalbis graudžiai nutrūkdavo, o

pašnekovo žvilgsnis palengva ir susimąstęs nusisukdavo nuo Dodo, kuris, paliktas savo valiai, vėl sugrįždavo į įprastinį statisto ir pasyvaus stebėtojo vaidmenį bendro pašnekesio fone.

Bet kaipgi galėjai toliau su juo kalbėtis, jeigu, pavyzdžiui, į klausimą, ar važiavęs kartu su motina į kaimą, minoriškai atsakydavo: „nežinau", ir tai buvo liūdnai nuoširdu, kad net susigėsdavai, nes Dodas iš tiesų atsimindavo tik šią akimirką ir artimiausią aktualiją.

Seniai, dar vaikystėje, Dodas sirgo kažkokia sunkia smegenų liga ir daugelį mėnesių išgulėjo be sąmonės, veikiau miręs negu gyvas, o kai pagaliau, nepaisant viso to, pasveiko – paaiškėjo, kad yra tarytum išimtas iš apyvartos ir nebepriklauso protingų žmonių bendrijai. Jis buvo mokomas privačiai, lyg *pro forma*, labai atsargiai. Griežti ir kitiems nenuolaidūs reikalavimai Dodo atžvilgiu sakytum sušvelnėdavo, pažabodavo savo rūstumą ir tiesiog pataikaudavo.

Aplink jį susidarė kažkokia keistų privilegijų sfera, kuri lyg apsaugos ruožas, lyg neutrali zona saugojo nuo gyvenimo reikalavimų ir negandų. Anapus tos sferos ant visų ritosi jo bangos, visi triukšmingai po jas braidė, jų pagriebti ir keistai užsimiršę, leidosi blaškomi, – o sferos viduje buvo ramybė ir pauzė, to visuotinio sąmyšio cezūra. Taip jis augo, o jo likimo išskirtinumas, lyg savaime suprantamas dalykas, augo kartu su juo, nesutikdamas jokio pasipriešinimo.

Dodas niekada negaudavo naujo drabužio, visada tik vyresnio brolio nudėvėtus. Bendraamžių gyvenimas buvo padalytas į fazes, periodus, įsiterpusius tarp iškiliausių įvykių, iškilmingų ir simboliškų momentų: vardinių, egzaminų, sužadėtuvių, paaukštinimų, o jo gyvenimas plaukė neskaidomas, monotoniškai, nedrumsčiamas nei malonių, nei nemalonių atsitikimų, ateitis irgi atrodė kaip visiškai lygus ir vienodas vieškelis, be nuotykių ir staigmenų.

Būtų klydęs, jeigu kas būtų manęs, kad Dodas širdyje priešinosi tokiai būklei. Jis žiūrėjo į ją paprastai, kaip į normalią

savo gyvenimo formą, nesistebėdamas, praktiškai susitaikydamas, su rimtu optimizmu ir tvarkėsi, derinosi detales tos dykos monotonijos rėmuose.

Kasdien prieš pietus jis išeidavo į miestą pasivaikščioti ir droždavo visada tuo pačiu maršrutu palei tris gatves iki pat jų galo, o paskui tuo pačiu keliu grįždavo atgal. Apsirengęs prašmatniu, nors ir nudėvėtu brolio kostiumu, už nugaros susinėręs rankas ir jomis sugniaužęs savo lazdelę – jis žingsniuodavo neskubėdamas ir elegantiškai. Atrodė kaip savo malonumui keliaująs ponas, išėjęs pasidairyti po miestą.

Tas neskubėjimas, kokios nors krypties ar tikslo neturėjimas, pasireikšdavęs ir judesiais, kai kada įgaudavo kompromituojančių formų, nes Dodas mėgdavo pažiopsoti: prie krautuvės durų, prie dirbtuvių, kur kaldavo ir meistraudavo amatininkai, pagaliau net prie kalbančių žmonių būrelio.

Jo fizionomija ėmė bręsti anksti, ir, keistas dalykas, tuo metu, kai išgyvenimai ir sukrėtimai sustodavo ant šito gyvenimo slenksčio, sergėdami jo tuščią neliečiamybę, jo paties bruožai formavosi veikiami tų pro šalį einančių išgyvenimų, iš anksto kūrė kažkokią nerealizuotą biografiją, kuri, nubrėžta tik galimybių sferoje, modeliavo ir drožė tą veidą kaip iliuzinę didžio tragiko kaukę, kupiną visų dalykų pažinimo ir sielvarto.

Tauriai nubrėžti jo antakių lankai skandino šešėlyje dideles ir liūdnas, giliai įdubusias akis. Abipus nosies buvo įsirėžusios abstraktaus kentėjimo ir iliuzinės išminties raukšlės, kurios siekė lūpų kampučius ir dar žemiau. Mažos pabrinkusios lūpos buvo skausmingai sučiauptos, o koketiška „musytė" ant ilgo burboniško smakro darė jį panašų į pagyvenusį ir prityrusį bonvivaną.

Atsitiko taip, kad tą privilegijuotą jo išskirtinumą pastebėjo, plėšriai užuodė gudriai tykantis ir amžinai alkanas žmonių piktumas.

Todėl vis dažniau atsitikdavo taip, kad per ankstyvuosius pasivaikščiojimus prie jo prisiplakdavo draugų, o privilegijuotasis

jo išskirtinumas lėmė, kad tai būtų ypatingi draugai, ne bičiulystės ar bendrų interesų prasme, o kita, labai problemiška ir garbės nedarančia prasme. Daugumas jų buvo gerokai jaunesni bernai, kuriuos traukdavo labai rimtas ir orus Dodas, o šiam jų savotiškai linksmos ir sąmojingos kalbos – sunku tai paneigti – buvo mielos ir gaivios.

Kai jis taip eidavo, visa galva iškilęs virš to linksmo vėjavaikių pulkelio, atrodydavo lyg mokinių apsuptas filosofas peripatetikas, o jo veide iš po rimtumo ir liūdesio kaukės, grumdamasi su tragiškąja šios fizionomijos dominante, smelkėsi lengvapėdiška šypsena.

Dabar Dodas iš savo rytmetinių pasivaikščiojimų vėluodavo, pareidavo sušiaušta plaukais, kiek netvarkingais rūbais, bet pagyvėjęs ir linkęs linksmai šnekučiuotis su tetos Reticijos priglausta neturtinga pussesere Karola. Vis dėlto, lyg ir pajutęs, kad tie susitikimai nelabai padorūs, namie Dodas šia tema niekam neprasitardavo.

Tame monotoniškame gyvenime kartą ar du kartus pasitaikė atvejų, kurie savo dydžiu pranoko kasdienybės seklumą.

Kartą Dodas, išėjęs rytą, neparėjo pietų. Neparsirado nei vakarienės, nei kitą dieną pietų. Tetulė Reticija kone puolė į nevilti. Tačiau tos dienos vakarą pražuvėlis parėjo apglamžytais drabužiais, sumaigytu ir kreivai uždėtu katilioku, bet vis dėlto sveikas ir labai ramus.

Sunku buvo rekonstruoti šią nuotykingą eskapadą, apie kurią Dodas nė neprasižiojo. Panašu, kad bevaikštinėdamas užsižiopsojo ir nuklydo į nepažįstamą miesto pakraštį, o gal tai padaryti jam padėjo nesubrendėliai peripatetikai, kurie mielai pastūmėjo Dodą į naujas ir jam nepažįstamas gyvenimo sąlygas.

Galimas daiktas, kad tai buvo viena iš tų dienų, kai Dodas išleisdavo atostogų savo vargšę perkrautą atmintį – užmiršdavo savo adresą, net pavardę, datas, kurios šiaip visada jo sąmonėje būdavo.

Niekada nesužinojome tikslesnių šio nuotykio smulkmenų.

Kai vyresnysis Dodo brolis išvyko į užsienį, šeima sumažėjo, ir joje liko trys ar keturi asmenys. Be dėdės Jeronimo ir tetos Reticijos, dar buvo Karola, didžiulio dėdės ūkio raktininkė.

Dėdė Jeronimas jau daugelį metų neišeidavo iš kambario. Nuo to laiko, kai Apvaizda švelniai atėmė iš jo rankų to aplūžusio ir ant seklumos užplaukusio gyvenimo laivo vairą, jis gyveno kaip pensininkas siaurame ruoželyje, tarp priemenės ir jam skirto tamsaus alkieriaus.

Ilgu, žemę siekiančiu chalatu jis sėdėjo alkieriuje diena po dienos apželdamas vis fantastiškesniais gaurais. Ilga pipirų spalvos barzda (sruogų galiukai buvo beveik balti) iš visų pusių gaubė jo veidą, siekė vidurį skruostų, palikdama laisvą tik paukštvanagio nosį ir porą akių, žybsinčių baltymais vešlių antakių šešėlyje.

Tamsiame alkieriuje, tame ankštame kalėjime, kur jis buvo pasmerktas lyg didžiulis plėšrus katinas žingsniuoti ten ir atgal už stiklinių durų į saloną, stovėjo dvi didžiulės ąžuolinės lovos – naktinė dėdės ir dėdienės gūžta, o visą galinę sieną dengė didžiulis gobelenas, neaiškiai šmėkšąs tamsioje gilumoje. Kai akys apsiprasdavo tamsoje, tarp bambukų ir palmių pasirodydavo didžiulis liūtas, galingas ir rūstus kaip pranašas ir didingas kaip patriarchas.

Sėdėdami vienas kitam nugaromis, liūtas ir dėdė Jeronimas vienas kito baisiai neapkentė. Nežiūrėdami vienas į kitą, grasindavo vienas kitam iššieptomis iltimis ir grėsmingai urzgiančiais žodžiais. Kartais suerzintas liūtas net pasikeldavo ant priekinių letenų, pašiaušdavo ištiesto kaklo karčius, ir kraupus jo riaumojimas nugriaudėdavo ratu palei visą apsiniaukusį horizontą.

Arba vėl – dėdė Jeronimas pralenkdavo žvėrį savo pranašinga tirada, o jo veidas darydavosi rūstus nuo didžių žodžių, kurie jį pakeldavo aukštyn, o barzda plevėsuodavo iš įkvėpimo. Tada liūtas skausmingai primerkdavo žlibes ir palengva nugręždavo galvą, riesdamasis nuo Dievo žodžio galybės.

Tas liūtas ir tas Jeronimas tamsųjį alkierių buvo pripildę amžinų kivirčų.

Dėdė Jeronimas ir Dodas tame ankštame bute gyveno tarytum nesusitikdami, dviejose skirtingose dimensijose, kurios kirtosi viena su kita, bet visai nesilietė. Jų akys, susidūrusios vienos su kitomis, eidavo sau tolyn, pro šalį, kaip dviejų skirtingų ir tolimų gyvūnų rūšių, kurios viena kitos nepastebi, nesugeba sulaikyti svetimo paveikslo, kiaurai lekiančio per sąmonę, kuri negali jo savyje realizuoti.

Jie niekada nesikalbėdavo.

Susėdus visiems prie stalo, teta Reticija, sėdėdama tarp vyro ir sūnaus, būdavo lyg dviejų pasaulių riba, sąsmauka tarp dviejų pamišimo jūrų.

Dėdė Jeronimas valgydavo neramiai, ilga jo barzda krisdavo jam į lėkštę. Kai sugirgždėdavo virtuvės durys, jis beveik pašokdavo nuo kėdės ir čiupdavo lėkštę su sriuba, pasišovęs su savo porcija bėgti į alkierių, jeigu kas svetimas įeitų į butą. Tada teta Reticija jį ramindavo:

– Nebijok, niekas neateina, tai tarnaitė.

Tuo tarpu Dodas savo blizgančiomis kukulainėmis rūsčiai ir su panieka dėbtelėdavo į išgąsdintąjį ir nepatenkintas pats sau sumurmėdavo:

– Tikras beprotis...

Prieš gaudamas absoliuciją nuo pernelyg painių gyvenimo komplikacijų ir leidimą pasitraukti į savo vienišą *refugium* alkieriuje, dėdė Jeronimas buvo visai kitoks žmogus. Tie, kurie pažinojo jį nuo jaunystės, tvirtino, kad tasai nesutramdomas temperamentas nepaisė jokių draudimų, požiūrių ar skrupulų. Su pasitenkinimu kalbėdavo nepagydomiems ligoniams apie jų laukiančią mirtį. Darydamas užuojautos vizitus, sielvartaujančios šeimos akivaizdoje piktai sukritikuodavo velionio gyvenimą, suniekindavo žmogų, dėl kurio dar nenudžiūvusios ašaros. Žmonėms, slepiantiems kokius nors nemalonius ir nedorus asmeninius reikalus, garsiai ir pašaipiai juos

primindavo. Tačiau vieną naktį jis grįžo iš kelionės labai pasikeitęs ir pakvaišęs iš baimės – bandė pasislėpti po lova. Paskui per keletą dienų giminėje pasklido žinia, kad dėdė Jeronimas atsisakęs visų savo painių, abejotinų ir rizikingų finansinių reikalų, kuriuose buvo visas paskendęs. Atsižadėjo jų visiškai ir galutinai ir pradėjo naują gyvenimą, tokį gyvenimą, kuriame viešpatavo rūsti, griežta, nors mums ir nesuprantama regula.

Sekmadienį po pietų visi sueidavome pas tetą Reticiją į nedidelį šeimos vakarėlį. Dėdė Jeronimas mūsų nepažindavo. Sėdėdamas alkieriuje, jis iš anapus stiklinių durų dėbčiodavo į mūsų sueigą piktomis ir išsigandusiomis akimis. Tačiau kartais netikėtai išeidavo iš savo vienutės su savo ilgu ligi žemės chalatu, su banguojančia aplink veidą barzda ir, rankomis rodydamas, jog lyg ir norėtų mus perskirti, sakydavo:

– O dabar, kadangi jau čia esate, maldauju išsivaikščioti, išsibėgioti pagūžomis, patyliukais, nepastebimai...

Paskui, paslaptingai grūmodamas mums pirštu, prislopintu balsu pridurdavo:

– Visur jau kalba: Di–da.

Teta jį švelniai įstumdavo į alkierių, o jis tarpdury dar rūstingai atsisukdavo ir, pakėlęs pirštą, pakartodavo:

– Di–da.

Dodas viską suprasdavo ne iš karto, o pamažu, ir praeidavo keletas tylos ir sutrikimo akimirkų, kol situacija jo sąmonėje išaiškėdavo. Tada, žvilgsniu eidamas nuo vieno prie kito, lyg įsitikindamas, jog įvyko kažkas linksma, imdavo kvatoti, juokdavosi garsiai, pasimėgaudamas, su užuojauta kraipydavo galvą ir juokdamasis kartodavo:

– Tikras beprotis...

Ant tetos Reticijos namų pamažu užslenka naktis, pamelžtos karvės tamsoje zulinasi į lentas, mergos jau miega virtuvėje, iš sodo plaukia ir atvirame lange sproginėja ozono burbulai. Teta Reticija miega nuskendusi savo didžiulėje lovoje. Ant kitos lovos

lyg apuokas tarp pagalvių sėdi dėdė Jeronimas. Jo akys spindi tamsoje, barzda drimba žemyn ant pririestų kelių.

Jis iš lėto nulipa nuo lovos ir pirštų galais prisėlina prie tetos. Stovi prie miegančiosios lyg tykantis katinas prieš šuolį, pasišiaušusiais antakiais ir ūsais. Liūtas ant sienos trumpai nusižiovauja ir nusuka galvą. Pabudusi teta išsigąsta galvos, kuri žaižaruoja akimis ir prunkščioja.

– Eik, eik į lovą, – sako teta Reticija, ranka varydama jį šalin lyg gaidį.

Prunkščiodamas ir nervingai dairydamasis atgal, jis pasitraukia.

Kitame kambaryje guli Dodas. Dodas nemoka miegoti. Miego centras jo nesveikose smegenyse funkcionuoja blogai. Jis sukinėjasi, raitosi patale, vartosi nuo šono ant šono.

Čiužinys girgžda. Dodas sunkiai dūsauja, šnarpščia, bejėgiškai kilnojasi nuo pagalvių.

Negyventas gyvenimas kankinasi, kamuojasi iš nevilties, sukasi ratu lyg katė narvelyje. Dodo kūne, tame puspročio kūne, kažkas sensta be išgyvenimų, kažkas bręsta mirčiai be menkiausios prasmės.

Staiga jis tamsoje ima kūkčioti.

Teta Reticija iš lovos nubėga pas jį:

– Kas tau, Dodai, gal ką skauda?

Dodas nustebęs atsuka galvą ir klausia:

– Ką?

– Ko vaitoji? – klausia teta.

– Tai ne aš, tai jis...

– Kas jis?

– Užmūrytas...

– Kas toks?

Tačiau Dodas nusivylęs numoja ranka.

– Ėt...– ir nusisuka.

Teta Reticija pirštų galais sugrįžta į lovą. Jai einant pro šalį, dėdė Jeronimas pagraso pirštu:

– Visur jau kalba: Di–da...

EDZIUS

I

Tame pačiame, kaip ir mes, namo aukšte, siaurame ir ilgame flygelyje iš kiemo pusės su savo šeima gyvena Edzius.

Edzius jau seniai nebe mažas berniukas, Edzius suaugęs vyras, kalba vyrišku, skardžiu balsu, kuriuo kartais dainuoja operų arijas.

Edzius linkęs į apkūnumą, tačiau ne į tą išpurtusį ir minkštakūnį, o veikiau į atletišką, raumeningą jo atmainą. Jo rankos stiprios kaip meškino, bet kas iš to, kai kojos, visai išsigimusios ir beformės, yra netikusios.

Žiūrint į Edziaus kojas, iš tiesų neaišku, kur yra to keisto luošumo paslaptis. Atrodo, lyg jo kojos turėtų per daug sąnarių tarp kelių ir kulkšnių, bent jau po porą sąnarių daugiau negu normalios kojos. Nieko nuostabaus, kad per tuos pridėtinius sąnarius jos pasigailėtinai linksta, ir ne tik į šonus, bet ir į priekį, į visas puses.

Taigi Edzius vaikšto su dviem ramentais, puikiai padarytais ramentais, gražiai nupolitūruotais imituojant raudonmedį. Su tais ramentais jis kasdien lipa žemyn nusipirkti laikraščio, ir tai yra jam vienintelis pasivaikščiojimas, vienintelis įvairumas. Nemalonu žiūrėti, kaip jis eina laiptais. Jo kojos visaip kraiposi čia į šonus, čia atgal, sulinksta netikėtose vietose, o pėdos kaip arklio kanopos, trumpos ir aukštos, lyg trinkos dunksi į lentas. Bet lygioje vietoje Edzius staiga pasikeičia. Jis išsitiesia, liemuo šauniai išsipučia, o kūnas įgauna miklumo. Atsirėmęs į

ramentus kaip į turėklus, jis toli į priekį išmeta kojas, kurios ne abi iš karto trepteli į žemę, po to perkelia ramentus ir atsivėdėjęs vėl smarkiai siūbteli pirmyn. Taip mėčiodamas kūną, jis juda erdvėje. Nuo ilgo sėdėjimo jėgų jis turi su kaupu ir, su ramentais manevruodamas po kiemą, ne kartą iš tiesų nuostabiai smagiai pademonstruoja tą herojišką lokomocijos būdą ir nustebina pirmo ir antro aukšto tarnaites. Tada jo sprandas išbrinksta, po smakru atsiranda dvi raukšlės, o pakreiptame į šoną veide, kuriame lūpos sučiauptos nuo įstangos, šmėkšteli skausmo grimasa. Edzius neturi jokios profesijos ar užsiėmimo, tarytum likimas, užkraudamas jam luošumo jungą, mainais už tai patyliukais būtų atleidęs nuo šito Adomo vaikų prakeikimo. Savo luošumo paunksnėje Edzius, kaip tik galėdamas, naudojasi šia išimtine teise dykaduoniauti ir širdyje yra patenkintas savo lyg ir privačia, individualiai sudaryta transakcija su likimu.

Vis dėlto ne kartą stebimės, kuo užpildo savo laiką tas dvidešimt kelerių metų jaunuolis. Nemažas darbas jam yra laikraščio skaitymas. Edzius yra ne bet koks skaitytojas. Jo dėmesio neišvengia nė viena pastaba, nė vienas anonsas. O kai pagaliau nusigauna į paskutinį dienraščio puslapį, kitą pusdienį jo anaiptol netyko nuobodulys. Tik dabar prasideda tikrasis darbas, kuriuo Edzius jau iš anksto džiaugiasi. Popiet, kai kiti eina pogulio, Edzius išsitraukia savo didžiules, storas knygas, išsidėsto jas ant stalo prie lango, pasiruošia klijus, teptuką, žirkles ir pradeda savo mielą ir įdomų darbą – iškirpinėja įdomiausius straipsnius ir pagal tam tikrą sistemą klijuoja į savo knygas. Ramentai dėl viso pikto stovi čia pat, atremti į palangę, bet Edziui jų nereikia, nes viską turi po ranka, ir, taip stropiai besidarbuojant, prabėga kelios valandos iki pavakarių.

Kas trečią dieną Edzius skutasi savo rudą barzdą. Patinka jam ši procedūra ir visi jos rekvizitai: karštas vanduo, putojantis muilas ir lygus, švelnus skustuvas. Plakdamas muilą, į odinį diržą pustydamas skustuvą, Edzius dainuoja – ne todėl, kad

mokėtų, ne išlavintu balsu, o veikiau be pretenzijų ir iš visos širdies, o Adelė teigia, kad jis turi malonų balsą.

Tačiau, išskyrus tai, Edziaus namuose, rodos, ne viskas gerai. Deja, tarp jo ir tėvų yra įsigalėję kažkokie labai rimti nesutarimai, nežinia kaip ir kodėl atsiradę. Nekartosime spėlionių ir gandų, nekartosime, nes užteks empiriškai konstatuotų faktų.

Dažniausiai tai atsitinka vakarop, šiltuoju metų laiku, kai Edziaus langas atidarytas ir iki mūsų ateina tų nesutarimų atgarsiai. Iš tiesų girdime tik vieną pusę dialogo, būtent Edziaus partiją, nes jo antagonistų, slypinčių tolimesnėse buto patalpose, atsakymai mūsų nepasiekia.

Todėl sunku susigaudyti, kas prikišama Edziui, bet iš jo reakcijos tono galima spėti, kad jam užgauta skaudžiausia vieta ir jis vos tvardosi. Jo žodžiai smarkūs ir neapgalvoti, padiktuoti pernelyg didelio susijaudinimo, bet tonas, nors ir karštas, vis dėlto yra bailus ir silpnas.

– Tikrai taip! – šaukia jis verksmingai, – na, ir kas iš to?..– Kada vakar? – Netiesa! – O jeigu ir taip? – Tai jau, tėte, meluoji!

Ir taip gal kokį pusvalandį, kurį paįvairina tiktai Edziaus nuoskaudos ir pasipiktinimo protrūkiai, kai jis iš bejėgiško įniršio daužosi galvą ir raunasi plaukus.

Tačiau kartais, – ir tai yra tikra šių scenų viršūnė, kuri suteikia joms dar tokio specifinio šiurpumo, – atsitinka tai, ko mes, sulaikę kvapą, laukiame. Buto gilumoje, rodos, kažkas griūva, su trenksmu atsidaro kažkokios durys, bildėdami apvirsta kažkokie baldai, paskui nuaidi širdį veriantis Edziaus cypimas.

Klausomės viso to sukrėsti ir susigėdę, bet ir kažkaip keistai mėgaujamės galvodami apie šiurpų ir fantastišką smurtą, pavartotą prieš atletišką, nors ir kojų nevaldantį jaunuolį.

II

Temstant, kai indai po ankstyvos vakarienės jau suplauti, Adelė atsisėda priebutyje iš kiemo pusės, netoli nuo Edziaus lango.

Kiemą supa du ilgi, dvigubai laužti priebučiai, vienas pirmame aukšte, o kitas – sulig antruoju aukštu. Tų medinių balkonų plyšiuose želia žolė, o viename plyšyje tarp sijų išaugo net maža akacija ir linguoja aukštai virš kiemo.

Be Adelės, šen bei ten prie savo durų sėdi kaimynai, sudribę ant kėdžių, ant suoliukų, ir nepastebimai vysta prieblandoje. Jie sėdi kupini dienos kaitros, lyg kokie nebylūs užrišti maišai, laukiantys, kada prieblanda juos švelniai atriš.

Žemai į kiemą sparčiai sunkiasi tamsa, banga po bangos, tačiau aukštai oras nenori atsisakyti šviesos ir švyti tuo skaisčiau, kuo labiau anglėja ir gedulingai juosta viskas apačioje – švyti skaisčiai, virpėdamas ir žybsėdamas, raibuliuodamas nuo neaiškiai šmėkščiojančių šikšnosparnių.

Bet žemai jau greitai ir tyliai darbuojasi sutemos, ten knibždėte knibžda tų vikrių, ėdrių skruzdėlyčių, kurios ardo ir po gabaliuką išsinešioja daiktų substanciją, nugraužia ją iki pat baltų kaulų ir tame liūdname kautynių lauke palieka vaiduokliškai fosforescuojantį skeletą ir šonkaulius. Tie balti popieriai, skudurai šiukšlyne, tie nesuviršinti šviesos blauzdikauliai išlieka ilgiausiai ir negali pasibaigti sukirmijusioje tamsoje. Kartkartėmis atrodo, kad juos jau prarijo sutemos, o paskui jie ir vėl atsiranda ir šviečia, kas akimirką pametami akių, kuriose pilna virpesių ir skruzdėlių, bet jau nyksta skirtumas tarp anų medžiagos likučių ir regėjimo iliuzijų, kurios kaip tik tada pradeda vaidentis tartum per sapną, taigi kiekvienas sėdi savo aūroje lyg debesyje uodų, o aplinkui lyg žvaigždžių spiečius pulsuoja smegenys, kliedesinga haliucinacijų anatomija.

Tada iš kiemo dugno pradeda kilti tos dvelksmų gyslelės, dar netikros, kad pačios egzistuoja, ir jau, prieš pasiekdamos mūsų veidą, savo egzistavimo atsisako, tos gaivumo sruogos, kuriomis lyg šilkiniu pamušalu iš apačios pamušta klostėta vasaros naktis. Ir kai danguje ima žiebtis pirmosios žvaigždės, dar mirgančios ir dažnai užpučiamos, labai iš lėto prasiskiria tasai tvankus sutemų šydas, nuaustas iš sūkurių, iš iliuzijų,

ir atsidususi atsiveria gili vasaros naktis, savo gilybėje pilna žvaigždžių dulkių ir tolimo varlių kurkimo.

Adelė eina miegoti nedegdama šviesos, gulasi į praeitą naktį suglamžytą ir sujauktą patalą, ir, vos tik užmerkia akis, prasideda tos gaudynės per visus aukštus ir visus namo butus.

Tik iš šalies žiūrint, vasaros naktis yra poilsis ir užsimiršimas. Vos tik baigiasi dienos darbai ir pavargusios smegenys norėtų užmigti, užsimiršti, prasideda tas netvarkingas bėgiojimas, tasai sujauktas, didžiulis liepos nakties sąmyšis. Visi namo butai, visi kambariai ir alkieriai tada prisipildo klegesio, keliavimo, įėjimų ir išėjimų. Visuose languose stovi stalinės lempos su gaubtais, net koridoriuose skaisčiai šviesu ir be paliovos darinėjamos durys. Vienas didžiulis, chaotiškas, beveik ironiškas pokalbis per nuolatinius nesusipratimus raizgosi ir šakojasi visuose šio avilio narveliuose. Pirmame aukšte niekas gerai nežino, ko ten reikia aniems antrame, ir siunčia pasiuntinius su skubiomis instrukcijomis. Kurjeriai lekia per visus butus, laiptais aukštyn, laiptais žemyn, bėgdami pamiršta instrukcijas, tolydžio šaukiami atgal gauti naujų paliepimų. Ir visada reikia kažką papildyti, visada klausimas lieka neišaiškintas, nes visas tas bruzdesys, tie juokai ir sąmojai neduoda atsakymo.

Tik šoniniai kambariai, neįtraukti į tą didįjį nakties balaganą, turi savo atskirą laiką, matuojamą laikrodžių tiksėjimu, tylos monologais, giliu miegančiųjų alsavimu. Ten miega vešlios ir pieno pritvinkusios žindyvės, miega godžiai įsisiurbusios į nakties įsčias, nuo ekstazės įraudusiais skruostais, o kūdikiai užsimerkę klaidžioja po jų miegą, lyg uodžiantys žvėreliai švelniai vaikštinėja po žydrą gyslelių žemėlapį baltose krūtinių lygumose, atsargiai šliaužioja, aklu veideliu ieškodami šilto praskiepo, įėjimo į tą saldų miegą, kol jautriomis lūpomis suranda miego žinduką, patikimą spenelį, pilną saldaus užsimiršimo.

O tie, kurie savo lovose pasigavo miegą, jo nebepaleidžia ir grumiasi su juo kaip su angelu, kuris nori ištrūkti, kol jį nurungia, prispaudžia prie patalo ir knarkia su juo pakaitomis,

lyg vaidytųsi ir vienas kitam piktai prikaišiotų savo neapykantos istoriją. O kai tie priekaištai ir nesusipratimai apmalšę nutyla, kai visas tas lakstymas subyrėjęs dingsta kampuose, kai kambarys po kambario nusileidžia į tylą ir nebūtį – įeina pardavėjas Leonas ir apgraibomis lipa laiptais, jis eina iš lėto, laikydamas rankoje batus ir tamsoje raktu ieško spynos skylutės. Kaip ir kasnakt, jis parėjo iš viešnamio, krauju pasruvusiomis akimis, purtomas žagsulio ir pražiojęs burną, iš kurios dryksta seilių siūlas.

Pono Jakubo kambaryje ant stalo dega lempa, o jis pats, susikūprinęs prie stalo, rašo laišką Christianui Seipeliui ir Sūnums, mechaninės verpyklos ir audyklos, ilgą daugelio puslapių laišką. Ant grindų jau guli ilga virtinė prirašytų lapų, bet galo dar nematyti. Kas valandėlę jis pašoka nuo stalo ir ima bėgioti aplinkui kambaryje, susikišęs rankas į susitaršiusius plaukus. Atsitinka taip, kad, sukdamas ratą po rato, jisai skriste užlekia ant sienos, skrieja palei tapetus lyg didžiulis neryškus uodas, lyg šmėkla atsitrenkia į sienos piešinių arabeskas, paskui vėl nušoka žemyn ant grindų ir įkvėpingai bėga toliau ratu.

Adelė kietai įmigusi, jos lūpos pravertos, veidas pailgėjęs ir lyg nesavas, bet užmerkti vokai perregimi, ir ant jų plono pergamento naktis rašo savo subraukytą, taisinėtą ir prikeverzotą rankraštį – lyg tekstą, lyg paveikslus.

Edzius stovi savo kambaryje iki pusės nuogas ir mankštinasi su svarsčiais. Jam reikia daug jėgų, dvigubai daugiau jėgų rankoms, kurios vaduoja bejėges kojas, ir todėl jis stropiai mankštinasi, paslapčia mankštinasi kiauras naktis.

Adelė plaukia atgal, už savęs, į nebūtį, ir negali nei šaukti, nei rėkti, nei sutrukdyti Edziui išlipti pro langą.

Edzius išlipa į priebutį be ramentų, ir Adelė išsigandusi žiūri, ar kojos jį remia. Tačiau Edzius nemėgina vaikščioti.

Lyg didžiulis baltas šuo jis, keturpėsčia pritūpdamas, plačiais šuoliais brazda artyn per bildančias priebučio lentas ir štai jau yra prie Adelės lango. Kaip ir kas naktį, savo išblyškusį, riebų,

skausmingos grimasos iškreiptą veidą prispaudžia prie mėnesienoje blizgančio stiklo ir kažką verksmingai, atkakliai sako, verkdamas pasakoja, kad nakčiai jo ramentus užrakina spintoje ir dabar jis naktimis turi kaip šuo ropoti keturpėsčia.

Tačiau Adelė yra bejėgė, visiškai atsidavusi giliam miego ritmui, kuris teka per ją. Ji net neturi jėgų užsitraukti antklodę ant nuogų šlaunų ir nieko negali padaryti, kai per jos kūną traukia blakės, blakių vilkstinės ir kolonos. Tie lengvi ir ploni lakšteliai-kūneliai bėga per ją taip švelniai, kad ji nejunta nė menkiausio prisilietimo. Tai yra plokšti maišeliai kraujui, rudi kapšeliai kraujui, be akių ir be fizionomijos, ir dabar žygiuoja jų ištisi klanai, vyksta didysis tautų kraustymasis, padalytas į gimines ir kartas. Blakių devynios galybės, ir jos bėga nuo kojų nesuskaičiuojama promenada kaskart vis didesnės, tokio didumo kaip naktiniai drugiai, kaip plokščios piniginės, kaip dideli raudoni begalviai vampyrai, lengvi, popieriniai, už voratinklį švelnesnėmis kojytėmis.

O kai prabėga ir dingsta paskutinės pavėlavusios blakės, paskui dar viena, milžiniška, ir galų gale pati paskutinė – stoja visiška tyla, ir, kol į kambarius palengva sunkiasi aušros pilkuma, per tuščius koridorius ir butus plaukia kietas miegas.

Visose lovose žmonės guli per kelius parietę kojas, staigiai atmetę į šoną veidus, kurie labai susikaupę, pasinėrę į miegą ir be galo jam ištikimi.

Jeigu jau kas nutveria miegą, tai laiko jį mėšlungiškai, gosliu ir apsalusiu veidu, o alsavimas, gerokai jį aplenkęs, pats sau vienas klaidžioja tolimais keliais.

Ir iš tiesų tai yra viena didžiulė istorija, suskirstyta į partijas, į skirsnius ir į rapsodus ir išdalyta visiems miegantiesiems. Kai vienas liaujasi ir nutyla, jo temą pagauna kitas, ir taip ši sakmė eina toliau, vienur kitur plačiai, epiškai pavingiuodama, kol visi guli to namo kambariuose bejėgiai lyg aguonos grūdeliai didžiulės aklinos galvutės gardeliuose ir savo alsavimu auga į aušrą.

PENSININKAS

Esu pensininkas tiesiogine ir visiška to žodžio prasme, šioje srityje labai toli pažengęs, didžiai pasižymėjęs, aukštos prabos pensininkas.

Galimas daiktas, kad šiuo atžvilgiu esu netgi peržengęs tam tikras paskutines ir leistinas ribas. Nenoriu to slėpti, nes kas gi jau čia taip nepaprasta? Kam reikia tuojau išpūsti akis ir žiūrėti su ta veidmainiška pagarba, su tuo iškilmingu rimtumu, kuriame yra šitiek slepiamo džiaugsmo dėl artimo nelaimės? Iš tikrųjų, kaip labai žmonėms trūksta paties primityviausio takto! Tokius faktus dera priimti pačia paprasčiausia mina, truputį išsiblaškius ir nerūpestingai, kaip yra įprasta šiuose reikaluose. Dienos darbų reikia imtis labai iš lengvo, ką nors tyliai sau niūniuojant, kaip, sakysim, aš viską darau labai iš lengvo ir nerūpestingai. Gal dėl to kiek nepasitikiu savo kojomis, iš lėto ir atsargiai statau pėdas vieną prieš kitą ir labai atidžiai laikausi krypties. Kai šitokie dalykai, gali kaipmat nukrypti į šalį. Skaitytojas supras, kad negaliu būti pernelyg aiškus. Mano egzistavimo forma labai priklauso nuo nuovokos, ir tuo atžvilgiu jai reikia daug geros valios. Ne vieną kartą apeliuosiu į ją, į labai subtilius jos atspalvius, kuriuos galima priminti vien savotišku santūriu mirkčiojimu, kurį man ypatingai sunkina sustingusi ir nuo mimikos judesių atpratusi fizionomija. Pagaliau aš niekam nesisiūlau, nė nemanau saldžiausiai dėkoti už kažkieno maloningai, iš nuovokumo suteiktą man prieglobstį. Šios nuolaidos

atsisakau ramiai, šaltai ir visiškai abejingai. Nemėgstu, kai man kas kartu su užuojautos geradarybe pateikia dėkingumo sąskaitą. Geriausia, kai su manimi elgiamasi rodant tam tikrą sveiką negailestingumą, šiek tiek laisvai, šiek tiek juokais ir draugiškai. Šiuo atžvilgiu mano gerieji, atviraširdžiai kolegos iš kontoros, mano jaunesnieji darbo draugai yra pasirinkę deramą toną.

Kartais užeinu tenai iš įpratimo, apie kiekvieno mėnesio pirmą dieną, tyliai atsistoju prie baliustrados ir laukiu, kada mane pastebės. Tada įvyksta štai tokia scena. Tam tikru momentu įstaigos viršininkas ponas Kavalkevičius padeda plunksną, akimis duoda ženklą tarnautojams ir staiga, žvelgdamas man pro šalį į tuščią orą, prisidėjęs prie ausies ranką, sako:

– Jeigu mano ausys nemeluoja, tai, pone, pone patarėjau, jūs čia kažkur tarp mūsų kambaryje!

Kai jis tai sako, jo akys, aukštai virš manęs įsmeigtos į tuštumą, pažvelgia kreivomis, veidas linksmai šypsosi.

– Užgirdau kažkokį balsą erdvėse ir iškart pagalvojau sau, kad tai tikriausiai mūsų mylimas ponas patarėjas! – šaukia jis garsiai, visa gerkle, lyg sakytų kažkam labai toli esančiam. – Pone, duokite nors kokį ženklą, nors orą sudrumskite toj vietoj, kur esate pakibęs.

– Gana juokauti, pone Kavalkevičiau, – sakau jam tyliai tiesiog į veidą, – atėjau savo pensijos.

– Pensijos? – rėkia ponas Kavalkevičius, kreivomis žiūrėdamas į orą. – Sakote, pensijos? Juokauji, mielasis pone patarėjau. Seniai jau esate išbrauktas iš pensininkų sąrašo. Ar ilgai dar norite imti pensiją, maloningasis pone?

Šitaip jis juokauja su manimi, šiltai, gaiviai ir žmoniškai. Tas grubus familiarumas, kai tave be ceremonijų čiumpa už rankos, teikia man keisto palengvėjimo. Išeinu pastiprintas, guvesnis ir labai skubu namo, nes reikia parsinešti truputėlį tos mielos vidinės šilumos, kuri jau sklaidosi.

Tačiau kiti žmonės... Įkyrus, niekada neištartas klausimas, kurį nuolatos matau jų akyse. Nuo jo neįmanoma atsiginti.

Sakysim, taip jau yra – tad kuriam galui iškart tos ištįsusios minos, tie rimti veidai, tas neva pagarbiai atšakus tylėjimas, tas išgąstingas apdairumas? Kad tik nė žodeliu neužgavus, kad tik delikačiai nutylėtų mano padėtį... Kiaurai matau tą žaidimą! Žmonių akimis, tai yra ne kas kita kaip tam tikras sibaritiškas mėgavimasis savimi, savo laimingu kitoniškumu, šventeiviškumu dangstomas staigus atsiribojimas nuo mano būklės. Jie iškalbingai žvilgčiojasi ir tyli, ir leidžia tam dalykui tyloje kerotis. Mano būklė! Galimas daiktas, kad ji nėra visiškai pataisoma. Gal yra joje kokia nors nežymi esminės prigimties yda! Dieve mano! Kas iš to? Tai dar nėra dingstis šitam skubotam ir išgąstingam nuolaidumui. Kartais mane suima piktas juokas, kai pamatau šitą staigiai rimtėjantį supratingumą, tą paslaugų pripažinimą, kuriuo tarytum daroma vieta mano būklei. Lyg tai būtų visiškai neatremiamas, paskutinis, neapskundžiamas argumentas. Kodėl jie taip pabrėžia šį punktą, kodėl jiems tai yra visų svarbiausia ir kodėl jiems tai patvirtina tas didžiulis pasitenkinimas, kuris slypi po nerimastingo šventeiviškumo kauke?

Tarkime, kad esu, taip sakant, menkas keleivis, net pernelyg menkas, tarkime, kad mane verčia nerimauti kai kurie klausimai, pvz.: kiek man metų, kada mano vardadienis ir pan. Argi tai pretekstas be paliovos sukinėtis aplink šiuos klausimus, tarytum juose glūdėtų dalyko esmė? Ne todėl, kad gėdyčiausi savo būklės. Anaiptol. Tačiau negaliu pakęsti perdėjimo, kuriuo padidinama kokio nors fakto, kokio nors iš tiesų ne storesnio už plauką skirtumo svarba. Man kelia juoką tas netikras teatrališkumas, tas iškilmingas patosas, kuriuo norima tą dalyką išpūsti, tas momento drapiravimas niūriai pompastišku, tragišku apdaru. O iš tikrųjų? Pasauly nerasi kasdieniškesnio, natūralesnio, banalesnio dalyko. Lengvybė, nepriklausomybė, neatsakingumas... Ir muzikalumas, ypatingas sąnarių muzikalumas, jeigu taip galima pasakyti. Neįmanoma praeiti nepašokus nė pro vieną rylą. Ne iš linksmybės, o kad mums vis tiek

ir kad melodija turi savo valią, savo atkaklų ritmą. Jam ir pasiduodi. „Malgožata, mano širdies lobi..." Tu esi per lengvas, per mažai atsparus, kad pasipriešintum, o pagaliau kokia prasmė priešintis taip be jokių įpareigojimų kviečiančiam, tokiam nepretenzingam siūlymui. Tad ir šoku, o veikiau trepsiu į melodijos taktą smulkia pensininkų ristele, retkarčiais šoktelėdamas. Mažai kas tą pastebi, rūpinasi tik savimi ir kasdien bėgioja, bėgioja. Labiausiai norėčiau, kad skaitytojas nesusidarytų per daug geros nuomonės apie mano kondiciją. Aiškiausiai įspėju nepervertinti jos tiek *in plus*, tiek *in minus*. Tik be jokios romantikos. Tai tokia pati kondicija, kaip ir bet kuri kita, kaip ir bet kuri kita paženklinta natūraliausiu aiškumu bei paprastumu. Bet koks paradoksalumas išnyksta, kai esi šioje reikalo pusėje. Didysis išblaivėjimas, – taip galėčiau pavadinti savo būklę, – visų sunkenybių nusikratymas, šokimo smagumas, tuštuma, neatsakingumas, skirtumų išsilyginimas, visų pančių atsipalaidavimas, ribų pašalinimas. Niekas manęs nelaiko ir niekas nekalina, nėra pasipriešinimo, neribota laisvė. Keistas indiferentizmas, su kuriuo aš lengvai einu skersai išilgai per visas buities dimensijas – tai turėtų būti iš tiesų malonu, – ar ne taip? Ta begalinė gilybė, tas nepasėdumas, kai neturi rūpesčių, esi abejingas ir tau lengva – nenoriu skųstis. Yra toks posakis: niekur nesušildyti vietos. Iš tikrųjų: seniai nebešildau vietos po savimi.

Mano kambario langas yra aukštai, ir kai pro jį žvelgiu į miestą, į stogus, ugniasienes ir kaminus, dūluojančius rusvoje rudens apyaušrio šviesoje, kai iš paukščio perspektyvos regiu visą tą tankiai užstatytą kraštovaizdį, vos išsivysčiusį iš nakties ir blyškiai dienojantį palei geltonus horizontus, kuriuos į šviesias skiautes sukarpė juodos banguojančios varnų karksėjimo žirklės, – jaučiu: tai yra gyvenimas. Kiekvienas iš jų tūno savyje, kažkurioje dienoje, kuriai pabunda, kažkurioje valandoje, kuri jam priklauso, kažkurioje akimirkoje. Kažkur ten, apytamsėje virtuvėje, verdama kava, virėja išėjusi, ant grindų šoka nešvarus ugnies atšvaitas. Tylos suklaidintas laikas valandėlei nuplaukia

atgal, už savęs, ir per tas nesuskaičiuojamas akimirkas ant banguojančių katės kailinėlių vėl auga naktis. Zosia iš antro aukšto, prieš atidarydama ruošai langą, ilgai žiovauja ir palengva rąžosi, gausiai primiegotas, priknarktas oras tingiai slenka prie lango ir, peržengęs ją, palengva įeina į rusvą ir padūmavusią dienos pilkumą. Mergina iš lėto panardina rankas į dar šiltą, nuo miego įrūgusią patalo tešlą. Paskui šiurpulio apimta širdimi, nakties sklidinomis akimis purto pro langą didžiules, purias duknas, ir į miestą lekia plunksnų pūkeliai, pūkų žvaigždutės, tingi nakties svajonių sėkla.

Tada svajoju tapti duonos išnešiotoju, elektros tinklų monteriu arba ligonių kasos inkasatoriumi. Arba nors kaminkrėčiu. Rytą, vos švintant, įeini pro kokius pakrypusius vartus, sargas pašviečia žibintuvėliu, o tu nerūpestingai kilsteli porą pirštų prie kepurės snapelio, pasakai linksmą žodelį ir įžengi į tą labirintą, iš kurio išeisi vėlų vakarą kažkur kitame miesto gale. Visą dieną danginiesi iš buto į butą, iš vieno miesto galo į kitą, ir visur tas pats nepabaigiamas, painus pokalbis, kurio partijos išdalytos gyventojams, kažko paklausi viename bute, o atsakymą gauni kitame, vienoje vietoje paleidi sąmojį ir paskui toliau ilgai rankioji juoko vaisius. Trinksint durims, brauniesi per ankštus koridorius, per baldais užstatytus miegamuosius, vartalioji naktipuodžius, kliuvinėji už girgždančių vežimėlių, kuriuose verkia vaikai, lankstaisi kėliodamas numestus kūdikių barškučius. Ilgiau negu reikia užtrunki virtuvėse ir prieškambariuose, kur tvarkosi tarnaitės. Merginos vikriai sukinėjasi, žargo lanksčias jaunas kojas, įtempia aukštas keltis, tviska, žybsi pigia avalyne, kaukši per laisvomis kurpaitėmis...

Taip aš svajoju neatsakomybės ir kažkokio užribio valandomis. Nesikratau tų svajonių, nors ir matau, kad jos beprasmės. Kiekvienas turi žinoti savo kondicijos ribas ir išmanyti, kas jam pritinka.

Mums, pensininkams, ruduo apskritai pavojingas metas. Kas žino, per kokį vargą mūsų amžiuje pasiekiama šiokios tokios

stabilizacijos, kaip sunku mums, pensininkams, išvengti susmulkėjimo ir žūties nuo savo pačių rankų, tas supranta, jog ruduo, jo vėtros, atmosferos audros ir sąmyšiai yra nepalankūs mūsų egzistencijai, kuriai ir taip yra iškilusi grėsmė.

Vis dėlto rudenį būna ir kitokių dienų, kurios pilnos ramybės ir susimąstymo, kurios mums yra maloningos. Kartais pasitaiko tokių dienų ir nesaulėtų – šiltų, miglotų, gintariniais tolimais pakraščiais. Namų protarpyje staiga atsiveria vaizdas į gilumą, į dangaus skliautą, kuris svyra žemyn kaskart vis žemiau, kol nusileidžia net iki pat išblankusio toliausių horizontų geltonumo. Tos perspektyvos atsiveria į dienos gelmę, ir žvilgsnis jose tarytum nuklysta į kalendoriaus archyvus, tarytum pamato dienos klodų skerspjūvį, begalines laiko registratūras, špaleriais einančias į geltoną ir šviesią amžinybę. Visa tai susirenka ir ima rikiuotis į gelsvai pilkas, jau išnykusias dangaus formuotes, o tuo tarpu pirmajame plane yra ši diena ir ši akimirka, ir tik nedaugelis pažvelgia aukščiau, į tolimas šio iliuzinio kalendoriaus lentynas. Pasilenkę prie žemės, visi kažkur eina, nekantraudami prasilenkia, ir visa gatvė jau išbraižyta šitų ėjimų, susitikimų ir prasilenkimų linijomis. Tačiau toje namų spragoje, iš kur žvilgsnis skrenda į visą miesto daubą, į visą tą architektūros panoramą, iš užpakalio praskaidrintą šviesos ruožo, nykstančio ties horizontais, yra šio triukšmo pertrauka, pauzė. Tenai, erdvioje ir šviesioje aikštelėje, pjaustomos malkos miesto mokyklai. Aikštėje stovi keturkampiais ir kubais sukrautos rietuvės sveikų ir kietų medžių, kurie palengva, pliauska po pliauskos, tirpsta po kapotojų pjūklais ir kirviais. Ak, mediena, patikima, sąžininga, pilnavertė tikrovės medžiaga, iki galo aiški ir dora, gyvenimo garbingumo ir prozos įsikūnijimas. Kad ir kaip giliai ieškotum giliausioje jos šerdyje – nerasi nieko, ko ji jau paviršiuje nebūtų parodžiusi paprastai ir be išlygų, visada vienodai šypsanti ir aiški tuo šiltu ir tikru aiškumu savo skaidulingos materijos, kuri išausta panašiai kaip žmogaus kūnas. Kiekviename naujame suskaldytos pliauskos lūžyje pasirodo naujas, bet vis

tas pats šypsantis ir auksinis veidas. O, nuostabiausioji medžio kūno spalva, šilta be egzaltacijos, kiaurai sveika, kvepianti ir miela.

Iš tiesų sakramentalus darbas, pilnas rimtumo ir simbolių. Malkų skaldymas! Galėčiau valandų valandas šitaip stovėti šviesioje angoje, atsivėrusioje į vėlyvos popietės gilumą, ir žiūrėti į tuos melodingai grojančius pjūklus, į ritmingą kirvių darbą. Tai tradicija, sena kaip žmonių giminė. Toje šviesioje dienos properšoje, toje laiko spragoje, atvertoje į geltoną ir apvytusią amžinybę, buko medžių rietuvės pjaustomos nuo Nojaus laikų. Tie patys patriarchališki ir amžini judesiai, tie patys užsimojimai ir pasilenkimai. Malkų pjovėjai stovi iki pažastų įsibridę į tą auksinę dailidystę ir palengva rėžiasi į malkų kubus ir rietuves, apibirę pjuvenomis, vos žybsinčiomis akimis, vis gilyn kertasi į šiltą ir sveiką minkštimą, į vienalytę masę, ir sulig kiekvienu smūgiu jų akys sužiba auksu, lyg jie ko ieškotų medžio esmėje, lyg norėtų prisikirsti iki auksinės salamandros, cypiančio ugniaspalvio gyvūnėlio, kuris vis pabėga į pačią šerdį. Ne, jie tiesiog dalija laiką į smulkias pliauskas, tvarko laiką, pripildo rūsius geros ir lygiai supjaustytos ateities žiemos mėnesiams.

Kad tik ištvėrus tą kritišką laiką, tas porą savaičių, netrukus jau prasidės rytmečio šalnos ir žiema. Kaip aš mėgstu tą žiemos įžangą, dar be sniego, bet kai oras jau kvepia šalčiu ir dūmais. Prisimenu tokias vėlyvo rudens sekmadienio popietes. Tarkime, visą savaitę prieš tai lijo, buvo ilga rudens dargana, kol pagaliau žemė prisisotino vandens, ir dabar jos paviršius pradeda džiūti, darytis matinis ir skleisti stiprų, sveiką šaltį. Visą savaitę ūkanojęs dangus kartu su skarmaluota debesų skraiste lyg purvas nužertas į vieną dangaus skliauto pusę ir tamsuoja tenai krūvomis, susiraukšlėjęs ir sumaigytas, o iš vakarų pamažu pradeda skverbtis sveikos, žvalios rudens vakaro spalvos ir nudažo niūkų kraštovaizdį. Ir kol dangus iš vakarų pusės pamažu blaivosi skleisdamas skaistų skaidrumą, šventiškai apsirengę

tarnautojai, susiėmę už rankų, po tris, po keturis eina tuščia, sekmadieniškai švaria ir džiūstančia gatve tarp priemiesčio namukų, kurie spalvingai žėri tame aitriai margame, prieš sutemas rausvėjančiame ore, eina grakštūs, nuo sveiko šalčio suapvalėjusiais veidais, elastingai stato kojas, apautas nauju apyankščiu apavu. Mieli, jaudinantys prisiminimai, ištraukti iš atminties užkaborių!

Pastaruoju metu vos ne kasdien vaikščiojau į įstaigą. Kartais kas nors suserga, ir man yra leidžiama dirbti jo vietoje. Kartais kas nors tiesiog turi kokį neatidėliotiną reikalą mieste ir leidžiasi pavaduojamas kontoroje. Deja, tai nenuolatinis darbas. Malonu bent porą valandų turėti savo kėdę su odine pagalve, savo liniuotes, pieštukus ir plunksnas. Malonu, kai kas užkliudo arba kai bendradarbiai net ir aprėkia draugiškai. Kažkas į žmogų kreipiasi, kažkas pasako kokį žodį, pasišaipo, pajuokauja – ir valandėlę esi patenkintas. Žmogus už kažko užkliūva ir savo benamystę, savo menkystę užkabina kažkam gyvam ir šiltam. Tas kitas nueina šalin ir nejaučia mano svorio, nepastebi, jog nešasi mane ant savęs, kad aš valandėlę esu jo gyvenimo parazitas...

Tačiau kai atėjo naujas kontoros viršininkas, pasibaigė ir tai.

Dabar dažnai, jei gražus oras, sėdžiu ant suoliuko skverelyje priešais mokyklą. Girdžiu, kaip gretimoje gatvėje pokši malkas skaldantys kirviai. Merginos ir jaunos moterys grįžta iš turgaus. Kai kurių antakiai nubrėžti rimtai ir taisyklingai, o eina jos rūsčiai iš po jų žvelgdamos – grakščios ir niaurios angelaitės su krepšeliais daržovių ir mėsos. Kartais stabteli prie parduotuvių ir žiūri į save vitrinos stikle. Paskui iš aukšto, išdidžiai ir priekabiai pažvelgia atgal, į savo batelio galiuką ir nueina. Dešimtą valandą ant mokyklos slenksčio išeina sargas, ir jo rėksmingas skambutis pripildo gatvę savo dindėjimo. Tada mokyklos viduje tarytum ūžteli šurmulys, kuris vos nesusprogdina viso namo. Iš to visuotinio sambrūzdžio lyg kulkos pro vartus išlekia mažieji apdriskėliai, rėkdami nukurna žemyn akmeniniais laiptais

ir, ištrūkę į laisvę, ima kažkaip keistai šokinėti, tiesiog akimirka pradeda aklai improvizuotus pašėliškus žaidimus. Taip beprotiškai šėliodami, jie kartais atlekia iki mano suoliuko, prabėgdami šūkauja man nesuprantamas pravardes. Kai ima visaip vaipytis, jų veidai darosi nebežmoniški. Skėtriodamas rankomis ir pragariškai klykdamas, visas jų būrys pralekia pro mane lyg banda padūkusių beždžionių, parodiškai komentuojančių savo kvailas išdaigas. Tada pamatau jų riestas, vos žymias ir be perstojo varvančias nosytes, jų šašuotas, nuo riksmo plyštančias burnas, jų sugniaužtus kumštelius. Būna ir taip, kad sustoja prie manęs. Keistas dalykas, į mane jie žiūri kaip į savo vienmetį. Aš jau seniai mažėju. Dreblus, suglebęs veidas atrodo panašus į vaiko. Darosi kiek nejauku, kai jie be ceremonijų mane tujina. Kai man pirmą kartą vienas iš jų netikėtai sudavė į krūtinę, nusiritau po suolu. Bet nesupykau. Ištraukė mane iš ten maloniai sumišusį ir sužavėtą šitokio naujo ir gaivumo teikiančio elgesio. Per tą dorybę, kad nepykstu nė dėl vienos jų smarkaus *savoir-vivre* staigmenos, pamažu darausi autoritetingas ir populiarus. Nesunku numanyti, kad nuo tada imu kišenėse nešiotis geroką kolekciją sagų, akmenukų, ritelių nuo siūlų, gumos gabaliukų. Tai neapsakomai palengvina minčių mainus ir duoda pagrindą natūraliai užmegzti draugystę. Be to, pasinėrę į dalykinius pomėgius, vaikai nebe taip kreipia dėmesį į mane patį. Prisidengęs iš kišenių ištrauktu arsenalu, nebebijau, kad jų smalsumas ir landumas įkyrės man pačiam.

Pagaliau nusprendžiau įvykdyti vieną sumanymą, kuris jau senokai man vis labiau knietėjo.

Buvo rami, be vėjo, švelni ir susimąsčiusi diena, viena iš tų vėlyvo rudens dienų, kada metai, išsėmę visas to sezono spalvas ir atspalvius, atrodo besugrįžtą į pavasarinius kalendoriaus registrus. Besaulis dangus susiklostė spalvotais ruožais, švelniais kobalto, vario žalumo ir salotinės žalsvumos ruožais, ties pačiais pakraščiais užbrėžtais skaidraus lyg vanduo baltumo lamstu – neapsakoma ir seniai pamiršta balandžio spalva.

Apsitaisiau geriausiais drabužiais ir nelabai drąsiai išėjau į miestą. Ėjau sparčiai, be jokių kliūčių, ramiame tos dienos ore, nė karto nenukrypdamas nuo tiesios linijos. Be kvapo užbėgau akmeniniais laipteliais. *Alea iacta est*, – tariau pats sau, pasibeldęs į raštinės duris. Kukliai, kaip ir dera mano naujajam vaidmeniui, atsistojau priešais pono direktoriaus rašomąjį stalą. Buvau kiek sutrikęs.

Ponas direktorius iš įstiklintos dėžutės išėmė ant smeigtuko pamautą karkvabalį, pražulniai prisitraukė prie akies ir ėmė apžiūrinėti prieš saulę. Jo pirštai buvo rašaluoti, nagai trumpi, tiesiai nukarpyti. Pažvelgė į mane pro akinius.

– Tai norėtumėt, pone patarėjau, užsirašyti į pirmą klasę? – pasakė jis. – Labai pagirtina ir priimtina. Suprantu, kad nori, patarėjau, iš pagrindų, iš pamatų atstatyti savo išsilavinimą. Visada kartoju: gramatika ir daugybos lentelė – tai visų mokslų pagrindas. Suprantama, negalime į patarėją žiūrėti kaip į mokinį, kuris būtinai turi eiti į mokyklą. Būsite veikiau laisvas klausytojas, taip sakant, abėcėlės veteranas, kuris po ilgų klajonių vėl sugrįžo į mokyklos suolą. Savo apdaužytu laivu, taip sakant, parplaukė į šitą uostą. Taip, taip, pone patarėjau, nedaugelis parodo mums tokį dėkingumą, tokį mūsų pastangų pripažinimą, kad po darbingo amžiaus, po triūso metų sugrįžtų pas mus ir čia jau nuolatinai apsistotų kaip savanoriškas kurso kartotojas iki gyvos galvos. Pone patarėjau, jūs turėsite pas mus išimtines teises. Visada sakydavau...

– Atsiprašau, – pertraukiau jį, – bet norėčiau priminti, kad tų išimtinių teisių aš visiškai atsisakau. Nereikia man jokių privilegijų. Tiesiog atvirkščiai... Nenorėčiau niekuo išsiskirti, priešingai, man rūpi kuo labiausiai susilieti, pradingti pilkoje klasės masėje. Visas mano sumanymas prasilenktų su tikslu, jeigu turėčiau kokių nors privilegijų, lyginant su kitais. Net jeigu kalbėtume apie kūno bausmes, – čia pakėliau pirštą, – visiškai pripažįstu išganingą ir dorinamąją jų įtaką, todėl iš anksto aiškiai įspėju, kad nebūtų daroma man šiuo atžvilgiu jokių išimčių.

– Labai pagirtina, labai pedagogiška, – pritardamas tarė ponas direktorius. – Be to, manau, – pridūrė, – kad tamstos išsilavinimas dėl ilgo nenaudojimo jau iš tiesų turi spragų. Šiuo atžvilgiu paprastai turime optimistiškų iliuzijų, kurias nesunku išsklaidyti. Ar tamsta, pavyzdžiui, dar prisimeni, kiek bus penkiskart septyni?

– Penkiskart septyni, – pakartojau sutrikęs, jausdamas, kaip sutrikimas, šilta ir malonia banga užliejęs širdį, lyg migla temdo mano minčių aiškumą. Nelyginant per apreiškimą apstulbintas savo paties nemokšiškumo ir beveik džiaugdamasis, kad tikrai grįžtu į vaikišką neišmanymą, ėmiau mikčiodamas kartoti:

– Penkiskart septyni, penkiskart septyni...

– Na matai, pone, – tarė direktorius, – pačiu laiku tamsta užsirašei į mokyklą.

Paskui, paėmęs už rankos, nuvedė mane į klasę, kur buvo pamoka.

Ir vėl, kaip prieš pusę šimtmečio, atsidūriau tame klegesy, toje ūžiančioje salėje, kurioje net tamsu darėsi nuo judrių galvų knibždėlyno. Stovėjau vidury jos visai mažytis, įsikibęs į direktoriaus skverną, o penkiasdešimt porų jaunų akių žvelgė į mane abejingai, žiauriai ir dalykiškai, kaip tos pačios rasės individą išvydę žvėreliai. Iš visų pusių man vaipėsi, rodė staigaus, bet banalaus priešiškumo minas, kyščiojo liežuvius. Prisiminęs kadaise gautą gerą auklėjimą, į tas priekabes nereagavau. Žvelgdamas į nevalyvų grimasų iškraipytus judrius veidus, prisiminiau tą pačią situaciją prieš penkiasdešimt metų. Tada šitaip stovėjau šalia motinos, kuri kalbėjosi apie mane su mokytoja. Dabar motinos vietoje ponas direktorius kažką šnabždėjo į ausį ponui mokytojui, kuris linksėjo galvą ir rimtai apžiūrinėjo mane.

– Tai našlaitis, – pagaliau pasakė klasei, – neturi nei tėvo, nei motinos, neskriauskite jo labai.

Sulig tais žodžiais akis man užplūdo ašaros, tikros graudulio ašaros, o ponas direktorius, pats susijaudinęs, įbruko mane į pirmą suolą.

Taip man prasidėjo naujas gyvenimas. Mokykla iškart pasiglemžė mane visą. Per visą buvusį savo gyvenimą niekada nebuvau taip įsitraukęs į tūkstančius reikalų, intrigų ir sandėrių. Gyvenimas virto vienu didžiuliu rūpesčiu. Man virš galvos susikirsdavo tūkstantis įvairių įvairiausių dalykų. Gaudavau signalų, telegramų, man būdavo rodomi reikšmingi ženklai, šnypščiama, mirkčiojama ir gestais, mimika visaip primenama, jog turiu tūkstančius įsipareigojimų. Šiaip taip sulaukdavau, kada baigsis pamoka, per kurią iš įgimto gerumo stoiškai atremdavau visas atakas, kad tik nepraleisčiau nė žodžio iš pono mokytojo pamokos. Vos pasigirdus skambučiui, mane griūte užgriūdavo ta rėksnių gauja, puldavo kaip žvėrys, kone plėšydami į gabalus. Pribėgdavo iš užpakalio per suolus, kojomis bildindami dangčius, šokinėdavo man per galvą, versdavosi per mane kūliais. Ir visi klykavo man į ausį savo pretenzijas. Aš pasidariau visų reikalų centru, be manęs neįvykdavo nė viena rimčiausia transakcija, nė viena painiausia ir kebliausia afera. Eidavau gatve visada apsuptas klegančio, smarkiai gestikuliuojančio būrio. Šunys, pabrukę uodegas, iš tolo bėgdavo nuo mūsų, katės, pamačiusios mus ateinant, šokdavo ant stogų, o vieniši pakeliui sutikti vaikiūkščiai, apimti pasyvaus fatalizmo ir laukdami paties blogiausio, užsidengdavo rankomis galvą.

Mokytis mokykloje man buvo įdomu ir be galo patiko. Sakysime, kad ir skiemenavimo meno. Tiesiog pasinaudodamas mūsų neišmanymu, mokytojas labai mikliai ir sumaniai tą neišmanymą mums atimdavo ir pagaliau surasdavo mumyse glūdinčią vadinamąją *tabula rasa*, kuri yra bet kokio mokymo pagrindas. Taip išrovęs visus mūsų prietarus ir įpročius, pradėjo mokyti nuo pradžių pradžios. Suplukę, suprakaitavę kartojome melodingai skambančius skiemenis, o per pauzes šniurkštėme nosimis ir knygelėse pirštu baksnojome raidę po raidės. Mano elementoriuje buvo tokių pačių ties sunkesnėmis raidėmis pariebėjančių smiliaus pėdsakų – kaip ir mano draugų elementoriuose.

Vieną kartą, – jau neatsimenu dėl ko, – įėjo į klasę ponas direktorius ir, staiga stojus tylai, parodė pirštu į tris iš mūsų, tarp jų buvau ir aš. Liepė tuojau pat eiti su juo į raštinę. Žinojome, kuo tai kvepia, ir abu mano bendrininkai jau iš anksto pradėjo žliumbti. Abejingai žiūrėjau į jų per ankstyvą atgailą, į staiga verksmo iškreiptus veidus, tarytum kartu su pirmosiomis ašaromis būtų nusmukusi jų žmogiška kaukė ir apnuoginusi beformį raudančios mėsos minkštimą. Aš pats buvau ramus ir, kaip doras, teisingas žmogus, nė kiek nesipriešinau įvykių eigai, pasiryžau stoiškai atsakyti už savo poelgius. Kai visi trys kaltininkai sustojome raštinėje priešais direktorių, ši į atšakumą panaši mano būdo stiprybė jam labai nepatiko. Ponas mokytojas šioje scenoje asistavo laikydamas rankoje rykštę. Abejingai atsisegiau dirželį, tačiau ponas direktorius žvilgtelėjęs suriko:

– Gėda, argi šitaip galima? Tokiame amžiuje! – Ir piktai pažvelgė į poną mokytoją. – Tikra gamtos keistenybė, – pridūrė pasibjaurėdamas.

Paskui, išsiuntęs mažylius, išdrožė man ilgą ir rimtą pamokslą, pilną priekaištų ir pasmerkimo. Tačiau aš jo nesupratau. Nieko negalvodamas, krimtausi nagus ir bukai spoksojau, o paskui pasakiau:

– Atsiplasau, pone mokytojau, tai Vacekas apspjovė tamstos pylagą.

Jau iš tikrųjų buvau vaikas.

Per gimnastiką ir piešimą eidavome į kitą mokyklą, kur buvo šiems dalykams specialūs įrengimai ir salės. Žygiuodavome poromis, karštai plepėdami, ir kiekvienoje gatvėje, į kurią pasukdavome, staiga sumišai pasklisdavo mūsų sopranų klegesys.

Toji mokykla buvo didžiulis medinis namas, perdarytas iš teatro salės, senas ir visas aplipęs priestatais. Piešimo salės vidus atrodė panašus į didžiulę pirtį, lubas rėmė mediniai stulpai, palubiais aplink ėjo medinė galerija, į kurią užbėgdavome pirmiausia, šturmu užėmę laiptus, kurie po mūsų kojomis dundėdavo lyg perkūnija. Daugybė šoninių kambarėlių nuostabiai tiko

žaisti slėpynes. Piešimo mokytojas niekada neateidavo, tad šėldavome iki valios. Kartkartėmis į salę įlėkdavo tos mokyklos direktorius, keletą didžiausių triukšmautojų pastatydavo į kampą, porai didžiausių padaužų nusukdavo ausį, bet, vos tik nusigręždavo į duris, jį palydėdavo vėl kilęs šurmulys.

Mes negirdėdavome skambučio, skelbiančio, kad pamokos baigėsi. Prasidėdavo trumpa ir spalvinga rudens popietė. Kai kurių berniukų pasiimti ateidavo motinos ir besispyriojančius išsivesdavo bardamos, aplupdamos. Bet kitiems, kurie neturėjo tokios rūpestingos namų priežiūros, tik tada ir prasidėdavo tikrieji žaidimai. Tik jau visai temstant, senas sargas, užrakindamas mokyklą, mus išvarydavo namo.

Rytais, kai išeiname į mokyklą, dar viešpatauja tiršta tamsa, miestas kietai miega. Kiūtiname apgraibomis, ištiesę rankas, šlamindami kojomis sausus lapus, krūvomis sukritusius gatvėse. Kad nepaklystume, eidami laikomės namų sienų. Kokioje nors nišoje ranka netikėtai užčiuopia iš priešingos pusės einančio draugo veidą. Kiek tada būna juoko, spėlionių ir staigmenų. Kai kurie turi lajinių žvakelių, jas užsidega, ir mieste sužėri tie klajojantys žiburėliai, kurie, pažemiu slinkdami virpančiais zigzagais, susitinka, stabteli apšviesti kokio medžio, žemės plotelio, krūvos suvytusių lapų, tarp kurių mažieji ieško kaštonų. Kai kurių namų antruose aukštuose jau irgi žiebiasi pirmosios lempos, langų kvadratų padidinta drumsta šviesa krinta į miestą ir didžiulėmis figūromis gulasi ant aikštės priešais namą, ant rotušės, ant namų aklinų fasadų. O kai kas nors su lempa rankoje eina iš kambario į kambarį – kieme tie didžiuliai šviesos stačiakampiai vartosi lyg milžiniškos knygos lapai ir atrodo, kad pati aikštė eina per mūrus, perstatinėja namus ir šešėlius, tarytum dėstydama pasjansą iš didžiulės kortų malkos.

Pagaliau prieiname mokyklą. Žiburėliai užgęsta, ir mus apgaubia tamsa, kurioje nusigrabaliojame į savo vietas suoluose. Paskui įeina mokytojas, įkiša į butelį lajinę žvakę, ir prasideda nuobodus žodžių ir linksniuočių klausinėjimas. Kai nėra šviesos,

mokytis reikia žodžiu ir atmintinai. Kas nors monotoniškai deklamuoja, o mes mirksėdami žiūrime, kaip iš žvakės šauna auksinės strėlės, susipynę zigzagai ir, šiugždėdami lyg šiaudai, raizgosi primerktose blakstienose. Ponas mokytojas įpila į rašalines rašalo, žiovauja, žiūri pro žemą langą į juodą naktį. Po suolais viešpatauja tamsus šešėlis. Ten mes kikendami nardome, ropojame keturpėsčia, uostinėjamės lyg žvėreliai, patamsyje pašnibždomis darome įprastines transakcijas. Niekada neužmiršiu tų mielų priešaušrio valandų mokykloje, kai už langų pamažu aušdavo rytas.

Pagaliau atėjo rudens vėtrų metas. Vieną dieną jau rytą dangus pasidarė geltonas ir niūkus, tame fone sumodeliuotas iš drumstai pilkų fantastiškų peizažų linijų, iš didžiulių ūkanotų dykynių, iš perspektyviškai mažėjančių ir lyg kulisai tolstančių kalvų bei kauburių, kurie tankėdami ir smulkėdami traukėsi net į pačius rytus, kur staiga nutrūkdavo lyg banguotas kylančios uždangos kraštas ir parodydavo tolimesnį planą, gilesnį dangų, persigandusio blyškumo angą, blankią, įbaugintą toliausių tolių šviesą – bespalvę, vandeningai giedrą, kuria lyg paskutiniuoju apstulbimu baigėsi ir užsidarė tasai horizontas. Tomis dienomis po šita skaidrumo juosta lyg Rembrandto raižiniuose galėjai pamatyti tolimas, bet mikroskopiškai aiškias šalis, kurios, – vis dėlto niekada neregėtos, – dabar kilo iš už horizonto po ta skaidria dangaus properša, užlietos skaidriai blyškia panikos spalva, tarytum išnirusios iš kitos epochos ir kito laiko, lyg pažadėtoji žemė, parodyta išsiilgusiai žmonijai tik vieną akimirką.

Tame miniatiūriniame ir skaidriame peizaže buvo nuostabiai ryškiai matyti, kaip per kauburius vingiuojančiu geležinkelio pylimu juda ir skaidrioje nebūtyje ištirpsta vos įžiūrimas toje tolumoje traukinys su sidabriškai baltu dūmų ruoželiu.

Bet paskui pakilo vėjas. Sakytum iškrito iš tos skaidrios dangaus skylės, ėmė suktis ratu ir lakstyti po miestą. Visas buvo padarytas iš minkštumo ir švelnumo, tačiau dėl keistos

megalomanijos dėjosi storžieviu ir prievartautoju. Jis taip maišė, vartė ir kamavo orą, kad šis net alpėjo iš malonumo. Staiga vėjas erdvėje sustandėdavo ir stodavo piestu, išsiskleisdavo lyg burės, lyg didžiulės, išsitempusios ir sakytum botagu pliaukšinčios paklodės, susimazgydavo kietais, nuo įtempimo virpančiais mazgais, rūsčiu veidu, tarytum ketindamas visą orą pririšti prie tuštumos, bet paskui ištraukdavo išdavikiškąjį galą ir atnerdavo tą netikrą kilpą, o po to jau už kokios mylios sviesdavo savo švilpiantį lasą, savo pančiojantį arkaną, kuris nieko nebepagaudavo.

O ko tik jis neišdarinėjo su kaminų dūmais! Vargšas dūmas jau nė pats nebežinojo, kaip išvengti vėjo plūdimosi, kaip pakreipti galvą – į dešinę ar į kairę – nuo vėjo smūgių. Taip siautėjo po miestą, lyg būtų užsimanęs tą dieną kartą visiems laikams sukurti atmintiną savo begalinės savivalės pavyzdį.

Jau iš pat ryto jaučiau nelaimę. Vargais negalais broviausi per viesulą. Gatvių kampuose, skersvėjų kryžkelėse draugai mane laikydavo už skvernų. Taip kapanojausi per miestą, ir viskas buvo gerai. Paskui ėjome į gimnastikos pamoką kitoje mokykloje. Pakeliui nusipirkome riestainių. Ilgas gyvai šnekučiuojančių porų žaltys pro vartus įsirangė į vidų. Dar akimirka, ir būčiau buvęs išgelbėtas, patikimoje vietoje, saugus iki pat vakaro. Jeigu kas, galėjau net pernakvoti gimnastikos salėje. Ištikimi draugai būtų pasilikę su manimi per naktį. Deja, Vicekas tą dieną buvo gavęs naują vilkelį ir smarkiai paleido jį prie mokyklos slenksčio. Vilkelis zvimbė, prie durų pasidarė grūstis, aš buvau išstumtas už vartų, ir tą akimirką mane ėmė nešti.

– Brangūs draugai, gelbėkit! – sušukau jau pakibęs ore. Dar pamačiau ištiestas jų rankas ir šaukiančias, iššiotas burnas, o kitą akimirką persiverčiau kūliais ir nuplevenau nuostabia, kylančia linija. Jau skridau aukštai virš stogų. Taip be atokvėpio lėkdamas, vaizduotės akimis pamačiau, kaip mano draugai klasėje kelia rankas ir, smarkiai karpydami pirštais, šaukia mokytojui:

– Pone mokytojau, Šimcių vėjas nunešė!

Ponas mokytojas pažvelgė pro akinius. Ramiai priėjo prie lango ir, prisidėjęs prie akių ranką, ėmė atidžiai žvalgyti horizontą. Bet manęs jau nebepamatė. Jo veidas neryškiame pilkšvai geltono dangaus atšvaite pasidarė visiškai pergamentinis.

– Reikia jį išbraukti iš sąrašo, – tarė gailia veido mina ir nuėjo prie stalo. O mane nešė vis aukščiau ir aukščiau į geltonas, neištirtas rudens erdves.

VIENATVĖ

Kai jau galiu išeidinėti į miestą, man gerokai lengviau. Bet kiek laiko aš tūnojau savo kambaryje! Tai buvo skaudūs mėnesiai ir metai.

Nesugebėsiu paaiškinti fakto, jog tai yra mano senasis vaikystės kambarys, paskutinis nuo priebučio, jau nuo anų laikų retai lankomas, vis užmirštamas, lyg nepriklausąs butui. Nebeprisimenu, kaip į jį užėjau. Rodos, buvo šviesi naktis, vandeningai balta naktis be mėnulio. Pilkoje prieblandoje mačiau kiekvieną daiktą. Lova buvo paklota, lyg kažkas būtų ką tik iš jos atsikėlęs. Įsiklausiau į tylą, ar neišgirsiu miegančiųjų alsavimo. Kas galėjo čia ilsėtis? Nuo tada ir gyvenu čia. Sėdžiu čia metų metus ir nuobodžiauju. Kad būčiau pirmiau pagalvojęs, jog reikia pasidaryti atsargų! Ak, jūs, kurie dar galite, kuriems dar duota tam laiko, kaupkite atsargas, dėkite gerą, maistingą ir saldų grūdą prie grūdo, nes ateis didžioji žiema, ateis liesi ir alkani metai, ir neduos vaisių Egipto žemė. Deja, nebuvau toks, kaip tasai godus žiurkėnas, buvau lyg lengvabūdė lauko pelė, gyvenau dieną po dienos be rūpesčio dėl rytojaus, neabejodamas savuoju badmirio talentu. Kaip pelė maniau sau: ką gi man badas padarys? Jeigu kas, galiu graužti ir medį arba snukučiu kapoti į smulkius gabalėlius popierių. Skurdžiausias žvėrelis, pilkoji bažnyčios pelė – pilkoje sutvėrimo knygos pabaigoje – mokėsiu gyventi ir be nieko. Štai šitaip ir aš gyvenu be nieko šiame mirusiame kambaryje. Musės seniai jame išdvėsusios.

Pridedu ausį prie medžio, ar ten viduje nekrebžda kirminas. Kapų tyla. Tiktai aš, nemirtinga pelytė, vienišas po tėvo mirties gimęs vaikas, krebždu šitame negyvame kambaryje, be paliovos bėgioju per stalą, per etažerę, per kėdes. Lakstau panašiai kaip teta Teklė su ilga pilka iki žemės suknele, esu vikri, greita, mažutė, velku paskui save šiugždančią uodegėlę. Dabar, vidury šviesios dienos, tupiu ant stalo nejudėdama kaip iškamša, o mano akys lyg du karoliukai, išsprogusios ir blizga. Tik snukučio galas vos vos kruta, iš įpratimo smulkiai kramtydamas.

Aišku, tai reikia suprasti metaforiškai. Esu pensininkas, o ne kažkokia pelė. Kad parazituoju prie metaforų, kad taip lengvai leidžiuosi nešamas pirmos geresnės metaforos, yra mano egzistencijos ypatumas. Šitaip įsismaginus, tik vargais negalais man pavyksta visa tai atšaukti ir palengva atsigosti.

Kaip aš atrodau? Kartais matau save veidrodyje. Keistas, juokingas ir skaudus dalykas! Gėda prisipažinti. Niekada nematau savęs *en face*, akis į akį. Bet truputį giliau, truputį toliau stoviu ten, veidrodžio gilumoje mažne šonu, mažne profiliu, stoviu susimąstęs ir žvelgiu į šalį. Stoviu ten nejudėdamas, žiūrėdamas į šoną, beveik atgal. Mūsų žvilgsniai nebesusitinka. Jeigu sujudu, sujuda ir jis, bet pusiau atsisukęs atgal, lyg nežinotų, kad aš čia, lyg būtų užėjęs už daugelio veidrodžių ir nebegalėtų sugrįžti. Gailestis suspaudžia man širdį, kai matau jį tokį svetimą ir abejingą. Juk tai tu, norėčiau sušukti, buvai mano ištikimas atvaizdas, buvai su manimi šitiek metų, o dabar manęs nepažįsti! Dieve mano! Svetimas ir kažkur į šoną žiūrintis, stovi ten ir atrodai įsiklausęs į kažkokią gelmę, laukiąs kažkokio žodžio, bet iš tenai, iš stiklo gelmės, kažkam kitam paklusnus, iš kitur laukiąs įsakymų.

Sėdžiu taip prie stalo ir vartau senas pageltusias universiteto paskaitas – vienintelė mano lektūra.

Žiūriu į nublukusią, sukedėjusią užuolaidą, matau, kaip lengvai ji pakyla nuo šalto dvelksmo iš lango. Ant šito karnizo galėčiau gimnastikuotis. Puikus skersinis. Kaip lengva ant jo

vartytis negyvame, jau tūkstantį kartų suvartotame ore. Netyčia beveik išeina šmaikštus *salto mortale* – šaltai, be nuoširdaus nusiteikimo, kažkaip grynai spekuliatyviai. Kai šitaip lyg ekvilibristas stovi pasistiebęs ant to skersinio, galva siekdamas lubas, ima rodytis, kad ten, aukštai, yra kiek šilčiau, ir vos vos pajunti malonesnio oro iliuziją. Nuo vaikystės mėgstu šitaip žiūrėti į kambarį iš paukščio perspektyvos.

Sėdžiu ir klausausi tylos. Kambarys paprasčiausiai išbaltintas kalkėmis. Kartais baltose lubose pykšteli įskildama vištos pėdelė, kartais šnarėdamas atsilupa tinko gabalėlis. Argi aš turiu pasakyti, kad mano kambarys užmūrytas? Kaip čia dabar? Užmūrytas? Kaip galėčiau iš jo išeiti? Tikra teisybė: geros valios niekas nesulaikys, o dideliam troškimui niekas neatsispirs. Reikia tik įsivaizduoti duris, geras senas duris, kaip mano vaikystės virtuvėje, su geležine rankena ir skląsčiu. Nėra taip užmūryto kambario, kad jame neatsivertų šitokios patikimos durys, žinoma, jeigu tik užtenka jėgų jam tas duris įteigti.

PASKUTINIS TĖVO PABĖGIMAS

Tai atsitiko vėlyvuoju ir pražuvusiu visiško atsipalaidavimo laikotarpiu, mūsų verslo galutinio likvidavimo laikotarpiu. Iškaba nuo mūsų parduotuvės durų jau seniai buvo nuimta. Už pusiau nuleistų žaliuzių motina nelegaliai pardavinėjo likučius. Adelė išvažiavo į Ameriką. Kalbėjo, kad laivas, kuriuo ji plaukė, nuskendo, ir visi keleiviai žuvo. Niekada šito gando nepasitikrinome, mergina dingo be žinios, nieko daugiau apie ją nebegirdėjome. Prasidėjo nauja era, tuščia, blaivi, be džiaugsmo – balta kaip popierius. Naujoji tarnaitė Genė, anemiška, išbalusi ir bekaulė, minkštai slankiodavo po kambarius. Paglostyta per nugarą, raivydavosi ir rangydavosi kaip gyvatė ir murkdavo kaip katė. Jos oda buvo matinio baltumo ir net po emalinių akių vokais nebuvo rausvumo. Per išsiblaškymą kartais iš senų sąskaitų ir kvitų knygelių išvirdavo troškinio – šleikštaus ir nevalgomo.

Tuo metu mano tėvas jau buvo galutinai numiręs. Jis mirė daug kartų, bet vis nevisiškai, vis su tam tikromis išlygomis, kurios versdavo šį faktą patikrinti. Vienu atžvilgiu tai buvo ir neblogai. Šitaip dalimis susmulkinęs savo mirtį, tėvas pratino mus prie savo išėjimo fakto. Mes darėmės abejingi jo sugrįžimams, kurie kaskart vis trumpėjo, buvo vis graudesni. Jau nebesančio žmogaus fizionomija tarytum išsisklaidė po tą kambarį, kuriame jis gyveno, išsišakojo ir kai kuriose vietose sudarė keisčiausius, neįtikimai ryškius panašumo mazgus. Tapetai kai

kur imitavo jo tiko trūkčiojimus, arabeskos susiformuodavo į skausmingą jo juoko anatomiją, suskilusią į simetriškas dalis lyg suakmenėjęs trilobito atspaudas. Kurį laiką iš tolo ratu apeidavome jo šeškenų kailinius. Kailiniai kvėpavo. Vienas kitą įsikandusių ir susiūtų žvėrelių išgąstis nueidavo per juos bejėgiškais šiurpuliais ir pradingdavo blamų klostėse. Pridėjęs ausį, galėjai girdėti melodingą sutartinio jų miego murkimą. Toje gerai išraugintoje formoje, truputį atsiduodančioje šešku, žudymu ir naktiniu poravimusi, jis galėjo išsilaikyti metų metais. Tačiau ir čia ilgai nepatvėrė.

Kartą motina parėjo iš miesto sutrikusiu veidu.

– Žiūrėk, Juzefai, – tarė, – kas atsitiko. Pagavau jį ant laiptų, šokinėjantį nuo pakopos ant pakopos. – Ir nuėmė skudurėlius nuo kažkokio daikto, kurį laikė lėkštėje.

Pažinau jį iš karto. Panašumas buvo neabejotinas, nors dabar jis buvo vėžys arba didžiulis skorpionas. Patvirtinome tai vienas kitam akimis, baisiai stebėdamiesi tuo nepaprastu panašumu, kuris, nepaisant visų permainų ir metamorfozių, tiesiog rėžte rėžė akis.

– Ar gyvas? – paklausiau.

– Aišku, vos galiu išlaikyti, – atsakė motina. – Gal paleisti jį ant grindų?

Ji pastatė lėkštę ant žemės, ir mes pasilenkę apžiūrėjome jį geriau. Įsigūžęs tarp daugybės riestų savo kojų, jas vieną po kitos po truputį judino. Kiek pakeltos žnyplės ir ūsai tarytum klausėsi. Pakreipiau lėkštę, ir tėvas atsargiai, kiek abejodamas, išlipo ant grindų, bet, pajutęs po savimi plokščią paviršių, staiga ėmė bėgti visomis keliolika savo kojų, bilsnodamas kietais nariuotakojo gurneliais. Užtvėriau jam kelią. Palietęs linguojančiais ūsais kliūtį, jis padvejojo, bet paskui pakėlė žnyples ir pasuko į šoną. Leidome jam bėgti pasirinkta kryptimi. Toje pusėje jis negalėjo pasislėpti po jokiu baldu. Šitaip bėgdamas ir vis pasisūpuodamas ant savo nevienodų kojų, jis nuropojo iki sienos ir, mums nespėjus nė susivokti, su visa kojų kojelių

armatūra nesustodamas lengvai užbėgo ant jos. Pamačius, kaip daugiakojis čežėdamas lekia per popierinius tapetus, mane instinktyviai supurtė pasibjaurėjimo šiurpas. Tuo tarpu tėvas priėjo mažą įmūrytą virtuvės spintelę, akimirksniu susirietė ant jos krašto, žnyplėmis patyrinėjo, kas yra spintelės viduje, ir visas įlindo į ją.

Jis tarytum iš naujo apžiūrinėjo butą iš tos naujos krabo perspektyvos, daiktus suvokdamas bene uosle, nes ir atidžiausiai apžiūrinėdamas nepastebėjau, kad jis turėtų nors kokį regėjimo organą. Atrodė, kad, sutikęs savo kelyje daiktą, jis lyg ir susimąsto, stabteli prie jo, paliečia jį lengvai siūbuojančiais ūsais, netgi apkabina žnyplėmis, lyg bandydamas užmezga pažintį ir tik po to atsitraukia ir nubėga toliau, vilkdamas iš paskos kiek pakylėtą virš grindų pilvelį. Taip pat elgdavosi su duonos ir mėsos gabalėliais, kurių numesdavome ant grindų, tikėdamiesi, kad jais pasimaitins. Apčiupinėdavo juos tik prabėgomis ir nubėgdavo nesupratęs, jog tai valgomi daiktai.

Regėdamas tą kantrų kambario tyrinėjimą, galėjai pagalvoti, kad jis kažko atkakliai ir nenuilsdamas ieško. Kartkartėmis nubėgdavo į virtuvės kertę, prie kiek leidžiančios vandenį statinės, ir, priėjęs prie balutės, rodos, gerdavo. Kai kada keletą dienų prapuldavo. Matyt, puikiausiai apsieidavo be maisto, ir mes nepastebėjome, kad dėl to būtų nustojęs bent kiek gyvybingumo. Jausdami gėdą ir šleikštulį, dieną tyliai baimindavomės, kad naktį jis gali aplankyti mus lovoje. Bet nė karto taip neatsitiko, nors per dieną jis apvaikštinėdavo visus baldus, o labiausiai mėgdavo tūnoti plyšiuose tarp spintų ir sienos.

Akivaizdūs buvo ir tam tikri proto, netgi valiūkiško pokštavimo požymiai. Pavyzdžiui, tėvas niekad nepamiršdavo per pietus pasirodyti valgomajame, nors pietuose dalyvaudavo grynai platoniškai. Jeigu valgomojo durys pietų metu atsitiktinai būdavo uždarytos, o tėvas būdavo gretimame kambaryje, jis tol krebždėdavo už durų, bėginėdamas ten ir atgal palei plyšį, kol jam būdavo atidaroma. Paskui išmoko į tą apatinį durų plyšį

įkišti žnyples ir kojas ir, gana smarkiai pasiūbavęs visu kūnu, pro durų apačią šonu prasisprausdavo į kambarį. Matyt, taip daryti jam buvo malonu. Po to sustingdavo po stalu, gulėdavo kuo ramiausiai, tik vos vos pulsuodavo pilvelis. Ką reiškia tas ritmingas blizgančio pilvelio pulsavimas, niekaip negalėjome suprasti. Gal tai buvo kažkokia ironija, nešvankybė, pyktis, visa, kas galėjo išreikšti kažkokią žemą ir geidulingą satisfakciją. Nemrodas, mūsų šuo, eidavo prie jo iš lėto ir nepasitikėdamas, atsargiai apuostydavo, nusičiaudėdavo ir, nieko aiškiai nenusprendęs, abejingai nueidavo šalin.

Mūsų namai vis labiau kriko. Genė kiauras dienas miegodavo, jos liaunas kūnas lanksčiai banguodavo nuo gilaus alsavimo. Sriuboje dažnai rasdavome ritelių nuo siūlų – per savo neatidumą ir keistą išsiblaškymą tarnaitė jų ten primesdavo kartu su daržovėmis. Krautuvė būdavo atidaryta *in continuo* dieną ir naktį. Išpardavimas už pusiau nuleistų žaliuzių diena po dienos bėgo savo vingiuota derybų ir įtikinėjimų vaga. Be to, atvažiavo dėdė Karolis.

Jis buvo keistai sutrikęs ir nekalbus. Atsidusdamas pasakė, jog po pastarųjų liūdnų išmėginimų nusprendė pakeisti gyvenimo būdą ir pradėti mokytis kalbų. Jis neišeidavo iš namų, užsidarė paskutiniame kambaryje ir įsigilino į senų kainoraščių studijas. Genė, kuri labai nekentė naujojo svečio, iš jo buveinės išnešė visus kilimus ir gobelenus. Keletą kartų dėdė supykęs mėgino užminti tėvui ant pilvelio. Šaukdami ir baisėdamiesi uždraudėme jam tai daryti. Jis buvo neperkalbamas ir tik kandžiai šypsodavo, kai tėvas, nejausdamas pavojaus, smalsiai stabtelėdavo prie kokios nors grindų dėmės.

Mano tėvas, greitas ir vikrus, kol stovi ant kojų, turėjo visiems vėžiagyviams būdingą ypatybę – apvirtęs ant nugaros, likdavo visiškai beginklis. Bjaurus ir graudus būdavo reginys, kai jis, beviltiškai krutindamas visas kojas, bejėgiškai sukdavosi ant nugaros aplink savo ašį. Negalėjai be gailesčio žiūrėti į tą pernelyg aiškią ir artikuliuotą, kone begėdišką, lyg ant viršaus

padėtą ir iš pliko, nariuoto pilvelio pusės niekaip neapsaugotą jo anatomijos mechaniką. Dėdė Karolis tokiomis akimirkomis net pašokdavo iš noro jį sumindžioti. Mes bėgdavome gelbėti ir paduodavome tėvui kokį nors daiktą, kurį jis mėšlungiškai stverdavo žnyplėmis, vikriai atgaudavo normalią padėtį ir tuč-tuojau pradėdavo žaibiškais zigzagais dviguba sparta bėgioti aplinkui, lyg norėdamas ištrinti kompromituojančios nesėkmės prisiminimą.

Tik nemaloniai prisiversdamas galiu tiksliai papasakoti apie paslaptingą faktą, kurio realumas sukrečia visą mano esybę. Iki šios dienos nesuprantu, kad buvome visiškai sąmoningi to fakto kaltininkai. Šitaip žiūrint, tas įvykis įgauna kažkokio keisto lemtingumo bruožų. Mat lemtis neaplenkia mūsų sąmonės ir valios, bet taip įjungia jas į savo mechanizmą, kad mes, tarytum miegodami letargo miegu, leidžiame ir priimame tokius da-lykus, kuriems normaliomis aplinkybėmis priešinamės.

Baisėdamasis įvykusiu faktu, sielvartingai klausinėjau motiną:

– Kaip galėjai tai padaryti! Kad bent jau Genė būtų padariusi, bet tu pati...

Motina verkė, grąžė rankas ir nieko negalėjo atsakyti. Gal manė, jog tėvui taip bus geriau, gal tame, kas įvyko, matė vienintelę išeitį iš beviltiškos jo situacijos, o gal taip pasielgė iš keisto lengvabūdiškumo ir nesupratingumo?.. Lemtis randa tūkstančius gudrybių, kai reikia prakišti jos paslaptingą valią. Užtenka mažyčio, akies mirksnį tetrunkančio mūsų proto už-temimo, apakimo ar neapsižiūrėjimo momento – ir poelgis jau praleistas pro mūsų sprendimų Scilę ir Charibdę. Paskui galima be galo *ex post* interpretuoti ir aiškinti motyvus, tirti paskatas – įvykęs faktas lieka neatšaukiamas ir galutinai iš anksto nu-spręstas.

Iš savo apakimo mes atsikvošėjome ir išsivadavome tik tada, kai mano tėvas buvo įneštas pusdubenyje. Jis gulėjo tarp dre-bučių šviesiai pilkas, didelis, išputęs nuo virimo. Sėdėjome tylėdami, lyg apkvaišę. Tik dėdė Karolis siektelėjo šakute į

pusdubenį, bet neryžtingai nuleido ją, nieko nepaėmęs, ir su nuostaba pažvelgė į mus. Motina liepė išnešti pusdubenį į saloną. Ten jis stovėjo ant pliušiniu užtiesalu padengto stalo, šalia fotografijų albumo ir mechaninės rylos su papirosais, gulėjo neliečiamas ir mes visi apeidavome jį ratu.

Vis dėlto ne taip turėjo pasibaigti mano tėvo žemiškoji kelionė, ir jos tęsinys, tas istorijos pratęsimas už, atrodo, jau paskutinės leistinos ribos yra pats skaudžiausias jos taškas. Kodėl gi pagaliau nepasidavė, kodėl neprisipažino galų gale esąs nugalėtas, kai jau iš tiesų turėjo tam visokiausių dingsčių, ir likimas, galutinai jį suniokojęs, nebegalėjo eiti toliau. Keletą savaičių pagulėjęs nejudėdamas, jis kažkaip susikonsolidavo ir atrodė pamažu atsigaunąs. Vieną rytą pusdubenį radome tuščią. Tik viena koja gulėjo ant lėkštės krašto, pamesta ant sustingusio pomidorų padažo ir drebučių, kuriuos jisai pabėgdamas išmindžiojo. Išvirtas, kelyje pamesdamas kojas, jis iš paskutinių jėgų nukiūtino toliau, klajoti be namų, ir mes jo niekada neberegėjome.

KŪRYBA – VIENINTELĖ BŪTIES PRASMĖ

Bruno Schulzas, parašęs tik dvi nedideles novelių knygeles, kurios šiandien laikomos pasaulinės literatūros šedevrais, visą nelengvą savo gyvenimą buvo susijęs su Drohobyčiumi. Jame gimė (1892 m.), baigė gimnaziją (1911 m.), paskui dirbo, kūrė ir jame tragiškai žuvo nuo gestapininko kulkos (1942 m.). Tenai ir jo amžinojo atilsio vieta, tačiau kapas nesurastas, nes senosios žydų kapinės, kuriose rašytoją slapta palaidojo vienas jo draugas, per karą ir pokario metais buvo visiškai sunaikintos – toje šventoje vietoje dabar pristatyta gyvenamųjų namų.

Rašytojo tėvas Jakubas Schulzas buvo pirklys. Ilgai sirgo, dėl ligos turėjo parduoti savo manufaktūros krautuvę ir mirė dar Bruno vaikystės metais. Tačiau jo paveikslas lydėjo sūnų visą gyvenimą kaip vienas ryškiausių vaikystės prisiminimų, kaip vienas stipriausių kūrybos impulsų. O į literatūros pasaulį Bruno Schulzą taip pat dar vaikystėje įvedė motina Henrietta (mergautine pavarde Kuhmerker), kuri mėgo knygas ir buvo labai apsiskaičiusi. Tikriausiai jai pritarus, jaunėlis sūnus ryžosi tapti dailininku ir, gavęs brandos atestatą, išvyko į Vieną studijuoti tenykštėje Dailės akademijoje. Bruno brolis, kuris buvo vyresnis ir daugiau patyręs gyvenime, patarė dailės studijas mesti, sakė, jog dailininko profesija esanti nepelninga. Dėl tų atkalbinėjimų, o labiausiai dėl nepriteklių Bruno greičiau negu po metų sugrįžo namo. Paskui dar nepilnus dvejus metus studijavo Lvove architektūrą. Bet ir čia gyvenimas nebuvo lengvas,

be to, sušlubavo sveikata. Liko viena išeitis – mesti mokslus ir kuo greičiau susirasti kokių nors uždarbių.

Neišsipildžius jaunystės svajonėms, prasidėjo vargai ir nepritekliai, kurie nesibaigė visą gyvenimą. 1924 metais Schulzas pradėjo dirbti piešimo ir rankdarbių mokytoju Vladislovo Jogailos gimnazijoje Drohobyčiuje. Šiaip taip išlaikė mokytojo egzaminus. Nepatenkintas pedagogo darbu, kuris buvo tik neišvengiama būtinybė, šiaip taip suduriantis galą su galu ir dar šelpiantis našle likusią seserį su dviem ligotais vaikais, Schulzas kaskart vis labiau traukėsi į savo vaizduotės pasaulį ir laisvu laiku kūrė poetiškas fantasmagorijas. Surengė kelias parodas, pardavė vieną kitą piešinių aplanką, bet kaip dailininkas nepagarsėjo. Savo aplinkoje neturėdamas bendraminčių, pažįstamiems ir draugams rašydavo ilgus laiškus, iš kurių postskriptumų po kiek laiko išsikristalizavo pirmoji novelių apysaka *Cinamoninės krautuvės (Sklepy cynamonowe)*. Ji buvo išspausdinta 1934 m. ir palankiai įvertinta kritikos. Po trejų metų (1937) šviesą išvydo antroji ir paskutinė Schulzo knyga *Klepsidros sanatorija (Sanatorium Pod Klepsydrą)*, kuri taip pat buvo pripažinta neabejotinai didele autoriaus sėkme. Jo kūrybą entuziastingai vertino įžymiausieji tarpukario Lenkijos rašytojai: J. Tuwimas, S.I. Witkiewiczius-Witkacy'as, W. Gombrowiczius ir ypač Z. Nałkowska, kuri susitikimus su Schulzu aprašė savo *Dienoraščiuose*. O Lenkijos literatūros akademija 1938 metais Schulzą apvainikavo Aukso laurais.

Gerų atsiliepimų padrąsintas, rašytojas bent kuriam laikui nugalėjo nuolatos persekiojusį būgštavimą, kad rašo gal tuščiai, ir, ko gero, iš tiesų pasijuto laimingas, nes viename laiške retoriškai klausė: „Ar tik nebus ši laimė nepelnyta ir neužtarnauta, kad knyga, be kitų gėrybių, mums atneša dar ir draugų?"

Kūrybinio pakilimo metais Schulzas gana aktyviai įsitraukia į literatūros gyvenimą: paskelbia spaudoje keletą fragmentų iš rašomų kūrinių, nemažai recenzijų (apie W. Gombrowicziaus romaną *Ferdydurke*, Z. Nałkowskos *Ribą*, M. Kuncewiczowos

Svetimšalę ir kt.), išverčia F. Kafkos romaną *Procesas* (išl. 1936 m.). Tuo metu jis nusprendžia ir plačiau pasidairyti po Europą. Gerokai laiko sugaišęs, kol sutvarkė dokumentus, 1938 metais vasarą nuvyksta į Paryžių, norėdamas ne tik iš arti pamatyti jo meno stebuklus, bet ir slapčia vildamasis jo publiką sužavėti savo piešiniais, kurių nusiveža visą aplanką. Miestą randa vasariškai ištuštėjusį, bando surengti savo paveikslų ekspoziciją, bet šio sumanymo greitai atsisako. Namo parvažiuoja vis dėlto patenkintas, nes, kaip prisipažįsta viename laiške, „pamatė šitiek nuostabių dalykų" ir „pagaliau atsikratė šiokių tokių iliuzijų padaryti pasaulinę karjerą".

Dabar galime drąsiai sakyti, kad kuklaus provincijos mokytojo iliuzijos nebuvo tuščios, o jo apysakos, išlaikiusios laiko išmėginimus, statomos į vieną eilę su Gombrowicziaus, Kafkos ir kitų rašytojų kūriniais. 1989 metais „Vagos" išleistoje *Lenkų novelių* knygoje, kurioje buvo išspausdinta ir Schulzo novelė „Mano tėvas įstoja į ugniagesius" (vertė Giedrius Apuokas), įdėtame baigiamajame straipsnyje Algis Kalėda rašo, kad rašytojo kūriniai, toji, A. Sandauerio žodžiais tariant, „fantastinė kūrėjo biografija", „stebina semantiniu turiningumu". Juose „<...> it kaleidoskope kaitaliojasi realistinės detalės ir sapnai, mitologijos motyvai ir siurrealistinės vizijos. Daugiaprasmių vaizdų griūtyje palengva išryškėja herojaus-pasakotojo, jo tėvo, aplinkinių žmonių portretai. <...> Šio autoriaus prozą mėginta gretinti su F. Kafkos kūriniais; nepaisant akivaizdžių analogijų (susvetimėjusiame pasaulyje pasimetęs individas), vis dėlto B. Schulzas yra savitas menininkas, labiau negu jo garsusis pirmtakas pasikliaująs intelekto nevaržoma fantazija."

Labai įdomi Schulzo palikimo dalis yra laiškai, deja, į lietuvių kalbą dar neišversti. Jerzys Ficowskis, kuris tuos laiškus surinko ir parengė spaudai, rašo, jog tai „iš esmės yra didžiulis vidinis rašytojo monologas" ir kad vienintelis dalykas, kurio laukė, kurio tikėjosi jų autorius iš savo adresatų, buvo „atidumas svarbiausiems jo reikalams, geranoriškas dėmesys, supratimas ir

pritarimas“. Ir toliau: „<...> iš Schulzo korespondencijos žvelgia vidinis rašytojo portretas, toks ryškus ir tikslus, kokio veltui ieškotume išorinio pasaulio absorbuotų rašytojų laiškuose ar autobiografijose <...>. Tai yra <...> psichikos paveikslas rašytojo, kuriam kūryba buvo vienintelė ir tikra būties prasmė“.

Algimantas Antanavičius

TURINYS

Cinamoninės krautuvės

Rugpjūtis 7
Slogutis 16
Paukščiai 23
Manekenai 28
Traktatas apie manekenus, *arba Antroji pradžios knyga* 35
Traktatas apie manekenus (*tęsinys*) 40
Traktatas apie manekenus (*pabaiga*) 42
Nemrodas 47
Panas 51
Ponas Karolis 55
Cinamoninės krautuvės 58
Krokodilų gatvė 69
Tarakonai 79
Vėtra 84
Didžiojo Sezono naktis 90

Klepsidros sanatorija

Knyga 105
Genialioji epocha 118
Pavasaris 130
Liepos naktis 196
Mano tėvas tampa gaisrininku 203
Antrasis ruduo 210
Negyvasis sezonas 215
Klepsidros sanatorija 232
Dodas 257
Edzius 265
Pensininkas 272
Vienatvė 289
Paskutinis tėvo pabėgimas 292

Kūryba – vienintelė būties prasmė. *Algimantas Antanavičius* 298

„Baltų lankų“ leidyba
Mėsinių g. 4, 2001 Vilnius
http://www.baltoslankos.lt
baltos.lankos@post.omnitel.net
Spausdino AB „Vilspa“
Viršuliškių sk. 80, 2056 Vilnius
Užsakymas 444

Bruno Schulzas (1892-1942) gimė Drohobyčiuje, netoli Lvovo. Čia mokėsi, dirbo, kūrė ir tragiškai žuvo nuo gestapininko kulkos. Jis išleido tik du kūrinius, kurie publikuojami šioje knygoje. Bruno Schulzas pasaulinėje literatūroje pelnytai užima vietą greta Kafkos, kartais netgi su juo tapatinamas. Jo kūrybą labai vertino įžymiausieji Lenkijos rašytojai. Abi Schulzo knygas sudaro istorijos, kurias jungia pasakotojo personažas. Jis porina savo nuotykius provincijos mieste, kur viskas deformuota, padidinta, iškreipta ir autoriaus vaizduotės paversta sapnu. Kūrinių tekstas labai tankus, pilnas metaforų, netikėtų sugretinimų, tačiau juos labai lengva skaityti, nes kalbos vingrybėse niekada nepasimeta pasakojamos istorijos siūlas.

ISBN 9955-00-039-2

9 789955 000396